

శ్రీ
ఆంధ్రకవితరంగిణి
రెండవ సంపుటము

రచయిత :

శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారు

ద్వితీయ ముద్రణ : డిసెంబర్, 1999

ప్రకాశకులు :

హిందూ ధర్మశాస్త్ర గ్రంథ నిలయము,

ఫ్లాట్ నెం. 103ఎ, మర్కజీమర్కాద అపార్టుమెంట్స్, అడిక్ మెట్, హైదరాబాదు.

వెల : 250/-

శ్రీ
ఆంధ్రకవితరంగిణి

రెండవ సంపుటము

రచయిత :

శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారు

ద్వితీయ ముద్రణ : డిసెంబర్, 1999

ప్రకాశకులు :

హిందూ ధర్మశాస్త్ర గ్రంథ నిలయము,

ఫ్లాట్ నెం. 103ఎ, మర్కజీమర్వాద అపార్టుమెంట్స్, అడిక్ మెట్, హైదరాబాదు.

వెల : 250/-

విషయ సూచిక

9.	జయదేవకవి	...	1
10.	వాదీంద్రీమాడామణి	...	4
11.	రేచన	...	7
12.	ఉదయాదిత్యుడు	...	11
13.	గోకర్ణుడు	...	12
14.	శ్రీవతి పండితుడు	...	16
15.	దేవటిపండితుడు	...	28
16.	మల్లికార్జున పండితారాధ్యులు	...	28
17.	రుద్రదేవమహాకావి	...	47
18.	మంత్రభాస్కరుడు	...	75
(అ)	ఇతఁడు కవియూ?	...	76
(ఆ)	ఇతఁడు భాస్కరరామాయణకర్తయూ?	...	78
(ఇ)	ఇతఁడు రామాయణమును రచించెనని పూర్వకపు లెవ్వరైన చెప్పియుండిరా?	...	79
(ఈ)	ఉక్కున పూర్వరామాయణమును రచింపక యుక్తరరామాయణము సేలవానెను?	...	80
(ఉ)	భాస్కరరామాయణమును చేరెల్లువచ్చినది	...	84
(ఊ)	మంత్రభాస్కరుని కర్తృత్వమును స్థిరపర్చెడి యాధారములు గ్రంథమునందేమైనకలవా?	...	87
(ఋ)	అరణ్యకాండ గద్యలు	...	87
(ౠ)	అరణ్యకాండశ్లోక విభజనము	...	88
(ౡ)	అరణ్యకాండ కృతిపతియెవ్వరు?	...	89
(ౢ)	భాస్కరరామాయణములోని పాతభేదములు	...	97
(ఎ)	పాతభేదముల ఫలితము	...	110
(ఏ)	అరణ్యకాండమున నీమూర్ఖులకుఁ గారణములు	...	118
(ఐ)	అరణ్యకాండకర్త లిరువైనచో వారెవ్వరు?	...	116
(ఒ)	మంత్రభాస్కరుడే యారణ్యకాండ ప్రథమకవి	...	118

(ఓ)	మఱియొక భాస్కరుడెల కామాడదు? ...	118
(కా)	మంత్రిభాస్కరుడయోధ్యాకాండమునుగూడ } రచియించెనా? }	121
(క)	కుమారరుద్రదేవుడు గ్రంథచార్యమొనర్చినా? ...	126
(ఖ)	అరణ్యకాండ ద్వితీయకవి యెవ్వర? ...	126
(గ)	బాలకాండమున మంత్రిభాస్కరుని కవిత్వముండెనా? ...	128
(ఘ)	భాస్కరరామాయణమున నవతాళలేదేమి? ...	131
(చ)	కీష్కింధ సుందరకాండములలో మంత్రి } భాస్కరుని కవిత్వమున్నదా? }	132
(చ)	బాల, కీష్కింధ సుందరకాండములయందు } భాస్కరుని కవిత్వమున్నచో నది యెల } బయటవడలేదు? }	136
(జ)	భాస్కరరామాయణ పీఠికాకారుల యభిప్రాయము	137
(ఝ)	భాస్కరోదంతము	142
(ట)	మంత్రిభాస్కరునికాము ...	144
(ఠ)	భాస్కరరామాయణ పరిశోధనము ...	144
19.	కేతనవ్రగ్గడ ...	147
20.	తిక్కనసోమయాజి ...	152
(అ)	ఇతినిపూర్వల వ్రశంప ...	152
(ఆ)	ఇతిని వంశవృక్షము ...	153
(ఇ)	తిక్కనసోమయాజి తననుగూర్చి చెప్పిన } విషయములు }	160
(ఈ)	ఇతిని గృహనామము; నివాసము ...	162
(ఉ)	దశకుమార చరిత్రమునందలి తిక్కనప్రశంస	163
(ఊ)	హరిహరనాథుని ప్రశంస ...	166
(ఋ)	తిక్కన యజ్ఞకథ ...	169
(ౠ)	తిక్కనతరువాత నాతని వంశము ...	172
(ౡ)	ఆంధ్రభాష కీర్తనాన్నన సేవ ...	174

(అ)	ఇతని కవిత్వగుణము	...	178
(ఎ)	ఈతని యాంధ్రీకరణ విధానము	...	181
(ఏ)	తిక్కనముహూకవి రచించిన కావ్యములు	...	189
(1)	నిర్వచనోత్తరరామాయణము	...	189
(2)	శ్రీ మహాభారతము	...	191
(వి)	తిక్కన పద్యరచనము	...	193
(బి)	తిక్కన రచించిన యితర కావ్యములు	...	199
(1)	విజయసేనము	...	19
(2)	కవిసార్వభౌమ చంద్రస్సు	...	205
(3)	కృష్ణశతకము	...	208
(ఓ)	తిక్కనను నుతించిన కవులు	...	209
(జి)	భగవద్గీతలనుఁ దిక్కన యేల తెలుఁగు సేయలేదు	}	210
(క)	భారతరచనాకాలము తిక్కనవయసు	...	215
(ఖ)	తిక్కనసోమయాజి నిర్యాణము	...	216
(గ)	ఇతఁడరణ్యపర్వము నేలపూర్తిచేయలేదు?		217
(ఘ)	తిక్కన యాన్నత్యము	...	219
(చ)	తిక్కనకాలము		220
(ఛ)	తాతమనుమసిద్ధి		224
(జ)	తిక్కరాజు	...	225
(ఝ)	తిక్కరాజు జయించిన సోమేశ్వరుఁ డెవరు?		227
(ట)	తిక్కరాజుజయించిన కాడవపతియెవరు?		232
(త)	తిక్కరాజు జయించిన యితరరాజులు		234
(ద)	తిక్కరాజు కాసవములు	234
(ధ)	తిక్కరాజుమంత్రులు		237

(ణ)	కృతిపతి మనుషసిద్ధి	239
(త)	మనుషసిద్ధి రాజ్యభిప్రాయగుట తిక్కన రాజ్యము తిరిగి సంపాదించుట	240
(థ)	గణపతిదేవుడు మన్మసిద్ధికి సాహాయ్యము చేయుట	246
(ద)	గణపతిజయించిన మూడవ కులత్తుంగుడెవడు?	248
(ధ)	రక్కెసంగంగవ గంగయసాహిణులు భిన్నులా?	258
(న)	మనుషసిద్ధి జయించిన సారంగరాజు	66
(ప)	మనుషసిద్ధి జయించిన విజయశ్లేధీశుడు	268
(భ)	మనుషసిద్ధి మహారాజు శాసనము	270
(బ)	ఖడ్గతిక్కన వృత్తాంతము	278
(భ)	మనుషసిద్ధి నిర్యాణము	281

ఆంధ్రకవితరంగిణి

రెండవభాగము

9. జయదేవకవి

ఈ కవినిగూర్చిన చారిత్రాంశములేమియుఁ దెలియవు. లక్షణ శేష్తలు కొందఱు జయదేవభండమును ఛందోగ్రంథమునుండి తమ లక్షణగ్రంథములలోఁ గొన్ని యాంధ్రపద్యముల నుదాహరించి యుండుటచే నీతనిపేరు తెలియవచ్చినది. కవిజనాశ్రయమునం దీతనిపేరుదాహరింపబడి యుండుటచే నీతఁడు పదుమూడవ శతాబ్దికి పూర్వఁడని యూహింప నగుచున్నది. ఈక్రిందిపద్యము జయదేవభండములోనిదని యానందరంగరాట్ఛండమునందు కస్తూరిరంగకవి యుదాహరించి యున్నాఁడు.

గీ. రహిగ లళలకు లడలకు బ్రాసయతు లా

నరువ నవి యభేదప్రాసవిరతు లగును

గళుల విలసిల్లు నీనిండునెల యనంగ

జాడ నేసె రాముఁడు వస్త్రతాళములన.

అచ్చకవి యీ జయదేవభండమును జేర్కొనలేదు.

కవిజనాశ్రయమున

క. జయదేవాదిచ్ఛందో

నయమువ సంక్షేపరూపునం జెలుపుగ మ

ల్లియరేచన సుకవిజనా

శ్రయుఁడీఛంబుఁ జెప్పెజనులకుఁ దెలియక.

అని చెప్పియుండుటచే నీతఁడు కవిజనాశ్రయకర్తఁ డుఁడనుటకు సంశయములేదు. ఈ జయదేవుఁ డెవ్వరో, యెచ్చటివాఁడో తెలియలేదు. సంస్కృతభాషలోఁ గృతులను రచించిన జయదేవులు మువ్వురున్నారు.

౧. ప్రసన్నరాఘవ మను నాటకమును చంద్రాలోకమును నలంకార కాస్త్రమును సంస్కృతభాషలో రచించిన యాతఁడొక జయదేవుఁడు. ఇతఁడు వంగదేశీయుఁడగు బాహ్మిణుఁడు; కాండన్యగోత్రుఁడు. సుమిత్రామహాదేవుల తనయుఁడు. ఇతఁడు పదునాఱవ శతాబ్దివాఁడని శివరామ్మహాదేవవరంగిపాయ బి. ఏ. గారును, ఆక్కిరాజు ఉమా కాస్త్రము గారును వ్రాసియున్నారు. క్రీ. శ. ౧౩౦౦ ప్రాంతమువాఁడని మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు భిప్రాయపడియుండిరి.

౨. సంస్కృతమున గీతగోవిందమును రచించిన ఓంకొకజయదేవుఁడు ఇతఁడుత్కలదేశీయుఁడు; భోజదేవునకును రాధాదేవికిని జనియించిన వాఁడు. క్రీ. శ. ౧౦౮౦-౧౧౪౦ సంవత్సరముల నాటి వాఁడు.

౩. రాధామాధవమును సంస్కృతకావ్యమును రచించిన జయదేవుఁడు మఱియొకఁడు. ఇతనిని, చింతలపూడి యెల్లయకవి తన యాంధ్ర రాధామాధవమున నిట్లు మఱించియున్నాఁడు.

క నుతియింతు వాగ్విశేష

స్థితి రాధామాధవంబు చెప్పినవిద్యా

చతురానను నీలాచల

పతిహీతు జయదేవు సుకవి పంచద్రవ్యున్.

రాధామాధవకర్తయు గీతగోవిందకర్తయు నొక్కఁడే యని
కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారును, వీరిరువురును భిన్నులని, నడకుదుటి
వీరరాజు వంతులుగారును, ఆక్కిరాజు ఉమాకాంతముగారును వ్రాసి
యున్నారు,

ఛందోగ్రంథమును వ్రాసిన జయదేవుఁ డీమువ్వురిలో నొక్కఁ
డో, వేటొక్కఁడో చెప్పఁజాలము. ఉత్కలవంగదేశీయు లాంధ్రమున
ఛందస్సును వ్రాసిరని తగినయాధారము యుండినఁగాని విశ్వసింపఁ
జాలము. రాధామాధవకర్తయైన జయదేవుఁ డెప్పటివాఁడో ఎచ్చటి
వాఁడో తెలియలేదు. ఈతఁడే ఛందోగ్రంథమును రచించినవాడని
లొచుచున్నది. శృంగారమాధవీయమును సంస్కృత కావ్యమును
రచించిన జయదేవుఁ డింకొకఁడుండనని కొందఱు అచుచున్నారు.
శృంగారమాధవీయమే, రాధామాధవమని కొందఱి యభిప్రాయము.

గంగేశపండితుని తత్త్వదంతామజియను తర్కశాస్త్రమున
కాలోకమును రచించిన జయదేవుఁడు వైనఁ జేర్కొనబడిన వారిలో
నొకఁడో, భిన్నుఁడో తెలియదు.

ఎట్లయినను, నాంధ్రమునఁ యుండస్సును రచియించిన జయదేవు
ని గూర్చి యింకను దెలిసికొనవలసియున్నది.

10. వాదీంద్రచూడామణి

ఇతఁడు జైనసమయచార్యుఁడు. కవిజనాశ్రయకర్త యని యనుకొనుచున్న రేచనకు గురువు ఇతనినామము వాగీంద్రచూడామణియని కొందఱనుచున్నారు. ఇతఁడాంధ్రమున నొక లక్షణగ్రంథమును రచించెనని చెప్పదురు. అగ్రంథనామమును కవినామము నొక్కటియే అప్పకవి యాపేరును దనగ్రంథాదిని ఆంధ్రలక్షణ గ్రంథములలోఁ జేర్చియున్నాఁడు. కాని యందలిపద్యముల నుదాహరించి యుండలేదు. కస్తూరిరంగకవి తన యానందరంగరాట్టండమున మల్లిన పాదాంగచూడామణి" యని యొక లక్షణగ్రంథమును బేర్కొని యందలిపద్యములను లక్ష్యములుగాఁ జూపియున్నాఁడు. అదియు నీవాదీంద్రచూడామణియు నొక్కటి గాదనుకొనియెడను. ఈతనిని గూర్చి యింక నేదియుఁడెలియదు. ఇతనిని, రేచనకాలమువారిలో జేర్చుట సమంజసమని యట్లు చేయుచున్నాఁడను.

కవికర్పటిక యను నొక చిత్రకావ్యమును సంస్కృతభాషలో రచించిన వాదీంద్రచూడామణి యొకఁడు కలఁడు అతఁడే యాతఁడేమో! అతనినిగూర్చి సంస్కృత వాఙ్మయమునందెట్లు చరిత్రము వ్రాసి యున్నారు.

"కవికర్పటిక — అననొక చిత్రకావ్యము కలదు. దీనికర్త వాదీంద్రకవి. దీని దేశకాలములు తెలియవు కాని, ఇది యర్వాచీనమే; దీనిప్రయోజనము కవియిట్లు తెలిపియున్నాఁడు.

శ్లో. యత్నాదిమాం కంఠగతాం విధాయ

శుభ్రోపదేశా ద్విదిశోపదేశః ।

అజ్ఞాతశబ్దారవినిష్పయోఽపి

శ్లోకం కరోత్యేన పభాసు శీఘ్రమ్.

ఈ గ్రంథములోఁ జూపిన పదవాక్యములను వల్లించియున్నచో ఆయా ఛందస్సులలో శ్లోకము చెప్పవచ్చును. ఆపదవాక్యములక్రిమము జ్ఞప్తియందుంచుకొన్నవారును, ఇందుకుఁ జంద్రోదయ వర్ణనకు వల్లించ వలసినవి- ఐదత్తరముల పదములు. కర్పూరపూర- డిండిరపిండ- రజనీకర ఇత్యాదులు. వీని తరువాతఁ జేర్చదగినట్లు వల్లించవలసిన మూడడు రములపదములు - నీకాశమ్ - సంకాశమ్ - ఇత్యాదులు. ఇప్పుడు, కర్పూరపూరనీకాశమ్ అని యనుష్టుప్చందస్సులో నొకపాదము వచ్చి నది. ఇట్లే వాలుగుపాదములకుఁ దగిన పదములపట్టిక లిండుఁ గలవు. ఈ విధముగా శార్దూల వికీర్ణితాది వృత్తములకునుగలవు. “విఖ్యాతో గుణశాలినాం విద్వానయం రాజతే” ఇత్యాదులు.

వాగ్గీంద్రచూడామణికవి, ఛందోగ్రంథమునే కాకుండ అది పురాణమునుగూడ వాగ్గీంద్రమన రచించెనని, శ్రీ చిలుకూరి వీర భద్రరావుగారు వ్రాసియున్నారు. అప్పకవి వికల్పయతి కుదాహరణ ముగా నాదిపురాణములోనిదని “ఒకనాఁడిందుధరుండు” అనుపద్యము నిచ్చియున్నాఁడు. ఆపద్యము నాచనసోముని యుత్తర హరివంశము లోనిది. ఈపద్య మూదిపురాణములోనిది. కాకపోయినను అప్పకవి యాదిపురాణము నెఱింగియున్నాఁడనుట ని శ్చ య ము. కాని యాతఁడెఱిగిన యాదిపురాణము వాగ్గీంద్రచూడామణి దగునో కాదో చెప్పట కవకాశము లేదు. తెనాలి రామకృష్ణకవి ఆదిపురాణమును రచించెనని యొకప్రతీతికలదు. ఏయాదిపురాణమును నిప్పుడు కల్పించుట లేదు. వాగ్గీంద్రచూడామణి యను ఛందోగ్రంథమును విపుడు కన్నడకపోవులచే నీకవినిగూర్చి వ్రాయుటకింక నేమియులేదు. ఈకవినిగూర్చి తెలిసికొనుటకింకను ప్రయత్నము జరుగవలసి యున్నది. ఇతనికాలము వేఱునిభమున స్థిరపడువలయును పండ్రెండవ శతాబ్ది ప్రథమార్థమని యనుకొండము.

కస్తూరిరంగకవి యుదాహరించిన పాదాంగచూడామణియు
వీవాదీంద్రచూడామణియు నొకటి కాదనితోచినను భావిపరిశోధకుల
కొఱకు రంగకవి యుదాహరించిన యెనిమిదివక్యముల నీక్రింద నిచ్చు
చున్నాఁడను.

చ. పరగ ధరాధిదైవతము పద్మనికాంతియు శూద్రజాతియా
పరయ బుధుండు తద్గ్రహము హాటకవర్ణమతండు తత్ఫలం
బురుశుభ మెన్నఁగా హరిణయోనియు వృశ్చికరాశి నిర్జరే
శ్వరివరతారదైత్యగణసంగత(మునీ) మామగణంబు శంకరా!

చ. జల మధిదైవముఁ రజితసన్నిభకాంతి కులంబు విప్రుఁడుఁ
ఫలము ధనంబు తద్గ్రహము భార్గవుఁడాతనివర్ణ మెన్నఁగాఁ
దెలుపు జలంబు తారకము తెల్లమిగా ధనురాశి యోనియుఁ
(తారయును దెల్లమిగా ధనురాశి రాశియుఁ)

బలిమఃఖి మాగణంబు నృగణంబుఁ యగణాన కీశ్వరా
(బలిముఖియోనియుఁ నరగణంబగు నయ్యగణంబు శంకరా)

చ. జ్వలనుఁడధీశుఁడున్ గులము శ్రీత్రియముఁ ఐవడంపుగాంతిఁ
పలరు గ్రహంబు భూతనయుఁ డాతఁడు రక్తవ్రువన్నె పాపకా
ఖ్యలలితతారదైత్యగణ మయ్యజయోనియు మేషరాశియుఁ
ఫలము భయప్రదంబు రగణంబునకుఁ ద్రివశేంద్రవందితా!

చ. ఆనిలఁ డధీశుఁడు గువలయంబులకాంతి కులంబు హీనముఁ
జనుగ్రహ మాశ్వనైశ్చరుఁడు చాలఁగ నల్పగువన్నె తొలయాఁ
దనరఁగ రాశి స్వాతియగుఁ దాఁఫలంబు క్రియంబు దానవం
బొనర గణంబు వామహిషయోనియగుఁ సగణాన కీశ్వరా!

చ. నెఱయ నభంబు దైవతము నీలపుఁగాంతియు విప్రజాతి గీ
ర్విరుఁడుగ్రహంబుఁ గాంచనవ్రువర్ణ మతండు ఫలంబు చెప్పనై

శ్వరమును వారపుష్పమును వాలివఁగటరాశి మేషమౌ
నిరవగుయోని దేవగణ మితగణంబున కిండుశేఖరా!

చ. రవియధిదైవముఁ బరఁగ రాట్కులమున్ గురువిందకాంతియుఁ
రవిగ్రహ మెన్నఁగా నతఁడు రక్తపువర్ణము సింహరాశియు
శ్శవ మగు రోగమాఫలము తారకయు తరధేనుయోని మా
నవగణముఁ దలంప జగణంబునకుఁ ద్రిదశేంద్రవందితా!

ఉ. చంద్రుఁ డధీశ్వరుం డన్మృతసారము కాంతియు నిట్కులంబు త
చ్చంద్రముఁడే గ్రహంబతనిచాయయుఁ దెల్పు వృషంబురాశిభో
గీంద్రసుయోనిదేవగణ మిప్పితసౌఖ్యము తత్ఫలం బిలన్
జంద్రునితార యెన్నఁగను జంద్రధరా భగవాన్ కెన్నఁగన్!

చ. గుణముల కెల్ల నాకరము కోరి కృతీంద్రునిడాసి యున్నదు
ర్గుణగణదోషముల్ చెఱచుఁ గోరినవస్తు విసూత్నరత్నభూ
షణముల నిచ్చుఁగావున లసత్కవిశేఖరు లెంచు సర్వల
క్షణములు గల్గియొప్పు బుధసన్నుతిమై నగణంబు శంకరా!

11. రే చ న

కవిజనాశ్రియ మనియు, భీమనఘండస్సు, అనియు పిలువఁబడి
యొడి లక్షణగ్రంథమును రేచవ యనియెడు కవి రచియించెనని
గ్రంథాంతవక్ష్యగద్యాదులవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. కాని యిది
పేములవాడ భీమకవి కృతమని ప్రతీతి యుండుటచే నావిషయమును

గూర్చి భీమకవిచారిత్రమున విపులముగాఁ జర్చించి యాగ్రంథము వేములవాడ భీమకవిశృతము కాదని నిర్ణయించియుంటిని. వేములవాడ భీమకవిగాక మఱియొకభీమన దీనిని రచించియుండువచ్చు నని యూహా కలుగుచున్నది. కాని యాభీమన యెవ్వరో తెలియకపోవుటచేఁ బ్రణీతకవియైనను, రేచనగుగూర్చి వ్రాసినచో భావిపరిశోధకుల కనుకూలముగ నుండునని యాచరిత్ర వ్రాసితని. భీమకవిచారిత్రమున నుదాహరించిన పద్యగద్యములనుబట్టి యితఁడు జై నవైశ్యుఁడనియు, వాదీంద్రచూడామణి శిష్యుఁడనియు, కవిజనాశ్రయ శ్రావకాధరణాంక బిరుదములను వహించినవాఁడనియు, దెలియుచున్నది. ఇతనినివాసము, నిజామరాష్ట్రము.

శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావు వంతులుగాను కాకతీయాంధ్ర రాజ్యముగచరిత్రములో “భీమనసావరుండైన గోకర్ణుఁడు వాగ్గీంద్ర చూడామణియను జైనసమయచార్యుని శిష్యుడు. వర్ణమానవురాధీశ్వరుఁడు. ఇతఁడు భీమకవికిఁ గర్తృత్వ మారోపింపబడిన కవిజనాశ్రయ మను ఛందోగ్రంథమును రచించి, కళ్యాణపురాధీశ్వరుండైన చాళుక్య జగదేక మల్లువకు సేనాపతియగు రేచభూపాలున కంకితముచేసెను. ఈరేచనకుఁ గవిజనాశ్రయుఁడనియు, గోకర్ణునకు శ్రావకాధరణాంకుఁడనియు బిరుదనామములు కలవు. కవిజనాశ్రయములో నాలుగశ్వాసములునుజైనకావ్యధాతుల వనుసరించివాద్యవతాస్త్రుతిలోఁ బ్రారంభింపఁబడినవి. వేములవాడ భీమకవి రచించినది నృసింహపురాణము గాని కవిజనాశ్రయము కాదు” అని వ్రాసియున్నారు. వీరభద్రరావుగారి యభిప్రాయము ననుసరించి కవిజనాశ్రయకర్త గోకర్ణుఁడనియు, రేచన కృతిపతియనియుఁ దెలుచున్నది. దీనివిబట్టి రేచన, కృతిపతియేగాని ప్రణీతకవి కాఁడనియు, రేచన రచించినట్లు కన్పట్టుచున్న గద్యపద్య

ము లన్నియుఁ బ్రతిప్తము లని వీరభద్రరావుగా రూహించినట్లు లోచుచున్నది. గద్యమంతలి శ్రావకాధరణాంకచిరుదము గోకర్ణునిదని వారియూహ. కాని యదిసత్యము కాదు. కవిజనాశ్రయ శ్రావకాధరణాంకచిరుదము లొక్కవ్యక్తికే సంబంధించినట్లు గన్పడుపద్యము లనేకము లున్నవి. అందుచే వీరభద్రరావుగారి యూహలు సరియైనవి కావు. ఈ రేచన జగదేకమల్లుని సేనాపతి యనుట కాయన కెట్టి యాధారము లభించెనో తెలియదు. కవిజనాశ్రయమున రేచనను సంబోధించిన విశేషణములలో సేనాధిపతి యని యర్థమిచ్చు పద మొక్కటియును లేదు. కావున నీతనిని సేనాధిపతియని చెప్పరాదు. సేనాధిపతి రేచన, యీరేచనకంటె భిన్నుడై యుండును. కవి జనాశ్రయకర్త గోకర్ణుడునుటయు వాస్తవము కాదు. కస్తూరి రంగకవి గోకర్ణుని ఛందస్సనియు, భీమన ఛందస్సనియు, వేణువేణుగావ్రాసి వేణువేణు పద్యముల నుదాహరించి యున్నాడు. అప్పకవికూడ గోకర్ణఛందంబును, కవిజనాశ్రయంబువని వేణువేణుగా నుదాహరించి యున్నాడు. గోకర్ణుడు రెండు ఛందోగ్రంథములను వ్రాయుట యసంభవము. కావున కవిజనాశ్రయకర్త గోకర్ణుడు గాఁడనుట నిశ్చయము.

కవిజనాశ్రయ రచనాకాలమును నిర్ణయించుట కాధారములు లేవు. కవిజనాశ్రయకర్త వేములవాడ భీమకవి కాఁడనియు రేచన జగదేకమల్లుని సేనాపతి కాఁడనియు నిర్ణయించినప్పు డీకవి రేచన కాలమును జెప్పుట దుస్సాధ్యమైనది. అయినను సాధనాంతరము లభించువఱకును, రేచనను భీమకవి కాలమువాఁడని ప్రస్తుత మూహించుట మంచిదని యట్లుచేయుచున్నాఁడను.

(బహుశః) వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు పట్టాభిషేక సంచిక యందు "సన్నియకుఁ బూర్వము ఛందస్సు" అను వ్యాసమున నిటు వ్రాసియున్నారు.

“ద్రావిడభాషలో ‘యాప్యిరంగలమ్’ అను ఘండ్లోగ్రంథము పదునొకండవ శతాబ్ది కందు. అందు సంస్కృత కర్ణాటాంధ్రఛందస్సుల ప్రస్తావన మున్నది. “వాంచియార్ శేయుదవడముచంద్రవుం” అని యందున్నది. అనగా వాంచియ రచించిన తెలుగు ఛందమును జూచి తానాగ్రంథమును రచించినట్లు గ్రంథకర్త చెప్పుకొనుటలో గలదు. ద్రావిడనిఘంటు కార్యాలయమున విద్వాంసులుగా నున్న శ్రీ మూ. రాఘవయ్యంగా రిదిగుర్తించిరి. శ్రీరంగసాయి పరవ్యతిగారి వలన నిదివిని శ్రీరామవయ్యంగారిని గలిపి కొని సరిగా విచారించితిని. వాంచియ యను నాంధ్రఛందః ప్రణీత మనకుఁ దెలియరాకున్నాఁడు. ప్రాచీనవ్రతుల లిపిరితిని బరిశీలించినవారు “వాంచియార్” అనుపదము “రేచియార్”గా మందదగు ననిరి. కొన్నిసంస్కృత శబ్దములు గూడ నందిట్లే వికృతిని పొరసియున్నవి. రేచియార్ అని యగురేని యాగ్రంథము రేచియ (రేవన) రచియించిన కవిజనాశ్రయ మగును. ఆంధ్రవిద గ్రంథకర్త జైనుఁడు. ఈరేచియమును జైనుఁడే ఇది యొకపాండిక యగును. ఇట్లగునేని కవిజనాశ్రయము పదునొకండవ శతాబ్దిఁ దర్వాతది కాకపోవును...” శ్రీశాస్త్రిగారు వ్రాసిన వై విషయము ధృవపడునే (రేవనకృతమగు) కవిజనాశ్రయము నన్నియకు మున్ను పుట్టినదే యగును”

(భారతి సం ౧౧. భా ౧ పుట ౩౫౬-౩౫౭)

ఈవిషయమున నింకను బరిశోధన మావశ్యకమై యున్నది “యాప్యిరంగలమ్” అను ద్రావిడగ్రంథమును, అనాటి కర్ణాటకగ్రంథమును గవిజనాశ్రయమును బరిశీలించి చూచినఁగాని యతమిశ్రమని నిర్ణయింపలేము.

కవిజనాశ్రయమున “మల్లియరేచా” యను సంభోధనము వలు తావుల నుండుటచే రేవనలండ్రి మల్లియ యనుట నిశ్చయము. కాని

యీనుల్లు యుదంతమును దెలియలేదు. కవిజనాశ్రయము, నిన్న కోట పెద్దన్నకృత కావ్యాలంకార చూడామణికిఁ దరువాతిదియనియు, దీనికర్త కేములవాడ భీమకవియే యై యుండుననియు నిది పదునాల్గవ శతాబ్దియందు జన్మించియుండుననియు, బ్ర. ప. చినసీత రామకాస్త్రులు గారు భారతి పత్రికలో వ్రాసియున్నారు. కాని వారితో నే నేకీభవింపఁజాలకున్నాఁడను.

కవిజనాశ్రయము పుట్టినదిపుట్టినట్లుగా లేదనియు, నందు తరువాతివారి పద్యములు కొన్నికలసివనియు, వచ్చకవి చెప్పియున్నాఁడు. కొంతవఱ కీవిషయముపై బ్ర. జయంతి రామయ్య పంతులుగారు పరిశోధించియున్నారు. వారి పరిశోధనాఫలితమే యిప్పు డాంధ్రసాహిత్య పరిషత్తువారు ప్రకటించిన కవిజనాశ్రయము ఈగ్రంథమునుగూర్చియు నీకవి శ్రీచననుగూర్చియు నింకను విరిశోధన మావశ్యకమై యున్నది. ప్రస్తుతమున నీకవినిగూర్చి యంతకంటె నేమియు వ్రాయఁజాలను.

12. ఉ ద యా ది త్యుఁ డు

ఇతఁడుదయాదిత్యాలంకార - మను గ్రంథమును రచియించెనట. ఇది కన్నడగ్రంథమో, ఆంధ్రగ్రంథమో తెలియదని గోలకొండ కవుల సంచికలో వ్రాసియున్నారు. గ్రంథము లభింపకపోవుటచే నీతని యుదంత మేమియుఁ దెలియుటలేదు. ఇతఁడు నితామరాష్ట్రమందలి వర్ధమానపురమును విరిపాఠించిన రాజునియు, ఇతనికి భీమచోడుఁడు, గోకర్ణచోడుఁడు నను నిరువురు తనయులు గలరనియు నీగోకర్ణుఁడే

గోకర్ణఛందస్సు అను లక్షణగ్రంథమును రచించెననియుఁ జరిత్రకారులు చెప్పుచున్నారు. గోకర్ణనిగూర్చి శేతోకచో వ్రాసియుంటిని. ఉదయాదిత్యుఁడను పేరుగలవా రిరువురో మువ్వురో యున్నారు. అచీతఁ డెవ్వఁడో తెలిసికొనవలసి యున్నది. ఈతఁడు రచించిన దాంధ్రగ్రంథమో, కన్నడ గ్రంథమో తెలియనపు డీతనినిగూర్చి పెంచివ్రాయుటవలన నుపయోగముండదని యంతటిలోచిదచివైచితిని. ఉదయాదిత్యుఁడు భీమ, గోకర్ణుల కగ్రజాఁడనియు, మైలాంబి కుమారుఁడనియు నొకశాసనమునందున్నది. (హై శా. సం. సంఖ్య 34)

13. గో కర్ణుఁ డు

“గోకర్ణఛందస్సు” అని పిలువబడియెడి లక్షణగ్రంథముకీతఁడుకర్త. ఆగ్రంథముపు డెచ్చటను గన్పట్టుట లేదు. అప్పుకవి తన యప్పకవీయమున, గోకర్ణఛందస్సును స్మరించి యున్నాఁడు. కాని యందుండి పద్యములను లక్ష్యములుగా నీయలేదు. కస్తూరిరంగకవితన యావందరంగరాట్ఛందమున గోకర్ణఛందస్సులోనివని కొన్ని పద్యములను లక్ష్యములుగాఁ జూపినాఁడు. గ్రంథము లభింపకపోవుటచే నీతఁ డెచ్చటివాఁడో, ఏకులమువాఁడో, ఎచ్చటివాఁడో, తెలుపుట కవకాశములేదు. ఇతఁడుజైనుఁడని కొందఱనుచున్నారు. కొండటితఁడు సూర్య సంశ్రుత్ప్రియుఁ డనుచున్నారు. శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారును చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారును, శేమలశాడ భీమకవి రచించి రేచన పేరుపెట్టెనని చెప్పబడియెడి కవిజనాశ్రయమును లక్షణగ్రంథమే గోకర్ణఛందస్సునియు, దాని నీగోకర్ణుఁడే రచించెననియు వ్రాసియున్నారు.

కాని యది సత్యమైనట్లు కన్పట్టదు. ఈవిషయమును భీమకవి చారిత్రమునను, రేచనచారిత్రమునను వివృలముగాఁ జర్పించియున్నాఁడను.

ఈగోకర్ణుడు నిజామురాష్ట్రమునలి వర్ణమానపురమును బరిపాలించిన సూర్యవంశపు తుల్యియుఁడనియు నితనికిఁడంద్రీ యుదయావసీశుఁడనియు, భీమచోడుఁ డగ్రజుఁడనియు, సీతఁడు కాకతి రుద్రదేవుని కాలములో నున్నవాఁడనియు, చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు కాకతీయాంధ్రరాజులుగచరిత్రమున వ్రాసియున్నారు. శ్రీరామకృష్ణకవిగారును అట్లే యభిప్రాయపడిరి. కాలమున గోకర్ణచోడుఁడున్నమాట వాస్తవమే కాని, యాతఁడు ఛందోగ్రంథమును రచించెననుట కాధారములను వారు చూపలేదు. అట్టి యాధారములు లభించువఱకునును గోకర్ణఛందస్సును రచించినవాఁడు, వరమానపురపాలకుఁడగు గోకర్ణుఁడని తలంపబడుటలేదు. ఈ తుల్యిగోకర్ణుఁడు వాగీంద్రీచూడామణి యను కైససమయాచార్యుని శిష్యుఁడని వీరభద్రరావుగారు వ్రాసియున్నారు. కాని యందులకును నాధారములేదు. ఆధార రహితములైన యట్టి సిద్ధాంతములనుబట్టి ఛందస్సును రచించిన గోకర్ణుని కులగోత్ర కాలముల నిర్ణయింప వలనుకాదు. కాలము తెలియకపోయినను, రేచనతోను, వాగీంద్రచూడామణితోను సంబంధించిన కథయొకటి చెప్పఁబడియుండుటవలనను, గోకర్ణచోడుఁడు పద్రెంకవ శతాబ్దివాఁడగుటను వీతనిని పద్రెంకవ శతాబ్దియందుఁ జేర్చెనని. ఆనందరంగరాఘండమున నుదాహరింపఁ బడిన గోకర్ణఛందస్సునందలి పద్యముల నీక్రింద నుదాహరించుచున్నాఁడను.

రుద్రదేవుని హామమకొండ శాసనమున గోకర్ణచోడుని పేరుదాహరింపబడినది. కాని యాతఁడు పండితుఁడనిగాని, కవియనిగాని యందుఁ జెప్పఁబడలేదు. గోకర్ణచోడుని తల్లియైన మైలాంబ వ్రాయించిన పానగల్లుశాసనము (మ్రా. శా. సం. 900 3౬ రు) లో గోకర్ణ

చోడునిపేరుగలడు. ఇతఁడు కవియని యూహించుటకు దగిన యాధారము లందును లేవు. గోకర్ణచోడుఁ డిరువురు బ్రాహ్మణులకు దాన మొసంగి వ్రాయించిన శాసనము (హై. శా. సం. నెం 32 రు) లో గూడఁ దాను పండితుఁడనని చెప్పుకొనలేదు. ఇతని కోడూరి శాసనమునందును నీవ్రశంసలేదు. ఈ కారణములచే గోకర్ణఘండస్సును రచించినకవి గోకర్ణచోడుఁ డని నిశ్చయింపలేకన్నాము. సుప్రసిద్ధచరిత్రకాండలగు శ్రీరామకృష్ణ కవిగారును, వీరభద్రరావుగారును, ఘండస్సును రచియించిన దీగోకర్ణచోడుఁడే యని చెప్పియుండుటచే, వారి మాటలను కాదనరాదని తోచుచున్నను, దగినయాధారములు లభింపకుండుటచే, నాతఁడే యీతఁడని నిర్ణయించుట కవకాశము లేకపోయినది. ఈ యిరువురు నొకవ్యక్తియే యని నిర్ణయమగు నెడల వీరిని చారిత్రమున వ్రాయవలసిన యంశము లింకనుజాలగలవు. వీరిరువురును భిన్నవ్యక్తులను సూహించే నావిషయములనిటఁ బ్రస్తావింపలేదు.

క. * సయలం జెప్పిన శుభ మగు

జయలం జెప్పినను ఐతికి జయకీర్తులగున్

రయలం జెప్పిన నెంతయుఁ

బ్రయ మగు మఱి మయలఁ జెప్పఁ బెంపొనరించున్.

క. పరితారకుఁ బద్యములు

స్థితతారకమునకుఁ జెలిమి తెలియక జడుఁడై

కృతీయొండఁ బద్య మొండెను

విదితంబుగఁ జెప్పనలఁడు వీరిడికాఁడే.

* కవిజనాశ్రయమునందు “సయలం జెప్పిన శుభమగు జయలం జెప్పినను ఐతికి జయకీర్తులగున్ మయలం జెప్పిన సౌఖ్యము రయలం జెప్పినను జెప్ప రయమున వచ్చున్” అనియున్నది.

గీ. తగ ఋకారాన్వితంబు ద్విత్వంబు గాఁగ
బరఁగు సచ్చవృజ్డలోఁ (బ్రాసమైతి)
యక్కసానిధి హరిఁగని మొక్కె ననఁగ
సంభృతాశ్రీతుఁ డతియశోజ్ఞుంభి యనఁగ.

గీ. * యరలవశషహవర్ణము లాదిలిందు
యుతములై మవర్ణ విరామయుక్తినలరు
మారుతాశ్రయఁ డరిది సుయము యనంగ
మదనజనకు డు దితిజసంహరుఁడనఁగ

క. వెలయఁగ వర్ణవృత్తి శషసలు
గలసిన సరసపడి ముండు శవివరులెల్ల
కలికావర్ణపు ట్టెల్లో
గలవందగు వర్ణకట్ల కందర్పవిభాః

క. ** మొదల నడుమంట లభువులు
నదలపు యరతలను వాని వరుసనె తజసలొ
విదితంబులు గురువులు తుద

మొదల నడుమ మనల కెనఁగు మొగి గురులఘువులొ

వావిళ్ళవాసు ప్రకటించిన సులక్షణసారమున నీక్రిందిపద్యము గోక
ర్ణ ఛందములోని దని చెప్పబడినది.

క. కూరగ్గిరాము క్రమ లగు
తారలు వర్ణములు భూమితంబులు వానిక
జేరి యెదురెదుర నున్నవి
కూరగర్తంబు లని యెఱిఁగికొను జ్వలితంబులొ

* ఈపద్యము అనంతని ఛందమున అనంతని దని యున్నది.
అప్పకవియు ననంతనిదే యనినాఁడు. పెద్దిరాజుదని సులక్షణసార
కర్త యనినాఁడు.

** ఇది రంగయ సర్వలక్షణసారములో నుదాహరింపబడినదని
తంజావూరునందలి భాండాగార పట్టికలో నున్నది.

14. శ్రీ పతి పండితుడు

శ్రైవమతవ్యాప్తికొఱకు పాటవడిన పండితశ్రయములో నీతఁడు మొదటివాఁడు. శ్రైవమతమును బోధించుచు నీతఁడు సంస్కృతాంధ్రములయందుఁ గొన్ని గ్రంథములను రచించెనని ప్రశీతికలదు. ఈతని యాంధ్రగ్రంథము లేవియు గాన్పించుటలేదు. కాని ముందెప్పుడైన నీతని గ్రంథములు బయలుపడు నేమో యనియు, భాషాభిమాను లీతని గ్రంథములకై ప్రయత్నింతురనియుఁ దలంచి యాతనిచరిత్రము నిందుఁ జేర్చితిని. ఇతఁ డారాధ్యునియోగి బ్రాహ్మణుఁడు. ఈతని నివాసము కృష్ణానుండల మండలి బెజవాడ. ఇతఁడు వేదవేదాంగములను జదివి పండితుడై, తపశ్శాలియై, శ్రైవమతాభిమానియై యుండెడివాఁడు. ఒకనాఁడాయన కృష్ణానదికిఁగి స్నానముచేసి వచ్చుచుండఁగా నొక యేనుఁగెదురయ్యెను. ఏనుఁగు పెడలి పోయినపిదపఁ బోవచ్చునని యాయన యాప్రక్కనున్న యింటియరుగువై కెక్కిెను. అయిల్లొక గొడగరిది. (గొడగరి-గొడారి; మాదిగవాఁడు.) ఇంతలో నాగొడగరి లోపలినుండివచ్చి "అయ్యా! నేను ప్రతిదినము నార్దురు శివభక్తులకు భోజనమిడువాడను, నేడయిదుగురు మాత్రమే వచ్చియున్నారు. కావున మీరీవాఁడు నాయంటభుజించి, నావ్రతభంగము కాకుండఁ గాపాడ వలయును." అనిప్రార్థింప వల్లెయని యాపండితుఁడు నాని యంట భుజించెను. అదిచూచి బ్రాహ్మణులు శ్రీపతిపండితుని శిష్యుడైన యనంతభూపాలుని యొద్దకిఁగి యావృత్తాంతమును జెప్పి బ్రాహ్మణు లందఱును పండితుని పెలివైచి యాతనికి నగ్ని నీయరైరి. పండితుఁడూరుపెలుపల నున్న శరీరావృత్తమున నొకబిల్బము మడివైచి బెజవాడయందున్న యగ్ని యంతయునందుండునట్లు శాసించెను. బెజవాడయందగ్ని కరివయ్యెను. అతని మాహాత్మ్యమున కచ్చెరువంది

ప్రజలనంతపాల సహితముగ వచ్చి యాతనిఁ బ్రార్థించి వినమితులై
క్షమాపణలు చెప్పుకొని యాపచ్చడమునుండి యగ్నినిగైకొని చనిరి.
ఈకథను పాలకురిక సోమనాథుఁడును మల్లిఖార్జున పండితారాధ్యులు
నీర్పించి పద్యగద్యములలోఁ గీర్తించి యున్నారు.

“భక్తుండు శ్రీపతిపండితుం డీశు

భక్తుని కిలఁ గోటిబ్రాహ్మణులైన

నెనయన్న నాలుక నేఁ గోపివైతు

నెనుచు ననంతపాలుని సభాస్థలిని

నెక్కునఁగాఁ జంద్రనిప్పులుగాదె

చక్కన పొత్తివచ్చడమున ముడిచె”

విసవపురాణము.

క ఒక్కఁడె దైవము శివుఁడని

నిక్కము సేయుటకు ముకిచె నిప్పులు సీంన్

సుగ్రక్కఁక శ్రీపతిపండితుఁ

డక్కజముగ విజయవాడ నల జమ్మి శివా

క. ఆతులిత శివభక్తునితోఁ

బ్రతిసేయఁగ రాదు కోటిబ్రాహ్మణులని శ్రీ

పతిపండితయ్య నిప్పులఁ

గుత్తుకమ్మతి న్నూటగట్టై గొంగునను శివా

శివతత్వభారము

ఈ శ్రీపతిపండిత వంశమున, కాళినాథుఁడను నొకమహాపురు
షుఁడు జన్మించి ఖ్యాతిగాంచుటచే నప్పటినుండియు నీవంశమువారు
కాళినాథునివారైరి. ధర్మాధ్యయనధద్రాయుశ్చరిత్రములను రచించిన
కాళినాథుని వీరారాధ్యుఁ డీశ్రీపతివంశములోనివాఁడే ఈ శ్రీపతి
పండితుని కథను వీరారాధ్యుఁడు తన ధర్మగుప్తాధ్యయమున నీర్పించి
పద్యములలో వర్ణించియున్నాఁడు.

గీ. ఆరయఁ నత్తుండితేంద్రవిజాంశభూతి
భవులు శ్రీపతి మంచెన పండితులును
మల్లిభాష్టనపండితుఁ డెల్లజనులు
వినుతులొనరింప జెలసి రుర్విశలమున!

గీ. వారు భువి పీఠశైవ ప్రవర్తనంబు
బ్రాహ్మణాచార మగునంచుఁ బత్యమాన
వేద కేదాంత సిద్ధాంతవిశ్రుతముగఁ
దెలియఁ జేయుచు విలసిల్లి రంఘమహిమ!

క. ధీరుఁడు శ్రీపతిపండితుఁ
దారయఁ బ్రాచీనదేశికాహ్వాయుఁడు మహా
దారశివాద్వయమూర్తి
స్ఫూరధురంధరుఁడు లోకపావనుఁ డెన్నఁ.

క. ఆగురుఁడు విజయవాటిని
భోగోజ్జ్వలమందిరమున బుధయుతుఁడై శై
వాగమనైగమహాధా
ధూగమునఁ జరింపుచుండి యొక్కనాడనియె.

క. శివుఁడే దైవము ధరిలో
శివభక్తులె సత్కులీనసిద్ధాంతపరులొ
శివమంత్రమె మమరాజము
శివునిప్రసాదంబై భోగశీఖర మరయఁ.

వ. అని శవభుంబుగాఁ బలుకుచు ననంతపాలదండనాయక మహాధ
వాది శిష్యతతిసేవాయత్త చిత్తంబులం బ్రవర్తింపుచుండఁ బరవాది
కోలాహలుండై జయవాటిపురంబున విజయధ్వజంబైతి మహాతర
శైవాచార్యుండనఁ జెలంగుచుండి యొక్కనాఁడు.

సీ. సరసి గృహ్లానదీస్నానంబు గావించి
 శ్రీకృష్ణంబులు నెఱయఁదీర్చి
 వచ్చుచోఁ బురిపీఠి వసుధేశుమదగజం
 రుదేరదొలఁగుచు నచట నొక్క
 గొడగరివాకిలిఁగడుఁజొచ్చి నిలిచిన
 నంతఁ దన్మహామేధి యరుగుదెంచి
 శరణార్థి గురురాయ! సతతంబు నావ్రతం
 బాధ్య రయ్యలకు శివార్పనంబుఁ
 దగ సలుపుచుంట నొకయయ తక్కువయ్యె
 నెఁడు లింగైకత మిఁక నాకు నిక్కమనిన
 మంచినవి వానివ్రత మొనరించి వేడక
 వచ్చుదేశికఁగని పరవాదులుదరి.

క ఓహో, బ్రాహ్మణుడంట యితఁ
 డాహోయగ్గొడగరింట నాలోగిణ మి
 ట్టిహి యొనరిచి వచ్చెను
 దోహంబని చుట్టుకొనిరి దుర్మతులగుచున్.

గీ. పరగ నీరీతిఁ బరవాదు బరవడించు
 గలికిఁ దామున్ను కేసినకడుఁ బ్రీతిజ్ఞ
 నిగమసమ్మతి రూఢిగా నెఱవఁ దలఁచి
 వారు గొనిపోవ నృపసభకేరె గురుఁడు.

వ. ఇట్లుపరవాదు లప్పుండిలేండు ననంతపాలదండనాయక భూక
 రాస్థానంబునకుఁ గొనిపోయి యిట్లనిరి.

క. గొడగరి మల్లయ యింటను
 గడుపారఁగఁ గుడిచి రాఁగ గాంచితి మితఁడే

ర్పడ మిగురుకెట్లగు నని

కడు దోచక యుంటి మివుడు కలగుచు నధిపాః

సీ అని యిట్లు విప్రులొడిన నెలంకుచు సభ్యు

లా వండితునిఁ జూచి యనఘచరిత

యిది యెట్టిదగునని ముదలింపఁ జిఱునవ్వు

సెలవుల దైవాటి చెలువు దనర

నింతయు నిజము మేమొనయ మున్నొనరించు

ప్రతిస యిట్టిది యసశ్రద్ధలార

మొనసి యాత్మదైవతమున శివాదైవతము

ననుఁ జెందువారలఁ గినిసి జాతి

భేదమెంచఁగరాదని పృథులకాస్త్ర

రీతులును హానివర్గంబు నీతిదెలియుఁ

డరసి జాబాలశతకద్రయోదులందుఁ

బలుకువలుకులు వినుఁడు విభ్రమము మాని.

సీ. వేదవేదాంతార్థవిధులచే సాధింప

గా లేక మూర్ఖులై కదిసి విార

లగ్నిమీడిదమని యార్పులు లదిమీకుఁ

గలిగియుండినఁగదా కడమమాట

అని కోపశిఖివీక్షణాగ్రప్రచారియై

గరిగొని విస్ఫులింగములఁ దనువ

జామలు గంటిడ ధరాభ్రమణంబుచే దిశల్

కుమ్మరిసారె చందమ్మ నెఱవ

గగనభాగంబునం దిరుల్ గ్రమ్ముకొనఁగ

సర్వజీవామమును సభానదులు మూర్ఖు

నొండ నప్పుడితేంద్రుఁ డత్యుగ్రవేగ

సరణిఁ యింటఁ దన్మహాస్థానవిధి.

వ. అప్పుండిలేంద్రుడు జయవాటికాపుర మల్లిఖార్జునాగ్నేయభాగం
బున నున్న శ్రీమహాభాసమీపంబునకు నరిగి యద్దేవుని కభివందనంబు
ను ప్రమథగణస్తోత్రంబును గావించి వీతిహోత్రు నాకర్షింపుచుఁ దన
మీఁది పట్టపచ్చడంబునంగట్టి యిట్లనియె.

మ. వినుమీ పావక! కైవగేహములలో నిశ్రాంతిదక్కఁగా బురం
బున నెందుకా వసియింప కీ కుఱనవిస్ఫూర్ణస్వదంబుకా హరిం
పు నగేంద్రాలయునాజ్ఞ నప్పి యనయంబున్ మీఱినక వీరభ
ద్రునిచే నీకగుణన్నముకా దెలియుఁగా దొడ్డాడ నింకేటికిక.

ఏడుదినములు గడచినపిదప ఆనంతపాలాది దండనాథులతోఁగూడ
వచ్చి ప్రజలు శరణని వేడఁగా పండితుఁడాయగ్నిని విడిచిపుచ్చె
నట!

ఇతఁడు బ్రహ్మసూత్రములకు శివపరముగా నొక వ్యాఖ్యను
వ్రాసి దానికి శ్రీకరభాష్యముని వేరిడియెను. ఈతఁడింకను గొన్ని
సంస్కృతగ్రంథములను రచించెనని చెప్పుదురు. శ్రీకరభాష్యమునకు
శివదీపికయని పేరుపెట్టెనని కొందఱుందురు. శివదీపిక యనుగ్రంథము
నాంధ్రమున వ్రాసెనని కొందఱునుచున్నారు. యుద్ధమల్లుని బెజవాడ
శాసనము నందున్న మధ్యాక్కరల నీతఁడే రచించెనని కొందఱు చెప్పు
చున్నారు. ఆయాక్కరలలోఁ గొన్నిటి నిటనుదాహరించుచున్నాఁడను.

౧. స్వస్తీస్మపాఁతుశాత్యంతవత్సల సత్యవ్రితేత్ర
విస్తర శ్రీయుద్ధమల్లు డనవద్యవిఖ్యాతకీర్తి
ప్రస్తుతరాజాశ్రయండు త్రిభువనభరణుండు సకల
వస్తుసమేతుండు రాజసర్వభూవల్లభుం డధి.

౨. పరగంగ బెజవాడకొమరుస్వామికి భక్తుడై గుడియు
నిరుపమమతి నృపధాము డెత్తిచ్చె నెగిదీర్చె మతము

గొరగల్గొ కొరు లిందువిడిసి బృంహులు గొని యుండువారు
పరిగాక యబ్బొరినాసివచ్చిన పాపంబు గొండ్రు.

3. వెలయంగ నియ్యొట్టు డస్సి మలినురై విడిసిన బోల
గలతానపతులును రాజు పట్టముం గట్టినపతియు
నలయం బయ్యారల వెల్వరించిన నళ్ళమేధంబు
ఫల ముపేక్షించి నాలింగవిడిసిన పాపంబు దమకు.

౪. జననత చేబోలునుండి బెజవాడ జాత్రకువచ్చి
త్రివిణ్యసుతుఁ డొండుచోట మెచ్చక తివిరి యిన్నెలవ
యనఘండు చేకొని యందు ప్రత్యక్షమైయున్న నచ్చ
గని మల్ల డెత్తించె గుడియు మఠమును గార్తికేయనకు.

౫. రమణతో బెజవాడ కెల్లచెడగును రక్షయుగాను
దమతాత మల్లపరాజు వేర్వేలు దాను గట్టించె
గ్రమమున దాని కలకమిడ్డలుగా మొగమాడు
నమరంగ శ్రీయద్ధమల్లుడెత్తించె నమితలేజుండు.

ఈయక్కరలు శ్రీపతిపండితకృతము లైనచో, నీశాసనము పదియవ
శతాబ్దిలో వాయించినది. కావున నీపండితుఁడు నన్నయకుఁబూర్వుఁ
డని చెప్పవలసివచ్చును. కాని యందు సత్యములేదని తోచుచున్న
ది. వైనచెప్పిన యగ్నిహోత్రమును బట్టయందు కట్టిన కథ సత్య
మయ్యేనేని యీతఁ డనంతపాలుని కాలమువాఁడగును. అనంత
పాలుఁడు పశ్చిమచాళుక్య వంశములోనివాఁడైన యాజవ విక్రమా
దిత్యుని దండాధిపతియై కొండపల్లిరాజ్యమును పాలించిన యుత్తమ
బ్రాహ్మణుఁడు. ఆజవ విక్రమాదిత్యుఁడు క్రీ. శ. ౧౦౭౫-౧౧౨౫
వడుమ రాజ్యము చేసినవాఁడు. అనంతపాలుని శాసనము చేబోలులో
నున్నది. అనంతపాలుని యల్లుడు చక్రరాజదండనాయకుని శాసన

మొకటి ద్రాక్షరామ యాలయమునందున్నది. (ద. హిం. శా. సం. ౪ సంఖ్య ౧౨౫౫-౧౩౧౧) ఇది చాళుక్య విక్రమసంవత్సరములు ౪౭- క్రీ.శ ౧౧౨౨ నాటిది. అనంతపాలుని కాలమును నిర్ణయించు శాసనము లింకను చాలఁగలవు (ద. హిం. రా. సం. ౯ భా. ౧.) దీనినిబట్టి శ్రీపతిపండితుఁడు క్రీస్తుశకమున పదునొకండవ శతాబ్ది తుది పాదమునను పండెండవ శతాబ్ది నాదిపాదమునను నున్నవాడని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును. కావునఁ బైనఁజెప్పిన యొక్కర లీతనివి కావు.

పోచిరాజు వీరనకవి తన విభూతి రుద్రాక్ష మాహాత్మ్యమును ఈ శ్రీపతిపండితున కంకితముచేసెను. కాని యందుమూలమున వీరిరువురును సమకాలికులని తలంపరాదు. పండితుని యందుఁగల భక్తిచే వీరనకవి తనగ్రంథము నీతనికర్పించియుండెనని తలంపవలసియున్నది.

ఈ శ్రీపతి పండితునివంశము తామరతంపరయై బహుముఖముల వ్యాపించియున్నది. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నావంశవృక్ష మిటనీయలేదు.

—*—

15. దే స టి పం డఁ డు

ఇతనితండ్రి భీమనృపాలుఁడు తల్లి ఎరియాంబ; తాతపండ్లఁడు బూరమ పితామహి; గండఁడు ప్రపితామహుఁడు; మేడమ ప్రపితామహి.

ఈకవి గుంటూరుమండలములోని చేబ్రోలునందున్న కుమారి స్వామికి, అఖండదీపదానము చేసి యాంధ్రపద్యాత్మకమైన యొక శిలాశాసనమును వ్రాయించెను. దానినిబట్టి యీతఁడు కవిత్వము

చెప్పఁగలవాఁడని తెలియుచున్నది. ఈతఁడు రచించిన గ్రంథము లేవియో తెలియలేదు. ఆశాసనము నీక్రింద వ్రాయుచున్నాఁడను. ఇప్పటి పాఠకుల సౌకర్యముకొఱకు శాసనము నందలి యుచ్చారణము గొంత సవరించితిని.

శా. శ్రీనారీపతి నాభివంశజభవ శ్రీపాఞ్జాహోత్రము

త్సేనాధాంబుజభాస్కరుండు నిజవంశంబెల్ల దీపింపఁగా

దీనానాథ కపింద్రగాయకులు గీర్తింపంగఁ గీర్తింపఁడై

భూనాథాగ్రణి బుద్ధవర్మ ప్రభలోఁ బుట్టెన్నహాశౌర్యుండై గ

ప్రగర్. శ్రీరమ్యత్సేనవధూశాం

చికి నెన యగు శాంచీపురీనాథు నుగ్రా

శారుణ లాలాటసేత్రుణ

గవిజనహీతు ముక్కుంటి కాడ్యెట్టిఁ బుణ్యా

చారున్ దద్బుద్ధవర్మే

త్సరుఁడు గొలిచి మునుశాసనం జొందఁ గల్గె

దాఁడు తొంగేరుమార్గ

త్రయము వడసె నాతొరచంద్రార్కలీలక.

శ.

ఉ. ఆవిభునవ్వయంబున గుణౌఘ్యుఁడు గండఁడు పుట్టె వానికి

దేవమహిజదాని యగు దేవతీపండఁడు పుట్టి పట్నహ

స్రావని నీతె దత్తుతుఁ డుదగ్రుఁడు విల్లమభీముఁ దంద్రల

క్షీరవనితేశుచే బడసెఁ జెల్వగుపంచినిట్లు పృత్తిగాక.

కె.

ఉ. ఆతని కుడ్చుచి చె నధిపాగ్రణి గండఁడు వానికి

ప్రీతిలకంబు మేడమకు ధీరుఁడు పండఁడు పుట్టెవానికిన్

శీతకరావ్య బూరమకు సింధురవైరి బలుండు రాజమాం

ధాతుఁడు పుట్టెభీముఁడు వదాన్యుఁడుభన్యుఁడుపుణ్యమూర్తియై.

చ.

.....దీధితి రేఖ వరేణ్యపుణ్యదో

హరియనఁ జెంపుఁగన్నయెఱియూంబకు నున్నభమయ్య భారణీ
నిలయుఁడనంగఁ బండధరణీపతి సర్వకలా ప్రవీణుడై. ౫

చ. తలపు సదర్థభావమునఁ దగ్గతసూక్తులఁగూడ వర్ణనల్
గొలుసుగొనంగఁ బ్రావడులు గోరినభంగిన వచ్చి ముట్టఁగో
మలగతి దేసిమార్గములు మ్మృపపం గటనంబులొప్పు నా
ద్యులక్రియఁ జెప్ప నేర్పెనృపధూర్జటిభీమయవండఁడిమృకా.౬

మ. స్వరత్కాంబరచంద్రసంఖ్యఁ జనుకొచ్చాకాబ్జచైత్రామలే
తరవంచాదళిసౌరి వాసరసముద్య సౌఖ్యసంకాంతి సు
స్థిరతం బొచ్చుమయూర వాహనునకుం జేబోలఁ బెట్టించె భా
స్వరదీపం బతిభక్తిఁ బండనృపుఁడొచంద్రాద్రితారంబుగాన్.౭

స్వస్తి శకవర్షంబు ౧౦౬౭ గు నేటి చైత్రబహుళ పంచాదశియు
శనైశ్చరవారమున శ్రీకుమారస్వామిదేవరకు మహామండలేశ్వర వండయ
దమతండ్రి భీమరాజునకు ధర్మార్థముగా నఖిలదీపమున కిచ్చిన ఎఱ్ఱ
౫౫. దీనింజేకొని నల్లంగాటయబోయుని కొడుకు కొండబోయుండు
దన పుత్రానుపొత్తిక మాచంద్రార్కము మహాసేనమున నిత్యం
మానెడునెయి వోయంగలవాడు. శ్రీ శ్రీ శ్రీ

ఈశాసనము ద. హి. శా. సం. ౬ సంఖ్య ౧౦౩ గా ప్రక
టింపఁబడినది. పైపద్యములలోని ౬ వ పద్యమునుబట్టి యీకవి దేసి
మార్గములు రెండింటియందును జక్కని కవిత్వము చెప్పగలవాడని
తెలియుచున్నది. ఇతఁడంద్రమున నేమేని గ్రంథములు వ్రాసియుండు
నని యూహింపవగును. పైపద్యము లీతని వే యైయుండును. రెండవ
పద్యములోని "దేవతీ" యీతనయింటిపే రైవల్లూహించి యీతనిని

దేసటిపండఁడని పేర్కొన్నాఁడను. మొదటిపద్యమును బట్టి యతఁడు కూర్మిఁడనుట నిశ్చయము. కొండవీటి రెడ్డిప్రభువుల యాంటిపేరు కూడా దేసటివారే. కాని యంతమాత్రముచే వీరిని రెడ్డికులఁజూడని నిశ్చయింపలేము. "దేసటి" యను గ్రామమునుబట్టి యా యుధయు లకునుగూడ "దేసటి" యను గృహనామ మేర్పడిన నేర్పడియుండును. శైశాసనమునుబట్టి యీ కవి క్రి. శ. పండ్రెండవ శతాబ్ది మధ్యభాగము వాఁడని తెలియుచున్నది. ఈ కాలముననే వెలవాటిగొంగమహిపతికి మేనమామయగు పండఁడొకఁడున్నాడు. అతఁ డీతఁడేమోయని సంశయించితినిగాని విమర్శించితిమి. నీయిరువురు నొక్కరు గారని తెలిసది. ఆపండనినామ మదాహరింపఁబడిన శాసనములు పెక్కులున్నవి. వానియందాతనిని కవియని చెప్పలేదు. అతనికల్లి మల్లాంబ. మనకని పండనికల్లి యెరియాంబ.

ఈ కవి పండనిపంశమునకు మూలపురుషుఁడు బుద్ధవర్మయైనట్లును, అతఁడు ముక్కుంటికాడెట్టివి సేవించి, ఒంగేరుమార్గత్రయము నాతని వలనఁ బడసినట్లును శైవద్యములలోని మొదటి రెండుపద్యములవలనఁ దెలియుచున్నది. ఈ ముక్కుంటికాడెట్టి కాంచీరపుర నాథుడనియు లలాటమందు నేత్రము గలవాఁడనియు ౨ పద్యములో నున్నది. కొందరు చరిత్రకారు లీ ముక్కుంటికాడెట్టియే త్రిలోచనవల్లపుఁడని నిశ్చయించి యున్నారు. త్రిలోచనవల్లపుఁ డాతఁడే శతాబ్దివాఁడని చెప్పవచ్చును. కొండపడమటిరాజుల మూలపురుషుఁడయిన బుద్ధవర్మ యొకఁడున్నట్లును నతఁడు తూర్పుభాభుక్యల పంశకర్త యైన కల్లివిష్ణు వర్ధనునికడ సేవకుఁడైనట్లును కొన్ని శాసనముల వలనఁ దెలియుచున్నది. (ద. హి. శా. సం. ౪ సం. ౯౮౩) ఈ బుద్ధవర్మకూడఁజూడఁడే. కవిపండనిపంశకర్త యైన బుద్ధవర్మయు, కొండపడమటిరాజుల మూల

పురుషుడైన బుద్ధవర్మయు నొక్కరుగాకపోయినను, నీవంశములో బుద్ధవర్మలు పెక్కురుండుటచే, నీయరువురి వంశములు నొకబుద్ధవర్మ నుండి యుత్పన్నములైన శాఖలేమోయని తోచుచున్నది.

మన కవిపండరికిఁ బితౄమహుడైన పండని ప్రపితౄమహుడు "అఱువేలనాఁడును దేశమును బరిపాలించినట్లు కి క పద్యమువలన తెలియుచున్నది. చరిత్రకారు లీతనిని గుర్తించినట్లుగవడదు. ఇతని కాలము క్రీ. శ. ౧౫౦—౧౯౦ ప్రాంతమగును. ఈవిషయమున నిఁకను బరిశోధనము కావలసియున్నది.

ఈ పండనికమూరుడైన విల్లవభీముడు "పంచినకట్రు" అను గ్రామము నాంధ్రదేశాధీశ్వరునిచేఁబడసినట్లు ప్రైవద్యములో నె యున్నది ఈ గ్రామమెచ్చటిదో, ఈయాంధ్రేశ్వరుడెవ్వఁడో తెలియలేదు. ఈ విల్లవభీముని కాలము క్రీ. శ. ౧౦౦౦ ప్రాంతమగును. ఆకాలము న నాంధ్రదేశాధీశ్వరుని చెప్పఁదగినవారు చాళుక్యులుగాక తీయులు నై యున్నారు. క్రీ. శ. ౧౦౦౦ నాటికిఁ గాకతీయులు స్వతంత్ర ప్రభువులుగా లేరు. కావునఁ బశ్చిమచాళుక్యులుగాని తూర్పుచాళుక్యులుగాని పంచినకట్రు నిచ్చియుండుదు; పంచినకట్రును గుర్తింపఁగలిగిన యెడల దాతయెవ్వరో తెలిసికొన వీలుగలుగును. ఈ భీముని తండ్రియైన పండఁడు, అఱువేలనాఁడునకుఁ బరిపాలకుడై యుండఁగా నీభీముఁ డాపాలకత్వమును బోగొట్టుకొని యొక గ్రామమునువృత్తిగాఁ బడయవలసినస్థితి లోని కేలవచ్చెనో తెలియకున్నది.

కవిపండనివంశమునకు మూలకర్తయైన బుద్ధవర్మ ముక్కంటి కాడెట్టిచే ఒంగేరుమాట్రియమును బడసెనని ప్రైవద్యరావృత్తము నందున్నది. "ఒంగేరుమాట్రి" శబ్దము మఱికొన్ని శాసనములయందును గలదు. ఇది యొక దేశముయొక్కనామము.

ప్రైశాసనమునుబట్టి యీకవిపండఁడు క్రీ. శ. ౧౧౪౫ వ సంవత్సరమున నున్నాడనుట స్పష్టము.

16. మల్లికార్జున పండితారాధ్యులు

శైవమతవ్యాప్తికై తమ జీవితములను ధారవోసిన పండితత్రయములో నీతఁడొకఁడు. తక్కినవారు శివపతిపండితుఁడును మంచనపండితుఁడును, ఈ శైవమత మనునది వీరితోఁ గ్రొత్తగా వచ్చినది కాదు, ఆర్యు లీదక్షిణదేశమునకు వచ్చినప్పు డనార్యులు శైవమత విష్ణుత్రయండిరినియు, నెన్నివిధములఁ బ్రయత్నించినను వారామతమును విడనాడలేదనియు, నప్పుడార్యులు శైవమతము నొకమతముగా నంగీకరించి యనార్యులను దమలోఁ గలుపుకొనిరినియు నొకప్రతీతికలదు. బసవనారాధ్యుఁడు శైవమతకర్తయని కొందఱుండురు కాని యదివాస్తవము కాదు. శివుఁడు త్రిమూర్తులలో నొకఁడు, ఈశివునిగూర్చిన వాక్యములు వేదములందును గలవు. శైవవైష్ణవకథలు సంస్కృతపురాణములలో ననేకములున్నవి. వేదవిహితధర్మములను విడనాడకుండ శివుఁడే దైవమని, శివుఁడే యైశ్వర్య ప్రదుఁడని నమ్మి ప్రత్యేకముగ శివునారాధించినవారు శైవులు. ఆట్లే విష్ణునారాధించినవారు వైష్ణవులు. ఈ మతవిశ్వాసము హెచ్చినకొలదిని బరమతద్వేషమును జరుగఁజొచ్చినది. ఈశైవులును గొలఁదిగనే యుండురు. ప్రతాపాఘానము శివకేశవులయందు సమానభక్తిగలవారై యున్నారు.

బహుదేవత్వమును విడచి బ్రహ్మముకంటెయే సత్యమనియు జగత్తు మిథ్యయనియు, నాబ్రహ్మమే దానని యనుకొనుట, ప్రతిఘాతపునకును విద్యుత్తధర్మమనియు, బోధించు నుపనిషత్సత్యమును గౌరవించువారే నేకు లున్నారు. యజ్ఞయాగాది విహితకర్మల నాచరించుచు జన్మసాఘ్యము గావించుకొనుట ధర్మమని వాదించు కర్మవాదులును గలరు. కాలక్రమమున నీమతము లన్నిటిలోను సంతర్భేదము లేర్పడినవి. శైవులలో, పాశునతులు, కాలాముఖులు, కాపాలికులు, భైరవులు

శాస్త్రేయులు ననుభేదము లేర్పడినవి. ఇశ్రీ వైష్ణవులలోను గొన్ని యంత ధేదములు వచ్చినవి. వీరు తమలోఁదాము గలహించుచుండిరి. ఈమతవివాదము లిట్లుండఁగా నాకాలమున నీచేశమున జైనబౌద్ధ మతములు బయలుపెడలినవి. ఇవి పేదమతమునకు విరుద్ధములైనవి. జైనులునుబౌద్ధులును నాస్తికులు; భగవంతునియునికి నంగీకరింపరు. వర్ణాశ్రమాచారధర్మములనొప్పుకొనరు. పర్వజననమానమును జూఁఁచుచుండుటచే నీమతము లతిసులభముగాఁ బ్రజాసామాన్యమున నలుముకొన సాగినవి. పరిస్థిర వైషమ్యములతో నున్న శైవ వైష్ణవాదిమతము లీకాలమునఁ దమ ప్రాబల్యమును గోల్పోయినవి. జైన బౌద్ధమతముల దాడినుండి సంరక్షించుకొనవలసిన భారము శైవవైష్ణవ మతావలంబుల కావశ్యకమయ్యెను. అందులకుఁ గావలసిన మహాపురుషు లప్పు డున్నవి. చిద్రి. శైవమతోద్ధారణమునకై బసవనారాధ్యుఁడును, బండితత్రయము నుద్ధరించిరి. ఇందులోఁ బసవన మత సంస్కర్త. పండితులు మువ్వురును మత వ్యాపకులు.

బసవన యాంధ్రభాషయందుఁ గావ్యరచనము చేయలేదు. అందుచే వాతనిచారిత్రమును వేఱుగా వ్రాయుటకు నాకావశ్యకములేక పోయినది. కాని యాతనిచారిత్రముతో సంబంధించిన గ్రంథములను రచించిన వారిలో నాంధ్రకవులు కొందఱుండుటచే నీ బసవఁడెవ్వరో తెలిసినఁగాని, యాకవులచరిత్రములలో నీతనిని గూర్చి వ్రాసిన వాక్యములు సులభముగా జూడవడవు. అందుచే బసవని చారిత్రమును క్లుప్తముగా నిట వ్రాయుచున్నాఁడను. ఇతనినిగూర్చి విశేషముగాఁ దెలిసికొనఁ దలచినవారు పాలకునికి నోమనారాధ్యకృత బసవపురాణమును, శ్రీనాగేశ్వరరావుగాను శ్రీవంభాకరశాస్త్రిగారును రచించిన కీర్తీకలతో నున్నదానిని జూడవలయును.

బసవన మండగిహాదిరాజును బ్రాహ్మణుని కమారుడు. ఇతని
 తల్లి మాదమ్మ. వీరినివాసము కర్ణాటదేశమండలి హింగుళేశ్వరభాగ
 వాటియను నగ్రహారము. ఇది శ్రీశైలమునకుఁ బశ్చిమభాగమున
 నున్నది. నందీశ్వరుని యంశచే నీబసవన జనించెనని యప్పటివారి
 విశ్వాసము. కూడలిసంగమేశ్వరుఁ డీతని జననకాలమునఁ దపసిరూప
 మున నాగ్రామము వచ్చి యీశ్వరవివేదనముగాని వదార్థమేమియు
 నాశిశువున కీయరాదని తల్లితోఁ జెప్పినఁట! తలిదండ్రులారానికి బసవే
 శ్వరుఁడని నామకరణముచేసిరి. గంగాష్టమ వత్సరమున నాతని కువసయ
 నము గావించఁ దలిసండుకీలు ప్రయత్నించిరి. బసవన యందులకఁగి
 కరింపలేదు. శివునిపై భక్తిగలవానికిఁ గర్మతోఁ బనిలేదనియు, శివ
 భక్తియే మోక్షదాయక మనియుఁ జెప్పి యువనయనము చేసికొన
 లేదు. సరికదా! వర్ణాశ్రమధర్మములను ద్యజించి, వర్ణేతరులైన శివ
 భక్తులతో సహభోజనాదులను జేయనారంభించి, తలిదండ్రులను వీడి
 నాగాంబయను సహోదరీ సహితుడై తనమేన మామయున్న కల్యాణ
 కటకమునకు వచ్చెను. ఈ కల్యాణకటక మంతకుపూర్వము వశ్చిను
 చాళుక్యుల రాజధాని. వారినిజయించి కాలచుర్యులు కల్యాణకటకము
 నాక్రమించుకొనిరి. బసవన యక్కడకు వచ్చునప్పటి కాపట్టణమును
 బరిపాలించుచున్నది. కాలచుర్య వంశజుడగు బిజ్జలుఁడు బసవన
 మేనమామ యగు బలదేవ దండనాయకుఁ డాబిజ్జలునికిఁ దండనాయ
 కుఁడుగ నుండెను. ఈబలదేవుఁడకూడ శివభక్తుఁడు. అతనికి గంగాం
 బయను నోకతనయగలదు. ఆమెను భవునకీయనని యాతఁడు ప్రతిన
 పూనియుండెను. భవుఁడనఁగా వీరశైవుఁడు కానివాఁడు. ఇంతలోఁ
 దసమేనల్లుడే తనయొద్దకు రాఁగా పోతైవుఁడయిన యాతనికిఁ దన
 కుమార్తెనిచ్చి వివాహముచేసెను. తరువాత గొన్నాళ్ళకు బలదేవ
 దండనాయకుఁడు చనిపోయెను. బిజ్జలుఁడు బలదేవుని స్థానమును బస
 వన కొసంగెను. బసవన అధికారిములోనికి వచ్చినపిదప శైవమత

వ్యాప్తికై విశేషప్రయత్నములు చేయఁజూచెను. ఆరాజ్యమున నది వఱకు జైనమతవ్యాప్తి యధికముగ నుండెను. బసవన జైనులనందఱిని బాధపెట్టుచుండెను. ఆబాధలకు భయపడి జైనమతమున నెవ్వరును జేరలేదు సరికదా! అదివఱకు జైనమతమును స్వీకరించినవారుకూడ లింగధారణ మొనర్చి వీరశైవ మతమును గైకొన నారంభించిరి. రాజ భాండారమునందలి వ్రాసమును యధేచ్ఛముగా జంగముల కొంగుచు వీతడు వీరశైవమతము నభివృద్ధి చేయుచుండెను. వీరశైవమతమునకు లింగధారణము ముఖ్యము. అదివఱకున్న శైవమతమునకు లింగధారణ మావశ్యకముకాదు. బ్రాహ్మణధర్మమును విడవకుండగనే శైవులుగా నుండుట కర్హులను కలిగియుండెడిది. బసవన శైవమతమును సంస్కరించి నూతన నియమముల నేర్పరచినాఁడు. ఆనియమములలోఁ బ్రధాన మయినవి రెండు. మొదటిది లింగధారణము వీరశైవమతమును గైకొనిన ప్రతివ్యక్తియు లింగధారణ మొనర్చి తీరవలయును. రెండవది వర్ణాశ్రమాచార పరిత్యాగము. లింగధారణమొనర్చి వీరశైవమతమును గైకొన్నవాఁడు చండాలుడైనను బ్రాహ్మణులతో సహవాస సహపంక్తుల కర్హుఁడు. కర్ణాటదేశమున ననతికాలములోనే యీ మతము విశేషముగా వ్యాప్తమయ్యెను. బసవన సహాయ్య ముండుటచే మతముపేరిట సత్కారములు జరిగినను వినువారు లేకపోవుచుండిరి. బిజ్జలుఁడు శైవజైనమతములయందు సమానాదరము చూపువాఁడు. అతఁడు జైనుఁడని కొందఱునుచున్నారకాని, యతడు శివాలయముల కొసంగిన ధర్మములను బట్టి చూచినచో శివమతదేవీ కాండనియు, వీరశైవుఁడై జైనులను హింసించు స్వభావము కలవాఁడు కాండనియు లేరుచున్నది. శైవమతనింద యొనర్చువారిని వీరశైవులకు ద్రోహ మొనర్చువారిని జంపివేయుటకు గూడ బసవన యంగీకార మొసంగి యుండెను. వీరశైవ మతధర్మములలో నది యొకటిగా నాకాలమున

బరిగజింపబడుచుండెను. ఇట్లుండగా బిజ్జలు దోకనాడు వీరశైవులును బసవనమతములోఁ జేరినవారునగు యల్లయ, వధుపయ్య యనువారల కండ్లు కారణము తెలుపకుండగనే పెరికించెనట! ఇందుపై బసవనకు బాలగోపము వచ్చెను. శివద్రోహము పెరిగిపోవునున్న యాశ్వాస పురమునం దుండ నిష్ఠములేనివాడై యనుచరలతోఁగూడ నాగ్రామమును విడిచి వెడలిపోవుచు బిజ్జలుని శిక్షించుటకుఁ దగిన యేర్పాటులను గావించి ఘటిపోయెను. జగదేవుడను బిజ్జలుని ధండనాయకుఁడు బసవనచేఁ జేరిరిండ్లై బసవన యనుచరుల సిరువుర సాహాయ్యముగా గొని యర్ధరాత్రుమునఁ గోటలోని కేఁగి బిజ్జలుని పొడిచిచంపెను. బిజ్జలుని కుమారులు పగఁబూని బసవనాగాఢ్యుని నొక సంవత్సరము దాటకుండ వధించిరని కొందఱుండురు. బిజ్జలుని కుమారులు వచ్చుచున్నారనివిని యొకతటాకములోఁ బడి యాల్మోహాత్మకావించుకొని నవి కొందఱుండురు. కొండతాతఁడు స్వాభావికముగానే లింగైశ్వర్యము జేందెనని చెప్పుచున్నారు ఇంకఁగొండఱు క్రీ. శ. ౧౨౧౭ వఱకు జీవించియుండె నందురు. కాని యది విశ్వసింప దగినది కాదు. బసవన జన్మస్థానము బొంబాయి రాష్ట్రమున బీజపూరు మండల మండలి మనగోలి గ్రామమై యుండెననియు నాగ్రామమండలి క్రీ. శ. ౧౧౬౧ నాటి యొకశాసనములోఁ బసవన యనునాతఁడొక యాలఁకమును నిర్మించెననియు, హరితగోత్రుడైన మాదిరాజును నాతఁడాగ్రామమునకుఁ బ్రభువనియు వ్రాసియున్నదనియు ప్రభునామమును దరువాతి వారు తండ్రినామముగా భావించి యుండుననియు డాక్టరు చిలుకూరి నారాయణరావుగారు పండితారాధ్య చరిత్రపీఠికలో వ్రాసియున్నారు.

“దానిరా (అశాసనములో) ఆలయనిర్మాత అయిన బసవని గురించి ఉన్న వృత్తాంతముది:- మనిగవల్లి ఏనుడిలో కళ్యణగోత్రాబ్జి చంద్రుడయిన గోవర్ధనుఁ డుండెవాఁడు. అతనికొడుకు లేవదాసు. లేవదాసుకు నలుగురుకొడుకులు. వారిలో కడపటివాఁడు మహాప్రఖ్యాతి వహించిన

చంద్రమనుడు. అతని కొడుకు బసవడు అతడు సాటిలేని మహేశ్వర భక్తుడు; ఈ బసవభాస్కరునివల్ల మనిగవల్లిలోనివనూరు బ్రాహ్మణుల హృదయబ్జములును వికసించినది ప్రపంచమంతా అతనికి తఃత్రి అని ఫామలమీద దోసిలాగ్గి నమస్కరించడముచేత అతడు లోకపిత యైనాడు. మూడువేదముల సారమితడే. అద్యంతఃపాతుడితడే. జ్యోతిర్లింగస్వరూపు డితడే" అని అందరున్న జయచ్చెత్తూ ఉండగా మనిగవల్లికి కీర్తిప్రతిష్ఠలను తెచ్చినాడు"

పండితారాధ్య చరిత్రపీఠిక ౬౪.

చరిత్రకారులు వ్రాసిన యంశములనుబట్టి బసవనారాధ్యుని క్లుప్తచరిత్రమిది. "బండారుబసవన్న" యని బసవపురాణాని గ్రంథముల యందీతనిని వాడియున్నారు. 'బండారు' అనునది బసవన యింటి పేరు కాదు. బిజ్జలరాజునొద్ద కోశాధ్యక్షుడుగా నుండుటచే నీతని నిట్లు పిలువఁజొచ్చిరి. భండారాధిపతిని 'బండారపు' అని పిలచెడి వార. బండారువే క్రమముగా 'బండారు' అయినది. యేది యెట్లున్నను బసవఁడు వీరశైవ మతవ్యాప్తికై జీవీమునంతను ధరింపొసిన ప్రతిభాశాలి. ఇతఁడు గొప్ప సంస్కర్త. ఈతఁడమూలమున, నిజము రాష్ట్రమునందును, కర్ణాటకమునందును లింగాయతమతమేర్పడి యాకాలమునఁ గొంతఁగ్రాహివృద్ధి చెందినది. కాని తరువాత నది యంతగా వ్యాప్తము కాలేదు.

బసవనకాలములో నే మనమల్లికార్జున పండితారాధ్యుఁడును శైవ మతవ్యాప్తికై తన జీవితమును మధార వోసి'న వాఁడు. కాని, బసవనారాధ్యుఁడు మల్లికార్జునారాధ్యుఁడను, ఒక్క విషయమున భిన్నాభిప్రాయము కలదు. బసవనారాధ్యుఁడువనయనము చేసుకొనక బ్రాహ్మణత్వమును విడనాడి వర్ణాశ్రమాచార ధర్మములను ద్యజించి వీరశైవమతమును గైకొనియుండెను. మల్లికార్జునారాధ్యుఁడు శైవ

మతమునందెక్కువ నమ్మకము కలవాడై లోకమున శైవమతముదప్ప
వేఱుమతముండరాదను నాస కలవాడే కాని వజ్రాశ్రమాచార ధర్మ
ములను ద్యోమంచుట కిష్టపడినవాడ. “ధక్తిహిఁదివలపు బ్రాహ్మ్యంబు
తో బొత్తు, బాయలేను నేను కనకలింగ” యని యాతఁడు చెప్పినవి
యందురు.

ఈతని జన్మదేశకాలాదులను దెలుపువాఘారములులేవు కాని
యొక చిన్నపుస్తకమున పితఁడు గోదావరిమండల మందలి దక్షిణరామ
వాసుఁడనియు నంగలి భీమేశ్వరస్వామి పూజారియగు భీమని యీతని
తండ్రియనియు కోటిపల్లి యారాధ్యుని కితఁడు శిష్యుఁడనియు వ్రాయఁ
బడి యున్నదట. పండితాధ్యపరిశ్రమనఁ గూడ నిట్లే యున్నది.

“నాసఁగెద పంగిమహోర్ని స్థలమున
నసమాసలీల దక్షిణరామమొప్పు
నెప్పురంబున నమద్యస్మరణహీను
నొప్పు శ్రీభీమేశ్వరోరులింగంబు
రూఢిఁ దద్దేవు పురోహితశ్రేష్ఠఁ
డీడిత విద్యనైహిష్టుండు దీర
ధక్తిపత్తిముఁడు సప్రాబ్ధుఁడోత్తముఁడు
వ్యక్తవాసవంకవర్తనకరుఁడు
వాతుండు భీమన పండితేంద్రుండు
పుత్రార్పియై మిమ్ము భువి భజింపుచును
సన్నిధి నొకపురశ్చరణ గావించు
చున్న వాఁడతనికి నుదయంపుమనుఁడు
ననురక్తి సాష్టాంగుడై యేగుదెంచి
జనియించె భీమాఖ్యు పాద్వి గౌరాంబ
వల్లికార్జునదేవు మహాసీయనామ

వగుటఁ జెందితవిల్లి కాళ్ళమండనఁగ
యనఘుఁడు గోటి పల్లారాధ్యదేవ
దేవుని సత్కృపాదృగ్విలాసన సు
ధావార్ధిమధ్యగతకీడవలన

ఈ గ్రంథము పండితునితరువారఁ గొలఁదికాలములోనే సోమ
నాథుఁడు వాసియుండుటచే నింకలివిషయములు సశ్యములని తలంప
వచ్చును. పూజారికి పురోహితుఁడుగా నిందుఁ జెప్పియుండవచ్చును.
ఈదేశమున శివాలయములలో సామాన్యముగా “శివార్పణ” అనుతెగ
వారు పూజారులుగా నుండురు. ద్రాక్షరామ భీమేశ్వరస్వామికిఁ
బూర్వమునండియు వెలనాటిబ్రాహ్మణులు పూజారులుగానున్నారు.
కావున వీను కార్జునారాధ్యులు వెలనాటిబ్రాహ్మణులై యుండునని
యూహకఁగుచున్నది. ఆంధ్రదేశమునవెలనాటి బ్రాహ్మణులలో శివ
భక్తిగలవారు పెక్కురున్నారు కాని యారాధ్యులనునిపించుకొని పరమత
దేవ్యమును గలిగియున్నవారు గన్పడరు. అందుచేతఁ దేశాఖా బ్రాహ్మ
ణుఁడో విశ్పయింపలేము. ఈ పండితారాధ్యుని పంశములోని వారమని
చెప్పకొనెడివా రిప్పు డారాధ్యునియోగి బ్రాహ్మణులలో నున్నా

ఈ మల్లికార్జునారాధ్యు లాంధ్రమున “శివతత్వసార” వను
నొకగ్రంథమును రచించెను. గ్రంథముంతయుఁ గండ పద్యములు
ఎన్ని పద్యముల నీతఁడు రచించెనో తెలియదు. ఆంధ్రసాహిత్య పరి
షత్తువారు ప్రకటించిన ప్రతిలో ౧౯౦ పద్యములున్నవి. ఈ ప్రస్తకము
నకు బ్ర. శ్రీ. కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావు పంతులుగా విపులమగుపీఠికను
వ్రాసియున్నారు. ఈగ్రంథము నీతఁడు రచించెననుట కీక్రిందిపద్య
మూఢారము.

క. ఒండేమి వల్లి కాగున

వండితుఁడన నుండు కంటెఁ బ్రమథులలో నె

న్నం డొకా నీయాజ్ఞోష్ణుల

నుండఁగఁగాఁతు నని కోరుచుండుదు రద్రా

ఈ కవిచారిత్రమునే, పాఠకురిసోమనాథుఁడు "పండిత రాధ్య చరిత్ర" మనుపేరి ద్విపదకావ్యముగా రచియించెను. అంశితఁడు శివ తత్త్వసారమును రచియించె నని యాక్రింది ద్విపదలలో జెప్పి యున్నాఁడు.

ఈక్షీతఁ జనుపూర్వపక్షసిద్ధాంత

పక్షమల్ రిత్కృభాగైఃపూర్వ

పక్షేతరిజ్ఞానపక్షసిద్ధాంత

పక్షవేదాంతోపపాదితివఃమ

శైవాగ్నికాచారిపంసిద్ధిశుద్ధ

శేవల భక్తిసద్భావనోపతి

వీరమాహేశ్వరాచారిమాగ్ధాను

సోమయైవ శివతత్త్వసాంసత్కృతిని

గాదె శేవలభక్తిగతిఁ బ్రతిష్ఠించి

యాదలఁ దానును వల్లె వర్తించు

చున్నవాఁడని వెండియుఁ బ్రశంసించ

మన్నన పేర్చిన మల్లికార్జునుఁడు

ఈ మల్లికార్జున పండితారాధ్యుని సామర్థ్యములను పోజుకరికి సోమనాథు డీక్రింది పద్యములలో ననుధవ సారమునఁజెప్పియున్నాఁడు.

సీ. శ్రుతి ఏక ఏవ రదో నద్విజీయ్యాయ

తస్యే యనుట యదార్థంబు డలఁప

నవల స జోరజీయ్యశక్తిహతోమహి

య్యనన నడియె యనూనపదమా

రహి నయేవాగ్గోచరం బను ఆవ్యాప్త
 మవసాసహ య్యనుమాట నిజము
 యేదియుఁగా దనియెడి పరమేశ్వరే
 యెంతయు నని యెర్పి యెఱుంగ సవక
 యెట్టులనుచు సంశయింపక శివతత్త్వ
 సారగద్యపద్యపయితి శివుని
 మహిమఁ దెలిసినట్టి మల్లికార్జునపండి
 తయ్యగారి దలఁతు ననుదినంబు.

పండితయ్య రచించిన శివతత్త్వ సారము గద్య పద్యాత్మకమని
 యీపద్యమునఁ జెప్పఁబడినది. కాని యాగ్రంథమున పద్యములే కాని
 గద్యములేవు.

సీ. వేదముల్ ధరసర్వవేదేష్వభిలోభవ
 యనఁగ బరగు లింగమతిశయిల్లు
 నెఱి శ్చపచోపి మునిశ్రేష్ఠ నమోస్తు లిం
 గార్ప సేరత యన నట్లు పమ్మి
 ప్రితి సరుద్రైవభూతలేయవిశ్ర
 సన్నిహితశ్చవయన్న యదియు
 తగ సచపూజ్యోయథావ్యహంబనె సని
 సేత్రాంగవిక్రయాపాత్ర మగుచు

జాగమంబు గాంచి చని లింగపరవశ :
 భాతి ముఖయలింగభక్తి యుక్తి
 మహిమఁ దనరి నట్టి మల్లికార్జునపండి
 తయ్యగారి దలఁతు ననుదినంబు.

సీ. ఆదిరుద్రేశాత్తమశ్చంతి రుద్రేణ

పితం పితృ ప్రఖ్యాతిశ్రుతులు

తన్నిగమాంతార్థమతీర్చిషంశ్యాద

సర్పితం బనియు సిద్ధాంతములను

అవికల సిద్ధాంత వివహోక్తిభాన్న

భారయేతను శివధర్మములను

శివధర్మశాస్త్రదృష్టిప్రసాదమేవభో

క్రవ్య మనువురాణకాండములను

సిద్ధ మనుచు వేదసిద్ధాంతశాస్త్రపు

రాణతతుల మలహారప్రసాద

మహిమఁ దెలిపినట్టి మల్లికార్జునపండి

తయ్యగారిఁ దలఁతు ననుదినంబు.

ఒకప్పుడు బ్రాహ్మ్యధర్మమును విడిచి వీరశైవమతమును గైకొనుమని మల్లికార్జునపండితునకు బసవన వర్తమానహంపెనఁట! అందుపైని పండితుఁడు పైచివ్రాసినట్లు “భక్తివీఁదివలపు బ్రాహ్మ్యంబుతోఁ బొత్తు బాయలేను నేను బసవలింగ” యని ప్రత్యుత్తరమంపి, బసవనతోఁ జర్చించి, యాతని నెట్లయినను దనమార్గమునకుఁ ద్రిపువలయు నను నుద్దేశముతో బసవనను దర్శించుటకై పయనమై వెల్లెనఁట. పండితారాధ్యుఁ డనురావతిలో నుండఁగా బసవేశ్వరుఁడతనికి భస్మమునంపెను. అచ్చటనే యాతఁడు కర్ణాటమునఁ గవిత్వము చెప్పు మొదలిడెనఁట. పండితారాధ్యులవారి మాహాత్మ్యమును దెలుపు పెక్కుకథలను కైపులు చెప్పుచుండరు. వాని నిట చెప్పుటకు దొరకొంటి నేని యదియెంతయో గ్రంథముగను. అందులకు పండితారాధ్యచరిత్రము మొదలగు గ్రంథములున్నవి. అందుచే నాకథలను విడిచి, శ్రీ కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావు

పంతులుగారు శివతత్త్వసార పీఠికలో వ్రాసిన యొకటిరెండు కథలను వాఁమాటలలో నిట నుదాహరించెదను.

“సవదనోలు (చందనోలు) అను గ్రామమునందు వెలనాటి చోడఁ డను రాజు రాజ్యము చేయుచుండెను. చందనో లిప్పుడు గుంటూరుజిల్లా తనాలితాలూకాలో నున్నది పూర్వము వెలనాటి రాజుల రాజధాని. ధనదపురముని దానికి నామాంతరము. పండితా రాధ్యుఁ డాగ్రామమునకుఁ బోయి తనమతమును బోధింపసాగెను. అచ్చటి రాజగురువు బొద్దుఁడు. అతనిపేరు బొద్దపవదాచార్యుఁడు. ఈతఁడు బ్రహ్మవంశజుఁడట! తాను రాజునకు గురువుగా నుండఁగా నన్యమత్యుఁ డారాజధానిలో మతబోధచేయుటచూచి సహింసనోపక యాబొద్దుఁడు రాజుతోఁ జెప్పి యొకగొప్ప సభచేయించి మల్లికార్జున పండితారాధ్యు నాసభకు రప్పించెను. ఆసభకు నర్హైతులు జైనులు సాఁఖ్యులు చార్వాకాది నానామతములవారు వచ్చియుండిరి. పండి తుఁడు బొద్దుమతము వితరమతములను దనపాండిత్యమహిమచే ఖండించి తనమతమును స్థాపించెను. ఇంతియకాక శివుఁడు శ్రేష్ఠుఁ డనుటకుఁ దనతల యిచ్చెదననియు, మంటలో దుమికెదననియుఁ జెప్పి శివుని కంటె నెక్కుడు దైవముకలఁడని యెవరైనను జెప్పినయెడల, వారితల తనకాలితోఁ దన్నెదనని ప్రతిజ్ఞచేసి తన సిద్ధాంతమును నిలుపుకొనుట కై ‘దుద్రమహిమ’ యను కృతిని రచించెను. అంత బొద్దుఁడేమియు శ్రుత్యుత్తర మియఁజాలక పండితుని నిందించెను. అందఱును పెడలి పోయిరి.

కాని బొద్దుఁడు పండితుని నిందించినందున నాతనిశిష్యులకు మిక్కిలి కోపమువచ్చెను. ‘అట్టి నిందకుని జంపకున్నయెడల నతఁడు దోషిపాకాఁడు; తామే దోహుల మగుదుమని వారుతలంచిరి. పండి తుని శిష్యులలో రేమయ్య చేపయ్య లనువా రీపనికిఁ బూనుకొనిరి.

సముద్రములోని యొకలంకలో (సముద్రము చందవోలున కుదొమ్మిది మైళ్ళ మీదనున్నది) నొకబౌద్ధులయ ముండెను. ఆచ్యటి కాబౌద్ధుడు ప్రతిదిన మొక్కఁడు పెల్లి వచ్చుచుండను. ఆసంగతి తెలిసినవారు గావున నొకనాఁడుదగుముననే రేమయ్య దేవయ్య లాలంకకు నెవరికిఁ దెలియకుండఁ బోయి దేవుని మఱుగున దాగియుండి బౌద్ధుడు వచ్చి బుద్ధ విగ్రహమునకు జాగిలి మొక్కఁజేర్చుడు వానిని జంపి, వికృతరూపునిఁజేసి పెడలిపోయిరి. ఈసంగతి తెలిసి రాజువిక్కిలి కోపించి పండితయ్యను బిలిపించి యడుగఁగా నతఁడు 'నేనే చేయించి యించితిని నేనే చంపించితి' నని దోష్టమాత యుఁ దనమీఁద మోపు కొనియెను. అంత రాజు పండితుని కనులు తియింపఁగా నతఁడు రాజునకు శాపముపెట్టి యచ్చటనుండి శిష్యయుక్తముగా నమరావతికి పెడలిపోయెను.

చందవోలులో నున్నప్పుడే యీతఁడు "లింగోద్భవగవ్య" యచ్చటి దేవునిపైఁ జెప్పెను. లింగోద్భవుని దేవాలయ మిప్పటికిని జందవోలులో నున్నది. "చందలోలు కైఫియతు" అను పుస్తకము నందు నీకథయే యిట్లున్నది. పండితా రాధ్యుఁడు శ్రీశైలమునకుఁ బోవుచు చందవోలునకు పెల్లి పాండిత్యరస్థాయి గుడిలో దిగెను. కొండ వద్దనుటి బుద్ధరాజునకు గురువైన బౌద్ధుఁడు బుద్ధాం అను గ్రామ ముండుండెను. వాఁడు పండితుని మహిమనుజూచి య్యోలేకపోయెను. పండితుని ప్రతిదినశివపూజలోఁ గావలసిన యొక పూజాపాత్రను బౌద్ధుని శిష్యుఁడైన చెజుఁడనువాఁ డెత్తుకొనిపోయెను. పండితుని శిష్యులు వానిని బిడ్డకొని చంపిరి. ఈసమాచారము వారు తమ గురువునకుఁ జెప్పలేదు. అంత బుద్ధరాజు పండితునివద్దకు మనుష్యులను బంపి నరహంతకున కేమిశిక్ష శాస్త్రీయ మని యడుగఁగాఁ గనులు తియుటయే తగినశిక్ష యని పండితుఁడు చెప్పినట దానిపై బుద్ధ

రాజు పండితుని కనులు తీయించెను. పండితుఁడాతనికి శాసనబిద్ధి యిఁకమీఁద కైపులెవరును చందవోలులోఁ తీర్థము పుష్పకొనఁగూడ దని నియమించి పెడలిపోయెను.

అమరావతి చేరగనే పండితుఁడు చోడుఁతో భాషించిన పాపము పోషలకును శివనింగ నిన్న పాపముపోషలకును శివధక్తుల సహస్ర నామగణమాలిక వతించెను. అమరేశ్వరాష్టకముఁ జెప్పెను.

కన్నడభాష తనకు రావలయునన్న కోర్కెతో నీతఁడు కల్యాణమునకు బస వేశ్వరుని యొద్దకు వర్తమానమంపెను. అంత నాతఁడు భస్మ మంపెను దానిని ధరింపగనే పండితుఁడఁ గన్నడభాష వచ్చెను. అతఁడాభాషలోఁ గొన్నిగీతములను చెప్పెను. తరువాతఁ బండితుఁడు బస వేశ్వరుని జూడవలయునని కల్యాణపురమునకు బయలుదేరినను. త్రోవలో సారంగేశ్వరుఁడు దేవుఁడు గాఁగల విడుగుము లనుచోట (1) తనముఖ్య శిష్యుఁడగు దోసయ్యగారికి నన్న యైన వీరచాకి రాజయ్యగారిచే గౌరవింపఁబడి పానుగంటికిఁ (2) పోయెను. అచ్చట నుదయుఁడను రాజునొద్ద నున్న పింగలి గోవిందప్రధాని పండితుని

(1) 'నిడుగుడుములు అననది యిప్పుడు కృష్ణాజిల్లా పండిగాతులాలాకా మన గాల జమిందారీలోని ముఖ్యగ్రామము 'నడిగుడుము' అని నాతాత్పర్యము. మదయన నిడుగుడుములకు నేతెంచి సదతులొత్తుఁడు వీరచాకిరాజయ్య ప్రవృత్తభక్తిసారంగేశునందు (మహిమ, పుట ౨౯౭) అని చెప్పఁబడి యున్నది. ఇప్పుడు నడిగుడుము అనఁబడు గ్రామమునకు 'నడిగుడుములు' అని పూర్వము లెక్కలలోఁ చేరుగలదు. ఇచ్చటిదేవుఁడు సారంగేశ్వరుఁడు. ఇది ఇరురావతినుండి పానుగంటికి చోవు తో్రిలోనున్నది.

(2) వైశాము రాజ్యమునందు రెండు పానగల్లులున్నవి. ఒకటి నల్లగొండజిల్లాలోను ఒకటి కటి మహబూబ్ నగరుజిల్లా నాగర్ కర్నూలు తాలూకాలోను కలదు. ఉదయచోడుని స్థలమునుబట్టి నాగర్ కర్నూలు తాలూకాలోని దే పండితుఁడు వెళ్లినపానగల్లని నిశ్చయింపవచ్చును. ఇంకొక పానగల్లు (హానగల్లు) పొంబాయిరాజధానియందు ధార్వారజిల్లాలో కలదు.

భక్తుడు. కావున నాతనిని మిక్కిలి మర్యాదతో నెదుర్కొని తన యింటికి దోడ్కొనిపోయెను. అచ్చట ధంశేశునామయ్య యను భక్తుడు కలఁడు. ఇతఁడు రాజునొద్ద స్వంత సేవకుఁడు (ఖాసా) వండి తుఁడాగ్రామమునకు వచ్చినపుటి నుండియు నాని భజనలోనుండి రాజు సేవ సరిగఁ జేయకుండెను. అంత రాజునకుఁ గోపమువచ్చి యాతనిని బిలిపించి కోపపడఁగా దేహముమాత్రము మీదిగాని ఆత్మ మీదికాదు. మీదేహమును మీరు తీసికొండని గుడికిఱురము మీది కెక్కి యుండిపట్టుకొని చెచ్చెను. అంతఁ బండితుఁ డారాజునకు శాపముపెట్టి వెడలిపోయెను.

వసిపురములో శంకరయ్య యను భక్తుని సవర్యుఁగొని కల్యాణ మునకు బయలుదేఱగా సంతకుఁబూర్వ మెరియిది దివములక్రింద బస వేశ్వరుఁడు లింగైక్యముఁజెందె నన్న సమాచారము త్రోవనొడలెని వండితున కమితభోషము కలిగి యాతఁడు బసవనిఁ బొగడుచుఁ బ్రలా పించెను.

అంత బండితుఁడు శ్రీశైలవర్షామనకుఁ బోయెను. వెల్లటూరు (1) నొద్దకువచ్చి తానచటనే యుండి తనప్రియశిష్యుడైన దోనయ్య ను గిరి ప్రవక్షీణము చేసి శివరాత్రివఱకు శ్రీశైలము పైకిఁబోయి శివ వ్రతమును మీర్చిచేయుమని చెప్పి యతనికి పర్వతవర్జనము నుడిచెను. అతఁడు గిరిప్రవక్షీణము చేసివచ్చిన తరువాతఁ బండితుఁడు తానువచ్చి నవని యైనదనియు, బసవేశ్వరుఁడును బోయెను గనుక దానుంకనక్కఱ లేదనియు, వీశ్వరని బ్రార్థనచేసి భార్యాపుత్రులతో వెల్లటూరు లోనే లింగైక్యముఁ జెందెను.

(1) గుంటూరుజిల్లాలో కందు వెల్లటూర్కులవ్ర. ఒకటి శేషలైతానాకాలోన, ఇంకొకటి వినుకొండ తాలూకాలోన, నైజామురాజ్యమున నల్లగొండజిల్లాలోఁ గూడ నొక వెల్లటూరుకలదు. కాని శ్రీశైలమునకు సంబంధించినది వినుకొండ తాలూకాలో నదియే. ఇది వినుకొండనుండి శ్రీశైలమునకుఁబోవు తోవకు కాలువైక్య ప్రక్కన వుండును.

పండిలేంద్రుడు మరణపయమునకు కృష్ణుడైనట్లు మనము లోలంపవచ్చును.....పండితుని మరణము జరిగేవేళకుని తమవార్యగ లోనే తల్పస్థించెనని మన మెంచినయెడల, శ్రీ శ. ౧౧౧౦ ప్రాంత మనని మరణకాలముని నిర్ణయించుకొనవచ్చును. అప్పటి కాలేడు లిం వీండవ దని యెంచినయెడల శ్రీ శ. ౧౧౨౦ ప్రాంతమాతరి జన్మకాల మగును. ఇట్లేతేడు మొదటి వెలనాటిచోడుని కాలమునను, రెండవ వెలనాటిచోడుని కాలమున నుండినుండవచ్చును."

ఈమల్లికార్జునపండితు లాజన్మాంతమును బ్రాహ్మణుడుగ నే యుండెను. కాని జంగముడు కాలేడు శిఖాయజ్ఞోపవీతములను విన ర్జింపలేదు. వానిని విశిష్టించుట యాతని కిష్టములే నట్లాతడు రచి యించిన శివతత్త్వసాగమునందే యున్నది. పండితారాధ్య చరిత్రమును గన్నడమున నీలకంఠకవియు, సంస్కృతమున గురురాజకవియు రచి యించియున్నవారట. శ్రీనాథమహాకవి పాల్కురికి సోమనాథుని ద్విపద కావ్యమునబట్టి యాంధ్రమున బద్ధ కావ్యముగాఁ బండితారాధ్య చరిత్రమును రచియించెను. కాని యది యిప్పుడు లభ్యమగుట లేదు. మల్లికార్జునపండితుల వంశములోని వారముని చెప్పుకొను వా రాంధ దేశమునఁ గొండఱున్నారు. వాఁవూ డారాధ్య నియోగిబ్రాహ్మణు లని పిలువఁ బడియెవరు. వారు లింగధారణ మొనర్చెవరు పండితా రాధ్యులు లింగధారణ మొనర్చినట్లుకచ్చట్టుదు. ఈవంశీయులుశిఖాయజ్ఞో పవీతములనుంచుకొని కేదబాహ్యులుకాక బ్రాహ్మణులుగ నే యుండి, కై వాచారముల ననుష్ఠింపుచు, లింగధారణ మొనర్చు చున్నారు.

మల్లికార్జున పండితులు 'వాసస' గృహనామము వారనియు ఋగ్వేదమునియు చెందవోలు కైఫీయ్యతునందున్నది. వీరిది గౌతమి గోత్రమందురు. కాని నిశ్చయముగాఁ జెప్పలేము. ఈతనియింటి పేరు వాసస యని పండితారాధ్య చరిత్రమునఁగలదు. ముడికిసింగన

కవి కృత పన్న వురాణమును గృతినందిన కంసనయంత్రి యింటిపేరు కూడ వానసవారే. కాని వారిది కాశ్యపగోత్రము. రాజరాజచేత నందంపూడి యగ్రహారమును బడసిన వారాయణభట్టు గృహవామము కూడ "వానస"యే. అతనిది హరితసగోత్రము. వానసవారిలో వసిష్ఠగోత్రులుకూడఁ గలరు.

ఈ మహాపండితుఁ డాంధ్రమునను, సంస్కృతమునను కన్నడము ననుగూడఁ గొన్ని గ్రంథములను రచియించెను. శ్రీమదాగద్యము, హర లీల, లింగోద్భవుదేవుగద్యము, అమరేశ్వరాష్టకము, పర్వతవల్లనము, గణపహస్త్రీమాల, రుద్రీమహిమ, బసవమహిమ, ప్రభులింగస్తోత్రము నను కృతులను రచియించినట్లు పండితాగ్రాధ్య చరిత్రమువలనఁ దెలియు చున్నది ఇది చిన్నచిన్న గ్రంథములని తోచుచున్నది. ఈతని రచనములింకను గలవని కొందఱుచున్నారు. కాని నాని లభింప లేదు. ఇందు బసవగీతః ప్రభులింగస్తోత్రము కన్నడ గ్రంథములు. శివతత్త్వసార శైలి చూపుటకై కొన్ని పద్యముల నిటవ్రాయుచున్నాఁ డను.

క. వేదోక్తమార్గమున న

త్యాగరమున నిన్నుఁ గొలిచి యప్పశువులు నీ

చే దేహపాశబంధ

చ్చేనంబున ముకు లగుట సిద్ధమురుద్రాః

క. జీవునకు బంధమోక్ష ద

శావస్థలు గలవు నీకు నని లేవగుటకా

జీవునకు నీకు నైక్యము

భావించుట మఖ్యమృతి బాధకము శివా.

క. ఆనయము రుద్రాక్షవిభూ

తినియుక్తులయిండ్లదిక్కు దెసఁజోవకఁడో

యని చాటించును గాలుఁడు

తనవరె శివశాసనుండు ధన్యుండగుటన్.

మల్లికార్జునపండితారాధ్యు లవలంబించిన శైవమత పద్ధతినిగూర్చి క్లుప్తముగాఁజైన వ్రాసియింటిని. ఆతని యభిప్రాయములను, ఆకాలమునాఁటి యితరమత ధర్మములును నందు పండితారాధ్యులు గావించి యుత్పించిన సంస్కరణములను వివృలముగాఁ దెలిపికొనఁ గోరువారు శివతత్వసారమును పరిశీలనాబుద్ధితోఁ జడవవలసియున్నది. పండితుని కాలమున జైనచార్యాక జౌద్ధమతములు బ్రబలియున్నట్లును వానిని ద్యజించి యీతఁడు శైవమతమును జేసెననియు నీక్రిందిపద్యమువలన దెలియుచున్నది.

క. శ్రుతబౌహ్యంబులు కావున

సతతంబును జైనబౌద్ధచార్యుల దు

ర్మతములు పట్టక పట్టితి

శ్రుతిసారధనస్మరంబు సుమతి మహేశా!

క. ప్రాజ్ఞులు దేవజ్ఞులు లో

కజ్ఞులు చేకొండె గతశిఖాగాయత్రీ

యజ్ఞోపవీతనాస్తికు

లజ్ఞులు చేకొండు గాక యద్వైతమజ్ఞాః

పండితారాధ్యునకు జ్ఞానమార్గ మంగీకారమేకాని యద్వైత మంగీకరింపడు. జ్ఞానమార్గమున కంటె ధర్మమార్గమే శ్రేయస్కరమని యాతని యభిప్రాయము.

బసవనారాధ్యుఁడు క్రీ. శ. ౧౧౬౯ ప్రాంతమున లింగైక్యము నందెనని చరిత్రకారు లేగ్రీవముగా నుడివియున్నారు. ఆతని యనంతరమున పిపండితారాధ్యులు ౨౨ సంవత్సరములు జీవించియుండి

౧౧౯౦ పాఠమున ముఠించియుండునని శ్రీలక్ష్మణరావుపంతులు గారును ౧౧౭౦ పాఠముననే లింగైక్యము నొందియుండునని మఱి కొందఱును వ్రాసియున్నారు. కాని యాతఁడు క్షీ. శ. ౧౧౮౦ వఱకును జీవించియుండునని నాయభిప్రాయము. అప్పటి కీతనికి ౭౦ సంవత్సరముల వయసుండునని చరిత్రకారులందఱు సంగీకరించుచున్నారు.

వెలనాటి చోడులలో మొదటి యాతఁడు క్షీ. శ. ౧౧౧౫ మొదలు ౧౧౩౬ వఱకును రెండవయాతఁడు ౧౧౬౩ నుండి ౧౧౮౦ దనుకను రాజ్యము చేసియుండుటచే పండితారాధ్యులు వాసమున నోడించినది రెండవ వెలనాటిచోడుని యాస్థానముననున్న బౌద్ధులనే యనివిశ్వయముగాఁ జెప్పవచ్చును.

ఈతఁడు రచించిన శివతత్త్వసారమును శతకమనియెదరు. కాని సామాన్య శతకలక్షణము లిందులేవు. శతకములయందు సామాన్యముగాఁ బ్రతిపద్యమునను నంత్యమున నొకపదమో కొన్నిపదములలో నియమముగా వచ్చుచుండును. దాని నాశతకమునకు ఖటలమందురు. ఈ శతకమున నట్టి నియమము లేదు. 'అజా' "శివా" ఇత్యాది పదములలో శివుని సంబోధన ముండును. కొన్నిపద్యములలో నట్టి సంబోధనమును లేదు. అయినను దీనిని శతకమనియే పాల్కురికి సోమనారాధ్యుఁడు-

“శతకంబు శివతత్త్వసారంబు దీప

శలికమహానాటకము నుదాహరణ”

అని పండితారాధ్య చరిత్రమున వాడియున్నాఁడు. అని కొందఱును చున్నారు. కాని “శతకంబు” అనుపదమును శివతత్త్వసారమునకు విశేషణముగాఁ జేయరాదనియు మల్లికార్జున పండితారాధ్యులు శ్రీగిరి మల్లికార్జున శతకము నొకదానిని వ్రాసియున్నారనియు శ్రీ నిడదవోలు వేంకటరావుగారు భారతిలో వ్రాసియున్నారు. అదిసత్యమే. ఆశతక మిప్పు డెచ్చటను గానరాదు.

పండితారాధ్యయ తనయులను గూర్చియు మనుమలను గూర్చియు పాలకునికి సోమనారాధ్యయి చరిత్రమున వ్రాసెనను. పండితారాధ్యయకు విభూతి గౌరవ్య యను శిష్యుడొక డుండెనట. అతని శాసనములు కొన్ని యున్నవి.

(A.R. 315 of 1930-31:-A.R.P. 116.117 (1925-26). ఇతఁడు వరంగల్లునకు సమీపమున నున్న కూచిరాజుపల్లె వాస్తవ్యుడు. పండితారాధ్యయవారియొద్ద శ్రీగిరిపర్వతమువూడ వారియంటి సేవకుఁడుగా నున్నట్లు, ఆశాసనములన దెలియుచున్నది. ఆశాసనములలో గాల మాయలేదు. దీనినిబట్టి యారాధ్యయవారు శ్రీశైలమునందే గావు మండిసట్లు గన్నట్లుచున్నది.

17. రుద్రదేవ మహారాజు

ఆంధ్రదేశమును బరిపాలించిన కాకతీయరాజులలో నీతఁడొకఁడు. ఈ కాకతీయులు సూర్యవంశపు క్షత్రియులమని చెప్పుకొనుచు వచ్చిరి. కొంతకాలముట్లు శాసనములలోఁగూడ వ్రాసికొని యున్నారు. కాని చరిత్రకారులు పరిశోధనచేసి వీరు కూడ్రులని యిప్పుడు నిశ్చయించిరి. కాకతి యను దేశతాప్రసాదముచే నీవంశమున మూలపురుషుడొక గుమ్మడితీగెకు బుట్టినవాడగుట వీరు కాకతీయులైరని యొక కథయు, కత్తురాజుల భీతిచే నొకశిశువును గుమ్మడిపండులోఁ బెట్టి కోటదాటిచి యావలకు బంపుటమూలమున రక్షింపఁబడిన వాఁడు మూలపురుషుఁ డగుటచే నీవంశమువారు కాకతీయులైరని

యొక కథకేసు నిట్లే వేటువేటు కథలు వీరప్రహరచరిత్రమునుగూర్చి పోచారములో నున్నవి. వీరు మొట్టమొదట పశ్చిమచాళుఖ్యులకు సామంతులైనను, క్రీ. శ. ౧౦౦౦ వ సంవత్సరము మొదలు ౧౩౩౦ వ సంవత్సర ప్రాంతము వఱకును ఆంధ్రదేశమును విరిపాలించి యున్నారు. అవకాశ పరాక్రమముచే నాంధ్రదేశమునె కాకుండ కర్ణాట, కళింగ, ద్రావిడాది దేశములలోగూడ గొంతకాలము కాకతీయులు తమరాజ్యమును విస్తరింపజేసి యుండిరి. వారి చరిత్రలను వ్రాయుటకీట తావులేదు. శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావు పంతులుగారు కాకతీయాంధ్రరాజముగ చరిత్రమును దాదాపు ౬౦౦ పేజీల గ్రంథముగా వ్రాసియున్నారు. ఈ కాకతీయులను గూర్చి యింక ననేక గ్రంథములున్నవి. వీరు మొదటినుండియు దా మాంధ్రులమని చెప్పుకొనుచు వారి శాసనములలో నాంధ్రులమని యుదాహరించుకొని యున్నారు.

ఈ రుద్రదేవమహారాజు తండ్రి పోలరాజు. తల్లి ముప్పమదేవి. ఇతఁడు నిజాం రాష్ట్రమునందలి యోరుగల్లు రాజధానిగా నాంధ్రరాష్ట్రమును హళాశకము ౧౧౪౦ మొదలు ౧౧౯౫ వఱకును పరిపాలించుచు బరాక్రమవంతుడై రాజుల ననేకులను జయించి కీర్తిపడసినవాఁడు. ఇతనిని ప్రతాపరుద్ర మహారాజువీమాడ వాడుచుందురు. కాకతీయ ప్రభువులలో క్రీ. శ. ౧౨౯౫ మొదలు ౧౩౨౬ వఱకు రాజ్యమును జేసిన యిళమోక ప్రతాపరుద్రుఁ డుండుటచే నీరుద్రదేవ మహారాజును మొదటి ప్రతాపరుద్రుఁ డనియు నాప్రతాపరుద్రుని ద్వితీయ ప్రతాప రుద్రుఁడనియు జరిత్రీకారులు వ్రాయుచున్నారు. ఈ మొదటి ప్రతాపరుద్ర మహారాజు కవివంశిత పోషకుఁడయి యశస్సు నార్జించుటయే గాక స్వయముగ గావ్యరచనము చేసినవాఁ

దని చెప్పుదురు. ఇతఁడు సంస్కృతమున నీతిసార మున్న గ్రంథమును చేసిన త్రిక్రిందివద్యము వలనఁ దెలియుచున్నది.

చ. పరువడి నాంధ్రభాషశ్లోల బద్ధనవీతియు సంస్కృతంబులోఁ
బరఁగఁ బ్రతాపరుద్ర నరపాలునిచే రచియింపఁబడ్డ యా
వరవరు నీతిసారము వినం జదువం గడుమంగివంచుఁ జె
చ్చరఁ గవి నీతివద్దతులు చేసె వినోదము బాలబోధకున్.

ఈ రుద్రదేవమహారాజు సంస్కృతమున నే కాకుండ నాంధ్రము నఁగూడ నీతిసారమును రచించెనని మానవల్లి రామకృష్ణవిగారు బద్ధనకృతిమైన నీతిశాస్త్ర ముక్తావలిపీఠికలో వ్రాసియున్నారు. మఱికి సింగనకవి తన సకలవీతిసమృతమున నీతి సారములోని వని కొన్నిపద్యముల మదాహరించి యున్నాఁడు. కాని నీతిసార కృతికర్త యెవ్వరో యతఁడు చెప్పలేదు. ఆంధ్రకావ్యకర్త లేవరును వీరుద్రదేవుని దమ గ్రంథములలో స్మరించి యుండలేదు. అయిన నాంధ్రనీతిసారకృతికర్త లేవరైన నేర్పడువఱకు నాకర్మత్వ మితినిపైన నుంచవచ్చును. ఈ రుద్రదేవమహారాజు సంస్కృతమున మఱికొన్ని గ్రంథములను రచియించి యుండెనని చెప్పుదురు. అవి గన్నుడుటలేదు. నీతిసారము నందలి కొన్నిపద్యముల నీక్రింద మదాహరించు చున్నాఁడను.

గీ. ఆజ్ఞలేనినృపుఁడు నరయ జిత్రువులో
మన్న రాజుఁజూడ నొక్కరూప
యానఁద్రోయు సుతునినైనను దండిప
కన్న రాజ్యమేలనుండుఁ జెడక.

క. దండము లేకున్ననుఁ బ్రజ
లొండొరువుల నాకరిమింతు రుచితస్థితిమై
మండపు కర్ణాకృతులు
దండింపని భూమివారికి ధర యేర్పడునే.

క. జీవతి వర్జస్యనిగతిః

దనధూప్రజః త్రోవవలయుఁ దగఁజో)వఁడయ్యే

దనుఁబాసిపోవు నాప్రజ

ఘనవీరసవరసిఁ బాయు ఖగములధంగిఁ.

క. అవదలఁ జెందుప్రజలను

భూపతి మొద లిచ్చి మగుడఁ బో)వఁగఁ జనుఁదాఁ

జేపట్టి విడువవలవదు

భూపతికిఁ గుటుంబమనఁగ భూమియైతాదే.

గీ. కిడు సేయువానికిని మేలు సేయుట

మునులగుణము గాక జనులనెల్లఁ

త్రోచువాఁడు కల్లరుల నాజ్ఞ పెట్టుట

యాగ పశువిధంబు నట్లకాదే

గీ. ఎంతవొడలియన్న సేరిండ్లములు జీలు

గులును దొరుకృత్యములకు నగునె

యితరు లెందఁజైన సేలిక కధికులై

చేయుపనులు పూని చేయఁగలరె.

క. జూడమును బిన్నిదంబును

వాదును బతిరోడఁ దేడవలవదు కడుఁ తో

రా దయ్యెనేని భృత్యులు

భేదముగాకుండు గెలుపు పెనుపఁగవలయున్.

క. ధనమును బా)తశ్చాయయు

పనితాజనయావనంబు పండినయన్నం

బును గడుమూర్ఖుసేహం

బును నిల నివి యల్పకాలభోగ్యము లరయన్.

క. దూరము వ్యవసాయకులకు

భారంబు సమర్థులకును భాసురవిద్యా

పారగులకును విదేశము

వైరము ప్రియవాదులకును వసుమతిఁగలదే.

గీ. వివతు లా వెఱింగి వెరవేది లోడరుల

మిడుత లగ్నిమీఁద బడినయట్లు

లోడులేక యధికుఁ దొడరుట యంబుధిఁ

గలములేక యీఁదఁ గడఁగినట్లు

౪. కొందఱ మేలమాడుటలుఁ గొందఱి వాపులు దేర్చి పిల్చుటలో

కొందఱ మద్దుసేయుటయుఁ గొందఱ నెయ్యిఁపుఁజూపుసూచుటలో

కొందఱి నాత్మభావమునఁ గొందఱ మన్ననభృత్యులందు ని

ట్లందఱ నన్ని థంగుల నృపాగ్రణి వశ్యులఁజేయఁగాఁ దగుట.

ఈదృదేవ మహారాజునకుఁ బూర్వమందును బరమందును గూడ నీవంశీయులను కాకతీయులని పిలుచుచున్నారు. కాకతీయును పట్టణమునుబట్టి వీరి కీపేరు వచ్చెనని కొందఱును కాకతీయును పరదేశ తాప్రసాదమున నీవంశకర్త యుద్భవించుటచే వీరు కాకతీయులయ్యరని కొందఱును కాకతీయును దేవతనారాధించుటచేఁ గాకతీయు లయ్యరని మఱికొందఱు స్త్రీ పలువురు పలువిధములుగాఁ దలంచుచున్నారు. ఆవివాదములలో మనకిప్పుడు పనిలేదు. వంశనామమైనను, గృహనామ మైనను, వీరి పెరులకు ముందు కాకతి శబ్దము చేర్చబడుచున్నది.

వీరు దుర్జయుని సంతతివారమని కొన్ని శాసనములలోఁ జెప్పు కొని యున్నారు. కొన్నిటిలోఁ గరికాలచోళునికూడ వంశకర్తగాఁ జెప్పుకొనిరి. కాని యది గమనింపఁదగినది కాదు. ఈ వంశీయుల లోఁ జరిత్రకందిన మొదటిప్రభుఁడు బేతరాజు. ఆతఁడు మొదలుగా వీరి వంశవృక్షము నీ క్రింద నిచ్చుచున్నాఁడను.

బేతరాజు

(మొదటి) పోలరాజు ౧౦౫౦-౧౦౭౯

(రెండవ) బేతరాజు ౧౦౭౯-౧౧౦౦

మర్దరాజు త్రిభువనమల్లబిరుదాంతుడు ౧౧౦౦-౧౧౧౦

(రెండవ) పోలరాజు ౧౧౧౦-౧౧౫౮

రుద్రదేవమహారాజు మహాదేవరాజు ౧౧౯౫-౧౧౯౯
ఇతఁడేనీతిసారకృతికర్త = బల్యాలదేవి
౧౧౫౮-౧౧౯౫

గణపతిదేవుడు ౧౧౯౯-౧౨౨౦
= సోమమ్మ, నారమ్మ, పేరమ్మ

కోటగణపాంబ (కుమార్తె) రుద్రాంబ, (కుమార్తె) ౧౨౨౦-౧౨౯౫
భర్త గణపతి భర్త చాళుక్యవీరభద్రుడు

పెంపుడుకుమార్తె మమ్మదాంబ
భర్త మహాదేవరాజు

ప్రతాపరుద్రమహారాజు
౧౨౯౫-౧౩౨౬

కుమార్తె రుక్మాంబ ఈమెను
ఇందులూరి అన్నయా
మాత్యుడు
పరిణయ మయ్యెను.

కాకతీయుల శాసనములలో సామాన్యముగా మొదటి ప్రోలరాజు నుండియే వంశవర్ణనము సేయఁబడుచుండును. కాని భాటీసేలలో మన్న యొకశాసనమునందు, (కాకతీయసంచికామంథము ౨౬వ పేజీ) బేతరాజుకుమారుఁడు ప్రోలరాజనియు, నాతనితనయుఁడు బేతరాజనియుఁ జెప్పియుండుటచే నీవంశమునకు మూలపురుషుఁడు బేతరాజని నిశ్చయించి యిందాతనిని వంశకర్తగాఁ జూపితిని. ఈవంశవృక్షము లోఁ జూపిన యంకె లాయారాజుల పరిపాలనా కాలమును హాణిళకములోఁ దెలుపును మొదటి ప్రోలరాజు ౧౦౫౦వ సంవత్సరమున రాజ్యపాలనము ప్రారంభించినాఁడనినచో నాతనిజననము ౧౦౧౦ ప్రాంతమగును. అట్లుయినచో, మొదటిబేతరాజు జననము క్రీ.శ. ౯౭౫ ప్రాంతముయి యుండును.

౧. బేతరాజు:— ఇతని మనుమఁడుకూడ బేతరాజగుటచేనీతనిని మొదటి బేతరాజని యనుచున్నారు. ఇతఁడు క్రీ. శ. ౯౭౫-౧౦౨౫ నకును నున్నవాఁడని చరిత్రకారుల యభిప్రాయము. ఈ కాలము సరియైనదని నిర్ధారణముగాఁ జెప్పబడుఁ దగినయాధారములు లభింపలేదు. శా.శ. ౧౦౦౧-౧౦౧౨ సంవత్సరములలో బేతరాజు పేరున నున్నవి రెండుశాసనములు గనపడుచున్నవి. కాని యవి రెండవబేతరాజుని. కావున వానినిబట్టి యీతని కాలనిర్ణయమును జేయ ననువుకాదు. ఆశాసనములు రెండవబేతరాజు వని నిశ్చయమైనచో నవి క్రీ. శ. ౧౦౭౯-౧౦౯౦ సంవత్సరములవి కావునను మొదటిబేతరాజు జననమునకును, రెండవబేతరాజు జననమునకును దాదాపు డెబ్బది సంవత్సరముల భేదముండును గావునను వైసఁజెప్పిన మొదటిబేతరాజుకాలము సరియైనదనియే తోచుచున్నది. వైసఁగ్రహపటాదిన వంశవృక్షములోని యంకెలుకూడ నీయంశమును ధృవపఱచుచున్నవి.

విరియాలయెట్టి భూపతిచేరన గూడూకుశాసన మొకటి
యున్నది. ఈశాసనమున నెవరికిని దాన మిసంగినట్లులేదు. బేతరా
జను నాతనిని కొరవిదేశమునఁ బ్రతిష్ఠించినట్లును నాతని నే కాకెతలిభు
నిగాఁ జేసినట్లును నందు వ్రాయఁబడి యున్నది. ఇదియందుకొఱుకే
పుట్టినట్లు గన్పట్టుచున్నది. ఈశాసనమునఁ గాలము లేదు. ఇదియాం
ధ్రభాషలోఁ జంపకోత్పలమాలలలోనున్నది. ఆపద్యముల నీకింద్రవ్రాయు
చున్నాఁడను. (కాకతీయాంధ్రరాజయుగము ౫౦ పుట)

చ. ఆనువమదుర్జయాన్వయసుధాబ్ధి ననేకులు రాజవందనుల్
సనినఁబిలుంద వెన్నఁడను సంభవుఁడయ్యె నతిప్రసిద్ధుఁడై
వినుతివిరోధిమండలిక వెన్నుఁడు వెన్నుఁడవోలే వానికిఁ
ఘనుఁడగు నెట్టిభూపతి జగద్వినుతుం డుదయించె గీర్తిలోక. ౧

ఉ. భావితకేర్తినాతనికిఁ బాండవమధ్యమభీముఁడో యనం
గా విరియాలభీమ నృపమస్మృకుఁడై యుదయించె వానికిఁ
భూవినుతుండు మండలికభూషణుఁ డెట్టినరేంద్రుఁ డుత్తమ
శ్రీవినుతుండు బంధుజనసేవ్యుఁడు దానుదయించె నున్నతిక. ౨

చ. ఆతఁడని బొట్టబేతవసుధాధిపుఁ జేకొని వానివైరి ను
ద్వితమునఁ జంపి యాకొఱవిదేశమునందు ప్రతిష్ఠ చేసి ర
త్తనయు సమేతుఁడోడ గవి...యము బిట్టర గద్యసంఘ న
ప్రతిముఁడు వాని దా ముగుడువర్సియు వంద్రడు నెట్టిఁడాపుడై. ౩

చ. ఆరు దగునట్టి ఎట్టి నృపునంగన గామమసాని యాఁకమే
ల్గదని బేతభూవిభుని గాకతివల్లభు సేసి వాని తా
బిరగగఁ జేతఁబట్టి ఘను బల్లవరాయని యాఁగిజూచ్చె భా
స్కరవిభు చక్రవర్తిగని కాకతినిల్పుట గోటసేయదే. ౪

కాక కాలుడై పడునె గాడయనాయకుజంపి సూరడ
వేలుపుకొండ రవ్వపుపు వేలుపుగొండన నిల్చి వానిచే
వేలుగ కూడముప్పుయిచి వేలుగ నేరెడు బొదిపాడునుం
వేలుగ లేకుమూవిడులు వేలుగ రెండెయరాజుసంగడై.

x

నూత్రధారి కొమ్మొజువరహా॥ శ్రీశ్రీశ్రీ

ఆడవగట్ట దేవరకు కేసు

వీసిలో మొదటిరెండు పద్యములును, మూడవపద్యముతో రెండు
పాదములును అర్ధవంతములై యున్నవి. మిగిలినభాగమునఁ గొన్ని యర్ధ
ములుకాని పదములున్నవి. మూడవపద్యమునందలి మూడవపాదము
న పాఠాసత్యమైనది. ఆపాదముననే పదునొకండవ యక్షరము లొపించి
నది. రెండవపద్యమునందలి విరియాల భీమశబ్దమున కాంధ్రప్రత్యయము
చేర్చుకుండ భీమయనియే యుపయోగింపఁబడినది. “భీమనృపఘస్మరుడై”
యని సమాసపదముగాఁ జెప్పినచో నన్వయము కుదురదు. ఆయిడవ
పద్యమున మొదటిపాదమునందు పాఠాసత్యమైనది. లేదా రలలకు పాఠా
మైత్రిచేసియుండవచ్చును.

దుర్జయవంశమున నశేకులు రాజకుమారులు గలిగించినవిచ్చుట
ప్రసిద్ధుడైన వెన్నెడనునాతఁడు జన్మించెననియు నతనికి యెఱ్ఱభూపతి
పుట్టెననియు, నాతనికిఁ బాండవభీముడువంటి విరియాలభీముడు కలిగె
ననియు, నతని కెఱ్ఱభూపతి జన్మించెననియు నతఁడు బొట్టబేతనిని కేపట్టి
వానిశత్రువును జంపి కొఱవిదేశమునఁ బ్రతిష్ఠ చేసెననియుఁ బై మొద
టిమూఁడు పద్యములవలన స్పష్టముగాఁ దెలియుచున్నది. ఆ యెఱ్ఱ
భూపతిభార్యయైన కామమసాని బేతరాజును కాకతికిఁ బ్రభువునుగాఁ
జేసినట్లు నాల్గవపద్యమందున్నది. దీనినిబట్టి కాకతి యను పట్టణమొక
టి యుండెనని యూహింపవచ్చును. తననర్థం కొఱవిదేశమునందు

జేతనిఁ బ్రీతిష్ఠింపఁగాఁ దాను కాకతియను పట్టణము రాజధానిగాఁగల
దేశము నాతని కిచ్చినట్లు కన్పట్టుచున్నది. ఇప్పుటి యనుమకొండయే
కా తియని కొండలును ఓరుగల్లు పట్టణమే కాకతియని కొండలును
దలంచుచున్నారు.

ఈ పదార్థములనుగూర్చి విమర్శించుటకు ముందీశాసనమీ
వంశీయులలోని జేతరాజునుగూర్చి చెప్పబడినదేనా? అయినచో,
నిందు మొదటిజేతరాజు చెప్పబడియేనా? రెండవజేతరాజు చెప్పబడి
యేనా? యనువిషయములను దేల్చువలసి యున్నది. ఈశాసనమీ
వంశీయులలో సంబంధించినదే యని చరిత్రకారులందఱు నంగీకరించి
నారు. కాని కొండఁబడిని జేతరాజు మొదటి జేతరాజనియుఁ గొండ
జీతఁడు రెండవజేతరాజనియు నభిప్రాయపడిరి.

ఈశాసనము మొదటి జేతరాజులో సంబంధించినదియే యని నా
యభిప్రాయము. ఈ శాసనములో, జేతరాజును కాకతి వల్లభునిగా
గామసానమ్మ చేసినట్లు చెప్పబడియున్నది. పైన చెప్పిన ఖాజీపేట
శాసనములో (ఇది రెండవజేతరాజు వ్రాయించినది) “శ్రీమాన్కాకతి
పురాధినాదోజేతిః చోడత్యైపాశ్చచమూవార్ధిప్రమదన మార్జు తార్జిత
లక్ష్మిః” అనితనపితామహుని కాకతిపురాధినాథుఁడని వర్ణించియున్నాఁడు
మఱియుఁ దనతండ్రి యైన ప్రోలరాజు, త్రైలోక్యమల్లుని వలన
అనుమకొండను బడసినట్లును, తాను, అనుమకొండలో శివాలయ
మును దనపేరుతో నిర్మించినట్లును జెప్పియున్నాఁడు. కాకతినగరమును
గూర్చి తానేమియును జెప్పకొనియుండలేదు. మొదటి ప్రోలరాజు
త్రైలోక్యమల్లునివలన ననుమకొండ విషయమును గ్రహించిన పిమ్మట
రాజధానీనగరమును “కాకతి” నుండి యనుమకొండకు మార్చుకొని
యుండును. అందువలనఁ జైనకాలమున గూఢూరి శాసనములోని జేత

రాజు మొదటి బేతరాజునియే విశ్వయింపవలసియున్నది. కాకతీయాధి
రాజయుగ చరిత్రమును రచించిన శ్రీ చిటకూరి వీరభద్రరావు
గారును నిశ్చేతించియున్నారు. ఇతఁగొఱవినిగూర్చి యాలోచితము.

నికామరాష్ట్రమున వరంగల్లుజిల్లాలో 'కొఱవి' యనుగ్రామ
మొకటి యున్నదని తెలియుచున్నది. ఆ 'కొఱవి' రాజధానిగాఁ గల్గు
ప్రదేశమే కొఱవిదేశమని యాకాలమునఁ బిలువఁబడు చుండెడి దని
యూహింపవచ్చును. ఈ బేతరాజు నీతిసారకృతకర్తయైన రుద్రదేవ
మహారాజునకుఁ బూర్వుఁడగుటయేగాక, యాంధ్రదేశమును మూఁడు
వందఁ సంవత్సరములు పరిపాలించిన యాంధ్రచక్రవర్తుల వంశమునకు
మూలపురుషుఁ డగుటచే, నవ్రస్తుత విషయములను జర్పించుచున్నాడ
నను భీతి యున్నను, ఈ బేతరాజును గూర్చియు నీతని పేరుగల
గూడూరుశాసనమును గూర్చియు నింతదూరము చర్పించవలసి వచ్చి
నది. ఈ శాసనము ఆంధ్రులలో భారతమునకుఁ బూర్వము పుట్టినది. ఆ
కాలమునాఁటి భాషాస్థితి, పద్యరచనము మొదలగు భాషావిషయములు
గూడఁ గొంచెముగ నైవఱు దెలియు చుండుటచే నీ శాసనమునుగూర్చిన
చర్చ నిట సాగించుచున్నాఁడను.

ఆకాలమున విరియాలవారు పరాక్రమవంతులైన ప్రభువులు
గనో, లేక తాము చేపట్టినవారిని ప్రభువులుగ చేయఁగఱగిన సమర్థులు
గనో యుండిన ట్లివక్రములనలనఁ దెలియుచున్నది. ఈ విరియాల
వారు కన్నవారిని కొందఱును శత్రువులని కొందఱును వెలమలని
కొందఱును నభిప్రాయ పడియున్నారు. వారికులముతో ముఁకిట బ్రస
క్తిలేదు. ఈ పద్యములలోఁ గొఱవిదేశ మొకటియు, గాకతీయొకటియు
గన్పట్టుచున్నవి.

కొఱవిదేశము మొదట బేతరాజువతో ఆతనిపూర్వులతో చెంది
యుండును. దాని నెవ్వఁడో ఆక్రమించుకొని యుండును. విరియాల

యెట్టభూపతి, యుద్ధమున నాతనిని జంపి బేరిరాజును గొలువిదేశము నందుఁ బ్రతిష్ఠిచేసెను. ఈయూహలు మూఁడవపద్యము నంబలి మొదటి రెండుపాదములపై నాధారపడి యున్నవి. మూఁడవపాదము నంబలి భావమును సరిగా గ్రహింపఁగలిగితిమేని తక్కిన విషయమంతయు బోధపడఁగలదు. కాని యాపాదమందలి ప్రాశాస్త్యము తప్పట వలనను, యతిస్థానమందక్షరము లేకబోవుట మూలమునను నాపాద మర్థ మగుటలేదు. నాల్గవ పాదమందలి పండ్రఁడెవ్వఁడో తెలియదు. పండ్రఁడు, ఒకవక్తయో! లేక యిది యెట్టభూ చేసిన చేతను దెలుపు “చంపడు” వంటి క్రియాపదయో, తెలియదు. ‘మొగుడు’ పదమునకు ముకుళింపజేయునను నర్థమున్నది. రెండుమూఁడుపాదములను సమన్వయముచేసి చూడఁగా బేరిరాజు యొక్క వైరి కొకతనయుఁడున్నట్లును వాఁడప్రతిముఁదైనట్లును వాఁడు యుద్ధమునకురాగా వానిని మొగుడు పఱచియు ననఁగా జయించి ముకుళీకృతునిగాజేసియు ఎట్టభూ దయఁ దలఁచి వానిని జంపవల్లును నాపాదముల కరము స్ఫురించుచున్నది. ఆప్రతిముఁదను విశేషము ఎట్టచి కన్వయింపఁజేయవచ్చును. ఇందెంత వఱకు సత్యమున్నదో నిదియెంతవఱకు పండితాంగీకారమును బొందునో చెప్పఁజాలను. మూఁడవ పద్యమందలి రెండవ పాదాంత్యాక్షరము ‘యా’ అనియు మూఁడవపాదమందలి మొదటి నాల్గక్షరములును ‘తతన’ అనియు, నుండవలయునని నాతలంపు. ఆ తతనయు ననగా ఆతని తనయుఁడని కన్నడ ప్రయోగము. (తె. కా. సంపుట ౧౬౫) ఈపక్ష ములొక బ్రాసభంగముండదు.

మొదటి మూఁడు పద్యములకును, నాల్గవ పద్యమునకును సంబంధము లేదు. నాల్గవ పద్యమందలికథ యెట్టభూపతి యనంతరమున జరిగినది. ఈతనిభార్య కామమ్మ తన కన్తయనంతరమునఁ గాకతి దేశమునకు పరిపాలకురాలుగా నున్నట్లు కాన్పించుచున్నది. కామకనే

యామె కాకతియందు బేతరాజును నిలువఁగలిగినది. కాకతి కొఱవి దేశము లొకటియే యనియు కొరవిదేశమునకుఁ గాకతి ప్రధానవల్లుగా మనియు నొకరనివారు. కాని యందుల కాధారములు లేవు.

వల్లవరాయఁ డొకఁడు కాకతిపైఁకి దండెత్తిరాఁగాఁ గామమ్మ వానిని నిరోధించుట(ఆఁక=నిరోధించుట) మంచిబుద్ధియని మేల్కొర దవికఱడ= బుద్ధి) తలంది. కాను స్త్రీ కావున తనభర్తవేఁ గొఱవి దేశమునఁ బ్రతిష్ఠింపఁబడిన బేతరాజును గాకతికిఁ బ్రభువునుగాఁజేసి యాతని సాహాయ్యమున నావల్లవరాయనిని గాకతిపై రాకుండనడ్డ గించి (ఆఁగి= అడ్డగించి) పిమ్మటఁ(కవర్తి యైన భాస్కరవిభుని దర్శించి యాతని నాశ్రయించెను (చొచ్చె= అశ్రయించి) ఈవిధ ముగాఁ జేసి కాకతి రాజ్యమును నిలుపుటవలన నామె చేసిన కార్యము కొటిగుణితమైనదికదా! ఇది నాల్గవ పద్యార్థముని నాయభిప్రాయము. అయినచో నిందలి వల్లవరాయఁ డెనఁడు? భాస్కరవిభుఁ డెవ్వఁడు? అని యాలోచింపవలసి యున్నది.

ఈకాసనము శ్రీ. శ. ౧౦౦౦ సంవత్సరప్రాంతము నాఁటిదని పైన వ్రాసియుంటిని. ఆకాలమునఁ బిళ్ళమచారాక్ష్యఁ డగు మొదటి త్రిభువనమల్లుఁడు చక్రవర్తిగానున్నాఁడు. అతనిచేర విక్రమాదిత్యఁడు అతనికి విభువిక్రముఁడను బిరుదముకలడు. ఇందలి ఆదిత్య, విభుశబ్దము లను దీసికొని, భాస్కరవిభుడని వైపద్యములో నుపయోగించినాఁడని నాయభిప్రాయము. ఈ మొదటి త్రిభువనమల్లుని రాజ్యకాలము శ్రీ. శ. ౧౦౦౦ మొదలు ౧౦౧౦ వఱకు నయియున్నది. పిళ్ళమచారాక్ష్య లకుఁ బల్లవరాజులు సామంతులుగా నుండిరనుట సుప్రసిద్ధచారిత్రక విషయము. వల్లవ సామంతుఁడొకఁ డప్పుడు కాకతిపై దండెత్తి వచ్చెడినియు, కామమ్మ బేతరాజు సాహాయ్యమున నాతనినినిరోధించి

విక్రమాదిత్యుని కరణుఁజొచ్చి కాకిరాజ్యమువకు వావలన బాధ లేకుండ జేసియుండుననియు, నలంపవంసి యున్నది. అప్పుటినుండియు బేతరాజు విక్రమాదిత్యునిలో మైత్రఁ గలిగియుండును.

ఈ గుడూరు వద్యశాసనమును కాకతీయులకు, ఆవక్కాలమున విరియాలవారు సాహాయ్యము చేయుచు, కాకతీయులను నిలువఁజెట్టి వారిని చూపుటకై విరియాలవారెవరో కల్పించి వ్రాయించిరిని డాక్టరు శ్రీనివాసరావుగారు వ్రాసియున్నారు. (ప్రా. శా. సం. ౧౩. ౧౫.) కాని యందులకు సరియైన యాధారములను వారుచూపలేదు. శ్రీకొత్త భావయ్యచౌదరిగారు భారతి పత్రికలో వ్యయసం॥ (శ్రావణమా ౧౫౯పుట) పూడూరు శాసనము (తెలింగానాశాసనములు పుట౧౨౮) నుదాహరించుచు ద్విభువనమల్లుని కాలమున నాతని! సామంతుఁడుగా నొక పల్లవుఁడన్నాఁడని (ఆశాసనకర్తపల్లవుఁడే) యు గూడూరుశాసనమున నుదాహరింపబడినపల్లవుఁ డాతఁడుగాని యట్టివాఁడే మఱియు కఁడుగానియై యుండుననియు నందుచేగూడూరుశాసనము నసత్యమైనదిగాదలంపఁగూడ దనియు, వ్రాసియున్నారు. శ్రీచౌదరిగారు చూపిన శాసనము క్రీ. శ. ౧౧౦౬ వ సంవత్సరమునాటిది. అంశలి త్రిభువన మల్లుఁడు రెండవత్రిభువన మల్లుఁడు అందుచే నాశాసన మీపందత్తు మన నువయోగింపడు. కాని బేతరాజుకాలమున గూడూరుశాసనమున కన్వయించెడి మొదటి త్రిభువనమల్లుని సామంతుఁడగు పల్లవరాయఁ డింకొకఁడు లేడని చెప్పుకాలము. కావున నాల్గవద్యమందలి కథ సత్యమనియే నవ్వకచ్చును.

నాల్గవ పద్యమందలి కథకును నైదవపద్యమందలి కథకును సంఖ్యం ధములేదు. సూర్య డనునాతఁడు కాడయనాయకునిజంపి, వేలుపు కొండరాజును వేలుపుకొండయందే నిలిపి యట్లుచేసివండులకు బ్రత్యుప

కారముగఁ గొన్ని గ్రామములను వికసించి వికవపద్ధ్యము. ఇందలి కాడయనృపుండనగా నాల్గవపద్ధి మంఠలి వల్లవరాముఁడే యని నాయుద్దేశము. వల్లపులకు కాకపులని నామకరమున్నది. (ఈగ్రంథమందలి తిక్కనసామయ్యాది చరిత్రమును జూడుము.) వేలుపుకొండ యవఁగా దేవరకొండ. ఇది నైకాము రాష్ట్రముననున్నది. రవ్వపొల = నృపరత్నము అయ్యుండును. నేరెడు, బోదిగూడు, లేకుమానికి, గువిగ్రామములు. ఈపద్యమందలి గాడవనామకవధకును, నాల్గవపద్ధి మండలి కథకును గాలవ్యవధి విశేషముండదని నాయుద్దేశము కాకతి కథాసంతరమున నీ వల్లపుండు మరల బేతరాజు పరిపాలనముతో నున్న దేవకొండ రాజ్యము పైకి దాడివెళుటగా విరియాలసూరఁడు వానిని వధించెనని తోచుచున్నది. వేలుపుకొండ వ్రభువు చేరిండులేడు. ఇతఁడు బేతరాజు యైయుండునా? యని సంశయము కలుగుచున్నది. ఈసూరఁడు విరియాల సూరఁడే మై యుండును. విరియాల సూర భూపతి యొకడున్నట్లును, అతనికిమూఁడు బేతరాజునునట్లును, ఆ బేతరాజునకును వారని భార్య బిజ్జమకును. మల్లఁడను కుమారుఁడు జన్మించి యొకతలూకమును నొక శివాలయమును నిర్మించినట్లును వారఁడు వాయించిన శాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది. (తె శా సన పుట ౧౬౫) ఈశాసనమునందుఁ గలములేదు. విరియాలసూరఁడు బేతరాజుకడ సామంతుఁడుగనో సైన్యాధిపతిగనో యుండి, కాడవ నాయకునిఁ జంపెననియుఁ దనయేలిక యైన బేతరాజునామమును దన కుమారున కుంచినాఁడనియుఁ దలంచితమేనియీసూరఁడును, బైయయ దవ పద్యమందలి సూరఁడు నొక్కఁడే యని నిశ్చయింపవచ్చును. మొత్తముమీఁద నీశాసనము విరియాలవారి కీర్తిని బ్రకటించుటకును బేతరాజు రాజ్యసంపాదనమును దెలుపుటకును నుద్దేశింపఁ బడినదని చెప్పవచ్చును. విరియాల యెట్టియ్య కామము లక్షమ సూరనికి నేమ

యిన సంబంధముండెనో లేదో చెప్పజాలము. వియాలవారిని
బేరరాజునకును బ్రథుసామంత సంబంధము మాత్రమే యుండెనో, లేక
యితర బాంధవ్య మేమయినఁ గలదో చెప్పజాలము.

మొదటి బేరరాజు క్రీ.శ. ౯౭౫ సంవత్సరప్రాంతమున జన్మించి,
౧౦౧౦ సంవత్సరప్రాంతమున గొఱవిదేశమునఁ బ్రతిష్ఠింపఁబడి ౧౦౧౫
సంవత్సరప్రాంతమునఁ గాకతీవల్లభుడై ౧౦౫౦ వఱకును రాజ్యము
చేసెనని నిశ్చయింపవచ్చును.

బేరరాజునకు బూర్వ హికోటవిదేశ మెవరి పరిపాలనముక్రింద
నుండెడి దను విషయము స్పష్టముగా దెలియుటలేదు కాని కొఱవి
శాసన మను పేరునఁ బ్రువబడుచున్న యొక శాసనముకలదు. (తె.శా.
సం. పుట ౧౬౩) దానివలన నీకొటవినిగూర్చి విషయము లేచెనఁ
దెలియునేమో చూడవలసి యున్నది. అందుఁగాల హయలేదు
కాని విక్రమాదిత్యుని కుమారుడగు చాళుక్యభీముఁడే రిందుండుటచే
గాలమును మనము సులభముగాఁ దెలిసికొనవచ్చును. ఇతఁడుతూర్పు
చాళుక్యడు. ఆకాలమునఁ దూర్పుచాళుక్యుల యధికారము కొఱవి
వఱకును వ్యాపించినవి చెప్పవచ్చును. ఇతనిని మొదటి భీముఁ
డందురు ఇతఁడు క్రీ. శ. ౯౯౮ మొదలు ౯౧౮ వఱకును వేగి సింహా
సన మధిష్ఠించినవాఁడు ఈశాసన మాతనికిఁ బిమ్మటఁ బుట్టినది.
కావున శాసనకాలము క్రీ. శ. ౯౫౦ ప్రాంతమునవచ్చును. ఇందలి
భాషయుఁ బై గూడూరుశాసనము వలెనే యిప్పుడు వాడుకలో లేని
పదములను గలిగి యర్థముగాకుండనున్నది. ఇది యాచార్య గుడ్యరచన
మనుదెలుపును. తావివరిశోధకుల కనకూలముగనుండుననియాశాసనము
నీకింద నిచ్చుచున్నాడను.

“శ్రీవిక్రమాదిత్య స్థాపాగ్ర తనయండైన చాళుక్యభీముఁడు
కొచకండర్పునకు వేగిశ్చంద్రునకు రిసమద్ధాన్వయకుల తలకుండయిన కను

మాయుగుండు గన్నరబలహునికి స్త్రాప్తంబయ్య (సంపా)ప్రంబ
 యన) రనమర్ధక శ్రీమదనభుజిర్యబలపరాక్రమంబున స్వచ్చిశ్చిగుం
 గట్టి పట్టాభిమతి: బుద్ధిసహాయుండై నేలయెల్లం గావంబూని మడికొణ్ణ
 నాణ్ణాదిగ (మణికొండనాడు) పేగిదేసము బిహవర్ధనులో నడ్డిగ్రాజ్యం
 బు సేయుచున్న కుసుమాయుధు పెద్దకొడుక నెక రిపునృపతి మణిమకుట
 మకరి కారేపగవ శృశితగలరలావర్తంబు రాజ్యంబు సేయుచు నిష్ట
 విషయకామ భోగంబుల ననుభవించుచు సుఖంబుడి యొకనాడు
 కొరవి నల్లకెత్తెరు కొడుకు పెద్దన రావించి రీపు నాప్రాణసమానుండ
 వైన లివి పిచ్చేసిన యువకారంబునక బ్రత్యుపకారంబు సేయవలయుం
 దాని... శ్రికొమ్మసన్నిగి శ్రీనాకెల్లంగల దేవిలేకన్న పెద్దికొణ్ణమ
 య్యను (కేడికొండవయనను) బిరోపకారంబుపొంది గాని కొంచెయన్న
 భీమడు నెలకలకులసన పడి వెగల్పి శ్రీవిరచద్యుల్ల నేక సమరసంఘట్ట
 త భుజాసిభాసురుండై (భాసురుంకయ్యో?) తిమయన్న రాజ్యశ్రీకెల్ల
 న్దానయ ఈశుండై చేకొని నిల్చి భీమసలుకయ (చాళుక్యభీమడు)
 న్దనేక వస్తువాహనోత్సవంబు ల్పడయుచు తమయన్న గాణగయ్య
 చేసిన ధర్మపులు ననంబును నేగట్టను గావను రక్షింపను వలయు నేని
 చేకొని కొరవి కిచ్చినస్థితి నిల్చి శిలాస్తంబంబు ప్రతిష్ఠించి విష్ణురంబును
 నాతనికొట్టించిన చెఱువులు మఱియు యెఱ్ఱియేని నాతని చేయంబడి
 పుకువఱిగినను చెఱిచినను చుఱియ వెఱికినను ముట్టిత్రిగనుటకాడినను
 గాగవాన్యది ఎఱుం గ్రమ్మలు (ఐంగారునాణెపులికేషము) మణిసి (మను
 మ్యుడు?) చేసిందోసంబునకు వానిజీవితంబు దణ్ణపు. వరియారంబు
 పడువరంబు వెల్లారంబు ఎరగద్యుణ్ణంబు వేకామణి పున్నమనాణ్ణు
 ఎనూఱుం డ్రమ్మలం బెట్టిసుఖంబు నుము, నాయకత్వయోకాపులయ్య
 వేటరాజులఁబొచ్చి... మస్థితిమణిసి కొన్నరాజ్యంబులరేనియు యాస్థితి
 మిడిసిని... నావికానుమన్న కాంపు

కుండలీకరింపబడిన భాగములు నాయవి. సందేహము లున్న తావుల వర్ణకృమము మాతృకయందున్న విధముననే యుండెడివి. నిష్స్పృహయైన తావులలో ప్రస్తుతపు వర్ణకృమము ననుసరించి వ్రాసి తిని. ఇందు గొన్ని కన్నడ పదములుండుటవలనను, గొన్ని శాసన లేఖకుని తప్పులుండట మూలమునను శాసన కావ్యకర్త పండితుడు గాకుండటచేతను, శాసన కాలమునాటి శాంధ్రభాష యప్పటివలె పరిపక్వస్థితి నందకయుండుటంబట్టియు వీశాసనము సరిగా బోధపడుట లేదు.

ఈశాసనములో నున్న విషయములను బరిశీలించెదము.

౧. ఇది చాళుక్యభీముడు వేగిసింహాసనమునకు దుండగా గన్నర బిల్లి హునికి సంపాదించుచున్నరాజ్య మాతని పెద్దకొడుగుడు పరిపాలించుచున్న కాలములో వ్రాయబడినది
- ౨ శాసనములో చెప్పబడిన కుసుమాయుధునకు కన్నర బిల్లిబుడను నది నామాంతరమై యుండును,
- ౩ కుసుమాయుధుని పెద్దకొడుకువే రిందుగన్నట్లులేదు "విష్ణువర్ధను నిలో నడ్డి" అని శాసనమునందుండుటచే విష్ణువర్ధనునకు వ్యతిరేకముగా స్వతంత్రుడై విష్ణువర్ధనునకు లోబడి యనికూడ నర్థము చెప్పవచ్చును రాజ్యము చేయుచున్నట్లు కన్నట్లుచున్నది. ఇతఁడేలు చున్న రాజ్యము పేరు మిణికొండనాడు. ఇది నిజామురాష్ట్రములో నిదై యుండును.
౪. పైన చెప్పిన కుసుమాయుధుని పెద్దకొడుకునకు రాజ్యపరిపాలనమున సాహాయ్యము చేయుచున్నవాడు కొరవి నల్లజెఱయ కొడుకు పెద్దన. ఈతఁడుచేసిన మేలునకుఁ బ్రత్యుపకారముగా నేమేని గొరుకొమ్మని పెద్దకొడు కడుగఁగా న్నాకేమియు పట్టర

లేనది చెప్పుచు నేడియో యడిగెను. అడిగిన దేడియో తెలియుట లేదు. కాని యీశ్వర కరుణకును శక్తికిని అందు బెద్దవాడగు భీముడు యుద్ధమునం దెవరినో గెలిచినట్లును, నాతనికిఁ బిమ్మట నాతని తమ్ముడు 'గాగగయ్య' తనయన్నగారి యైశ్వర్యమునకెల్ల నది కారణమై భీమునిచే బహుమతు లందినట్లును ఆతఁ డనేక ధర్మముల నాచరించి నట్లును నానిని రక్షించిగొఱచిని నిలిపి, శిశుస్థానమును బ్రతిష్ఠించునట్లును గ్రహించుచును కొలనట్లును గన్పట్టుచున్నది ఈ సంభవమున "పడివెగెల్చి" యని యొకశబ్ద ముపయోగించినాఁడు. ఈ 'పడివె' శబ్దము వైసవ్రాసిన గూడూరుప్రశాసనమునందుచుగలదు. అందు "పడునె గాడయనాయకఁజంపి" అనియున్నది. ఈ రెండు శబ్దములు నొకేయరమునం దుపయోగించినట్లు గన్పడుచున్నది ఈశబ్దమునకు "యుగమునందు" అనియర్థము. శబ్దరత్నాకరమున 'పడవ' అనగా యుద్ధముని గుర్తించుచున్నది యున్నాడు. ఇది కన్నడశబ్దమై యుండును.

ఈశాసనమునందుఁ గొఱవిశబ్దమును మూఁడుమారులు బహు రించియున్నాడు. పరిశీలించిచూడఁగా గొఱవియనునది గ్రామనామ మనియు నది ప్రధానపట్టణ మగుటచే నాదేశమునకుఁ గొఱవిదేశమని పేరువచ్చినవియు, శాసనమునఁ గొఱవియన్నభీముడని ప్రయోగించుట చూడఁగా నీగ్రామనామమే వారిగృహనామముకూడనై యున్నట్లును గన్పట్టుచున్నది. ద్వైతాంతాన్వయభంజకను రచించిన కొఱవి గోపనామాత్యుని యింటిపే రిగ్రామమునుబట్టి వచ్చినదేమో!

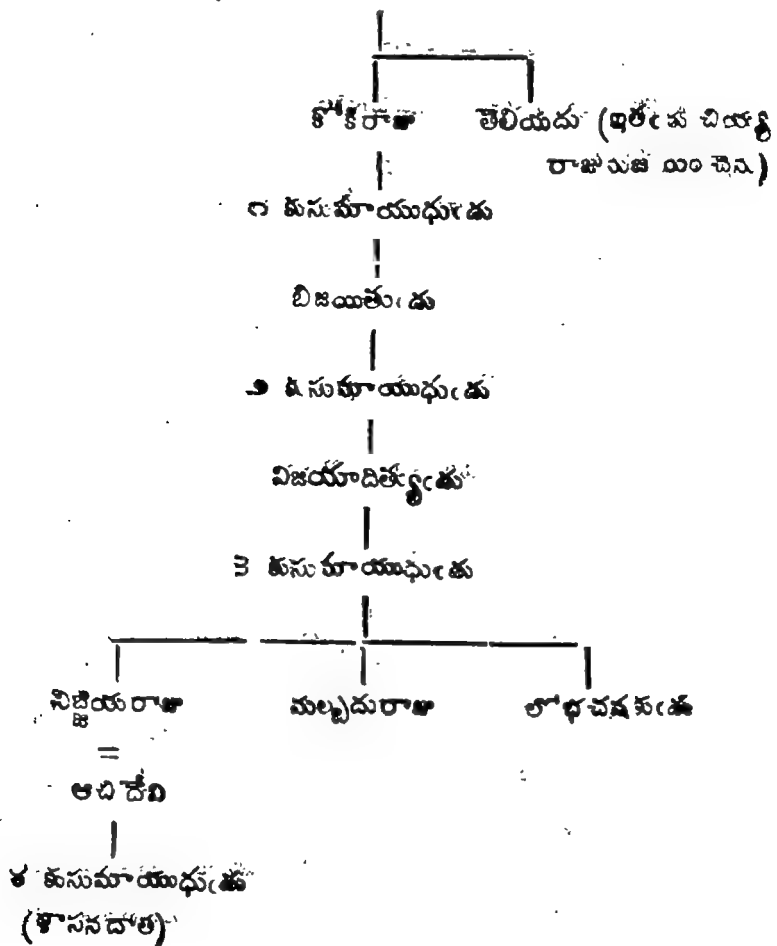
ఈ శాసనమునుబట్టి గన్నరబల్లణుడో లేక యాతని కుమారుడో కొఱవిదేశమును జేతరాజు పూర్వపతమునుండి లాగికొని కొఱవిభీమునకో ఆతనిసోదరులకో యిచ్చియుండును. బహుశఃకొఱవి బెద్దనకుఁ గుసుమాయధుని కుమారుడే యిచ్చియుండును. పిమ్మట నీబెద్దన వంశీయులు దాని ననుభవించుచుండియుండురు. జేతరాజు తనపూర్వం రాజ్యమును దిరిగి వశముచేసికొనఁ బ్రయత్నించుటలో

విరియాల యెఱ్ఱఁడు సాహాయ్య మొనర్చి యుండను. గన్నరభిల్ల
 నుండు అనుపేదగల రాష్ట్రకూటపు రాజుఁడగుడు ఇదినికి ఆకా-
 లవర్ష బిరుదాంకితుఁడగు రెండవశృంగుడిని నామంతరిము. రాష్ట్ర-
 కూటులకును దూర్జునాకక్షిలకును నలుచుయుద్ధములు జరుగు నుండె-
 డిని చాళుక్యభీముని పెదలెండియైన గుణగవిజయాదిత్యుఁ డిక్కన్లు
 రాజును జయించి యారిసేపుచును దగులఁబెట్టి కృష్ణపురదిహవ-
 విఖ్యాతిని గాంచియుండెను. చాళుక్యభీముఁడుకూడ వేగిదేశము
 పై దండెత్తివచ్చిన యాఁకృష్ణరాజును జయించెను. తరువాత వికృష్ట
 రాజు చాళుక్యభీమునకు సామంతుఁడుగానుండియుండును. చాళుక్యభీము
 నకువిష్ణువర్ధనుఁడనినామంఠరితమున్నది. పై శాసనములొనొకచోచాళు-
 క్యభీముఁడనియు నొకతొపున విష్ణువర్ధనుఁడనియు వ్రాసెయున్నారు.
 ఖాజీపేటశాసనమునందీ బేర రాజుచోడసేనాసముద్రమునుమధించిలక్ష్మిని
 గైకొనియెననియున్నది. ఈచోడుఁడు బస్తరుపట్టణము రాజధానిగాఁ
 జరిపాలనముచేయుచున్న రేవాఁటిచోడుఁడేమో యనియు గాకున్న
 పశ్చిమచాళుక్య సామంతుఁడుగా నుండి ద్రావిడచోడులలోఁ జేసిన
 యుద్ధములలో బాల్గొని యుండకచ్చనెయు శ్రీ వీరభద్రరావుగా
 రాంధ్రులచరిత్రమున వ్రాసియున్నారు. ఈబేరరాజు పశ్చిమచాళుక్యరా-
 జగు మొదటిప్రభువనమల్లునకుసామంతుఁడు. ఆకాలమునదక్షిణదేశమున
 మొదటిగాజేంద్రచోడుఁడు (భూతిఁగిరివలెయైన రాజరాజునకు మామ)
 రాజ్యము సేయుచుండెను. అతనికినిబిమ్మచాళుక్యకుసుమదాయుద్ధము-
 లు జరుగుచు నే యుండెను. బేరరాజు రణములలో బాల్గొనియుండు
 నని తలంచుటయే సమంజసము.

ఇంతవఱకు వ్రాసినవిన్నుట భవసంపత్సరాది సందికలో శ్రీ
 మల్లంపల్లి సోమశేఖరకర్మగారు ప్రకటించిన యపరిష్కృతశాసన మొకట
 నాకుఁగనపడినది. ఇది విశాము పృథుత్వమువారి కోశాగారమునం-
 దున్నదట. ఇదిఁకుసుమాయఁడను రాజు (పురు) కుత్సేతగోత్రుఁ-
 డైన బోసమయ్య మొదలుగా ముప్పది యద్దరు బ్రాహ్మణులకు,
 నుంచికొండవిషయముతోని మొగడు చెఱుపు లను గ్రామమును దాని

మిన్ని హాయిచినది. ఇందు కాలములేదు. చాళుక్యుల ప్రకృతి
యండుటఁ బట్టియు "ముదుగొండ్లచలుకానినాంకులములంకగ్రస్తుగ్గుడు
గొండ్లకువాస్తవ్య" అని యండుటఁబట్టియు నీశాసనకర్త చాళుక్యుల
లోని యొకశాఖకుఁ జెందినవాడనియు, నీశాఖకు ముదిగొండ్లచాళు
క్య శాఖయని పేరినియు దీనివలనఁ దెలియుచున్నది. ఈశాఖ యిది
వఱకు చరిత్రలకెక్కలేదు. ఈశాసనము నమసరించిన వంశవృక్షమిది.

తెలియదు

ఈశాసన మవరిహ్మకృత నైవదగుటను, గ్రంథవి సరథయమునను
నిట వీయలేదు. ఇందలి కుసుమాయుధుఁడును కొఱవిశాసనమునందలి
కుసుమాయుధుఁడు నొక్కరేయని చెప్పవచ్చును. ఇందలి మదిగొండ
వాఁడును కొఱవిశాసనమందలి మదిగొండవాఁడు నొకటి రేకావచ్చు
ను. దానమిచ్చిన మొగలిచెఱువుఁకు దక్షిణమున “కొరవిపొలము
శారకల్లసీమసిల” అని యున్నది. ఈకొరవియే యాకొఱవియై
యుండును. ‘ఁజమర్దక’ శబ్దమీ రెండింటియందును గూడఁగలదు.
కొఱవి నల్లజెఱయకొడుకు పెద్దనతో సంబంధించినవాఁడు పైన వ్రాసి
నట్లు రాష్ట్రకూటపు రాజుగాం మదిగొండచాళుక్యశాఖగాని కుసుమా
యుధుని పెద్దకొడుకైన నిజయరాజై యుండునని యీశాసనమునబట్టి
యుఁహించవగుచున్నది. ఎట్లయిన నీవిషయమున నింకను బరిశోధన
మావశ్యకమై యున్నది.

౨. పోలరాజు:- ఇతఁడు వైవంశవృక్షములోని మొదటిబేరరాజు
కుమారుఁడు ఇతని వంశములో నికనొక పోలరాజుండుటచే వీరనిని
మొదటి పోలరాజుండురు. ఖాజిపేట శాసనమునందు దీతఁడు ‘జగత్పతి
చరిత్రఁడైన పోలరాజు చక్రకూట’ విషయమును జయించి భద్రంగ
పురాధీశ్వరుని బిరుచెత్తించెను. కొంకణ మండలమును జయించి
యనుపమానమగు కీర్తినిసంపాదించెను. ఇతఁ డనేకరాజు వంశము
లను జయించి యుగములా కొడవర్తి దుర్గరాజుకొడుకునుసంహరించెను.
గొన్నయాయనవానిని స్థిరించి పురకూడేశమును స్వాధీనము చేసికొని
యెను. అనుమకొండ విషయమును త్రైలోక్యమల్లునివలన శాసన
పూర్వకముగాఁ బడసెను” అనియున్నది. ఇతనియొద్ద రేచర్ల బమ్మి
రెడ్డియును సేనాధిపతియుండి యనేక యుద్ధములలో బాల్గొని కీర్తిం
గాంచి యుండెను. ఇతనినామ మనేకశాసనములలో నున్నది ఇతఁడు
వచ్చుచు చాళుక్యులకు సామంతుఁడుగ నుండక స్వతంత్రుఁడుగనే యుండె

ను. కాని వారితో మిత్రుడుగానుండు చోడలతో జరిగిన యనేక యుద్ధములలో దండ్రవలెనే వారికి సాహాయ్యము చేయుచు దండ్రు సంపాదించిన రాజ్యము నభివృద్ధిచేసి దెచ్చెను. ఇతడు దాదాపు ముప్పది సంవత్సరములు రాజ్యముచేసి కన్నబూచున్నది. నిశ్చయముగాఁ జెప్పలేకపోయినను, ఈతని రాజ్యకాలము క్రీ శ ౧౦౫౦-౧౧౮౦ అని చెప్పవచ్చును. ఇతడు చోడసింహాసన సంపాదనకువందుకునొత్తుంగచోడు (రాజరాజుకుమారుడు) కుమారహర్యమొనర్చె నని కొందఱు చరిత్రకారు లూహించుచున్నారు.

3. బేతరాజు:- ఇతడు బోలరాజునకు కుమారుడు; మొదటి బేతరాజునకు బొత్తుడు; ఇతనిని రాజవ శేతరాజుందురు. ఇతడు పశ్చిమచాళుక్యరాజైన యాజన విజయాదిత్యునకు సామంతుడై యుండెను. అతనికి త్రిభువనమల్లుడని బిరుదున్నది. అబిరుమునే యీ బేతరాజుకూడ వహించియుండెననియు నాదుచే నీతనిని త్రిభువన మల్లుబేతరాజుని పిలచెననియు గొరతాదురు. కానియది సత్యముకాదు. ఖాజీపేట శాసనమువలన నీతనికి విక్రమచక్ర యను బిరుదుము గలదనియు, నితడు గండ్రగొడ్డలి చేబూచిన వాడనియు మాలవచోళరాజు మదగజపంచాననుడని యు పర్ణితుడయ్యెనని దెలియుచున్నది. అనుమకొండ ట్టణమున, నొకయారామమును, దనపేరిట బేతేశ్వరుడని యొకశివలింగమును శివపురము తీర్థమును బ్రతిష్ఠించెనని యాశాసనమున వ్రాసియున్నది. ఇతనికి వైశవనాథుడను నొక మంత్రి యుండెనట ఈతనిశాసనమున (విశిగ్రాఫియాఖిడికా సం. ౯. పుట ౨౫౬) "కాళతి భేతఘా పాలక్రమాగత తదీయరాజ్యధరనిరూపిత మహామాత్య వదనీవిరాజమానోన్నత ప్రభుమంత్రాత్సహ శక్తిత్రయ పంపన్నుడనియు, మహాత్మర యశస్సుగలవాడై అగణితకార్యపంపత్తు చే బ్రసిద్ధి గాంచిన బేతరాజును చాళుక్యచక్రవర్తి పాదపద్మములను

సందర్శించునట్లు చేసి, యాభక్తోపన్తి దయతోనిప్పించిన 'సర్వీసాయర' షండలమును నిర్వహణ సంతోషకరముగాఁ బరిపాలింపఁజేసినవాఁడు. ఇని యామంత్రివిత్తముఁడు కొనియాడఁబడి యుండెను. ఈజేతరాజు కాలము గొంతె మెచ్చుతిక్కువగా క్రీ. శ. ౧౦౮౦-౧౧౦౦. అవి యనుకొనవచ్చును. ఇతనికి కాలానుగు సాంప్రదాయమునకుఁ జెందిన రామేశ్వర దీక్షితుఁడను పండితుఁడు గురువుగానుండి యితనిచే నల్ల రాఘవభక్తము కొఱకు దానములను పరిగ్రహించెను. భాజీపేటశాసనమువలన వివిధయాము తెలియుచున్నది.

౪. త్రిభువనమల్లదుర్గరాజు - ఇదిఁడు రెండవజేతరాజు కుమారుఁడు ఇతనికి దారిద్ర్యవిద్రావణుఁడను బిరుదముండెను. పశ్చిమ చాళుక్య వంశములోనివాఁడైన త్రిభువనమల్లదేవునకును నీలిరుదమున్నట్లు కన్పట్టుచున్నది. ఈదుర్గపువతి యునిసి గొందరుచరిత్రకారు లంగీకరించుటలేదు. శ్రీ మల్లూరు మోట్రామయ్యగారు మొట్టమొదట నీత్రిభువనమల్లదుర్గరాజును గనిపెట్టి వ్రాసినవ్యాసములోఁ గూడఁ బ్రకటించిన (భారత—పుష—శ్రావణము) భాజీపేట శాసనమును బట్టియు, మాచిరెడ్డికుంటశాసనమున బట్టియు, రుద్రదేవుని మఱికొన్ని శాసనముల బట్టియు, పిఠాఁడున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది. రుద్రదేవుని శాసనములలో నాతనికొండ రోలరాజనియు, తాత త్రిభువనమల్లుఁడనియు స్పష్టముగా జెప్పబడియున్నది. అయితే, త్రిభువనమల్లుడనునది రెండవజేతరాజునకు బిరుదనామమని యనుకొనుటచేఁ జరిత్రకారులు దుర్గపువతి యునిసి గుర్తింపలేదు.

రామేశ్వర పండితునకు శివపురి మఠ గ్రామమును మొట్టమొదటదానమిచ్చినవాఁడు, రెండవజేతరాజు. ఆదానకాలము శా.శ. ౧౦౧౨ ప్రామాదంబి. శార్తికబ ౧౫ ఆదిత్యవారము నిమిత్తము సూర్యగృహణము. ఈదానము నుద్ధరించినవాఁడు "పెటరసనసుపుత్ర కులతీర్థ

కం సకలజగతిః శ్వాసౌజన్యపార్వతామసే నిష్పగళి క్షౌణ్డకాగ్ శ్రీమన్మహా
మంగళేశ్వరం దుర్గవృతతి త్రిభువనమల్లం॥

దానము మ్దరించినకాలము “శ్రీహచ్ఛాభ్యు విక్రమకాలద
౬౩ నేయబహుధాన్య సంవత్సర దీశ్రహియ్యుత్రరాయణ సరికాంతి
యోళిజకు తీర్థస్థంబవృత్తానూగి నేడి సిదశాసనగంబ మిదచంద్రాద్రి-
తాంం విల్కే మంగళకమహా శ్రీ॥”

దానకాలమునకుఁ దరువాత దాదా పెంమిది సంవత్సరముల
యనంతరమున నీశాసన స్తంభమును వేయించియున్నాడు. దీనినిబట్టి రెండ
వజేతరాజునకు దుర్గవృతతి యని నామాంతరముగల త్రిభువన మల్లం
దను కుమారుఁ డున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ఈశాసన మొరుగల్లులో
చిత్రాబుఖారు నింట నాంజ నెయ దేవకంవద్ద పడియున్న శిలపైఁ జెక్కఁ
బడియున్నది. ఈ స్తంభమును వేయించినవాఁడు దుర్గవృతతి.

ఈశివపుర మను గ్రామమునందు రామేశ్వరదీక్షితులు త్రిపురుష
దీర్ఘము వేయించి యొకశాసన స్తంభమును వేయించినాఁడు. ఇదియే
మాదిరెడ్డికుంటశాసనము. ఇందీ గ్రామము “త్రిభువనమల్లుచి తండ్రి
యిచ్చినట్లు స్పద త్రం యస్యభిక్త్యా త్రిభువననల్లాపవీశజనకేవ” అని
స్పష్టముగాఁ జెప్పియున్నాఁడు. ఈ త్రిపురుషదీర్ఘ శాసన స్తంభమును
జెక్కించి వేయించినది రామేశ్వర దీక్షితుల శిష్యుడైన ప్రోలరాజు.
దీనినిబట్టిమాదా దానమిచ్చిన జేతరాజు త్రిభువనమల్లుచితండ్రి యని
యు, త్రిభువనమల్లుచి కుమారుఁడు ప్రోలరాజునియు, స్పష్ట మగుచున్న
ది. కావున నీపరంపర సంగీకరింపకతప్పదు. ఈదుర్గవృతతి విశేషకాల
ము రాజ్యముచేసినట్లు గావ్వింపడు. బహుధాన్య సంవత్సరపు ఖాజీపేట

శాసనమును తండ్రి జీవించియుంకనే వ్రాయించియున్న గన్పట్టుచున్నది. ఈ దుర్గనృపతి గావించిన ఘన కార్యములును లేవు. రుద్రదేవుని మానుమకొండ శాసనము (శా. శ. ౧౦౮౪) లో నీతిభువనమల్లుడు

“ శ్రీ మత్త్రిభువనమల్ల రాజా కాకర్త్యవంశసంభూతః

(ప్రబల రిపుఁర్గి నారీవైష్య విధాయకాచార్యః”

అని వర్ణింపబడినాడు. ఈ శాసనమును వ్రాసినకవి రామేశ్వరదీక్షితుని కుమారుడగు నచింతేంద్రయతి ”

రుద్రదేవుడు మొదలుగా దరువాతనూ వ్రాయించినకొన్ని శాసనములలో త్రిభువనమల్లునితో బ్రారంభించి వారవంశవర్ణనము జేయ మొదలిడిరి. త్రిభువనమల్లునిరుదము రెండవబేతరాజునకు లేదు. ఈ బేతరాజు పాశ్చాత్యచాతుక్యడైన త్రిభువనమల్లుని సామంతుడు. తన ప్రభువు బిరుదుమును తాను వహించినాడనుటకంటె దశమేలిక నామమును దన పుత్రునకు బెట్టివాడనుట సమంజసము. కావున శాసనముల యందలి త్రిభువనమల్లుడు రెండవబేతరాజు కుమారుడైన దుర్గనృపతి యనియే గ్రహింపవలసియున్నది.

పైనవ్రాసిన కన్నడశాసనము మొకంజీవ్రాయించిన స్థానిక చరిత్రలో నున్నది. అది విశ్వాసార్హమైనది కాదని కొందఱునియెదరు. స్థానికచరిత్రలలో వ్రాసినదంతయు నసత్యమని చెప్పురాదు. స్థానిక చరిత్రకారు లీ శాసనమును సృష్టించినవి తలంపఁగూడదు. అదియును గాక యితరశాసనములనుబట్టిపూడా నీదుర్గరాజున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నందున విదియొప్పుకొనక తీరుదు.

౪. ప్రోలరాజు:— ఇతఁడు నైనజెప్పిన దుర్గరాజుకుమారుడు. ఇతనిని రెండవ ప్రోలరాజుని యందురు. తాతఁడై బరాక్రమవంతుడై యాతనివలెనే యాతని బ్రహ్మాదిత్యునకు సామంతుడై, పిమ్మట

స్వశంతుడై త్రిలింగరాజ్యమునకుఁ బునాదులువైచినయ్యాగని రాజనీతి
కొనియాడ దగినది, ఇతఁడు మృతకూట పట్టతానిసతి యైన గుండ
రాజును జయించెని రుద్రదేవునివేయ స్తంభాలగుడిశాసనమునందున్న
ది. ఈగుండరాజును జయించినది ప్రోలరాజు సేనాని యగు కామ
సేనాని యని పాలంపేట శాసనము చెప్పుచున్నది. మంత్రకూట మన
గా నిజముగాష్ట్రమందలి మంత్రేయము గ్రామము. ఈవేయ స్తంభాల
శాసనమునందే యీప్రోలరాజు అనంతపాలుని మేకల్లుడైన గోవింద
దండనాయకుని జయించినట్లు చెప్పబడినది. ఈ రువంతపాలుడే
శ్రీవతిపండితారాధ్యుల శిష్యుడయిన బ్రాహ్మణునిదండనాయకుఁడు.

ఈప్రోలరాజు తాతయైనజేతరాజుకడ ముత్రిగనున్న వైజయంత
ధిరాధునకు యాకూటాంబిక యందు జరించిన జేతన వ్రెక్కన, యీప్రోల
రాజువద్ద మంత్ర గానుండెనట. జేతన వ్రెక్కయు నీతినిభాష్యయు జైన
మతావలంబకు లట. ఈప్రోలరాజు రాజ్యవిపానకాలము క్రీ. శ.
౧౧౧౮ మొదలు ౧౧౫౮ వఱకునై యుండునని చరిత్రకారుల యభి
ప్రాయము. ఏకశిలానగర మని చెప్పబడు వరంగల్లు నిర్మాణము
నీతఁడే యారంభించెనదురు. తాను జయించిన దేశముల యంతరి
ప్రజల నివాసము కొఱకీతఁ డీపట్టణమును నిర్మించెనట. ఒకానొక
దినమున నాగ్రామవాసుల కమ్మకొనుటకై యాహూత పదార్థములను
దెచ్చిన యొకబండి యొక్కాకిందగిలి శిలక్రిందులయ్యెనట. ఆబండి
కున్న యనుపపట్టా స్వర్ణముయ్యెనట. రాజావార్తని యెచ్చఁకునచ్చి
యాశిల స్ఫుర్చవేది యగు నొక శివలింగమని ప్రకాశించి స్వయంభూ
లింగ మని దానినచ్చటనే ప్రతిష్ఠించి యాలయముగట్టించి యాగ్రామ
మును గ్రమక్రమముగా నిర్మింపజేసిని చెప్పుదురు. ఈతనితరువాతి
వారచ్చట బలవంతముయైన కొలగట్టించిరి. గణపత దేవుని కాల

మన రాజధాని, మానుమకొండనుండి యోరుగల్లునకు మార్పు
బడియెను.

రుద్రదేవమహారాజు:- ఇతఁడు రెండవ ప్రాచీనరాజు కుమారుఁడు.
ఇతఁడే నీతిసారమును రచించిన కవిరాజు. ఇతఁడు గొన్ని శాసనము
లలోఁ బ్రతాపరుద్రమహారాజుని పేర్కొనఁబడియెను ఈతనితరువాతఁ
గొంతకాలములో నిఁకనొక ప్రతాపరుద్ర మహారాజుండుటచే, నిటీవలి
చరిత్రకారు లితనిని మొదటి ప్రతాపరుద్రుఁడని పిలువఁజొచ్చిరి.
ఇతఁడు క్రీ. శ. ౧౧౫౮ మొదలు ౧౧౮౫ వఱకు రాజ్యముచేసెను.
ఇతనికి చిత్తహంతకుఁడని యొకయవకీర్తి వాటిలి నది. ఒకనాఁడితఁడు
దేవాలయమునఁ బండుకొని నిద్రపోవుచు శత్రువులతోఁ బోరుచున్నట్లు
కలఁ గనుచుండెనట; ఇంతలోఁ దండ్రయైన ప్రాచీనరాజు మార్గమువం
బోవుచుఁ నాతనిని స్పృశించెనట; శత్రువెవ్వఁడో తనను దాఁకెనని
యనుకొని తటాలునలేచి యొఱునుండి కత్తివెంటికి తండ్రినిబాడిచెనట;
అది ప్రమాదవశమున గ్రహించి తండ్రియీతనికి రాజముద్రికనిచ్చి
ప్రాణములను విడచెనట. ఈ కథ ఆంధ్రుల చరిత్రమున వ్రాయఁ
బడినది. తరువాతఁ దత్కర్తయగు శ్రీ వీరభద్రరావుగారే, యీ
కథ విశ్వాసార్హమైనది కాదనియు దాక్షిణ్యము యందున్న యొక
శాసనములో (వెలనాటి రెండవచోడుఁడు వ్రాయించిన శాసనము)
“కాకతి ప్రాచీనరాజు నిర్దహన” అని యున్నవనియు, నందుచే
ప్రాచీనరాజును జంపినవాఁడు వెలనాటి రెండవచోడుఁడుకాని రుద్ర
దేవుఁడు కాఁడని వ్రాసియున్నారు. దీనిలో రుద్రదేవమహారాజునై
నారోపితమైన పితృహంతకృత్యమే లోలఁగిపోయినది.

రైకథ నించుక భేదముతోఁ గొండ టివిధముగాఁ జెప్పచు
న్నారు. రుద్రదేవ మహారాజు జన్మించినకాలముందలి గ్రహస్థితిని
బట్టి యీతఁడు పితృహంతకుఁడగునని దైవజ్ఞులు చెప్పిరట. అందువై

జోలరాజీశని నొక శివార్పకుని కిచ్చివేసెను. ఒకనాటిరాత్రి ప్రొద్దు పోయినవీళ్ళుట ప్రోలరాజాలయమునకు బోగా దస్కరుఁడను భ్రాంతి చే, రుద్రరాజాతనిని గత్తితోఁ జూడిచెనట. దైవజ్ఞులమాట తప్పలేదని శలంచి ప్రోలరాజు కుమారుని మన్నించి, రాజ్యమాతని కిచ్చి వేసెనట. ఈకథ విశ్వాశార్హముకాదని, కథయే చెప్పుచున్నది.

రుద్రదేవ మహారాజు మిగుల సకాశ్రమవంతుఁడును రాజనీతి విపులుఁడు నగుటచే, పూర్వార్థితమగు రాజ్యము నిభివృద్ధిచేసియాంధ్ర రాజ్యమునకంతకుఁ బ్రభువై దాదాపు నలువది సవత్సరములు విష్కంఠకముగ రాజ్యముచేసెను.

18 మంత్రి భాస్కరుఁడు.

ఆంధ్రులతి పవిత్రములుగా ననుదినము తలంచుచుండెడి భారత భాగవత రామాయణములు మూఁడును, ఏకైకకవికృతములు గ్లాక బహుకవికృతము లగుటయు, విశేషించి యాగంధకర్తల చారిత్రములును, రచనావిషయములు వివాదాస్పదము లగుటయు నొకవిచిత్ర సంఘటనయై యున్నది. భాగవతము కవిత్రయముచేతను, భాగవతముకవి చతుష్టయమువలనను, రామాయణము కవిపంచకముచేతను సాంధ్రీకరింపఁబడియెను. (అరణ్యకాండ యుగ్ధకాండరచయితలు భాస్కరనామ ధారులగు వేణువేణుపురషా లను వాదముండుటచే రామాయణాంధ్రీకరణకర్తలై డగుటఁజెరి.) ఈ రామాయణమునకు భాస్కరరామాయణ మని పేరు. దీని కర్తృత్వము వివాదాస్పదమైనది. అందఁ బండి

తులును జరిత్రకారులు వివరింపఁజూపి విష్ణుయంపతాలని మహా హన
రహస్యము లిమిడి యున్నవి.

ఈ విషయమున నిదివఱకు జరిత్రకారులు పండితులును చేసిన
చర్చలను బట్టి: —

౧. ఈ గ్రంథమునకు భాస్కరరామాయా మను పేరెల్లువచ్చినది?

౨. ఈ పేరువచ్చుటకు గారకుడైన భాస్కరుడెవరు?

౩. ఆగణ్యకాండమును యాద్యకాండమును రచియించిన భాస్కరులు
భిన్నులా? అయినచో వారెవరు?

౪. ఈరామాయణమున మంత్రభాస్కరుని కవిత్వమున్నదా? ఉన్న
చో నెంతవఱకు? అతఁడెచ్చటివాఁడ?

అను ప్రశ్నలు దయించుచున్నవి?

మంత్రభాస్కరుడు, భాస్కరరామాయణమును గొంతవఱకు
రచియించెనని వాఁముండుటచే, నాతనిచారిత్రము విడువ్రాసి పై
ప్రశ్నలకు సమాధానముల నీయఁబ్రయత్నించెను. భాస్కరరామా
యణరచనావిషయమున మఱిగొంత వివరమున్నది. అందునుగురించి
మాఁకొక భాస్కరాదుల చరిత్రములలో వ్రాయుదును.

మంత్రభాస్కరుడు, నియోగి బోధ్యుఁడగు; ఆరస్తంభ
సూక్తిఁడు; గాతమగోత్రుడు; కేతననాచమంబుల శ్రుతిఁడు;
గుండకోకిల బాత్రుడు. మావెన యతని ప్రవీణతావళుడు. మహా
బారత కృతికర్తయగు తిక్కనసోమయాజి యీ మంత్రభాస్కరునకు
మనుమడు.

ఇతఁడు కవియో?

ఇతనినిగూర్చి తిక్కనసోమయాజి తన విశ్వచక్ర తర రామా
యాణమునందీ కిందిపద్యమును జెప్పియున్నాడు.

గీ, సారకవిశాఖిరాము గుంహారిభువి

మంత్రిభాస్కరు షత్పతామహుని దలచి

యైన మన్నన మెరులోక మౌదగించు

వెల్లి నా కృతిగుణములు వేయు నెల.

తన కావ్యము, సంగ్రహముచేత గాకపోయినను, తన పితామహుడైన మంత్రిభాస్కరుని సాహిత్యముహిమచే నైనులోకాదరణమును పొందగలుగు నని యీవద్యమండలి భావము. దీనివిశిష్టి మంత్రిభాస్కరుడు తిక్కనవంటి మహాకవి కొవియాడుటకు దగినకవిత్వముజెప్పగల సమర్థుడని విశ్చయించుటకు సంకయింపనక్కర లేదు. దశకుమార చరిత్రమును కదియించిన కేసకవి యిదిని

శా. శాపానుగ్రహ శక్తియుక్తుడవలూదానుండు సాహిత్య ని

ద్యాపారీణుడు ధృష్టాంతపథికుం డధార్థిలోకావన

వ్యాపార వీతుడంచు జెప్పు సుజనవ్రాతంబు గొరిపతి

శ్రీపాదప్రవణాంతరంగు విబుధశ్రేయస్కరున్ భాస్కరుఁ.

అని స్తుతించియున్నాడు ఈవద్యమండలి “శాపానుగ్రహ శక్తియుక్తుడు” “సాహిత్యనిద్యాపారీణుడు” అను వాక్యముల వలన నీ భాస్కరుడు కవిత్వము చెప్పగల సమర్థుడని యూహించ వచ్చును. తన కవిత్వముకంటె రసవత్తరముగు కవిత్వము చెప్పగలవాడని తిక్కన సోచుయాజియే చెప్పింపెడిది. మంత్రిభాస్కరుని కవిత్వసామర్థ్యమును గూర్చి మనము శుకీంపనక్కలలేదు ఇతఁడేనియో నాల్గువద్యములల్లగలిగిన సాహిత్య కవిమాత్రుడు గాక రసవత్తమైన కవిత్వము చెప్పగలిగిన యొక శత్రుకవియై యుండునని కూడ దిక్కన చెప్పివే పద్యమును ఒట్టి యూహించ దగియున్నది.

ఇతఁడు భాస్కరరామాయణ కర్తయూ?

మంత్రిభాస్కరుఁడు రామాయణమున నరణ్యకాండాంశము వఱకును రచియించెననియు, నీతఁని బట్టియే రామాయణమునకు భాస్కరరామాయణ మనుపేరు వచ్చినదనియు, నది యేకాంశము చేతనో యుద్ధాన్నమై పోఁగాఁ తిరువారకపులు దానిని మరల రచించి రచియు లోకమున నొకప్రతీతియున్నది. రామాయణము నాతఁడు పూర్తిగనే రచియించెనను వాదముకూడఁ గలదు. ఈవిషయమున బండితులు భిన్నాభిప్రాయులై యున్నారు. రామాయణములోఁ గొంతభాగమును భాస్కరుఁడను కవి రచియించెనని యందఱు నంగీకరించుచున్నారు. ఆవిషయమునుగూర్చి గంభీరమును, ఆరణ్యకాండంతగర్భయును ప్రబలమైన సాక్ష్యముచ్చుచున్నవి. కాని ఆభాస్కరుఁ డీమంత్రిభాస్కరుఁడు కాఁడనియు, హుళక్కిభాస్కరుఁడను పేరుగల మఱియొక భాస్కరుఁడనియుఁ గొంతటివాదము. ప్రస్తుతము మనము చదువుచున్న భాస్కరరామాయణములో యుద్ధకాండమును గొంతవఱకు హుళక్కిభాస్కరుఁడు రచియించెనని యుధయపక్షముల వారును నంగీకరించుచున్నారు. అందువిషయమున భిన్నాభిప్రాయము లేదు. ఇతఁ మొదటి ఘైదుకాండములలోను మంత్రిభాస్కరుని విశ్వముండెనా? లేదా? యనునది మే వివాదాంశము. ఈయిరువురికును నామసామ్యము గలిగియుండుట మూలమున నీవివాదమును బరిష్కరించుట యంతసులభకార్యముకాదు. భాస్కరరామాయణమునుగూర్చి యొకను బరిశోధనము విశేషముగాఁ గావలసియున్నది. భావిపరిశోధకుల కుపకరించునను నూహలో నీవిషయమున నాకుఁ బొడఁగట్టిన విషయముల నిట్లవ్రాయుచున్నాఁడను.

మంత్రిభాస్కరుడు రామాయణమును రచించెనని పూర్వకవలెవ్వరైన
జెప్పియుండిరా?

పూర్వకపులు పెక్కురును లక్షకొద్దల కొందఱును కను
గ్రాసములలో భాస్కరునిఁ బూర్వకవినిగాఁ జేర్కొని యాశండురాచా
యణకర్తయని జెప్పియున్నారు కొందఱు “హళాక్షి” శబ్దమునుజేప్పి
హళాక్షి భాస్కరుడని నుతించియున్నారు.

దీనిబట్టి “హళాక్షి-భాస్కరు” డని గాక కేవలభాస్కరుడని
జెప్పిన యాతనిని మంత్రిభాస్కరుడని నిశ్చయింపవలయునని కొంద
ఱుందురు. కాని యావాదమునం దంతగా బలములేదు. మంత్రిభాస్క
రుని కాలము క్రీ.శ. ౧౨౦౦ ప్రాంతము. హళాక్షి-భాస్కరుని కాలము
౧౩౨౦ పాంతము. భాస్కరుని పూర్వకవినిగా నుతించినవారందఱు
ను ౧౩౨౦ క సంవత్సరమునకుఁ దరువాతివారుగాని యంతకుపూర్వులు
కారు. వీరు తమ కావ్యములలో నేభాస్కరుని మనసునందుంచుకొని
స్మరించిరో విర్ణయింపజాలము. “హళాక్షి” పదము లేనంతమాత్రమున
నాతఁడు మంత్రిభాస్కరుడని నిర్ణయింపరాదు. క్రీ.శ. ౧౨౦౦-౧౩౨౦
పదము నెవ్వరైన భాస్కరునిఁ గొనియాడియుండినచో నాతఁడుమంత్రి
భాస్కరుడని చెప్పవచ్చును. కాని యట్టివారు కన్పడుటలేదు. ఆ కాల
మున సుప్రసిద్ధకపులు విశేషముగాలేదు. సోమన, కేతన, తిక్కన,
మారన, మంచిన, మొదలగు కొలది సంఖ్యాకులు మాత్రమే కలరు
వీరిలో మంత్రిభాస్కరుని గూర్చి చెప్పవలసినవారు ముఖ్యముగా కేతన,
తిక్కనలు, వీరనివిగూర్చి యేమి చెప్పినదియుఁ బైని వ్రాసియుంటిని.
వీరిరువురునుగూడ భాస్కరుడు రామాయణమును రచించెనని
చెప్పలేదు. కావున నాతనికి రామాయణకర్తృత్వ మారోపింపరానని
కొందఱుచున్నారు. కాని యావాదమునందును సారములేదు. ఆ
కాలమునాటి మానవహృదయముల నీకాలమునాటి కొలదిబద్ధలో

కొలుచుటకు వీలులేదు. పదియవశతాబ్దిమొదలు వరుసదశతాబ్ది
 కలుకును గల కవులు స్వాతంత్ర్య బ్రకటించుకొనుటకుఁ గాని, స్వీయ
 చరిత్రమును జెప్పుకొనుటకుఁ గాని, యంతగా నిష్పవడియొడివారు కాదు.
 తరువాతికవులు క్రమక్రమముగాఁ దెనుగుగూర్చియుఁ గమపూర్వకము
 గూర్చియుఁ గొంతకొంత వ్రాయుచువచ్చిరి. గ్రంథవిషయముకంటె
 తమవిషయమే ప్రధానముగ నెంచుకొను కాలమిది. తిక్కనసోమ
 యాచి తాను నిర్వచనోత్తర రామాయణమును రచించినట్లు భారత
 మునఁ జెప్పలేదు. మన్మసిద్ధి యాస్తానమున నుండి తిక్కనామాత్యుఁ
 డభయ భాషలయందును గవిత్వము చెప్పెనని మాత్రమే కేతనచెప్పెను.
 కాని యాతడు రచించిన గ్రంథములపేరులనైనఁ జెప్పలేదు కేతన
 లేన గ్రంథములు రెండింటికొను, ఒకదానినొకటి నొడవగ్రంథమునఁ
 జెప్పెనా? అదియునులేదు. ఇట్టి యుదాహరణముల నెన్నెముగఁ
 జూపవచ్చును. కావున సితరకవిలేవ్వగును జెప్పలేదను కారణము
 నాధారము చేసికొని భాస్కరుని రామాయణకర్తృత్వమును ప్రోపిచేడు
 కలుతరాధారము లేకయిన నున్నచేమో చూడవలసి యున్నది.
 తిక్కన పూర్వరామాయణమును గనింపక యుత్తరరామాయణమును

నేని వ్రాసెను:

తిక్కనసోమయాచి పూర్వరామాయణమును వ్రాసెనని యుత్తర
 రామాయణమును రచించుటవలనను మింతిభాస్కరుఁడు రామాయణ
 మును రచించెనను జనశ్రుతి యుండులనుబట్టియు నాతిఁడు రామాయణ
 మును రచించెనని నిశ్చయింపవచ్చునని కొందఱి రాభిప్రాయము.
 ఇందెంతవఱకు సత్యమిన్నదో చూతము. తిక్కన నిర్వచనోత్తర
 రామాయణమున

“ఎత్తఱి నైనను ధీరో

దాత్రిసౌత్రముఁడు రామఁ రణిపతి స

దష్ట్రోమ సంభాషణగుట

నుత్తరామాయణోక్తియు క్షుడ నైతిన్.

అని చెప్పియున్నాడు.

గంభీరహృదయుడును, ఉచితానుచితజ్ఞుడు బాటించు కవివత్త ముడు నగు తిక్కనసోమయాజి యీసత్యమును వ్రాయుట శేయకారణము? అని యాగోచింపవలసి యున్నది. పూర్వరామాయణ ముడఁగా దానిని రచింపక యుత్తరామాయణ మేల రచింపవలయునని లోకము పోల్చింనునెమో యని యందులకు సమాధానముగా ధీరోదాత్తనాయకుడైన శ్రీరామచంద్రుని పద్వైశ్ట మెచ్చిననుంకి రచించినను పూజనీయమేయగుచు గావున నుత్తరామాయణమును రచించి తినిని యీసత్యమును జెప్పినట్లొక యూహకలుగును. దీనివిబట్టి యది వఱకు పూర్వరామాయణము రచింపబడినది లేనిచున్నది. పూర్వరామాయణ మదివఱకు రచింపబడియున్నయెకల లోకముప్రశ్నించుట కవకాశమును లేదు. తిక్కన యీసత్యమును వ్రాయవలసివ పసియునుండడు.

కాని యంతకుపూర్వము రామాయణము ప పూర్ణముగాఁ గాక కొంతభాగము మాత్రమే రచియింపబడి యుండెనని, యంతరువాయి నందుకొని శేషమును బూర్తిచేయక యాభాగమును వదలి యుత్తరామాయణము నేల రచించుచున్నానని లోకము తనను బ్రశ్నించునెమోయని తిక్కన యీసత్యము ఘోలమున వాప్రశ్నకు త్రమింపగుచున్నాడని తలచుట కవకాశము కలుగుచున్నది. అపత్తులులో అప్రశ్నకును, అ సమాధానమునకును గూడ పెవసరమేమిడు చున్నది. గావున తిక్కన కాలమువాటికి రామాయణము కొంతభాగముం రచియింపబడియుండెనని యూహించుట కవకాశమున్నదనుట నిశ్చ

యము. ఎంతవఱకు రచియింపఁబడియుండె ననుటనుగూర్చి తరువాత నాలోచింతము.

పైపద్యముతోంద రే తిక్కన తనపితామహునిగూర్చి యాక్రింది పద్యమును వ్రాసియుండెను.

తే. సారకచిత్రాభిరామ గుంటూరిచిథుని
మంత్రీభాస్కరు మత్రితామహునిఁ నలఁచి
మైన మన్ననమెయి లోకమాదరించు
వేఱ నాకృతిగుణములు వేయ నెలఁ

ఈ పద్యములో మంత్రీభాస్కరుఁడు రామాయణమును రచించె నను సూచన కూడ లేనిమాట విశ్వయము. అయినను పైపద్యమును వ్రాసిన వెనువెంటనే తిక్కన యీపద్యమును వ్రాసియుండుటచేతఁదన పితామహుడైన భాస్కరుఁడు రామాయణ భాగమును రచించివాడను విషయము మనసునందుంచుకొనియే యీపద్యమును వ్రాసియుండెనా యని సంశయము కలుగుచున్నది. ఈపద్యము చెప్పినదిమృతఁగాని తన కులగోత్రాది వశింస యాతని హృదయమునకు రాలేదు. ఈ రెండు పద్యములను కలిపి చదివి యోచించితమేని మంత్రీభాస్కరుఁడు రామాయణమున గొంతభాగము రచియించియుండెనని దృఢమైనయనుమానము గలుగకమానదు. అనుమానమేల? ఆయూహయందు సత్యమున్నదనియే నాతలంపు. అట్లయినచో, భారతమున నన్నయఁగూఁడు పర్వములు రచించెనని చెప్పినట్లే తనపితామహుఁడెంతవఱకు రచించెనని తిక్కన యేలచెప్పలేదను ప్రశ్న రావచ్చును. భారతమునందు తిక్కన పదియేను పర్వములును దాను పూర్తిచేయఁ దలపెట్టెను. గావున నన్నయఁగూఁడుపర్వములను రచియించెను. తిక్కనభాగమునురచించి నేనుభారతమును పూర్తిచేయుదునని చెప్పటలో నౌచిత్యమున్నది. లోకమందులకు హర్షించును. ఇచ్చట నట్టి యదృష్టమువట్టి

లేదు. తన పితామహుడు మూడు కాండములను రచించినాడు అని చెప్పి యంతటితో వదలివేసి తాను, ఉత్తరామాయణమును రచించెనని చెప్పినచో నది సరసముగ నుండునా? లోకమునంతసెలవనా? తిక్కన, యాత్రువారి భాగము నందుకొని రామాయణము నేల పూర్తిచేయలేడు! అని శంకింతురేమో! మహాత్ముల హృదయములు దురవగాహములు. ఆయన మనసుగో నప్పుడేమికిలదో యెవరు చెప్పగలరు? ఎంతటి దైగ్యవంతునైనను ఒక్కమారు చదివి నంతనే హృదయవిదాణం బొనరించు స్త్రీ పర్వాదులను రచించిన తిక్కనసోమయాజి, భాత్రచనావంతమునఁ గూడ నాగణ్యపర్వశేషమును బూరింపలేదు. దీనికి గారణ మేమిదును? కొంతభాగమును రచించి ముడించిన తన పితామహుని కావ్యము బూర్తిచేయుట కితనికి మనసు గొలుపాయుండును.

పైకి చెప్పిన "ఎత్తఱ్ఱనను" అనుపద్యములో నింతయర్థ మిది యుండలేదనియు, ఎప్పుడైనను ధీరోదాత్రనాయకుడైన రామచంద్రుని పుత్రము పూజనీయమే కావున నుత్తరామాయణమును రచించితి నను సామాన్యార్థముమాత్రమే యందుఁగలదనియు, లోకము శంకించు నను నూహగాని యందులకు తర మియవలయునను భావముగాని తిక్కనకు లేదనియు, నట్లే దాని తరువాయిపద్యములో నెట్టిసూచనయు లేదనియు వీయూహలన్నియు మంత్రిభాస్కరుడు రామాయణమును రచించెనను భావమును గలిగియుండుటచే నుద్భవించెడి ప్రాంతి మూలకములగు నూహలన్నియుఁ గొందఁ జనవచ్చును.

ఆ పద్యమునం దెంతయర్థమండెనో, లోకమునకేమి తెలుపఁ గోరి యాతఁడాపద్యములను రచించెనో, యను విషయములను గూర్చి తిక్కన కవితాస్వరస్యమును గ్రహింపఁగలిగిన రసజ్ఞులు తమకు దోచినరీతిని విర్ణయించెదరుగాత! తన పితామహుఁడు రామా

యగ భాగమును రచించి యుండెనని తెలుపుటకే తక్కిన యాపద్యములను రచించెనని నాతిలంఘు.

ఉ. భూవివేక చిత్తులకుఁ బోలుననం దలఁపకా దళంబులన్
సౌరభ మిచ్చుగంధవహుచందమునం బ్రకట బునేసి యిం
పారెడువర్షంబుం బడయ నవ్వులుకు ల్పొగ్రుచ్చునట్లుగాఁ
జేరుప నైరఁగావలయుఁ జేసెన నేగృత యన్నవారికే.

విర్వచనోత్తర రామాయణము

స్కందరామాయణమును పేరెట్లు వచ్చినది:

భాస్కరరామాయణ మనుపేరు కవి యుంచెనని చెప్పఁజాలము. కవి తన పేరును జేర్చి నావ మిడిన గ్రంథములు కొన్నికలవు కాని యిట్టి వివాద విషయములలోఁ గవియే తనపేరుతో గ్రంథనామము నుంచెనని తలంచుట న్యాయము కాఁజాలదు. రామాయణమును వేఱు గ్రంథమో, గ్రంథములో యుండుటచేఁ గాంతకాలమునకుఁ బిమ్మల లోక మిగ్రంథమునీ పేరనఁబిలువ జూచ్చినదనెతలంపవలసియున్నది. ఎప్పు టనుండియీరాపేరు లోకమున వాడుకలోనికి వచ్చినదో చెప్పఁజాలము. క్రీ.శ. ౧౨౦౦-౧౩౨౦ నడుమ నీపేరున్నదని ధ్రువపడిన నైతిపు, నీనా మము మఱి భాస్కరున కవ్యయంచునని విర్ణయించుట కవకాశములేదు. అనుధ్యక్షకాలముగో నీపేరు వాడుకలోనుండె నను సాక్ష్యములేదు. కావున గ్రంథనామమునుబట్టి మంత్రిభాస్కరుని కర్తృత్వము స్థిరపడఁ జాలదు. కాని యాతనిపేరుతోనే యీరామాయణమును బిలుచు చున్నారని తలంచుట కొకయవకాశము గన్పడుచున్నది.

ఇప్పుడు షోడశలభించుచున్న భాస్కర రామాయణ మండలి గద్య పద్యములను బట్టి రామాయణకవు లైదుగురని తెలియుచున్నది. బాల, కిష్కింధ సుందరకాండములను రచించినాఁడు చుట్టికాసునభట్టు. అయోధ్యాకాండమును రచించినది కుమారయద్రదేవుఁడు అంబికాండ

మును రచించినవాడు భాస్కరుడు. యుద్ధకాండమునఁ గొంతభాగమును రచించినవాడు హుళక్కిభాస్కరుడు. మిగిలిన భాగమును రచించినది అయ్యలార్యుడు. గ్రంథమును ప్రాగంభించినవారి పేరును బట్టి గ్రంథనామ మేర్పడుటవ్యాయము. అట్లుగాఁ గ్రంథాంతకాండమునఁ గొంతభాగమును రచించిన హుళక్కిభాస్కరుడే గ్రంథనామ మేర్పడిన దనుట సమంజసము కాదు.

ఈసూత్రము నన్వయింపఁ జేసి చూచినచో, నీగ్రంథమునకు మల్లికార్జునరామాయణ మనుపేరు రావలసియున్నది. అట్లు గా లేదు. భాస్కరామాయణ మని పేరువచ్చుటకు. అరణ్యకాండగద్యలే కాదు మైయుడవలయును. అరణ్యకాండ భాస్కరవిరచిత మని యీగద్యల వలన స్పష్టముగాఁ దెలియుచున్నది. యుద్ధకాండంతమున నయ్యలార్యుని గద్యయే కాని భాస్కరుని గద్యలేదు. కావున నీరామాయణమునకు భాస్కరరామాయణమని పేరుపెట్టినవారు, అరణ్యకాండంత గద్యనే యందుల కాధారముగాఁ గొనియున్నారని తలంపవలసియున్నది. యుద్ధకాండమునఁ గొంతభాగమును హుళక్కిభాస్కరుడు రచించి యుండుటచే నాతనిని బట్టియే యీవాక్యక వచ్చినదని కొందఱనవచ్చును. యుద్ధకాండ భాగమును హుళక్కి భాస్కరుడు రచించినది, అయ్యలార్యుడు చెప్పిన:-

“చ. అమరహుళక్కి భాస్కరమహాశివ శిష్యుఁడనున్న యుద్ధకాండము తిరువాయి చెప్పి బ్రకటప్రతిభాషణుఁ డప్పలార్య సత్తుమసుతుఁ డయ్యలార్యుడు గృతస్థితి నార్యులు మెచ్చునట్లుగా. హిమకరతార కారవి మహిషలయస్థిరలక్ష్మిచేకుఱన్.”

అను పద్యమువలన మాత్రమే మనకుఁ దెలియవచ్చుచున్నది ఈపద్యము లేఁబోయినచో మనకు హుళక్కిభాస్కరుడు లేనేలేడు.

స్పష్టముగా రెండుగద్యలమూలమునఁ దెలియుచున్న భాస్కరునివిదచి, హుళక్కి భాస్కరునకుఁ దరువాతఁ జాలకాఁ మనకు ఆయ్యలార్కుఁడు రచించినపద్యముచే నెఱుంగవచ్చిన హుళక్కిభాస్కరుని బట్టి గ్రంథ నామ మేర్పడినదమట సమాజసముకామ, ఇందుల కారణ్య కాండ కర్తయు, యృకాంధాది భాగ కర్తయు నొక్కఁడేయనియు, నాతఁ డే హుళక్కిభాస్కరుఁడనియు సత్యవారము రావచ్చును. అవాఁమన కవకాశమున్నమాట నిశ్చయమే కాని కారణాంతరమలచే నారణ్య కాండ కర్తభిన్నుఁడని ధ్రువపడియె నేని యాతనిని బట్టియే యీ గ్రంథమునకు భాస్కర రామాయణమును పేరు వచ్చినదని నిశ్చయింపవలసి యున్నది ఇంతేకాదు, అట్టిభిన్న కర్తృత్వము స్థిరపడిన పక్షములో మొట్టమొదట మంత్రభాస్కరుఁ డరణ్య కాండమువఱకునో, కాక యింకను వఱకొంతభాగమునో కాక పూర్తిగనో రచించియుండె ననియు, నానిపేరుతోడనే భాస్కర రామాయణ మనుపేరు వచ్చెనని యుఁ గాక తాళియనుగ హుళక్కి భాస్కరుఁడు కూడఁ గొంతభాగ ము నిండు రచించియుండుటచే నాతనిబట్టి పేరువచ్చినట్లులోకము భ్రమించుచున్నదనియు, దలంచుట కూడ సమంజసమగును.

(బ) శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారు మున్నగు కొందఱు హుళక్కిభాస్కరునిబట్టియే భాస్కర రామాయణమును పేరు వచ్చెనని వ్రాసియున్నారు. ఆవిషయమునుగూర్చి హుళక్కిభాస్కరుని చారిత్ర మునఁ జర్చించెదను. ఒకవేళ యృకాండమును రచించిన హుళక్కి భాస్కరుని పేరుతోడనే గ్రంథనామమేర్పడినదని యంగీకరించినను సంతమాత్రమున రామాయణరచనమునందు మంత్రభాస్కరువకు స్థాన ము లేదని ధృవపరుపక యీ విచారణను గొనసాగింపవలసియే యున్నది.

మంత్రిభాస్కరుని కర్తృత్వమును స్థిరపర్చెడి యాధారములు
గ్రంథమునం దేమైన గలవా?

ఈ కైఫియూహుల నటుంచి, మంత్రిభాస్కరుని కర్తృత్వమును
స్థిరపరచెడి యాధారములు గ్రంథమునం దేమైన కలవేమో చూడ
వలసియున్నది. భాస్కరరామాయణమున దక్కినవానికంటి నానిగ్మ
కాండయు మంత్రిభాస్కర విరచిత మని తలంచుట కాధారములున్నవని
కొందఱుచున్నారు. కావున ముందుగ నా కాండమునే పరిశీలింతము.

ఆ రణ్య కాం డ గ ద్య లు

ఆరణ్యకాండము రెండొక్కాసములుగ విభజింపఁబడి యున్నది.
ఆరెండొక్కాసముల తుదలను గద్యము లొకేవిధమున నీరీతిగనున్నవి.
గద్యము “ఇది సకల సుకవిజన వినుతి యశస్కర భాస్కర ప్రణీతంబైన
శ్రీరామాయణ మహాకావ్యమునం దారణ్య కాండంబు” కొన్నితాళ
పత్ర పత్రులలో ‘యశస్కర’ శబ్దము లేదు. ఆశబ్దమును దీసివేసినచో
నిది సర్వవిధముల నన్నయభట్టు భారతమున వ్రాసికొనిన గద్యముతోలి
యున్నది శ్రీమహాభాగమున నన్నయభట్టు “ఇది సకలసుకవిజన
వినుత నన్నయభట్టు ప్రణీతంబైన” అని వ్రాసికొనియున్నాఁడు.

ఈ గద్యమునుబట్టి, దీనికర్త మంత్రిభాస్కరుఁడో మఱుకొ
భాస్కరుఁడో నిర్ణయించుటకు సాధ్యము కాదు. మఱుకొభాస్కరునికంటె
మంత్రిభాస్కరుఁడు నన్నయభట్టునకు సమీపకాలములోనివాఁడు కావున
నన్నయభట్టు ననుకరించినవాఁడు మంత్రిభాస్కరుఁడేయని నిర్ణయింప
వలయునని కొందఱుందురు. కాని యావాదమునందు బలములేదు.
మఱుకొభాస్కరుఁడు డిట్టి గద్యము వేసికొనియుండఁడని తలంచుట కవ
కాశము లేదు. యుద్ధకాండమును మఱుకొభాస్కరుఁడు పూర్తిగ

రచింపఁబోవుటచే నాతఁడు గన్యమును వేసికొని యుండలేదు, అని పూర్తియై గన్యమును వేసికొని నరసరము గలిగిన నెట్లు వాసికొని యుండనో యెవరు చెప్పగలరు?

అరణ్యకాండశ్వాస విభజనము:

అరణ్యకాండము మొత్తము ౭౩౪ పద్యములు ఇందు మొదటి యాశ్వాసమున ౨౯౪ పద్యములును రెండవ యాశ్వాసమున ౪౪౦ పద్యములును గలవు. హుళిక్కి భాస్కరుఁడు యుద్ధకాండమున ౧౧౩౯ పద్యములను రచించి యుండియు నాశ్వాసవిభాగము చేయలేదు. అరణ్యకాండము ౭౩౪ పద్యములే యయ్యును రెండాశ్వాసములుగానున్నది. ఇందువలన, అరణ్యకాండ యుద్ధకాండకర్త లొక్కరు కారచితలంచుట కవకాశము కల్గుచున్నది. యుద్ధకాండ మంతయు రచింపబడినవిచ్చుట నాశ్వాసవిభజనము చేయవచ్చునని హుళిక్కిభాస్కరుఁడు తలంచి యుండవచ్చు ననియు, నది పూర్తి కాకపూర్వమే యాతని రచనమಾಗಿ పోవుటచే నాశ్వాస విభజన కార్యముకూడ నాఁగిపోయెననియు, గొండలు సమాధానము చెప్పుచున్నారట. హుళిక్కి భాస్కరుఁడు రచించుచున్నది స్వతంత్రగ్రంథము కాదు. వాల్మీకిరామాయణమున కాంధ్రీకరణము, సంస్కృతరామాయణమున వధ్యాయ విభజనమున్నది. తన ఉచితమని తోచినన్ని యధ్యాయముల నాంధ్రీకరించినవిచ్చుట నక్కడి కొక యాశ్వాసమని వ్రాసికొనుట సులభము కాని గ్రంథమంతయు రచించినవిచ్చుట నాశ్వాసవిభజన మొకపనిగాఁ బెట్టుకొనుట సులభము కాకాలదు. అశ్వాసమున కైదుపద్యము లధికముగా గ్రంథ రచనామధ్యమున వ్రాయవలసి వచ్చునని యాకార మునుఁ దుదివఱకు నిలిపియుంచెననుటలో స్వారస్యములేదు. అరణ్యకాండమును హుళిక్కి

భాస్కరుడు రచియింపలేదని నిర్ణయించుట కీయాశ్వాస విభజనవిషయము గొప్పయాధారము కాబోయినను, ఆరణ్యకాండ యుద్ధకాండ రచయిత లిరువురూ ఏకవ్యక్తియూ? యని నిర్ధారణము చేయుటలో నీయంశము తోడుపడగలదు. ఇట్టి విషయములలో నొకవ్యక్తి యొక గ్రంథమున రెండుపద్ధతుల నవలంబించి యుండడు కావునదీవిచి బట్టి యారణ్య యుద్ధకాండ కర్తయు భిక్షులని మనము నిర్ణయింపవచ్చును.

ఆరణ్యకాండకృతిపతి యెవ్వరు?

ఆరణ్యకాండమునందుఁ గృతిపతిని సంబోధించిన పద్యము లేవయిన కృతికర్తను నిశ్చయించుటకుఁ దోడుపడు నేమో చూడవలసియున్నది. ఆరణ్యకాండ ప్రథమాశ్వాసమునఁ గృతిపతినీ సంబోధించిన పద్య మిది:

క. శ్రీహిత నయవలసిన వా

జీహిత మృదువచన ధారుజీహితగుణ సం

దోహ త్రివిక్రమవిక్రమ

సాహస నగదైర్యసార సాహజీయారా!

ఈపద్యమునకుఁ బాఠాంతరముగా వ్రాతప్రతియం దీకింది పద్యమున్నది.

క. శ్రీరమ్యస్థితి వదవ వ

యోరుహ శుండాంగండయుగళితవిగళ

ద్ధారాభదానదారా

సారాస్థిత భవనహార సాహజీయారా!

పాఠాంతర మవినప్పు డేమయిన కొన్నిశబ్దము లటనిటు మఱియు ధర్మము. ఇచ్చట పద్య మంతయు వేఱురీతిగా మన్నది. రెండు

పద్యములయందలి భావములును వేఱువేఱుగా నున్నవి.

రెండవ యాశ్వాసమునఁ గృతిపతిని సంబోధించిన పద్య మిది:

క. శ్రీరామాక్షచయుగభీ
హరిద్రోల్లసితవత్సహరిచరణసరో
జాగాధ్యక్ష మారయధర
జీమనోత్తముడు సాహజీతిలక మిలక.

ఈపద్యమే యంచుకమార్పుతో నీక్రిందివిధమున బాలకాండ
యందు తగ వ పద్యముగా నున్నది.

క. శ్రీరామాక్షచయుగభీ
హరిద్రోల్లసితవత్సహరిచరణసరో
జాగాధ్యక్ష బుగ్ధిభుసుత!
సాసహితలేజ! ధీ! సాహజీమారా!

రెండవయాశ్వాసాదిని సంబోధనముండుటకు బదులుగా ప్రథమా
విధక్తి యుండుటయు, పాఠాంతరము లుండుటయుఁ జూడఁగా, వీరవ్య
ములు కవివిరచితములుగాక, విలేఖకులో మఱియొవ్వరో సాహజీ
మాకుని సంబంధించు పద్యములను రచించి, యందుఁ జేర్చిరని యూ
హింపఁగనియున్నది. బాలకీష్కింధకాండములలోఁ గూడ ఏట్టి భేద
ములు గన్పట్టుచున్నవి. (ఇందునుగూర్చి మల్లకాడునధట్టు చారిత్ర
మున విపులముగాఁ జర్చింపఁదలంచితిని.)

బాలకీష్కింధకాండాది పద్యములు సాహజీయారయను
పేరునను, కాండాంతపద్యములు శివునిపేరును గలవు. సుందరకాండాది
పద్యము ముద్రితప్రతిలో సాహజీపేరును, తాళపత్రప్రతిలో నీళ్వరుని
పరముగను గలదు. రెండుప్రతులలోనుగూడ నాకాండాంతపద్యములు
శివపరముగనే యున్నవి. దీనినిబట్టి విలేఖకుఁడో మఱియొవ్వరో

అన్ని కాండములకును సరిపడు వ్యవహారము లొకసారిగా సాహజీమారుని సంతోధించుచు వ్రాసి, యదివఱకున్న పక్షములను దీసివేసి వాసికిబదులుగా వీనినందుఁ జేయుండునని తోచుచున్నది. హుళిక్కి భాస్కరుడు రచించిన యుద్ధకాండమున మొదటి పద్యము సాహజీవరముగా నున్నది. అదిగఁ జూచి సాహజీమారుని కాలముననున్న వాడనుటయు నిజమే. కాని యీ పద్యముదిక్కి యుద్ధకాండమును హుళిక్కిభాస్కరుడు సాహజీమారుని కంకితము చేసెనని నిర్ణయించుటకుఁ దగినయాధారములు లేవు. యుద్ధకాండది పక్షముకూడ బాలకిష్కింధ కాండదిపద్యములవలెనే ప్రక్షీప్తముని నాయభిప్రాయము. (హుళిక్కి భాస్కరకిని చారిత్రమన నీవిషయమునుగూర్చి వ్రాసెను.)

బాలకాండదులయందలి ప్రథమ పద్యములవలెనే ఆరణ్య కాండది పక్షములకూడ ప్రక్షీప్తములని నిర్ణయించితమేని, యా కాండముతో సాహజీమారుని సంబంధమును, దానితోపాలు హుళిక్కి భాస్కరుని సంబంధమునుగూడ లేకుండఁజేయును. అవి ప్రక్షీప్తములు కాక వాస్తవముగా భాస్కరకినియే రచించెనని తలంచినచో నాభాస్కరుడు హుళిక్కిభాస్కరుడే యని నిశ్చయింపవలసి యున్నది. ఈవిషయమును నిర్ణయించుట కాశ్వాసాంతపద్యము లేమయిన సాహాయ్య మొనర్చునెమో చూడవలసియున్నది. వాని నీక్రింద విచ్చుచున్నాఁడను.

ప్రథమాశ్వాసాంతపద్యములు :

కా. పుణ్యం దూర్జితశౌర్యధైర్యమహిమస్ఫూర్తిస్ఫురద్వైభవా
గణ్యం ద్యాజనానురంజితమహాకారుణ్యం డాక్షామ్యసౌ
గుణ్యం డన్వయవార్తీచంద్రుడు రిపుతోజీవరస్థాపితా
రణ్యం దార్తశరణ్యం డన్వయశోరమృగం సౌమ్యండిలక.

క. మఱి విజితసురాచార్యుఁడు
చతుర్థ్య చతుర్ముఖుండు సదమలవృత్తా
యతపంకజా చమ్రుండును
శ్రీతపసుతగుణప్రభావ దుఃఖుండు చేర్చున్.

మాలివి వితరణాని యుద్యద్విర్య ప్రభావో
న్నతుండు భుజులారాత్మున్మార వివిష్టాత్మీ
పతిహార సమిద్భూభాగగమ్యుండు సంతా
వితపరిణతచిత్తోర్విసురుం డున్.

ఈ మాలినీవృత్తము మాయూనున్న తాళపత్ర పృథివీ
నిట్లున్నది.

“ వితరణాని యుద్యద్విర్యకృంగారలక్ష్మీ
యుతుండు భుజులారాత్మున్మార వివిష్టాత్మీ
పతిహార సమిద్భూభాగగమ్యుండు సంతా
వితపరిణతచిత్తోర్విసురుం డున్.”

ద్వితీయాశ్వాసాంత పద్యములు:

శా. వైరిత్యైరిలనాథ పర్వతమహావహాయుధుఁ ఘోరడు
ర్వారాంభాః పృథితాఁడు సహజమిప్రసన్నుద్యుత గం
భీరాంభోఁది ధీరతావిరుషధూర్జన్నాథు నత్యంత వి
స్తారోదారగుణప్రసద్ధిపరాధావృత్తి సన్నిత్రువన్.

క. బలనాజనవరభద్రుని
బలవింసిత వినుతిరామభద్రుని మద్య
త్సులభతరగుణోన్నిదుని
బలవింసిత వినుతి రామభద్రునిఁ బీఠిక.

మాలిని విభవజీశు రేంద్రుక విస్ఫురత్కాంతిచంద్రుక

శుభశిరవర గాతునీ సూరిసంస్తాత హాతుక

బ్రీభుజననివహోద్భుం క్రాజ్ఞ విద్యావపదగ్ధక

సభయారిపుశరణున్ సంభృతాగ్నాపుణ్యుక.

ఈ ములాజితలోను సాహితీమారుని పేరు గాని యాలని సూచించుచు మఱయొక వదముగాని లేదు. అయోధ్యాకాండము సాహితీ కంకితము తీసినట్లా కాండాంశపద్యమునందలి "కాచరూం బాకుమారా" యను వాక్యమువలనఁ దెలియుచున్నది. అట్టి దారణ్య కాండమున నేమియును లేదు. కాని యాపద్యములలోఁ గృతిపతి పేరు గన్పడనతిరూఢమున నాగ్రంథము సాహితీమారుని కంకితము కాలేదని నిర్ణయింపబడలేదు. ఆశ్వాసాంతపద్యములలోఁ గృతిపతి పేరులేని గ్రంథములు పెక్కులున్నవి వై పద్యములలోఁ నెవరిపేరును లేకుండటమే యందులకు నిదర్శనము.

ఈయాశ్వాసాంతపద్యములు దైవమును సంబోధించునని కావు. ఒకసగిభువునుగూర్చి చెప్పిన వసుమాట స్పష్టము. అంశలి వర్ణనమును బట్టి ప్రభువిగ్ధులమునుఁ జేరుఁజాలము సాహితీమారుయ కేవలమిశ్వ దళాధిపతియైతిమే యనియెంచినచో నాపద్యము లాతనికన్నయింపక పోవచ్చును. కాని యాతఁడుకూడ నొకచిన్న ప్రభువని యంగీకరించినచో నావర్ణన మాతిఃకీర్తి నన్వయించుచు కుమారుడౌదేవుని యొక్క శాసనమునుబట్టి సాహితీమారుయ యటువదిగామములు గల యొక దేశమునకుఁ బ్రభువని తెలియుచున్నది.

దీనినిబట్టి యాశ్వాసాదిపద్యములు ప్రక్షిప్తములు కావనియు నీకాండము సాహితీమారుయ కంకిత ముఁయు, హుళక్కిబాస్కరకృత మనియు నిశ్చయింప వలసియున్నది కాని యానిగ్ధుమునకు వచ్చు

టకు బూర్వము మన మింక నొకవిషయమున గూర్చి యాలోచించ
వలసి యున్నది. దైత్యులైన యారణ్యకాండ పశుమూర్ఖాసాంత
పక్షిమంతులు. తిక్కనామాత్యుడు రచించిన నిర్వచనోత్తర రామా
యణ్ణాష్టమశ్వాసాంత పద్యములు నొక్కపోలికగా నున్నవి పదముల
యందును భావములలోనుగూడ రెండింటికిని సావ్యమున్నది. ఈ
రెండింటిని పోలి చూచుటకై, నిర్వచనోత్తర రామాయణములోని
పద్యముల నీక్రింద విచ్చుచున్నాఁడను.

డి వుణ్ణుడు భారదీవిధవపూశుని కాస ముఖ్యరనిదలా
వణ్ణుడు దీవకోపవసహినిర్గల్గి దగ్ధశాస్త్రవా
ణ్ణుడు మువివీహృదయరంజనైపురూఢయావతా
ణ్ణుడు భీతి విహ్వల నిరోధితరణ్యవణ్ణుడు న్నతికా.

క. దుష్టతైధరాధిప

తర్జునిస్సాక్షిశస్పరణుం డ

త్యూరీశవాహంబుడు

పార్థివిఖ్యాతికలియు గార్జునఁ డెఁబిన్.

మాలిని. వితరణఖని యుశ్యద్వీరకృంగారఁజ్జీ
వతిరితి వరిలీలాషంగకృత్సంగతాంగుం
డతులితమతినిస్తారాప్రదేవేశ్యఁడిభ్యా
ప్రతిదిన పరితృప్తి ప్రాప్తపూర్విధాన్.

ఇతడు మాలినీపృథ్విమయొక్క ప్రథమపాదము రెండుగ్రంథముల
లోను నొక్కటయే. తన పితామహుడు రచించిన భాస్కరరామా
యణములోని పద్యములను, దిక్కన తాముగాఁ జదివెయున్న వా
డగుటచే నందఁడేదవములను పదములును నాకనియుత్తరరామాయణ
మునఁ బడియుండు పని తలంచుట సహజము. ఈయూహనశ్రమయ్యె

నేని భాస్కరరామాయణాగ్రణ్య కాండకర్త మంత్రిభాస్కరుడని నిస్సంశయముగా నిశ్చయింపవచ్చును. కాని దనికవవాదము లేకపోలేదు. తిక్కనామాత్యునికంటె హుళక్కిభాస్కరుడే యిది సంవత్సరములు తరువాతివాడు. నిర్వచనోత్తరరామాయణమందలి వర్ణములను జదివి హుళక్కిభాస్కరుడు భాస్కరరామాయణాగ్రణ్య కాండమున నీహ్యములను వ్రాసియున్నాడని చెప్పుట కవకాశముకలదు. కారి యాయూహలు రెండింటియందు నేది యుచిరముగనుండునో పాఠకులు నిర్ణయించుదురుగాత! తిక్కనామాత్యుని, హుళక్కిభాస్కరుడనున గించెనని చుప్పటకంటె, దిక్కన తంతాత వనసంగిని డనుటయే యుచిశమని నాయభిప్రాయము. నిర్వచనోత్తర రామాయణము నందువలెనే, ఆగ్రణ్యకాండ ప్రథమాశ్వాసాంతపర్వములు పరిధమావిధక్తిగాను ద్వితీయాశ్వాసాగ్రపర్వములు ద్వితీయావిధక్తియందు నుండుటయు, భాస్కరరామాయణాగ్రణ్యకాండాశ్వాసాంత పర్వములలోని "నభయరిపుకరణ్యుక" "ఆర జనానుజిత మహాకరణ్యుడు" అను వాక్యములు సైరరామాయణమున "పకిరవృపు శాణ్యుక" "ఆర్య జనతామరమంత్రుడు" అని మార్చునొంది పదియుండుటయు విశ్లేషణముగ గ్రంథములలోని శబ్ద, వాక్య భావసామ్యము లుండుటయు, నాగ్రణ్యకాండకర్త తిక్కనామాత్యుని పితామహుడగు మంత్రిభాస్కరుడే యన సూహకు బల మొసంగుచున్నది.

వాల్మీకి రామాయణమందలి యాగ్రణ్య కాండమును బూర్ణముగా నాంధ్రీకరింపక భాస్కరుడు క్లుప్తీకరించెను. హుళక్కిభాస్కరుడు యుద్ధ కాండమును క్లుప్తము చేయలేదు సరియేక వా మాఘ శాత్రుమందలి తొంతిభాగము నాంధ్రీకరించి యుద్ధకాండమునకే తీర్చినని చెప్పుచున్నారు. నిజముగా హుళక్కిభాస్కరుడే యాగ్రణ్య కాండమును రచించి యున్నయెడల నాతడు దానినంత క్లుప్తము చేసియుండడు.

కావున నేవిదమునఁ జూచినను నారణ్యకాండకర్త మంత్రీభాస్కరఁడే
యసతలంచుటసమంజసము. మంత్రీభాస్కరుఁడారణ్యకాండక ర్తయైచో
నాయాశ్వాసాంతపదము లేపభువున కన్వయించును? అతఁడాగ్రంథ
ము నెవరికిఁ గృతియిచ్చెను? అను ప్రశ్నలు రావచ్చును. మంత్రీభాస్క
రుఁడు మనుచు సిద్ధి తండ్రినైన చోళతీక్కనృపాలున కాగ్రంథము నంకి
తము చేసియుండునని తలంపవచ్చును. మంత్రీభాస్కరుని కుమారుడైన
సిద్ధయచోళతీక్కనృపాలుని యొడ్డమంత్రిగానున్నట్లు మనకిచ్చిపాఠము
లుకనఁబడుచున్నవి. తీక్కనాజాబాల్యమున నీభాస్కరుఁడును, నాతని
నడిచివరును మొదలు. ఈ వఱకును సిద్ధనయు ముత్రులై యుండురని
తలంచుట వకాశములున్నవి. ఇది సత్యమైనచో చోళతీక్కనృపాలు
ని జననము శాశ్వతం ప్రాంతము. (వివరముఁకు తీక్కనామ
యాజి ఛారిత్రమును చూడఁడు) కావున నీ రామాయణ రచనా
కాలము శ్రీక ౧౨౨౦ ప్రాంతమని నిశ్చయింపవచ్చును. అప్పటికి
మంత్రీభాస్కరునకు ముప్పదియేలునది సంవత్సరముల వయసుండి యుండు
ను. చోళతీక్కనృపాలుఁడు పండితుఁడనియుఁ గవిసాగ్రభాముఁడనియు
దిక్కన తన నిర్వచనోత్తరరామాయణమున జెప్పియున్నాఁడు. ఇంత
కాదు. ఈ మునుజవిభుని యాస్థానమున జక్కయకవి తొతయగు
పెద్దయామాత్యుఁడను గొప్ప సుకవి యుండి యనేక గ్రంథములను
రచి దెనవి విశ్రమాంకచరిత్రమున జక్కయ చెప్పియున్నాఁడు. అట్టి
వాడిగ్రంథమును గృతినఁ దెనవల యుచితమేయగును. వైశిఖాపిన
యాశ్వాసాంతపద్యములలో “మతివిజిత సురాచార్యుఁడు” “ప్రాజ్ఞ
విద్యావదన్యుఁడు” అను పదము లీయంశమును ధ్రువపరచుచున్నవి.
ఈవిశేషణములు మాంయసాహిజి కన్వయించు ననుటకంటె దిక్క
రాజున కన్వయించుననుటయే సమంజసము. మూలపుటిక కేళినకవి
తీక్కనను పర్ణినుటలో మంత్రపదవి పంశానుగతముగా వచ్చుచున్నట్లు

చెప్పియుండుటచే నాతనిపితామహుడగు భాస్కరుడు చోళతిక్కన
సృపాలునియొద్దకుంత్రిగానున్నట్లు తలంచుటలోఁ దప్పులేదు. తిక్కన
మనుమసిద్ధికి విర్యచనోత్తరరామాయణము విచ్చినట్లే, భాస్కరుడు
తిక్కనసృపాలునకు భాస్కరరామాయణమునుఁ గృతించియుండును.
ఇంతేగాక మంత్రిభాస్కరుడు, తిక్కరాజుకండ్రియైన మనుమసిద్ధి
పేరును గనకుమారునకును (సిద్ధయ) తిక్కరాజు పేరును తనమనమంజను
జెప్పియుండును. అందుచే మంత్రిభాస్కరారణ్యకాండ కృతిభర్త చోడ
తిక్కరాజుని తలంచుటలోఁ దప్పుండిదు. అట్లయినచో నీవిషయమును
దిక్కనగాని, శేషగాని యేల చెప్పియుండలేను పన్నుకుఁ గర్తృత్వ
నగూర్చి వ్రాయఁకపోవుటకుఁ జెనిజెప్పిన సమాధానమే సమాధానము
భాస్కరరామాయణమునుఁ గృత్వాది మనకు లభించియున్నచో, నీవిష
యము స్పష్టముగాఁ దేలియుండును. గాని మన కట్టియదృష్టము
లేభింపలేదు.

భాస్కరరామాయణములోనిపాఠభేదములు:

భాస్కరరామాయణమునఁ బాఠభేదములు విశేషముగాఁ గన్ప
ట్టుచున్నవి. ఈ భాస్కరద్వయ వివాదమును బరిష్కరించుట కని
లోకపడునని లోచించుటచే వాచినిగూర్చి యిట చర్చించుటావశ్యక
మగుచున్నది. ఆవిషయమును యోచించుటకు ముందుగఁ గొన్నివి
యముల నిటఁ జెప్పవలసియున్నది ఇప్పుడు మనకు లభించుచున్న
భాస్కరరామాయణ ముద్రితప్రతి వావిళ్ళవారు క్రీ. శ. ౧౯౦౩ లో
ముద్రించినది. ఈ ప్రతికి శ్రీమదేష్ట పెంకటరమణాచార్యులగారు
విపులమైన కీర్తికను ప్రాసీయున్నారు. వావిళ్ళవారే భాస్కరరామాయ
ణమును ౧౯౦౫ సంవత్సరములో నొకసారి ముద్రించి యాప్రతులన్ని
యు విక్రయమైపోగా ౧౯౦౮ లో మరల ముద్రింపించినారు ప్రథ
మ ముద్రణ ప్రతికిఁ దరువాత ననేక తాళవక్రప్రతులను విశేషించి

అవసరము లగు మూర్ఖులను జేసి రెండవముద్రణ ప్రతిని ముద్రింపించి నటు పీఠికలోఁ దెలిపియున్నారు పీఠికాకారుల వాక్యములివి:

"౧౮౧౫ వ సంవత్సరములో మొదటిలేప పీఠికాభాగముయందు ముద్రి పించినపుడు దాని కొఁపీఠిక వ్రాయమని నాకాజ్ఞా పించిరి. అపుడు నా సేర్పినకొలఁది వాఁకపీఠికను వ్రాసి పంపితిని. ఆ ప్రతులన్నియు జెల్లిపోఁగా విపుడు మరల నాగ్రంథమును ముద్రిం చిరి. మనవటి ప్రతిలో లేనివిశేషములు కొన్ని దీనిలో జేర్చబడి నవి. ఎఱ్ఱులైన వాల్మీకిగామాయణమునకు మొదట సంగ్రహరామాయణ మున్నట్లు దీనిలోఁగూడ నొక సంగ్రహరామాయణము చేర్చఁ బడినది. ఇతియకాక వ్రాసిన తాళపత్రకోశములనుండి కొన్ని పద్యములనుదీసి సందర్భానుసారముగా నాయాకాండములయందుఁ గూర్చఁ బడినవి బాలకాండలో విరువదియెనిమిది పద్యములును, ఆయోధ్యాకాండలో నూటయిరువది యెనిమిది పద్యములును, అరణ్యకాండము ప్రథమాశ్వాసమందు రెండుపద్యములు, ద్వితీయాశ్వాసమందొక పద్యము, కష్ఠింధికాంశలో నెడుపద్యములు, సుందరకాండలో రెండుపద్యములు నీప్రతిలో హెచ్చు"

ఈప్రతిలోఁ గొంతగాఁ జేర్చిన సంగ్రహరామాయణకర్త యెక్కఁడో పీఠికాకారులు చెప్పలేదు. బహుశః శ్రీ వెంకటరమణాచార్యులుగారే యెఱుఁందురు. కాని రామాయణకవులు వ్రాసినది కాదు. తాళపత్రప్రతులలో హెచ్చుగానున్న పద్యముల నన్నిటిని వీరిందు జేర్చలేదు. అందుఁ గొన్నిటికిమాత్రమే యందుఁ జేర్చి యున్నారు. వ్రాతప్రతిలోనుండి గ్రహించిన గద్యపద్యములకు[]గుర్తు లనుంచి యాపాతాంతరముల నాయాపుటలయడుగున జూపియున్నారు.

ఇక నారణ్యకాండము నందలి పాతాంతరములను గూర్చి యోచింపవలసియున్నది ఇతరకాండముల యందలి పాతాంతరము

లకును ఆరణ్యకాండమునందలి పాఠాంతములకును విశేషభేదమున్నది. ఇతరకాండములందు పద్యములందు కొన్నిశబ్దములలో, పద్యభాగము లో పాఠాంతములుగ నుండుచువచ్చిన ఆరణ్యకాండమున నట్లు గాదు. పద్యములకుఁ బద్యములే పాఠాంతములు. కొన్నితావులలో కథాభాగములలోనే పాఠాంతములున్నవి. ఈభేదముల నందలిపద్యముల నుదాహరించుచు నిటఁ జూపవలయుననినచో నారణ్యవర్ణనాంతయు నిట వ్రాయవలసివచ్చును. కావున నీభాగమును జదువునప్పుడు వావిల్లివారు ౧౯౮౧ లో మద్రింపించిన భాస్కరరామాయణప్రతిని దగ్గరనుంచుకొని చూడవలసియున్నది. అందలి పద్యపఠ్యముచూత్రమే యిట నుదాహరించెదను. ఈ సందర్భమున నేను కొన్ని భాస్కరరామాయణ తాళవ్రతప్రతులను ఒరికించితిని. అందుఁ గనిపెట్టినమార్పులనుగూడ సందర్భానుసారముగా నీక్రింద నుదాహరించుచున్నాఁడను. సత్యము నెఱుంగ నుత్సహించుచున్నవారము కావున నేనీక్రింద నీయఁజొచ్చు వివరములను జదువటయందు విసుపు జెందవలదని పాఠకమహాశయులను గోరుచున్నాఁడను.

ఆరణ్యకాండ ప్రథమాశ్వాసమున ౯వ పద్యమును దానిపాఠాంతరపద్యమును నీక్రింద నిచ్చుచున్నాఁడను.

క. స్వపచూడానుజీ రాపువుఁ

డవరిమిత కోడమహిషహరిభల్లాక

ద్వివశరిభవండగండక

విప్రులకుహానిపినములఁ బ్రవేశించి తగఁ.

ముద్రితప్రతి.

క. కాకోలవ్యాకులమును

ఘూకాకులభీకరంబు ఘోరమృగవ్యా

భాకరమును ఝిల్లీనిన

దాకర్ణచదుస్సరాంబు నగు పేరడవిక.

పాఠాంతము

వైవస్వత్యున కిది పాతాంశము కాదు. ఇందులో నేవద్యము న్నను తరువాయివద్యములో వన్వయించును. ౧౦౨నుండుట సమంజసము కాదు. ఒకేవిషయమును వేఱువేఱుకపులు రచించినట్లు కనబడుచున్నది. "శ్రీరాముఁడు విరాధునికపులు" యనుకథలో ౧౮ వ సీస వద్యములో తువనున్న "యార్జునుఁజేయు" నను మాటలకుఁ బదులుగా నేనుచూచి తాళపత్రప్రతిలో "యార్జునుఁజేయు" అని యున్నది. పిమ్మట ౧౫ మొదలు ౨౬ వఱకునున్న గద్యవద్యములు తాళపత్రప్రతిలో లేవు. ఈభాగము విరాధసంభాషణమును, లక్ష్మణుఁడు రామునితో నడిసమాటలు నైయున్నవి. ఇవి మొదలు రచింపఁ బడలేకవియు దరువాత నెవ్వరో రచియించి యందుఁ జేర్చినవియు నెంచఁదిగియున్నది. ఈభాగమునఁ దీసివేసినను, కథ సరిగా నడడుచున్నదిగాని లోపమున్నట్లు గాన్పించుటలేదు.

ముదితప్రతిలోని "జానకిడించి" యను ౨౮ వ పదనమునకు మారుగా నేను చూచిన తాళపత్రప్రతిలో వీక్షించివద్యమున్నది.

జానకిడించి భీమరథసంబున శూలముగొంచు నార్పుతో

వైవిగుడింపఁ ద్రుంచెఁ బలు దలమునన్ గరసూరి ముద్దతికా

తోన గణంగి లక్ష్మణుఁడు తూపు.....భుజాంశర

స్థానము గాఢ నేసిన పదంపడి వాఁ డతిరోషదీప్తుడై.

ముదిత ప్రతిలోని ౩౩ వ పదనమునందలి నాల్గవ పంక్తిలో "బ్రాణవ్యయసమయంబున వాఁడు" అనుమాటలకుఁ దరువాత ౪౧ వ గద్యమువఱకును గలభాగము మాయూరనున్న ప్రతిలోలేదు. దానికి బదులుగా "బ్రాణవ్యయసమయంబున వాఁడు" 'రాఘవులంబ్రస్తుతించి యేరు తుంబురుం డను గంధర్వుండ కుభేరుకాపంబున నిట్టి రూపంబు దాల్చి యట నీచేత కాపవిముక్తిఁ గంటి ననిఁ జెప్పి యాయెడకు

రెండవయోజనాబున శరధంగుంకను మునీంద్రు నాశ్రమంబుగల దచ
టికిఁ జనుడు నేలగుంపి చెప్పి విశితాశనుండు రోజును ప్రాణంబులు
విడిచి తనవంతుంబు” అని యున్నది. ఈమాపువలన కథాసందర్భ
మున కేమియు లోటు పొట్టిలేదు.

ముద్రిత ప్రతిగా ౨౫ మొదలు ౩౧ కఱకుగల గద్యపద్యము
లకుఁ బదులుగా వ్యాతప్రతిగా నైదుపద్యములు కలవని యాపద్యముల
నాపులల యడుగున విచ్చియున్నారు చూడుడు. ఈపద్యములు
వేలువేలుకపులు రచించిన వని తలంపవలసి యున్నది. ఒక్కరు
రెండువిధములు పద్యములను వ్రాయవలసిన పనియుండదు.

ముద్రితప్రతిగా ౩౨ వ పద్యమునకుఁ దరువాత ౯౩ వ పద్య
మునకు గల భాగము మాయూరినన్న ప్రతిలోలేదు. అందులకు
బదులుగా ఏకింది మూడు పద్యములున్నవి.

చ. అనఘుఁ డగ్రస్తుత్తరమ్మని మఱియునిఁ గాంచి తదీయ మైనయ
వ్వనమున నాడు నిల్చి జనవల్లభుఁ డమ్మరియమ్మ భక్తి పీ
ఠోని చని గాంచి కంఠజు ప్రముఖమహోర్ధ్వవిస్తప్తతాంతకాం
బునివహపూరితారు పరిపూరితవిష్టల హస్తపంకజా.

చ. కవి కడుభక్తి మొక్కుటయు, గారవమొప్పఁగఁ గొరిలించి త
మ్మను మునుఁగొల్చియున్న మనియమ్మల కెల్లను రామచంద్రు
నిమతగుణావళిలో ప్రకటవిస్త్రధంగిఁగఁ జెప్పుచుగా వియం
బునఁ గొలియాడుచున్ వివిధపూజలఁ పువులఁజేసి నెమ్మిత్తో.

క. జనవరునకు లక్ష్మణునకు

జనసుతకు కండమూలశాకాదికమై

మునిమానసియ మగు భో

జనమునఁ బరితుష్టిజేసి సముచిత రిగిన్.

ముద్రితప్రతిలోని ౧౦౭ మొదలు ౧౧౧ తుదవఱకు గల భాగము మాయూరినున్న ప్రతిలో లేదు. ఇది లేకపోయినను కథాసూత్రము తెలిపి లేదు. మఱియు ముద్రితప్రతిలో నున్న ౧౧౭ మొదలు ౧౩౨ వఱకుఁ గల గ-ర్హవ్యములు నేనుజూచిన ప్రతిలో లేవు. ఈ భాగమున జంబుకుమారుని కథయు, నావధావృత్తాంతము నాతనికల్గి యగు శూర్పగాఢ మహర్షుని చెప్పఁగా వివి యామె వనమునఁ దిరుగుచుండుటయు నున్నది. ఈభాగము మొదట రచింపఁబడలేదు. తరువాతి రచింపఁబడియుండును. కుమారుఁడు పోయె నన్నవిచారములో నున్న శూర్పగాఢ ౧౩౩వ పద్యమునఁ జెప్పినట్లు "ఎత్తినవేళ్లనచ్చటికి నెఁగి" యుండదు. ఈనూతన రచయిత యీసందర్భమును బాగుగా కలుపలేదు. ఈథ వాల్మీకి రామాయణమున లేదని పీఠికాకారులు వాసియున్నారు.

ముద్రితప్రతిలోని ౧౪౩ పద్యముననున్న "కెంకియక" అను మాటకుఁ బదులుగా 'చెప్పినన్' అనియున్నది. ౧౪౪-౧౪౫ పద్య గ-ర్హములు నేను చూచినప్రతిలో లేక. ౧౫౧ మొదలు ౧౫౫ వఱకు గల పద్యములకుఁ బదులుగా నేనుచూచిన ప్రతిలో నీక్రింది పద్యమున్నది.

చ. ఆవని చలింప నైజవికృతాకృతిఁ గైకొని చేర్చి పీతవైఁ

గలిగిన చేయి మాటికుచుఁ గ్రమ్మున లక్ష్మణ! దీనిఁబట్టి యెం

గవికలఁ జేయు మన్ని నురుగ ధరియెంబునఁ గోసె ముక్కునుం

జెల్లలనుఁ గూర్చి ధారివిలసిల్లు తారమునన్ గణోగ్రతన్.

ముద్రితప్రతిలోని ౧౬౦-౧౬౧ పద్యములకుఁ బదులు యీ క్రింది పద్యము తాళవత్ప్రతిలో నున్నది.

క. మదనాగాయతసత్త్వల

పదునెలపురి దనుజభటులఁ బరిచె ఖయండ

మ్మదిత బెసదెరువు పెట్టగ

పదయులు జవి రిసురు లుగ్గిచగు రభసమునక.

ముద్రితప్రతిలోని ౧౬౮-౧౯౦ వఱకుగలపద్యములకు మాటుగా వ్రాత ప్రతియందు ౧౦ పద్యములు కూత్రమున్నవి. అవి ముద్రితప్రతిలో నడుగునఁ జూపఁబడినవి ౧౯౨-౧౯౯ వఱకుగల పద్యములకు మాటుగా వ్రాతప్రతిలో ౭ పద్యములు జేటుగానున్నవని యాపద్యము లాపుటలలో నడుగునఁ జూపఁబడినవి. ఈయడుగున చూపఁబడిన పద్యములలో "కాంచనరత్నదీప్త" యను పద్యమునకుఁ దరువాత నేనుచూచిన తాళవత్ప్రతిలో నీక్రిందిపద్య మొకటి యధికముగా నున్నది.

ఉ. విర్రులహేనులంధు కమరీయము గాఢము నైననిస్ఫుర

ద్ద్యముదాల్చి దీప్తవరిదారితివహ్నియుఁ బోలె దివ్యుడై

కార్మిక మిక్క పెట్టి గుణకర్మిశ...శ్చతుర్ సనుస్తది

శ్చర్యములంబగుల్పుచు సమర్థుడై రామఁడు నిల్చె నయ్యెడక.

ముద్రితప్రతిలోని ౨౧౪ మొదలు ౨౪౪ వఱకు గల గద్య పద్యములకు మాటుగా వ్రాతప్రతిలో ౨౪ గద్యపద్యములు గలవని యాపద్యముల నాపుటల నడుగునఁ జూపియున్నారు. ౨౬౧-౨౬౪ పద్యములకుమాటుగా వ్రాతప్రతియందొక్క పద్యము కలదని దాని నడుగునఁ గనుపించి యున్నారు. ౨౬౬-౨౭౯ వఱకుగల పాతము నకు మాటుగ వ్రాతప్రతియందు ౮ పద్యము లున్నవని వాని నాపుటయడుగునఁ జూపియున్నారు. ఈ యెనిమిది పద్యములలోని "అనరనాథముఖ్యు" డను పద్యమునకుఁ దరువాత నేనుచూచిన తాళవత్ప్రతిలో నీక్రిందిపద్యమున్నది.

ఉ. ఆ నరనాథుకేలు దొనకై నిగుడించుట యమ్ముహూర్వసం

ధానముసేత నాడు దెగఁ దార్కొని లక్ష్మముసేయు పేయుటక

గాన నజన్మముక దళితకార్మిక మొక్కటిగంటిఁ గంటి న
ద్దానవదీ ప్రదేహపముదాయ నిరంతరపాతపేగముల్

మఱియు దానికింద నే యున్న “అనిసలికి” యను కంఠపద్య
ము తరువాతను ౨౮౦ వ పద్యమునకు ముందును నీక్రింది రెండుపద్య
ములు నున్నవి.

స్వగృహ, కౌణీయానంబు నవ్వన్ గతినవలతి కాకాగమంగంబుచం దుక
బురణించున్ మద్దుమో మ బుగుగౌరవములఁబోలుకను, ర్
వెవఁచి స్వగృహం కాళి బు పల్కుల్ చలదవవశతనీర్ధిమై
యిందుకేజీధర మాతన్వంగి కింప్రప్రముఖ నిఖలదిక్పాకాభీల
కార్యా.

చ. అనిసలికేణి, చంద్రసదృశావనః యుక్తలవత్రసేత్రః కో
మలలికాభిరామ భుజః మంజులవక్త్రః సమస్తనద్యయీ
కలితః సుమధ్యః కృష్ణకటిః కామ్యతరోరువుః రమ్యజంఘః యే
జ్జ్వలచరజాబ్జః తద్వచితజానకినామిలస్థిల్ల రాజశా!

మొదటిప్రతిలో ౨౮౦-౨౯౧ పాటకుగల పాదమునకు మాటుగా
ప్రాతప్రతిలో ౬ పద్యములున్నవని వారి నాపుటల యడుగునఁ జూపి
నారు. ఇతరపాటకు ప్రతయశ్వాస మయినది. ద్వితీయాశ్వాసమునఁ
గూడ పట్టి భేదములే కలవు గ్రంథవిస్తరభీతియు, వీరికరణములలో
జాతకులకు విసుపుఁ జెందుదురేమో యను సంకోచముండినను సత్యా
గోష్ఠముకు గడంగువారికిఁ దోడుపడు నయ్యదేకములో నా భేదములను
గూడ నీక్రిందనిచ్చుచున్నాఁడను.

మొదటిప్రతిలోని ౬ మొదట గల పాటకు గల పద్యములకు
మాటుగా నేనుచూచిన ప్రతిలో నీక్రింది రెండుపద్యము లున్నవి.

క. ఈ నడును రానుచంద్రుని

సేనుం దోరంబు ముపుర ముగ్రమెసగఁ బులులపై

పూని కదింపఁగ నని చని

యానరతి నంత నంత చేకుటయుగా.

క. శాములు మూఁ దొకమప్పి

దిరముగఁ దొడిగేయవారు ద్రెల్లిరి. పెస నే

సూగి యట వచ్చి భునభాన

పరవశగతి నన్నువాడ పటుశౌఁధి!

ముద్రితపత్రిలోని ౨౩ వ వచనంబున 'జనియె' యనుపూటకుఁ బదమున్ను వచనము సేసఁచూచిన పత్రిలోలేకు మఱియు ౨౪వ సీస వశ్యమునకు మూలుగా వీకింక గీతవశ్య మున్నది.

గీ. ఇన్నిధంబున నుగి రాజేంద్రచంద్రుఁ

డున్న కదలివంబును వొయ్యిఁ జేరి

యచట రాజులు నిలిపి మాయాశురంగ

మగుచు మారీచుడుండె దీప్తు లతశయంప.

ముద్రితపత్రిలోని ౩౬—౩౭ వద్యములకు నడును నీకిది వశ్య మున్నది.

క. పృథముగొని వేరంబున

జగతీశ్వర నీవు వచ్చి సమ్మతితోడగా

దగ నాకిచ్చిన వేడక

నెగడంగా వలదె నెను నీకరుణమెరున్.

ముద్రితపత్రిలోని ౩౯—౪౦ వద్యములకు మూలుగా మాయూర మున్న తాళులపత్రిలో నీకిది సైదువశ్యము లున్నవి, ౩౮ వ వచనములోని "నుండె పెండియు రిఘువరుండు" అనుటకు మూలుగా "నుండి పెండియు నిల్లనియె" అని యున్నది.

క. కనఁపువేనను రత్నపు

తనరుచులుం గలుగుమ్మగము ధరణిం గలదే

కనవర యిది మాయామ్మగ

మని దీని నెఱుంగరాదె యసురుల మతముల్

చ. అన విని యల్లనప్పుచు ధరాధిపతిఁ జెంతయుఁ బ్రీతి తమ్మునిం

గనుఁగొని యామ్మగంబువైఁ గొతుకఁ మెక్కెడుఁ బట్టిసరి నేఁ

కనకిలు లూ కున్న మదిజాకి యెంతయుఁ జిన్నబోదె న

య్యెన గొని యేగుదెంచెద గుణాకర! యేమరికుండు మియ్యెడక

క. ఇది దనుజమాయ యనివక

మదిసంకయ మేల మాయమాయించి శిర

ప్రదరంబునఁ దుడమెద నిని

కదలెం బలి ఖడితూణ కాద్యధనుడై.

చ. కదలి రఘూన్నహుం డుగుగఁగా నది మందలఁ గొంతచేరువక

మెనలుచు డాసింక బెరి బాఁదికి నట్టిటుదాటుచుక వృగం

బదె యిదెనఁగ పె పొడల నివ్వల వివ్వలఁ దోచుచున్ రయం

బొడవఁగ దాగి డాయఁగొప్పోయె పహగహనంబు లొకిన్.

మ. పరచుం దవ్వల కేయు.....నిలుచుం బట్టిక యాసాసగా

బిరువోవు బొడలందు డిందు నిలుచున్ బిట్టల్కి వే దాటి క్ర

వ్వరి చూచక కలిదాల్చునిల్చు మలయున్ వట్టాడ గోరాడునే

మరి నట్లందు స్కొంబులానులయక మాయామ్మగం బిమ్మలక.

మ. త్రితప్రతిలోని ౫౨-౬౦ పద్యములకు మాటుగా నేను

చూచినప్రతిలో యీక్రింది మూఁడుపద్యము లున్నవి.

క. తిరిగితిగి కడుదడవున

కరయఁగ నిది దనుజమాయ యగు నవి కోపా

ధర్మశాస్త్రం మోక్షరమన
ధర్మశాస్త్రం మోక్షరమన

చ. అది మనుమాయ మింగి దనుజంగమసాచ్చి వగిరె వాడు బె
ట్టదయగ వాడికి న్నెగసి దెప్పరమై కడునొచ్చి తూలె బెం
పొడలును మాకులుం జదియ భూమి చలి వగర గూలి వ్రాలె చె
ల్లదరుచు లక్ష్మణా! యనుచు హా: యని రామునెలుంగు భంగిగ

క. అని భూరంబుగ నరచుచు
దనజం దపు దాశ్మరూపధరుడై పడియెన్
కనుమేనిలోడ రముడు
గనుగొని విభాంతి చాల గదిరెమచుదిలోకా.

మద్రెనప్రతిని ౨౨, ౨౩, ౨౪ కు మాటుగా నీ క్రిందిపద్య
మొక్కటియు నున్నది.

ఉ. భూవతి యార్జి. బాంధె నని భూమిజ తల్లడ మంది లత్కా!
పాపము నొందె లెమ్మ పెన బాధము రాక్షసబాధ నొందగా
నొపు భూమిహండు విను నొత్తిలి జీరె సకలకొటిచే
నీపరబోలెవాలు పలుకేది జమబుల బొమ్మ గ్రన్ననన్.

మఱియు ౨౦-౨౨ పద్యములకు మాటుగా నీ క్రిందిపద్య
మొక్కటియు నున్నది.

క. అనవుడు పేర్చినశోకం
బునె బెల్లెడ్చుచు నెహొత్తు బాణ్యచరిత్ర
పన జేంద్రు గావల బోవం
జనెదె రామునకు దోడుచనపు రయమనన్.

మద్రెనప్రతిని ౨౨-౨౩ పద్యములకు మాటుగా
వ్రాత్రెయెడ ౨ పద్యములన్నవని వాని నొపులయడగున నిచ్చి

యన్నారూ. వఱియు ౯౬-౧౦౦ వద్యములకు మాటుగా నీక్రింది
వద్యముకటియు నేను చూచినప్రతిలో నున్నది.

గీ. ఏను ముచ్చించు సుంకరుల్ వేసవేలు
విన్నుఁ గొలువంగ ధవ్యనై నన్నుఁ జెంచు
మనుడగాకింక పేదమనుజుతోడ
మనువు నీకేల చనుదెయ్య వలవదన!

మూడితప్రతియందలి ౧౦౩-౧౦౯ వద్యములకు మాటుగా మా
యూరినున్న ప్రతిలో నీక్రింది మూడువద్యము లున్నవి.

గీ. అనిన వస్త్రేమిగాఁజూచి యాడెననుచు
ఎసురువింతలి బాహువులు నళిశయోగ్ర
వదనవికంబు మెఱుంగ వామనయన
యెదుర పిలచినఁ గంపించి యుదిలగొనుచు

క. తిగుగుడు వడ వెను వెనుకకు
నరుగఁగ వడిఁ బొసవిపట్టి యరదముపైఁ జె
చ్చారవిడి యంబరంధ్రమున
నరిగె దళాననుఁడు వికసితాననుఁడగుచుకా.

ఉ. అత్తరి సీత తల్లిదిలి హా రఘునాథకా! ఈ నరేంద్ర! న
ష్టి త్రిగావ రఘుుచు నొత్తిలియ్యేర్వఁగ పంక్తికూర్మకుం
దస్త్రకాజీవా నరుంబరి భయంపడునట్లుగఁ బెల్లదప్పుచుకా
తత్త పాటుతో నిజవిధంబు నభయనఁ దోలె నత్తరకా.

౧౧౨ ౧౧౩. ౧౨౮, ౧౩౩ వద్యములు నేఁజూచినప్రతిలో లేవు.
౧౪౮ మొదలు ౩౮౭ గద్యపద్యములవఱకు గల కథాభాగము ప్రాత
ప్రతిలో ౬౬ గద్యపద్యములలో జెప్పబడినది. ఇవి యాయాపుటల

యం దడగుభాగములయం దీయబడినవి. ఇట్లుగుచు జూపబడిన భాగములో ౨౦౨ పేజీగోని "అల్లం త నెరుగుగా" యను సీసపద్యము పెను దరువార నేనుచూచిన తాళపత్రప్రతిలో నీక్రింది యైదుపద్యము లున్నవి.

శా. లోనైనక పెరినైన సీసయెక నాలోకింప లే జేయికో

యా నా తిచ్చుల లేదో కాక యది మా యావాసముంగాదో
యేనిందుండగ సీత గనబడదో యే నొండెరుగ గననో
యే నా రాముడనైన సీతపెరియై యుట్టుండగా నేర్తునే.

శా. ఏనుండక నిను దావంగా వెలువడె యూశానుడుంబూని నా
మానం బొరయ వేడి దాగి తిదియున్ మానంబె ని న్నాసి నా
జేనం బ్రాణము విల్పునె యెఱుంగవే మేలంబు నోనాడుదే
యూ నాకీపాకసూపవే విడిదరంభోరుద్వయాజానకీ.

ఉ. వ్యాధిభుజంగమోదరివాసముఁ జొచ్చితె జ్యోతితోగ్రశా
ర్థులముఖాగ్రకోటము దూరితె మృత్యుపలాశనార్తిదై
త్యాళిశశాంగాంష్టికల నందితె యోత మెందువోయితే
లోలవిశాలసారసరిగోదన మత్రియభార్య జానకీ!

ఉ. పాటితనంబునన్ గడమ బలితి లక్ష్మణునంచు నీవు మో
మోలయి జేసి నాకెరుగ నొల్లక దాగితో దాన నీకు ము
మ్మాటికి నైదినిన్ మదనమార్గభిన్నతనంక నైతి నా
మాటకు వేగవేగ మఱుమాట విృదధ్యవి పలుక మైతిలి!

శా. తన్నుక దానెఱుంగండె పోరె ధృతికిం దవ్వై విలాపించుచుకా
కన్నుంగోనల బొప్పుపూరము లొగిన ప్రమ్మంగ హా! సీత! హా!
యుష్మద్రాఘజనైత్రి హా! విడిదరంభోరుద్వయా! జానకీ!
కన్నుక బొయుట పాడియే యనుచు నానారోపనధ్వనుడై.

మద్యిరపతియండలి ౩౯౩-౩౯౭ కు మాటుగ నేను చూచిన తాళప్రతిప్రతిగా నీగింది రెండువ్యయము లున్నవి.

గీ. ఇల్లకూలిన డైత్యుఁ డొక్కొంత వడికి

తనవు తెలివొంది మీ రెవ్వ రెఱుఁగుకృత్య
లార యనటయుఁ జెప్పె నింపారఁ దనువి
ధము దెలియు కతయును సుమిత్రాసుతుండు.

క. విని రామలక్ష్మణులరే

జనవండ్యులు మీరు మీ ప్రసాదంబున ను
ద్భవదంఃఖ మెల్ల వోయెను
విషం డస్పద్యము మీకు వినుపింతుఁ నగళ.

మద్యిరపతియండలి ౪౦౬ మొదలు ౪౨౩ వ వద్యమువఱకు గల విషయమునకు మాటుగా వ్రాతప్రతిగాని వద్యములను ఆవుటల యడుగునఁ జూపియున్నారు. ౪౨౪ మొదలు ౪౩౭ వద్యమువఱకును, మాయూరసున్న ప్రతిలోలేవు.

పాత్ర భేదముల పలికము:

పాతాంశరములగూర్చి పై వివ్రాసిన వాక్యములను స్థూలదృష్టితోఁ జదివినవారికి, అరణ్యకాండమునఁ గవిరచించినవి కాక మఱి కొన్ని వద్యములను మఱియొవ్వరో రచియించి యందుఁ జేర్చిరనియు, నది ప్రతినిలేఖకుల కృత్యమై యుండుననియుఁ దోచవచ్చును. కాని యిందున్నదంతమాత్రమే యని లెలంపరాదు. భాస్కరరామాయణముద్రితప్రతిని దగ్గరనంచుకొని, పైని నేను వివరించిన మార్పులను గమనించుచు, జాగ్రత్తగఁ జరిక్షించి చూచినయెడల, మొదట నొకకవి రచించినభాగముతోఁ దృప్తిఁజెందక వర్ణనాంశముల సధికముగ జేయవలయునను సత్సాహముతో వేరొకకవి మఱికొన్ని గద్యపద్య

ములను రచించి నడచునడచుఁ జేర్చుచు వచ్చినట్లు స్పష్టమగును. ఈవిధముగ గ్రంథభాగమును బెంపొందించునప్పుడు మొదటికిని రచించిన పద్యము లందుల కధ్యక్షాంతముగఁ గల్పించిచో నట్టివారి నీరెండవ కవి తొలగించి యాపద్యములకు బదులుగఁ దాను గ్రాంతపద్యములను రచించుచును. ముద్రితప్రతిలో బాఠాంతములని పుటలకును గుక నిచ్చిన పద్యములను. వాటియు నేను జూచిన తాళవత్ప్రతిగాని పని పైని గనుపఱచిన గద్యపద్యములను గ్రంథభాగములలోఁ జేర్చి, వానికి బాఠాంతముగా గ్రంథభాగముగా నున్న గద్యపద్యములను దీసి వేటుగా నుంచిచో నీరెండవకవి వారి రచించిన గ్రంథభాగ మేదియో పుష్టముగాఁ గవుట్టును. ఆభాగమును మనము ప్రత్యేకముగా జదివి చూచితిమేని, ఇంబుకుమార్వధ మొనఁగు కొన్నికథలను జేర్చుటకును, మారీచగానగా సంభాషణమునందును. సీతాపరగణ సంకల్పము నను, ద్విత్వయాశ్వామిమునఁ దుదిభాగమునను గలను బెందివ్రాముట కను నీరెండవకవి ప్రయత్నించెనని బోధపడఁగలదు ఆరణ్యకాండము న నిప్పటి ముద్రితప్రతిలో ౭౨౬ గద్యపద్యములున్నవి. ఇందులో దాదాపు ౩౯౦ గద్యపద్యములు మొదటికవి రచించినవి వీనిలో నించుమించుగ ౨౦౦ గద్యపద్యములు నట్లేయుంచి మిగిలిన ౧౯౦ పద్య గద్యములను దీసివేసి వానికి బదులుగా ౫౦౬ గద్యపద్యములను గ్రాంతగా రచించి యందుఁ జేర్చెను. నేను వ్రాసిన యీవిషయము సులభముగా బోధపడుటకై యొక్క యదాహరణము చెప్పెదను. శూర్పణఖ సీతాదేవిని మ్రొంగబోవుటయు శ్రీరామచంద్రుడు దానికిచేయు యడ్డుపెట్టి శూర్పణఖముక్కునఁ జెవులుకోయుమని లక్ష్యమున కాజ్ఞ యిచ్చుటయు నాతఁడట్లు చేయుటయు నొక్కపద్యములో నారణ్య కాండపు మొదటికవి చెప్పియున్నాడు. అపద్యమిది:

చ. ఆపని జలంప నైజవిశృతాకృతిఁ గైకొని వేర్చి సీతఁడె

గదసిన చేయు మా అడుచుఁ గ్రమ్మన లక్ష్యము! దీనిబట్టి యం

గవికలఁ జేయు మన్న నుడుగాధర యులునఁ గోనె ముక్కుమం
జెవులును గూర్ధారవిలసిల్లు కుతారమునకా గతోగ్రతన్.

ఈకథ నొక్కపద్యములోఁ జెప్పుట రెడవకవికి దృష్టిగల్గినదేను. ఈసంకర్షమున మఱిగొన్ని పద్యములను వ్రాయవలయునని సంకల్పించుకొనినాడు. కాని యీపద్యమును దీసివేసినఁగాని యీ తని కోర్కె యీదేను. అందుకొక కీపద్యమును గ్రంథమునుండి తొలగించి దానికిబదులుగా నీకిది రెండు పద్యములను మూడు పద్యములను రచించి యందుఁ జేర్చెను.

చ. కొలువులధంగి మోడబుడిగుడ్డుల నిష్కలురాల దీప్తిఁ గ్రీ
క్కిఱి యమహోల్కరోహణియంబుఁ జెంచినమాస్కిఁజాస్కికిన్
జెలుపు జరింపవీ కను పే పటలేర నృసాలుఁ డొక్కచే
బిలుసునఁ బ్రేమయ్యజఁ బెల్కుఁజూపిసిఁ బ్రెయ్యకొట్టన్ గగన
ఇట్లర్చి శాచరిం బట్టి లక్ష్మణుం గనుఁగొని.....గగన

గ. కూర్మలు దుష్టాశ్వులు నగు
వారలలో నగవు లెపుడు వలవదు కంటే
నేరదు మనదెఱఁ గలుట
నీరక్కసి జనకతనయ కిమ్మెయిందొ పరుకా. గగన

వ. కావున దీని నొక విరూపింజేయు మనుటయు నా సుమిత్రా
పుత్రుడు..... గగన

గ. ఘోరకోధఁబున న
వీరోధమునాజ్ఞ నొక్కవేద నన్న క్తం
చాఁచి నప్పుడ పట్టి కు
తాంబుని ముక్కు సెవులు దగ్గఁ గోయకా..... గగన

ఆరణ్యకాండ ప్రథమాశ్వాసము.

పై "అవనిచలింప" అనుపద్యమును రచించినవియే యీయైనాడు పద్యమును రచించి యుండఁడనుట పుష్టము. అపద్యమును దీసివేయుటయు దానికిబదులుగ నైదుపద్యములను దాము రచించిగాని, ఇతరుల రామాయణములోనివో తెచ్చి యిందుఁజేర్చుటగాని విలేమకులకు సాధ్యమునుగాదు. అవసరమునుగాదు. ఇది శివుక ఎవరో మఱియొక కవి చేసినకావ్యమని చెప్పకతిప్పుదు. పాతభేదములని నేను పైఁగ జెప్పినవానిలోఁ జాలఁగా మియుదాహరణమును వ్రాలియే యున్నవి. కొందఱ మోక్షలోఁ బనిచేసినచో ముగ్ధులకవి రచించిన భాగనందియో రెండవ కవి చేసినమార్పులేవియో మనము పుష్టముగాఁ దెలిసికొనవచ్చును.

ఆరణ్యకాండమున వీమార్పులకుఁ గారణములు:

ఆరణ్యకాండమున వీమార్పు లెవలవలనవచ్చినవియో వింతము. దీనికి మూఁడు మార్గములు స్ఫురించుచున్నవి. 1 ఇరువురుకవులు రామాయణములను రచించియుండిరినియు, నందొకరు క్లుప్తముగను రెండవవారు విపులముగాను జేసియుండురినియు, రెండు గ్రంథములను జూచిన ప్రతివిలేకులు అంగలివి కొన్నిటిని, విందలివి కొన్నిటిని ఏర్పి చేర్చి కథను గలుపవలసినతావులలో నొకవచనమునో పద్యమునో తాము వ్రాసి కేటొక స్త్రోత్ర గ్రంథముగాఁ జేసియుండురినియుఁ దలంచుట మొదటిమార్గము. ఈ యాహాయందు బలము లేదు విలేకుల కిది సాధ్యమైనవలకాదు. ఈమార్పును కవిచేయవలయునుగాని విలేకుఁడు చేయఁజాలఁడు. విలేకుల కిది అవసర మగు కార్యమునుగాదు. దీనివలన వారి కయ్యెడు ప్రయోజనమును లేదు గ్రంథమునంతను జేయక యరణ్యకాండమును మాత్రమే చేయుటవలన లాభమును లేదు. ఒక కవి రచించిన యరణ్యకాండము మాత్రమే వారికి లభ్యమగుటచే నరణ్యకాండమునందు మాత్రమే యట్టిమార్పులను చేసియుండురిని తలంపినను అందలి 200 పద్యములను దీసివేసి

వానికి బదలుగా ౫౦౦ పద్యములను చేర్చిరనుట స్వభావవిరుద్ధమును బ్రయోజనవిరిహితమును నగుటచే నీయూహాయందు సత్యముండదని నిరాకరింపవలసి యున్నది. ఒకవేళ నిందు సత్యమున్నదని యంగీకరించినను ప్రస్తుతారణ్యకాండమున పిరువురి కపత్వమున్నదనుట నిశ్చయము.

౨ మొదటికవి రచించిన గ్రంథమునఁ గొంత శిథిలమైపోఁగా వాటియొక్కఁడు దానిని పూరింపఁదలంచి, శిథిలము కాకుండ నున్న భాగము నప్లేయించి, శిథిలమయిన భాగములను బూరించునప్పుడు తనయష్టము ననుసరించి పెంచెరచించి పూరించెననియు, నదియేయష్ట డన్నమద్రితప్రతి యనియు, నటుపిమ్మట శిథిలమయిపోయినదన్నభాగము మరల లభించుటచేఁ గొన్ని తాళపత్రప్రతులలో నాభాగమే యుండును వచ్చినదనియు నదియే పాఠాంతరముగా ముద్రితప్రతిలో నడగున నీయబడిన దనియుఁ జెప్పవచ్చును. ఇది రెండవమార్గము. ఇదిగొంత సముక్తికముగాఁ గన్పట్టుచున్నను నీయూహాకుఁగూడ బలము లేదు. మొదటికవి రచించిన గ్రంథము శిథిలమైనదనుట కాధారములు లేవు మాయూరనున్న ప్రతిలో, మొదటికవి రచించిన వని పైని నిరూపించిన భాగము పూర్తిగనున్నది. అందు కథాసూత్ర మెవ్వలను తెగిపోక సమగ్రముగా నున్నది. అప్రతియండలి గద్య పద్యములను ప్రస్తుతముద్రిత ప్రతిలో గుర్తుచెట్టి చూచినయెడల, నీ రెండవకవి యెట్లు మార్చినదియు స్పష్టమగును. మొదటికవి రచించిన గ్రంథము శిథిలముకాలేదని యప్పటి ముద్రిత ప్రతియే సాక్ష్యమిచ్చుచున్నది. శిథిలము సరిగా వర్ణనలు గలవట్లుననే యైనదని తలంచుట కూడ సమంజసముగా నుండదు. కావున నీ యుత్పన్నగాథ విశ్వసనీయము కాదు. విశ్వసనీయమేయని యంగీకరించినను, నారణ్యకాండమున పిరువురు కపత్వము లున్నవనుట నిశ్చయము.

3. దాదాపు ౪౦౦ పశ్యములలో నొకని చెప్పియుండిన ఆ రణ్యకాండమును, క్లుప్తముగా నున్న దన కారణమునఁ దాను విపులముగా వ్రాయఁదలచి కథను బెంచుట కవకాశ మియ్యని మొటింప ననుగాని ౧౮౦ పద్యములను ద్రోసి వేసి తక్కిన ౨౦౦ పద్యములను దీసికొని తాను ౫౦౦ పద్యములను రచించి యందుఁ జేర్చి మొత్తము కాండమును బూర్తిచేసియుండు ననిచెప్పట మూఁడవకూర్గము, ఈ వాదమునందుఁగూడ దోషము లేకపోలేదు. ౫౦౦ పద్యములను రచింపఁగలిగినకవి ౨౦౦ పద్యములనుగూడ దానేరచించి మొత్తము కాండమును బూర్తిచేయును గాని యిట్లు పులక మేలచేయును? ఇట్లు చేయుట స్వభావవిరుద్ధముగాఁ గావించును. అయినను, జైనివ్రాసిన మూఁడు మౌఁగములలో నీదియే మేలయినదిగా గావించుటచేతను, నిందలి దోషమునకు సమాధానముచ్చుట కవకాశ ముండటవలనను నింతికింజై మార్గాంశము స్ఫురింపకపోవుట మూలమునను, బలవత్తరహగు సాక్ష్యము లభించువఱకు నీయూహయందే సన్దేహమున్నదని భావించుము. ఆరణ్యకాండ ద్వితీయకవి యా కాండమును బెంచి వ్రాయఁకలయుననియే యుద్దేశం చెనుగాని యా కాండమును దాను బూర్తిగ వ్రాయఁదలపెట్టలేదు. అందుచే నైదువందలపద్యములను వ్రాసిన యాతఁడు ౨౦౦ పద్యముల నేల రచింపకుండు నని ప్రశ్నించుకొనిన లాభములేదు. ఇదియే యిందలిదోషమునకు సమాధానము.

మొత్తమువూఁడ నేపథ్యంలోఁ జూచినను, నారణ్యకాండమున నిగుప్రకవిత్వ మున్నదని యొప్పుకొనకతప్పదు. ఈరెండు కవిత్వము లొక్కడివే యనియు, మొదట క్లుప్తముగా వ్రాసి తరువాత నాతఁడే మఱికొన్ని పద్యములను రచించి యందుఁ జేర్చియుండవచ్చు ననియుఁ గొందఱు అనవచ్చును. ఇది సుసంగతము కాదు. తానదివఱకు కష్టపడి రచించిన రెండువందలపద్యములను దీసివేయుట కెవ్వఁడనంగీకరింపఁడు.

అతఁడే యట్లు చేసియుండినచో మొదటి గ్రంథము ప్రచారములోనికి వచ్చి యిప్పటి వఱకు నెలిచియుండదు. మొదట చొకకవి, క్లుప్తముగా రచించిన మొదటిగ్రంథము ప్రచారములోనికి వచ్చినపిమ్మట నీ రెండవ కవి యాగ్రంథమును జెంచి వ్రాసియుండును, అందుచే నీరెండు గ్రంథములకుఁ గూడఁ బుత్రికలు బయలు వెళుచి దేశములోఁ బ్రచారము సేయుచున్న వని తలంచుటయే సమంజసము. పరిశీలనా బుద్ధిగోఁ జూచిన యెడల శైలివిభిన్నమైనది నిందితులైన కవిత్వ మున్నదని లోచించును.

అరణ్యకాండకర్త లిరువ్వరైనచో వారెవ్వరు?

అరణ్యకాండమున నిరువ్విరి కవిత్వ ముండనని వైవిదిశ్యయించి తిరు. అయినచో నాయరువు రెన్నరని యాలోచింపవలసి యున్నది. వాఙ్మయప్రపంచమున రామాయణకర్తలుగాఁ బైవిజెప్పిన యెదుగురు గళ ఎఱ్ఱాప్రగ్గడ సత్యవారసల నాయములు వినవచ్చుచున్నవి. ఇంకఁ గొందఁ జుండిన నుండవచ్చును. వారందఱును సంపూర్ణరామాయణ కర్తలు. భాగవతయితలుగాని పూర్వయితలుగాని కారు. అందుచే నీ సందర్భమున వానినిగూర్చి యోచింపవలయు లేదు కొన్ని రామాయణ తాత్పర్యములలో నెఱ్ఱాప్రగ్గడ రచించిన వని కొన్ని పర్వములు దాహరింపఁబడినట్లు శ్రీ నెలకూరి పెంకటరామయ్యగారు వ్రాసి యున్నారు. కాని యవి స్వల్పసంఖ్యగఁగి యగుటచే నీసందర్భమున నందునుగూర్చి మాడ యాలోచించి క్కఱలేదు ఇక రామాయణ భాగకర్తలుగాఁ గవవచ్చుచున్నవారు ౧ మంత్రీభాస్కరుడు ౨ హుళక్కిభాస్కరుడు ౩ మల్లికార్జునభట్టు ౪ కుమారుద్రదేవుడు ౫ అయ్యలార్జ్యుడు వీరుగాక నింకఁ గొందఱున్నారని యెవ్వరైన నందు రేచి వారావిషయమును ససాత్వముగాఁ దెలుపవలసి యుండును.

మదీతప్రతిభలయందును నసంఖ్యాక తాళపత్రప్రతులయందును నగణ్యకాండకర్త భాస్కరుడకవి గద్యమూలమున స్పష్టమగుచుండటచే నీ కాండకర్తలలో నొకస్థానము భాస్కరునకీయక తప్పదు. రెండవ వానిగూర్చి మాత్రమే మన మాలోచింపవలసి యుండును. రచయిత పూరయ సలిపురిలో పూరయితఃంటే రచయిత పూర్వకగుట నిశ్చయముకదా! భాస్కరున కీహరితనస్థానము నిధిష్ఠింపవలసినవాడు నుంత్రిభాస్కరుడా? హుళక్కిభాస్కరుడా? యెననది తీర్మానింపవలసిన యొకసమస్య యై యున్నది. అరణ్యకాండలో గద్యంబున భాస్కరుడు హుళక్కి భాస్కరుడనియు నాతడే మొదటికవి యనియుఁ దలంచునెకల నాకాండమును బెంచివావినవాఁ డాతనికిఁ దగువాని వాడై యుండవలయునుగదా! హుళక్కిభాస్కరుడు దగువాని నయ్యలార్కుడు దక్క రామాయణరచయితలు గాన్పించుట లేదు. అతడు హుళక్కిభాస్కరుడు రచింపఁగా మిగిలిన యుద్ధకాండము తరువాయిని చెప్పితివనియే శిష్యుకొనినాఁడని యారణ్యకాండమునఁ దనకు సంబంధమున్నట్లు చెప్పలేదు. కావున నందాతనికి సంబంధమును గల్పింపగాదు అందుకే హుళక్కిభాస్కరుఁ డారణ్యకాండమును రచించిన మొదటికవి కాడని విశ్వయింపఁ దగి యున్నది. ఇతఁ నారణ్యకాండమును బెంపొందింది వ్రాసిన రెండవకవి హుళక్కిభాస్కరుడేయనియు, నాగర్జున మితనిదే యనియు, నొకవానము రావచ్చును ఈవానము విస్మయమైనది అరణ్యకాండమునఁ దరువాతఁ జేర్చినభాగము లేకుండ మొదటికవి రచించిన రంం పద్యములుగల పాల్వత్రప్రతులలో, నిప్పటి ముద్రితప్రతులలో నున్నట్లే, భాస్కరునగద్యమున్నది. కావున నాగద్యము మొదటికవిదికాని రెండవకవిది కాదని స్పష్టమగుచున్నది. ఇదియునుగాక హుళక్కిభాస్కరుఁ డారణ్యకాండ ద్వితీయుని, యనువాదము యుక్తియు కను కాదని యయోధ్యకాండమును గూర్చి వ్రాయునప్పుడుకూడఁ జూచెదను.

మంత్రీభాస్కరుడే యారణ్యకాండ ప్రథమకవి.

ఆరణ్యకాండ గద్యయందు హుళక్కిభాస్కరునకు స్థానములే నప్పుడు, దాని నధిష్ఠింపఁదగినవాఁడు మంత్రీభాస్కరుఁడు తప్ప వేరొకడు లేడు. ఆస్థానము నెట్లైన హుళక్కిభాస్కరునకే యవ్వదలచి యెవ్వనైన యాదులకై పట్టుపట్టి పోరాడినచో గద్యకై నేను వాగలో గల్గిమినకు దిగను. కాని హుళక్కిభాస్కరుఁడుగాక మిగిలినరెడ నెవి యెవ్వరని వారిని బ్రీక్షింపక మానను. గద్యయందున్నను లేక పోయినను కవిశ్యయనందు ము త్రిభాస్కరుని స్థానమును నిలుపఁజెప్పి యాతనికి న్యాయము గలుగుటకై ప్రయత్నింపక మానను. ఆరనిపక్షమున న్యాయము లేదనితోచినచో నానికై చెనఁగులాడను. మంత్రీభాస్కరునకుఁ గవిత్వమునఁ జోటులభించె నని గద్య యాలనిదే కాఁగలదు.

మఱియొక భాస్కరుఁ డేల కాకూడదు?

ఆరణ్యకాండ గద్యయందలి భాస్కరుఁడు, హుళక్కిభాస్కరుఁడు గాకపోయినచో, మంత్రీభాస్కరుడే యేలకావలయును. మఱియొక భాస్కరుఁడు కాఁగూడదో యని యెవరైన ప్రశ్నింపవచ్చును ఆగద్యము మంత్రీభాస్కరుఁడు జెందినదా? లేక హుళక్కిభాస్కరునిదియా? యనియే యిదివఱకున్న ప్రశ్న! మఱియొక భాస్కరుని గూర్చి యోచింపవలసిన ప్రసక్తిలేదు. భాస్కరసానుభావలు పెక్కు రుండవచ్చును. ఆకాలమున నట్టికావ్యము నాంధ్రభాషలో రచియింపఁదగిన సమర్థత గల భాస్కరుడే మనకుఁ గావలయును. అట్టివా రెవ్వరును నాకుఁ గన్పడలేదు.

మంద్రీభాస్కరరామాయణమునకుఁ బీఠిక (వాసిష ఠీ) మేడే పల్లి పేంకటరవణాచార్య మండితులు పీఠికలో "దళగతులను గ్రహిణును

భాషాంశరీకరించి. సాహితీమారుని కంకితము చేయుటచేత భాస్కరుడు
దను మహావి యొక్కఁడు సాహితీమారుని కాలమున నున్నవాఁడని
నిశ్చయము. అని వ్రాసియున్నారు వారే మఱి యొకచోట "దీనిని
జెట్టి (సోమదేవగాథీయము) చూచిన హుళక్కి-భాస్కరుఁడు సాహితీ
మారుఁడును సమ కాలికులని తెలియుటయే కాక యొకచోట నున్నవారిని
గూడ స్పష్టమగుచున్నది." అని వ్రాసియున్నారు. దళగతులను
గ్రంథము నాకు లభింపలేదు, దళగతుల కర్తయును, హుళక్కి-భాస్క-
రుఁడును, ఒక్కో భిన్నులో ఆహుతులవారి వాగ్ధికులవలనఁ దెలి-
యుటలేదు. ఆ గ్రంథ ముంధ్రభాషలోనే రచియింపఁబడి యుండునని
యును. సాహితీమానవును గూర్చును భాస్కరునిగూర్చును నచేక
విషయముల జెప్పించియు, దళగతులలోనుండి యొకవాగ్ధియు నైన
నదాహరింపక రోపుటచే శ్రీయారాధ్యునివారికిని, ఆ గ్రంథము లభింప
లేదని యనుకొనుచున్నాఁడను. ఇంతకును శ్రీవాసు తమపీఠిలో
నారణ్యకాండ కర్తృత్వమును హుళక్కి-భాస్కరుని యందే యుంచిరి.
కాని దళగతుల గ్రంథకర్తయై జెప్పలేదు. రామాయణగ్రంథ కర్తృత్వ
విషయమున నీవఱకెన్నఁడును దళగతి గ్రంథకర్త నానుచును రిరి
యెఱుంగును. కావున నీసంపదర్థమున నాతనివిగూర్చి యాలోచింప
నక్కఱలేదు. (దళగతులను దెలిగించిన యాఁడు హుళక్కి-భాస్క-
రుఁడని శ్రీ 4 లకు రిరిరీభద్రరావుగా రాంధ్రులచగ్రమునను, శ్రీమాన
కల్లి రామకృష్ణాచార్య క్రిడాభిలాషు క్రితీయందును వ్రాసియున్నారు.
కాని రిరెఱుగు నాగ్రంథమును జూచియున్నట్లు కనవడదు.)

రామాయణభాగ రచయితలలో నొకఁడైన మల్లికార్జునకృష్ణు-
నకుఁ దండ్రి యగు భాస్కర సత్కుని యొక్కఁడున్నాఁడు. అతఁడు
హుళక్కి-భాస్కరుఁడే యని యొకవాదమున్నది. అది సత్యమయ్యె-
నేని, యతని కరణ్యకాండమున స్థానములేదని నైని జెప్పియే

యంతిని అదిపల్వేయకాక యాభాస్కరుడు వేణుని యందులేని యావానమునందు సారములేను. మల్లికార్జునధట్టు తనతండ్రి రామాయ జమును రచియించెనని చెప్పలేదు. చెప్పకపోయినఁ జోవుగాక తండ్రి యారణ్యకాండమును గుమారుడు బాలకాండమును రచించిరిని చెప్పి నచో వీరిరువురు సమకాలికులని తేలుచుకదా! అప్పుడు హుళక్కి భాస్కరున కన్వయించిన నూత్రమే యీశ్వరీ నన్వయించును. ఈశ్వరిని మొదటికవి యందుమా, తరువాతకవి లభింపఁడు. రెండవకవి యందు మా మొదటిస్థానము మంత్రభాస్కరునిదే.

హుళక్కిభాస్కరుడు గాని, దశకతుల భాస్కరుడు గాని సక్కని భాస్కరుడుగాని యారణ్యకాండ రచయితలలో ప్రథముడని యెఱిఁగితిమేని, రెండవస్థానము మల్లికార్జునధట్టునకో, తిమూరుద్రదేవు నకో, యివ్వవలసి యుండును. వారిరువురు నారణ్యకాండమున కిటు పక్కల నున్న గ్రంథమును రచించినవారు. వారినించి మఱియొక రారణ్యకాండమును వ్రాసిరని చెప్పవలనుపడదు. వీరిరువురిగో నెవరో యొక రారణ్యకాండమును జెంది వ్రాసిరని నిశ్చయించితిమేని, పైని చెప్పిన మువ్వురికి నారణ్యకాండమున స్థానముంకదు. వారు మువ్వు రిను వీరిరువురును సమకాలికులు. సమకాలికులలో నొకరు స్వల్ప మగ వ్రాయుటయు నింకొకరు పెంచి వ్రాయుటయు సంభవింపను. మల్లికార్జునధట్టు తిమూరుద్రదేవులలో నెవ్వరును, పైని చెప్పిన మువ్వురు భాస్కరులలో నారణ్యకాండ కర్తవ్యమున భాగమును పంచుకొన నెరరు. వారికి కాండమున భాగమిందుఁ దలఁచి, చో, మంత్రభాస్కరునితోడ నీ వంది యీవలసియున్నది. ఎన్నియన మంత్ర భాస్కరుని దొంగి పవలయునను నుద్దేశముతో, పైని చెప్పిన మువ్వు రుడగాక మఱియొక భాస్కరుడో, మఱియొక రామాయణ భాగవత మఱియో యున్నాడని కాని, అయ్యలార్జుని తరువాత మఱియొవ్వ

రో యాభాగమును బొంది వాసియుండురని శాసించినవచ్చును. అట్టియూహ లాధారరహితములును నసంగతములు నగును. ఎవ్వరైన సహస్త్రియగాఁ దమవారమును బలపరచి చూపునంతవఱకు, నాంధ్ర కాండమున నిరుపురి కవిశ్వులున్నదనియు, నందొకటి మంత్రిభాస్కరు రచితమనియు, నిస్సందేహగా నిశ్చయింపవచ్చును. రెండవ కవిత్వ మెవ్వరి దను విషయముగూర్చి తరువాత వ్రాసెదను.

మంత్రిభాస్కరుఁ డయోధ్యాకాండమునుగూడ రచియించెనా?

మంత్రిభాస్కరుఁ డాంధ్ర కాండమును మాత్రమే రచియించెనా? మఱియేభాగము నైన రచియించెనా? యని యాలోచింప వలసి యున్నది. కొంఱుపండితు లరణ్యకాండమునమాత్రమే మంత్రిభాస్కరునకు సంబంధముండెనని నుడివియున్నాడు. కావున నివిషయ విచారణ మావశ్యకమైనది. ఏకవియును గ్రంథ మధ్యభాగమును నిశేషిని యారణ్య కాండమును రచింప నారంభించి యుండఁడు. బాలకాండమును నయోధ్యాకాండమును నదికల కెవ్వరైన రచియించి యున్నచో నీతఁ డరణ్యకాండమును రచియించెనని చెప్పవచ్చును. శాసితట్టిది లేనప్పు డీతఁ డొక్క యాంధ్ర కాండమునే రచియించియుండెనని చెప్పగాదు ఈతఁడు మొదటినుండియు, రామాయణమును రచియించెననిచే చెప్పవలసి యుండును. ఈ సందర్భమున నయోధ్యా కాండమును విరికిలింతము.

ప్రస్తుత ముద్రితప్రతిలో నయోధ్యాకాండమున శక్యవక్యములు ౪౪౦ యున్నవి. ఇందు ౧౨౮ గణ్యవద్యములు పెనుకటి ముద్రిత ప్రతికంటె హెచ్చుగానున్నవని పీఠికాకారులే వాసియున్నారు. పెనుకటి ముద్రితప్రతిలోగూడ గొన్ని యధికముగాఁ జేరియుండునవచ్చును. మాయూర నున్న తాళుప్రతిలో ౨౬౭ గణ్యవద్యములున్నవి. దీనిని జదివి చూడతిని. కథాసూత్రమెప్పుడను దెలిపావక

చక్కవైతిలో ప్రాధమ్యముగా నన్నది. తాళపత్రప్రతికంటె సధికముగా నున్న పద్యములపంఖ నిండిచ్చి పాతకులకు విసుపుకొనిపడజేయ నక్కర లేకండ మద్రాపకులే సౌకర్య మొనర్చియున్నారు. తాము కొద్దిగా జేసిన ౧౨౮ పద్యములను ముద్రితప్రతిలో [.] నీవిధముగ గుంజలిక రించియున్నారు ఇట్లు మాస్సుచేయుటలో మద్రాపకులు కొన్నితావు లయిందిచ్చటికచ్చట నచ్చటివిచ్చట జేర్చియున్నారు. అట్టివాక్కులు ముచ్చటకు బాధకములు కావు. తాళపత్రప్రతికంటె ముద్రితప్రతిలో సధికముఁ జేసిన ౧౨౮ పోను మిగిలిన ౫౨ పద్యములును అయోధ్యా కాండాంతమున రంగ మొనలు ౪౫౨ వలకు నైయున్నవి. ఈపద్య ములకు మాటుగా నేవజూచిన తాళపత్రప్రతిలో నొక్క సీపపద్యము మాత్రమే కలదు. అది యిది:

సీ. అంత నక్కడ రామఁ దిచ్చటికి భవతుంకు

క్రమమునచ్చి సామ్రాజ్యమునకు

తన్ను రమ్మనుచుఁ గ్రార్థన సేయునో యని

చింతించి యాశ్చర్యఁ జిత్రికూట

మనఁగలమునిజనంబుల వీడుకొని కూర్చ

తరుచివీణంబునఁ గరము వేక్కఁ

దనరి సీతాసుమిత్రపుత్ర సమేతుడై దం

ద కావనమహిష్ఠలికి నిరిగె

వనఁగ నయోధ్యా కాండ దా నభిమతముగ

వినినఁ జదివిన వ్రాసిన విస్తరించి

చెప్పినను వారలకును సంసిద్ధి యెసఁగు

సంవదాయురారోగ్యముల సంతపించు.

(అరణ్యకాండాదిపద్యములకువారత "అపధరింపుము" అనిచేర్చి పిమ్మట కొవ పద్యముతోఁ గలిపి చదువ వచ్చును. ముద్రితప్రతిలోని

యారణ్యకాండము ప్రథమాశ్వాసము 3వ పద్యమునకు గలవ పద్యమును
లివ వచనమునకు గలవ పద్యమును పునరుద్దోషమును గల్గించు
చున్నది చూడుడు ఇట్టివియును గలవు.

అయోధ్యాకాండమున మొదటికిని 24లి పద్యగద్యములను
మాత్రమే రచించినదియు, బిష్ణులు నెవ్వరో లిక్కిపగ్రంథమును జేర్చి
వెంపొందించినదియు, బైనివాసిన వాక్యములవలన స్పష్టమగుచున్నది.
అగ్రకాండము వలె నయిచ్చెనా దించినభాగము రెండవకవికృతము వి
నిశ్చయించుటకు సంశయించనక్కర లేదు అత్రిమహర్షి యాశ్రమమున
నడచినకథను జేర్చుటయు నచ్చటచ్చట మరికొన్ని కథలను జేర్చి వెంచి
వ్రాయుటయు వీరొడవకవి యుద్దేశము. ఈభాగమును దీసి వేసినను
గదకు భంగమకలుగకుండ నడచుచున్న నవి పాఠకులుగ్రహించగలరు.
ముద్రితప్రతిలో, గుండలీకరించిన భాగములో, బద్ధభాగము కంటె
గద్యభాగ మధికముగనున్నది. మఱియు, అయోధ్యాకాండమును రెండు
ఖండములుగ విభజించితిమేనని, పూర్వఖండమున, దాశవత్రప్రతిలో
లేనిభాగ మధికముగను, మత్తరఖండమున, నల్పముగను మున్నట్లు
గన్నట్లును.

అయోధ్యాకాండంత పద్యములు ముద్రితప్రతిలో నొకవిధము
గను, కొన్ని తాళపత్రప్రతులలో ఇతరవిధముగను మున్నవి. వాని
వీక్షించడం జూపుచున్నాము.

ముద్రితప్రతి :

ఉ. రాజకిరీడికిలిత విరాజితసూతగర్జనరాజినీ

రాజన మంగళాదరిణిరంజిత పాదసరోజ ఖడ్గధా

రాజయలభ్యమానరురద్యుతి మన జితాతకుంధవి

ప్రాజతస్పృహ రిపుపార్థివఖండన కీర్తిమండనా!

క. భూదిభుజాల్లలసనసి

ధారాలితప్రతాపదహన మహాదు

ర్వైరిశిఖాంతరివిపత

ద్వీరారిక్షమూర్ఖలథ విశ్రమసులతా:

మూ. వివర గుఱ విశాలా! విశ్రాంతాచారలోలా!

విమతశుభచక్రా! వివృడంభోజమిత్రా!

ఘనవిజయధురీణా! కామరీపంచబాణా!

కనకకుదార్థిగా! కాంచమాంబాకుమారా!

తాళవత్రివ్రతి :

శా. మందారద్రుమ సాన్మదానఖలి యున్మాదాంధవిద్యేషి రా

ట్సదోహపాటోని శౌర్యజ్ఞాత్సగ సుభద్యాహుః డా

నందాసాదిత భూసుప్రికరనానాస్తోనిసాతుండు కుం

దే దుప్రిఖ్యయథావిందుడు గుణాన్వితుండు ధీమంధునిక.

క. కాలాలాలితఃపసాం

చాలుడు సుకవిచిరపంశతమృదువా

చాలుడు విప్రులాభోతయ

శోలితుడు వైరిహృదయశూలుడు వేర్వికా:

మూ భువనధరిత కీర్తిచ్చార్దిదరోరుగాత్రం

ఓవహితసుమనఃచౌచ్చి సుభద్యుచ్చైత్యం

కు విరణాజ్ఞోగాటోప సప్రాశ్నపుత్రం

కు విభుధిజనరత్న జాభ్యుంకు సన్నిశ్చుః కున్దోకా.

పై పద్యములకును గిరించపద్యములకును బోలిక లేదు పైపద్యములు సంభోదనవిధాంతిలో నున్నవి. తాళవత్రివ్రతిగానిపద్యములు ఆరజ్యకాండ పద్యములవలెను, పిర్వచనోత్తర రామాయణ బండలి

యాశ్వాసాంతపద్యముల పోలికను బ్రథమావిధక్తిలో నున్నవి. ఆరణ్య కాండంత పద్యములో "విశ్రాంతి" యనియు నీపద్యములలో "దాశిని" యనియు నుడుటనుబట్టి నూతనారణ్యకాండ రచయితయు నయోధ్యాకాండ రచయితయు నొక్కడే యని యూహింపవచ్చును.

పైని వ్రాసినవానిలో "మందారద్రుమే" త్యాది మూడపద్యములును గల తాళపద్యపాత్రయంతరి గద్య ఆరణ్యకాండ గద్యాలనే "సకలసుఖిజనము" లేత్యాది భాస్కరకవిగద్యయే యున్నది దీనిని బట్టి యయోధ్యాకాండము భాస్కరచిత్రిమని స్పష్టమగుచున్నది. కేవలము గద్యయొక్కట మే మైనచో నది భాస్కరచిత్రిమని విశ్వయంపలేము కాని, యాశ్వాసాంతపద్యములు వేరుగా నుండుటనుబట్టియు గ్రంథము ౨౬౭ పద్యములుగలిగి వేరుగా నుండుటయులమునను ఆరణ్యకాండ రచయితలలోని మొదటి కవియు నయోధ్యాకాండ రచయితలలోని మొదటి కవియు నేకవ్యక్తియని నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును. అయోధ్యాకాండ కర్తలను నిర్ణయించుట ఆరణ్యకాండమునకుఁ బడినంతఃక్రమ యక్కరలేదు. అయోధ్యాకాండముదిశప్రతిలోని గద్య సన్నసరించి, యొకస్థానమును గుహారరుద్ర దేవునకును, తాళపద్యపాత్ర గద్యనుబట్టి యొకస్థానము భాస్కరునకును వీయవచ్చును. కుమారాశ్రదేవుడు, హుళక్కిభాస్కర, దశగతిభాస్కర, సత్కవిభాస్కరులలో సమకాలికుడు కావునను, సమకాలికులలో నొకఁడు క్లుప్తముగ వ్రాసినవానిని పఠింపఁడు పెంచి వ్రాయుట సంభవింపదు కావునను, అయోధ్యాకాండ కర్తృత్వము నిస్సంశయముగ మంత్రీభాస్కరునకు సంక్రమింపవలెను. అయోధ్యారణ్యకాండ కర్త యొక్కడే కావున, ఆరణ్యకాండకర్త హుళక్కిభాస్కరుఁ డను వానము యుక్తియుక్తము కానైరదు.

కుమారద్రదేవుడు గ్రంథచార్య మొనర్చెనా?

పై వివర్ణనమనుబట్టి యయోధ్యాకాండమును మొదల ౨౬౭ గద్యపద్యములలో మంత్రిభాస్కరుడు రచించెననియు, బిమ్మల దాదాపు ౨౦౦ గద్యపద్యములను గుమారద్రదేవుడు రచించి, యందు జేర్చి మొత్తమున ౪౬౭ గద్య పేసికొనెననియుఁ దేలుచున్నది. ఇందువలన గుమారద్రదేవునిపై గ్రంథచార్య మారోపించినవార నగు చున్నాము. ఇదివ్యాయమాయచి కొంఱుకగవచ్చును. ఎవరిపైనను గ్రంథచార్య మాపాది చునుద్దేశము మాక లేదు. తాము కనిపెట్టిన విషయములను సత్వాన్వేషణ బుద్ధితో విమర్శింపుచు లోకము నెదుట నంచుట చరిత్రకారులధర్మము. ఆ దగ్గము నే మేమవలంబించితిమి. కుమారద్రదేవుడు, భాస్కరవిరచితములగు గద్యపద్యములనుగ్రహించి, ఐతేరెండువంశల గద్యపద్యములను రచించిచేర్చి, తానురచించిన భాగమును సాహజిమారన కంకితముచేసి, తానువ్రాసికొనిన ప్రతియందు, రెండుగద్యములును, రెండువిధములగు కాలడాద్యంత వద్యములును పేసియుండును. తత్ప్రతికావిత్రేఖలు కొంటే రెండువిధములగు వ్రాతలలో నొకదానిని విడచిపేసి తమయిష్టమునచ్చిన యొక గద్యను, ఒకవిధమగు వాద్యంతవద్యములను వ్రాసికొని యుండురు. అందుచేతనే కొన్ని ప్రతులలో భాస్కరవిరచితకాడాంత వద్యములును గుమారద్రదేవుని గద్యయు నుడుట సంభవించినది ఇట్టిబిల్బులు కొన్ని కొన్ని తాళవత్ప్రతులలో యద్ధకాండమునందుఁ దిక్క దిక్కిన కాండములయందుఁ గన్పట్టుచున్నవి ఈయూహయందు సత్యముందె నేని, కుమారద్రదేవునియందు గ్రంథచార్య దోషముండదు.

ఆరణ్యకాండ ద్వితీయశ్లోకము:

అయోధ్యాకాండ ద్వితీయశ్లోకము కుమారద్రదేవుడని యనుకొన్నారము. ఆరణ్యకాండమును బెంచి వ్రాసినశ్లోకము యెవ్వని యొచి

పవలించుచున్నది. ఇదికూడఁ గుమారరుద్రదేవుఁడుగాని మల్లికార్జున
భట్టుగాని మైయుందురని నాయూహ. వీరిరువురు తప్ప ఎఱివైన
రను గారనినానమ్మకమా. వీరిరువురిలో నెవ్వరో నిశ్చయించుటకు
నాకాధారములు లభింపలేదు. కాని గుమారరుద్రదేవుఁడై యుండు
నని నాతఁడు గుమారరుద్రదేవుఁ డియోధ్యాకాండ గద్యము మార్చి
నల్లఁత్యాకాండగద్య నేల మార్చలేనని కొందఱుకువచ్చును. ఆర్య
కాండాంతగద్యలోఁగూడ భాస్కరునివిగాక మఱియొకరిదిమాత్రమండి
యుండన యు, దాని విలేఖకుడు దీసికొనియుండుఁ డనియుఁ
దాకప్రక్షులొకను బరిశోధించినచో నది బొగిటిపకుననియు నా
నమ్మము. లేదా ఆర్యకాండమునఁ దాను రచించినట్లు వేసికొనిన
చో నెవ్వఁ గడు మూఁడుసేమి యను భయముచేతను నాకాండ
మునఁ దాను కొంతభాగమును మాత్రమే వ్రాసియుండియు మొత్త
మంతయుఁ దాను రచించినట్లు ప్రకటించుకొని యాకిడునాతను దన
నెత్తిపై వేసికొనుట కిష్టములేకయు భాస్కరుని గద్యము వీరె డవకవి
మార్పుపోయి యుండును. భారతారణ్య పర్వశ్రేణమును రచించిన
యెఱ్ఱాప్రగ్గడ తనవేరున గద్యమునువ్రాసికొనక నన్నయవేరువన నే గ్రంథ
ము నుంచుటకుఁగూడ విదియేకారణమై యుండును. అంతటి మహా
కవుల కిట్టి మూఢసమ్మకము లుండునాయని తలంపరాదు. గొప్పనాగ
రికులవని చెప్పకొనెడివానిలో నెప్పుడూడ నెట్టి నమ్మకము లున్న
వారు కలరు. అవివరములనిటఁ దెలుపుట యస్పష్టత ప్రశంసయగును.
మంత్రిభాష్కరుఁడు ప్రతి కాండాంతమునను ఫలశ్రీతిపద్యము వ్రాసి
నట్లు కన్పట్టచున్నది.

ఆయోధ్యాకాండ ఫలశ్రీతిని వైని వ్రాసియున్నాడను.
ఆరణ్యకాండ ఫలశ్రీతి పద్యమిది:

సీ. ఆ సరోవరమునయందు నృసాత్మిక

లతి శియన్నానపానాదివిధులు

ప్రియమునఁ జల్చి సంపీతాంతరంగులై

తెన్నువూరొన్నత తరుచయంబు

శీతలచ్ఛాయ వాసీకలై దిశ్శిమం బంది

కొండకొండ వలలు విలిది

సౌఖ్యంబు నొంది సత్సేవ్యమైన యీ

యారణ్య కాండంబు నర్థికోడ

గీ. విసినఁ జదివిన వాసిన విస్తరించి

చెప్పెను వారింకు సౌఖ్యసిద్ధి యగుచు

సంపదాయురారోగ్యముల్ నింభించు

సతులపుణ్యంబు లెప్పుడ ననుభవించు.

బాలకాండఫలప్రతిపద్యము నాకు లభింపలేదు.

బాలకాండమున మంత్రీభాస్కరుని కవిత్వ ముండెనా?

అయోధ్యారణ్య కాండములయందు మంత్రీభాస్కరుని కవిత్వ మున్నదని నిర్ణయించినప్పుడు బాలకాండలో నాతనిచేసిన మున్నది వేఱుగఁ జెప్పనక్కరలేదు. కాని యారెండుకాండములలోను స్పష్టముగాఁ దెలిసిల్లు బాలకాండమున నావిభేదమును దెలుపు తాళపత్రప్రతులు నాకు లభింపలేదు. నేనుజూచిన తాళపత్రప్రతులలో బాలభాగము ముద్రితప్రతితో సమానముగనే యున్నవి. కాని యొక ప్రతిలో కొన్ని భేదములు గానవచ్చినవి. అందు మచ్చునకు మూడు పద్యముల నుదాహరించెను. ఇట్టివింకను గలవు.

ముద్రితప్రతి:— (ఇవికూడా వ్రాతప్రతిలోనివియే ముద్రాపకులు వ్రాసి యున్నారు.)

చ. ధావలసిల్లు లొబ్బినిధానములు దనయంట నుండఁగా
నరుఁ డిట యొక్కరింత వజ్రామము చూ పొకటే ఓరోదయై
తరమియు లేకు దీసికొనె తమ్ముడటంచును గిన్న రెళుక
ఁగిరిచెములోడి చుట్ట మని తిట్టుదు కష్టరి వైశ్యపుంగవుల్. 32

మ. బలవంతంబున లావునన్ విప్రేశుంధదేహముల్ దాల్చి తా
మిల యెల్లన్ వడి దున్ని సస్యములచే నింపాఁ బూరించి రా
సులుగాఁ జేతురు ధాన్యముల్ సుగుణులై పెంపొంది యర్బిటిగో
వల నెల్లప్పుడు నుండుశూద్రులు ధరణ బ్రాహ్మణ్యసేవాల్తులై 33

23౯ ఇది యొకవచనము.

గ్రంథవిస్తరభీతిచే నీయలేదు. ముద్రికప్రతిని జాడుడు. పీఠిక
మారుగాఁ దాళపత్రప్రతిలో నీక్రిందిపద్యము లున్నవి.

గీ. శరధిత్రైవణమ రశ్మిముల్ చాల నొసఁగ
నెఱుజేరుని కృంబుఁ రిది యిక్కఁ
జారియున్నట్టి వైశ్య లసంఖ్యముగను
మెరిసియుండును తత్పురవరమునను.

క. కల్లత్రయసంసేవ్యో
దీర్ఘమణిత్యంబు గలిగి ధృతిచే హిమవ
ల్స్పీర్ణధరింబులో యనఁగాఁ
బూర్ణులు నై యుండు శెపుడు బుగ్గిగలశూద్రుల్.

23౯ వ కవచమునకు బదులుగా నీక్రింది పద్యగద్యములున్నవి

క. ఛాత్రీసుత రామునకు సౌ
మిత్రకి నూర్మికచ బ్రయము మెయి గైకెయి
పుత్రనకు న్నాభివి మఱి
శత్రుఘ్నమునకు స్ఫులిక్తి సమ్మతినిచ్చెక.

వ. అప్పుడా రాక్షసుల కన్నిసన్నిధి నిగమోక్తక్రమంబులఁ బాణి
గిరీరాణంబులు చేసి యగ్నిదేవునకు మనులకు దళింప జనకులకు
నమస్కరించి బహువిధావీర్యాంబుల విలసిల్లు నాసమయంబున,

ఈ యుద్ధాహరణములనుబట్టి బాలకాండమునఁగూడ నిగుప్తు
కలితమున్నదనియు నందోకఁడు మంత్రభాస్కరుఁడనియు రెండవ
యాతఁడు మల్లికార్జునభట్టనియు నిశ్చయింపవచ్చును. బాలకాండ
ముద్దిగప్రోతిలో ౨౦౩ గద్యపద్యము లున్నవి. ఇందు ౪౦౦ గద్య
పద్యములు మంత్రభాస్కరుని పనియుఁ దక్కినవి మల్లికార్జునుని పనియు
ననుకొనవచ్చును. అయోధ్యాదీక్షాకాండముల యందలి మంత్రభాస్క
రుని కవిశ్రోతివిబుట్టి చూచినచో నాతఁడు కథఃట్టులను గలుపుటకై
స్వైచ్ఛికాక్షయఃతోఁ గూడిన పంచరచనమును దప్పు గడ్డిరచనము
నందు విశేషాభిరుచి కలవాఁడు కాఁడనియు, కథాంశమును ప్రాథమిక
తైలిలో రచించుటయం దెక్కువ యష్టము కలవాఁడుకాని, వర్ణనాంశ
ముల యందభిలాషకలవాఁడు కాఁడనియు, దోచగలదు. బాల
కాండమున ౧౬ పెద్దపదనములును దాదాపు ౧౨౦ సామ్యః పదన
ములును. ౫౦ వఱకు కథపద్యములను గలవు చిన్న పదనములుగలవు.
ఈ గద్యభాగమున, నే పల్కునంఖ్యగల చిన్నగద్యములో దక్కఁ దక్కి
న పన్నియు మల్లికార్జునుని రచనమని చెప్పుకొప్పును. మొదటి ౨౫
పద్యములలో ౩వ పద్యము మాత్రమే భాస్కరునిదై యుండును భాస్క
రుఁడు విశ్వామిత్ర చరిత్రము నంత నిస్తగించి, చెప్పియుండఁడని
నాయూహ. వాల్మీకి రామాయణములో లేని కొన్నివిషయములను
మల్లికార్జునభట్టు, ఆధ్యాత్మరామాయణాదలనుండి యాంధ్రీకరించెనని
వీతి కాకారులు వ్రాసియున్నారు. వాల్మీకిరామాయణము నే సంతేషము
గా వాంఛీకరింపఁదలఁచినవాఁడు మంత్రీభాస్కరుఁడు. అట్టి యాతఁ
డీపనికిఁ బూనుకొనఁడు కదా! బాలకాండమున మంత్రభాస్కరునిపద్య

ము లేదో : శుభాయముగాఁ జెప్పఁజాలము. కాని దిజ్ఞాత్ర సూచకము గాఁ దెలిసికొనుటకై పై వాక్యములను వ్యాపితిని.

భాస్కరరామాయణమున నవతారిక లేదేమి?

ప్రస్తుతము జనకు దొరకుచున్న ముద్రితప్రతులలోఁగాని, తాళ వశిప్రతులలోఁగాని, భాస్కరరామాయణమున కవతారిక లేదు. ఇందు లకుఁ గారణమేమైయుండవని యాలోచింపవలసియున్నది. “ఏఃవియును దనయష్టదైవమునుఁ బార్థివకుండ గ్రంథాంధమును జేయఁడు. మంత్రబాస్కరుఁడు కృత్వాదిని రచించియే యుండును. అది యాతని గ్రంథముతోఁ బాటుగ నశించియుండను.” అని కొందఱును చున్నారు కాని యాయూహా కొకబాధకము గన్పట్టుచున్నది. మంత్రభాస్కర రామాయణ మల్పేష్టము కా లేదు. అయోధ్యరణ్య కాండములు యథామాతృములుగా నున్న తాళప్రతుల లభ్యమౌచుట గన్పట్టుచున్నది. అట్లే బాలకాండముగూడ యథామాతృకముగా నున్న ప్రతి యెన్నటికైనఁ బ్రింపక మానదని నాయాశ. అదిఁ బ్రింప నేని నవతారిక యుండెనో లేదో నిశ్చయము కాఁగలదు. అంతవఱకు వీరిషయము విడివిడిగా విశ్చయముగాఁ జెప్పఁజాలము. భాస్కరుఁడు కృత్వాదిని రచింపలేదని యనుకొంటున్నగూడ నవతాళము కలదు. గ్రంథమంతయు రచించినపిదపఁ కృత్వాదిని రచించు నాచార మిప్పుడను మనలోఁ గలదు. భాస్కరుఁడుగూడ నట్లేతలంచియుండ నేమో! గ్రంథము సాంతముకాకపోవుటచేఁ కృత్వాది వ్రాయబడక పోయి యుండవచ్చును. పూర్వకవి ప్రణీతము లగు గ్రంథములలో నవతారికలు లేనివి కొన్నిటిఁను. కృత్వాదిని వ్రాయఁకుండ గవులు చనిపోవుటచే నాతని తనయుఁడో శిష్యుఁడో దానిని వ్రాసి పూర్తి చేసిన గ్రంథములును గలవు.

భాస్కరుని కృత్యాది లేకపోయిన మానె చుల్లికాస్తునభక్తైవను నవతారిక వ్రాయలేదేమనువ్రన్న రాకమానడు. దీనికిఁ బ్రతికఁ మైన సమాధానము గానరాలేదు. గ్రంథమునకుఁ బూర్తియైనపిమ్మ నవ తారికను వ్రాయవచ్చునని శలంచివాఁడను సమాధాన మితవిపల్ల వర్తింపదు. ఈశుడు వ్రాయదలచినది సుంక కాండాంతమువఱకు మాత్రమే అదిపూర్తియైనది. అవతారిక వ్రాయదలచినచో వ్రాయుట కాని కవకాకమున్నది. కాని యాతఁడు వ్రాయలేదు. మంత్రి భాస్కరునిరచిత బాలకాండమునందుఁ దానుఁ గొంతగ్రంథము సభి కముగఁ జేర్చుటమాత్రమే చేసియుండుటచే నేఱుగ నవతారిక వ్రాయ విష్టములేక మానిపెసెనెమో చెప్పఁజాలము. కాండాంతవ్యాములను నేఱుగ శివవరముగ వ్రాసి నేఱుగఁ దనగద్దనువాసికొనిని యాశుడు కృత్యాది నేల వ్రాయకుండు నని కొంతమనవచ్చును. అవతారిక వ్రాయదలపెట్టెనేని బాలకాండమునఁ దన కెంత ప్రసక్తి యున్ననని యు స్పష్టముగాఁ జెప్పవలసి వచ్చును. అందుచే నాతఁడు దానిని వ్రాయక యుండవచ్చును. మల్లికార్జునభట్టుడెనిగూడ గ్రంథచోద్య మారోపింపలేదు. అయోధ్యాకాండ రచనా విచారణ సందర్భముఁ గుమారద్రుదేవునిఁగూర్చి వ్రాసిన వాక్యములు మల్లికార్జున భట్టునకు గూడ ననువర్తింపఁ జేయవలసియుండును.

కిష్కింధా నుందరకాండములలో మంత్రిబాస్కరునికవిత్వ మున్నదా?

మంత్రిబాస్కరుని కవిత్వ మార్గ్యకాండముతో నాగిపోయెనని నిశ్చయంపఁజాలము. కాని మొదటి మూడుకాండములలోవలె నీ రెండు కాండములయందును నాతనికవిత్వ మున్నదని, నిరూపించుటకు దగిన సాధనములు లభ్యములు కాలేదు. కొన్ని తాళపత్రపత్రుల యం దీరెండు కాండముల తుదిగద్యము. “ఇది సకలసుఖవిజయత”

మొదలుగా భాస్కరుని పేర నుండటచేత, సుందరకాండారము వఱకును భాస్కరుఁడు రచించియుండవలయు, యుద్ధకాండమునఁ గూడ గణింపదగని యేయశ్యులభాగమొరచియించియుండుననియుఁ దోచుచున్నది. కొన్ని తాళవత్ప్రతులలోని గద్యములనుబట్టి యిట్లుపాఠములు న్నాయము కాదని కొందఱందురేమో! ఆవాదమునందుఁ గూడ సత్యముంకవచ్చును. ఎల్లఱున నీ విషయమున నింకను బరిశోధనమావశ్యమయినది ఈకాండములలో నెనుమాచిన తాళవత్ప్రతులకును ముద్రితప్రతిని విశేషభేద గవుటలేదు.

కిష్కింధాకాండార పద్యములలో ముద్రితప్రతియందు దీక్రింది పద్యము కన్పట్టుచున్నది.

శా. లాటిచందవచ్చు చోళయహిభావావ్యాసానుగ్రీక
 ధ్వాటిగీతఃలాసరస్వతి కలిగాంతరి పురీపల్లికా
 వాటింపరి గౌడవామనయనా వక్షోహారాళియై
 పాటింపఁదగు నీదుకీర్తి రథినీసాలాగణీ సాహజీ.

ఈపద్యము సాహజీమారయనుసంబోధించుచున్నది. కాండాది పద్యమును గాండారిమందలి మాలినివృత్తమును శివపరములుగా నున్నవి. మల్లికార్జునపట్టు తనకవిత్వము నీశ్వరునకుఁ గృతియిచ్చెననుట స్పష్టము. కావునఁ బైపితృపితృశార్థాలవృత్తమిట ముండఁదగినదని కాదనియుఁ బ్రక్షిప్తమనియు నిశ్చయింపవలసి యున్నది. ఇతే కాదు, సాహజీమారయ కంకితమైన యేయతర గ్రంథము నుండియో కొన్నిపద్యములను చెచ్చి భాస్కరరామాయణమున నెవ్వరో చేర్చియుండునను మాహా కలుగుచున్నది. హుళిక్కి భాస్కరుఁడు డాండ్రిగరంచి సాహజీమారయ కంకితి మొసంగెనని చెప్పెను నళగతులలోని పద్యములను విశేషములందుఁ జేర్చిరేమో! ప్రస్తుతముద్రితప్రతిని

బట్టి క్షిప్రంధానుండర కాండములు మల్లికార్జునభట్ట రచితములనియు
 సీత్యరాంకితము లనియు స్పష్టముగాఁ దెలియుచున్నది. "ఇవివిజముగా
 మంత్రభాస్కరశ్రుతములై నచోఁ గాండాంత పద్యములీత్యర్థ సంబోధ
 కములుగాక యొకపేర్లును స-బోధించునవిగా నుండవలసియున్నది.
 ఆయోధ్యారణ్యకాండముల కట్టిపద్యములు మనకు లభించినవి మల్లికార్జు
 న భట్టపేర నున్న మూఁడు కాండములకు నట్టిపద్యములు మనకు
 దొరకలేదు. దీనికేదేని ప్రత్యేక కారణ ముండి యుండవలయును.
 ఆయోధ్యారణ్య కాండములను మంత్రభాస్కరుఁడు రచియించెనని మన
 మంగీరించితమేని, యాతఁడు బాలకాండమును రచింపకుండ నయో
 ధ్యారణ్యకాండములను మిత్రమే రచియించి యుండుడు. కావున
 బాలకాండమున నాతనిరచన మున్ననను సుసిద్ధాంతము సంగీరింపక
 తప్పదు. బాలకాండాంతమున మంత్రభాస్కరుఁడు రచించిన ప్రభుత్వతి
 పద్యములు మనకు లభించి, క్షిప్రంధానుండర కాండాంత పద్యములు
 లభింపకపోయినచో నీరెండు కాండములయందు నీరవి కలిత్యములేనని
 యనుకొనవచ్చును. కాని బాలకాండాంతపద్యములు లభింపకపోవుటచే
 క్షిప్రంధానుండర కాండాంతపద్యములు భాస్కర రచితములు నట్లే
 లభింపలేదనియు. నవి లభింపనంతిమాత్రమున నాకాండములలో భాస్క
 రుని కవిత్వము లేనని నిశ్చయించుకూడా దనియుఁ జెప్పవలసి యున్నది.
 మల్లికార్జునుని పేరనున్న మూఁడు కాండములలోను భాస్కరుని గద్య
 యుండి యాతని కాండాంతపద్యములు లేపోవుటకుఁ గారణము
 విశేషములై యుండవచ్చును.

ఆయోధ్యారణ్య కాండముల కవిశ్లేషోరణివిబట్టి చూచినచో
 మంత్రభాస్కరుఁడు వాల్మీకిరామాయణమును సాధ్యమైనంతవఱకును పీఠ
 రించి యాంధ్రరామాయణమును రచింపఁదలపెట్టెననియు, మిక్కిలి
 పొడవుగల వచనములకు రచియింప నాత్మచ్ఛములేనివాడనయు వర్ణ

నా లోములలో గ్రంథమునుఁ బెంచు నభిలాషకలవాఁడు కాఁడనియు దోచును ఈలక్షణములనుఁ గిష్కింధాసుందర కాండముల కన్వయింపఁజేసి చూచినచో, బాలకాండమునఁ జేసె యీ రెండుకాండముల యందునుఁ గొంత మంత్రేభాస్కరుని కవిత్య ముండెననియు మల్లికార్జున భట్టికాండములనుఁ గూడ వర్ణనాంశములనుఁ జెందియుఁ వాల్మీకి రామాయణమందు లేని "తాం శ్రీరాముని శపించుట, లంకకేగి సీతా వృత్తాంతమును గన గొనిరవచ్చిని సంపాతి తనకుమారున కాజ్ఞాపించుట, పాన మఁతుఁడు తన జననవృత్తాంతమున గజద్వయవధు జెప్పుట" మొదలగు కథలనుఁ జేర్చియుఁ బెర్చఁగాఁ జేసెననియుఁ దలంప నవ కాశము గలుగుచున్నది. వాల్మీకిరామాయణమునఁ జెప్పినకథలనే సంగ్రహపరిచి వ్రాయఁదలఁచిన భాస్కరుఁ డందు లేకథలనుఁ దెచ్చి పెట్టివాఁడని తలంపరాదు. కిష్కింధాకాండమున దాదాపుగ నిరువది యుఁ సుందరకాండమున నిరువదియుఁ బెద్దవచనము లున్నవి. ఇవి యన్నియు మల్లికార్జునభట్టు పెంచి వ్రాసినవని నాయభిప్రాయము. కిష్కింధాకాండమున ౬౪౫వ పంక్తిగల వచనమిందుల కుదాహరణము. ఈవచనమునుఁ దీసివేసిననుఁ గథాసూత్రము తెగిపోలేదు ఈపెద్దవచనము లున్నతావులలో భాస్కరుఁడు పల్లవపంక్తిగల పద్యములనో చిన్నవచనములనో వ్రాసియుండునని నాయుద్దేశము. కిష్కింధా కాండమున సింపుడు ౮౩౦ గద్యపద్యములన్నవి. ఇందలో, బిద్య మద్యమునఁ గథపట్టులను గలుపుటకై వ్రాయఁబడిన చిన్నగద్యములు దాదాపు ౧౮౦ కలవు. మిగిలిన ౬౩౦ పద్యములలో, గద్యములు ౩౫౦ సుందరకాండమున నున్న గద్యపద్యములు ౫౭౦ లోను, పైనిజెప్పిన రీతి గల చిన్నవచనములు ౧౧౦ పోను మిగిలిన ౪౩౦ పద్యముల లోను గద్యములు ౨౬౦. యుద్ధకాండమున నున్న గద్యపద్యములు ౨౭౦౦ లోను వచనములు ౪౨౫ పద్యములు ౨౨౭౫ లోనుఁ గంద

ములు 2000. కిష్కింధా సుందర కాండములయందు మంత్రిభాస్కరుని కవితయుండెనా లేదా యని విస్మయించునప్పుడీ యంశము గమనింపఁ దగినది ఈ సంస్కృతమునఁ బైరిఁ జెప్పిన యుక్తులలోఁ గొన్ని నిశిత విమర్శనమునకు నిలువలేక పోవచ్చును. కాని యొత్తముమీఁద యోచించి చూడఁగా కిష్కింధాసుందర కాండములలో మంత్రిభాస్కరుని కవిత యున్నదనియు, బాలకాండమువలెనే యీ కాండములను గూడ మల్లి కాష్ఠసభట్టు పెంచి వ్రాసెననియుఁ దోచుకొనవచ్చును. విశేష పరిశ్రమచేసి, పరిశోధన మొనర్చినచో నయోధ్యాకవ్య కాండముల వలెనే, తక్కిన మూడుకాండములయందును భాస్కరుని కవిత యెంత యున్నదియుఁ దెలియగలవని నానవ్యుక్తము.

బాల- కిష్కింధాసుందరకాండములయందు భాస్కరునికవిత్వ మున్నచో
నదియేం బయటపడలేదు?

ఈ వశమే కింకను దాళపత్రప్రతుల పరిశోధన మావశ్యక మని చెప్పవలెకా పేజుకృత్తికరమగు ప్రత్యక్షతములేదు. ఈతల్లిపత్రప్రతులు లభించుటలోఁ గూడ నొకకష్టమున్నది మల్లి కాష్ఠసభట్టుచేఁబెంది వ్రాసఁబడిన రామాయణప్రతులు ఏచారములోనికి వచ్చినదియోదలు భాస్కరరామాయణప్రతులు మూలఁ బడినవియై యుండును. దీనికి గాఢము, మల్లి కాష్ఠసభట్టు రామాయణమున గ్రంథమొక్కవగా నుండుటఁ యుద్ధకాండముగూడ మల్లి కాష్ఠసభట్టు కాలముననే రచియింపఁబడి యుండుటచే, దానితోఁగూడ గలసినప్రతులను విలేఖకులు వ్రాసికొనుచు వచ్చిరి. ఆ గ్రంథాలయమునకుఁ దరువాత సమగ్రరామాయణమును విడిచి, యసమగ్రముగ నున్న భాస్కరుని ప్రతుల నేవిలేఖకులు వ్రాసికొనియుండరుకదా! మల్లి కాష్ఠసభట్టువలనఁ బూర్వము వ్రాసికొనిన మంత్రిభాస్కరుని రామాయణప్రతులో లేక నాని పుత్రిక

లో వ్రుత్తికాపుత్తికలో మనకు లభింపవలసియున్నది. అట్టివి లభించుట చాలదుర్లభము. ఆస్పష్టనశమున నయోధ్యాగ్రామ కాండప్రతులు దొరికి నవి. ఇట్లే తిక్కినమూఁడు కాండములునుగూడ లభించుననియే నా యాశ. ఇప్పుడు ముద్రితప్రతులు విశేషవృద్ధాశ్రమములో నుండుటచే దాశసప్రప్రతులను జూచువా రగుదుగా నున్నారు. అందులో మంత్ర తాస్కరుఁడు రామాయణకర్తకాండని యిదికాండ పండితులు సిద్ధాంతీకరించి యుండుటచే, నీవిషయమునఁ బరిశోధన మవసరము లేదని భావించువార లనేకులున్నారు. అందుచే సామాన్యముగా నీవిషయమును గూర్చి పరిశోధనము జరుగుటలేదు. నెను బైవివాహినిన యంతములను మనసునందిడుకొని తాళపత్ర పరిశోధనము గావించవలసియున్నది.

భాస్కరరామాయణ వీతికాకారుని యతిప్రాయము

భాస్కరరామాయణ ముద్రిక ప్రతికఁ బ్రతికావ్రాసిన శ్రీ మేడేపల్లి వెంకటరమణాచార్యపండితులు భాస్కరరామాయణములో మంత్ర తాస్కరుఁడుసంబంధము లేదనియు, హుళక్కి-భాస్కరుఁడే రామాయణకర్తయనియు నిశ్చయించి యున్నారు. అందు వారు చూపిన యుక్తులకు గొన్నిటికి (వానివాక్యముల నుదాహరింపక పోయినను) సమాధానములను బైవి వ్రాసితిని. కొన్నిటికి మల్లికార్జునాది రామాయణకవుల చాంద్రిములలో సమాధానములను వ్రాయఁబ్రయత్నించెదను. ఈసందర్భమునఁ బ్రతికలో శ్రీ యాచార్యులవా రిక్కిందివాక్యములను వ్రాసియున్నారు.

“ఈ రామాయణమునకు భాస్కరరామాయణమని కవిపేరుతోఁ గూడిన నామముతో వ్యవహారముండుటలో నొకవిశేషమున్నది. అది యేదియన నదివల కౌతరామాయణ మున్నట్లు సూచించుట. భారత

మండఁగాఁ దరువాత జైమిని రచించిన భారతమునకు జైమినిభారతమని పేర్చినట్లొక గ్రంథముండఁగా మఱల రెండవదిపుట్టిన దాని సంజ్ఞకు గవిపేరుపేర్చుట లోకముగా వాడుకయై యున్నది. దీనివలన నీ రామాయణమునకు మఱియొక రామాయణము ముందుండవలసి యున్నది. అది యెఱ్ఱవకృత రామాయణ ఐని యూహింపవచ్చును. పింగళి సూరనాస్యఁడు భారతరామాయణ కథను జోడించి వ్రాసిన రాఘవపాండవీయములో:-

ఉ ఏయేడ నర్థగౌరవసమ్పృద్ధియు శబ్దకళన్దియుం దిరం

జై యనవద్యశం బుఁగి నభ్యవచస్థితి భావతెంబు రా

మాయణము న్నచించిన మహాత్ముల నాస్యఁ దలంబెడక జగ

ద్దేయుల నన్న పాశ్చురిని దిక్కసుధీమణి నెఱ్ఱవత్కవిన్

అని రామాయణమును భారతమును రచించిన పూర్వకవులు వీరు మువ్వరే యని తెలిపియున్నాఁడు. ఈవ్యక్తి ముదిక్కవఱుఁబూర్వము మంత్రిభాస్కరునిచే రామాయణము రచింపఁబడి యుండలేవనిఁ దెలియజేయుటయే కాక భాస్కరరామాయణముకూడ మొదటిది కాదని సూచించుచున్నది. కాని ప్రతాపరుద్రునికాల మందున్న భాస్కరుఁడు ప్రతాపరుద్రుని తరువాత రాజ్యమూర్తమించుకొన్న యనవేమారెడ్డి కాలములోని యెఱ్ఱవకృతకుఁ దరువాత నుండుట యెల్లు సందర్భించునను నంశ మాలొచింపవలసియున్నది. ప్రతాపరుద్రుని కాలములో భాస్కరుఁడున్నను నవుడు రామాయణమును రచించియుండలేడు. ప్రతాపరుద్రునితిరువాత సాహజీమూరన రాజుకాగా నవుడు రచించెను. ప్రతాపరుద్రుఁడు కారాసిబద్ధుడైన తరువాత దస్సేనానాయకులు స్వతంత్రరాజులైరి. వినకొండకుఁ బోలయవేమారెడ్డియునుఁ గొండపిడినకి సాహజీమూరనయు రాజులైరి. మొదటఁ బోలయవేమారెడ్డి

స్వల్పకాలము రాజ్యముచేసి మృతుడయిన శరువార వనవేమారెడ్డి రాజయ్యఁ గావున కొండపిడిను సాహజీమారుడు విమలొండను వేమారెడ్డియుఁ బొలింపుచుండఁగా భాస్కరరామాయణము పుట్టింది. ఇది పుట్టినప్పటికి భాస్కరపుత్రుఁడు గూడ గొప్పకవియై యున్నందునను భాస్కరుఁడుకొంతభాగము నేరించియుండుటనుబట్టి, నీగంధము భాస్కరుని ముసలికనమందు రచింపఁబడెనియూహింపవలసియున్నది. ఇతఁ వనవేమారెడ్డిఁడ నున్న యెఱ్ఱవరామాయణ మాత్రని యావన కాలమున నిర్మింపఁబడింది. అనవేమారెడ్డి కంకిగము చేయఁబడిన హరివంశమునకుఁ బూర్వమే రామాయణము రచింపఁబడినట్లు హరివంశ ముకలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

శా. "నాగమ్మండు ఘనండు మల్లరధినీనాథంకు నిన్నాశక
శ్రీతోడక సముపేతుఁజేసి యెదిం జీట్టి మాకిచ్చుటం
జేతోమోన మెలర్చ రాసుకథ ముఖెప్పుది యత్యుత్తమ
భ్యాతిం బొందితి నింకనుం దవిత, నెకాన్యమృత స్వాదనన్"

ఇతని గ్రంథములలో నిదియే మొదటిదని తోచుచున్నది. కావున నీ రెండురామాయణములలో నెఱ్ఱది ముందుఁ బుట్టియుండవచ్చును.

కాబట్టి వైది (వా)న యుపపత్తులచే సర్వవిధముల నీరామాయణమును రచించినవాడు హంకీభాస్కరుడే కాని మంత్రిభాస్కరుఁడు కాడని గ్రహింపవలయును."

శ్రీ యాచార్యులవారి యీ వాక్యములయందలి యంశములు చరిత్రక విరుద్ధములుగా నున్నవి.

మిగిలి సూరనార్యుని వద్యములలో శ్రీ యాచార్యులవారు చెప్పినంత యధ్యము లేదు. కవిత్రియమును నుతించుటయే యాతిని

యద్దేశము. శాలి రామాయణార్థమున జెప్పట యాతని తలంపు కాదు. కవిప్రణయమువారు భారతి రామాయణములను రచించినవారని మాత్రమే సూరనాథ్యుడు చెప్పెను శాలి, మంత్రిభాస్కరుడు రామాయణమును రచింపలేని శాలి భాస్కర రామాయణము మొదటిది కాదని గాని యాతడు చెప్పనుద్దేశించలేదు. నన్నయ రామాయణార్థ కాండ, రామాయణార్థ మైన భాస్కరుడు తనకు బూర్వకడైనను నాతని వాడు నుత్తంపలేదు. ఈ పద్యములన్ని యెఱ్ఱక రామాయణము మొదటిదిని నిర్ధారణచేయబానుట వృథాయాము. ప్రహసభగితము.

ఎఱ్ఱాప్రగడ అనవేమారెడ్డికక కవిగానుండి, రామాయణము హరివంశము నకవికంఠముచేసి ననుటసరి కాదు. హరివంశకవము నాటి ననవేమారెడ్డి పుట్టెనో లేనో చెప్పలేదు. పుట్టినను బదియేళ్ల లోపు వయసుకలవాడుగా నుండును. హరివంశకృతిని ప్రోలయ వేమారెడ్డి కాని యనవేమారెడ్డి కాడు. ప్రోలయవేమారుడు స్వల్ప కాలముమాత్రమే రాజ్యముచేసినవాడును గాడు. క్రీ. శ. ౧౩౨౦ మొదలు ౧౩౨౯ వఱకు ముప్పదిసంవత్సరములు రాజ్యము చేసినప్రతిభా శాలి అతనికిఁ దగునాత ననవేమారెడ్డి రాజ్యమునకు గాలేదు. ప్రోలయవేమని పెద్దకమానుడైన యనవోతారెడ్డి క్రీ. శ. ౧౩౫౦ మొదలు ౧౩౬౧ వఱకు రాజ్యముచేసెను. అటుపిమ్మట క్రీ. శ. ౧౩౬౨ మొదలు ౧౩౮౦ వఱకు ననవేమారెడ్డి రాజయ్యెను. ఈ కాలములో నెఱ్ఱాప్రగడ లేడు. భాస్కర రామాయణ మంతకుపూర్వమే రచియింపఁ బడి యుండెను. వాస్తవముచేత నెఱ్ఱాప్రగడ తన రామాయణమును క్రీ. శ. ౧౩౨౫—౧౩౩౫ మధ్య కాలమున రచియించియుండెను. (యెఱ్ఱాప్రగడచరిత్రమును జూడుడు.) భాస్కర రామాయణ మంతకు పూర్వమే రచితమైనది. ఎఱ్ఱాన రామాయణము మొదటిగనుటచే రెండవ దయిన యీ రామాయణమునకు భాస్కర రామాయణమని పేరువచ్చిన

పంతులుగారును, మంత్రిభాస్కరుడు రామాయణమునఁ గొంతభాగమును రచించియుండెనని యభిప్రాయపడియున్నారు. అందుపైని శ్రీ కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు భాస్కరోదంతమును 24 పేజీల గ్రంథమున నీవిషయమును విమర్శించి భాస్కరరామాయణముతో మంత్రిభాస్కరునకు సంబంధము లేనియు హుళక్కి భాస్కరుడే రామాయణ గ్రంథకర్తయనియు నిరూపించియున్నారు. దానినిబట్టి కాఁబోలు శ్రీ పి రేకలింగముపంతులుగారు తమ యభిప్రాయమును మార్పుకొని కవులచరిత్ర రెండవ ముద్రణమును రామాయణకర్త హుళక్కి భాస్కరుడని వ్రాసియున్నారు.

భాస్కరోదంతము క్రీ. శ. 1770 వ సంవత్సరమున ననఁగా దాదాపు యేబది సంవత్సరములకింద ముద్రికైనది. పంతులుగారి కవులచరిత్రము రెండవముద్రణమును, భాస్కరోదంతమును, ఇదివిషపిమ్మటఁగూడ నాయభిప్రాయము మారిలేదు. మంత్రిభాస్కరుడు రామాయణములోఁ గొంతభాగమును రచించియుండెననియే నానిన్ని తాభిప్రాయము. భాస్కరోదంతము నందివిషయములు కొన్ని సత్యమునకు నిరర్థమగునున్నవి. ఎఱ్ఱానగ్గడ రచించిన రామాయణకృతిధర్త అనఁబేరార్జునుని భాస్కరోదంతము తెలుపుచున్నది అది వాస్తవము కాదు. ఆరామాయణ కృతిధర్త పోలయ పేరార్జుని కాని యన పేరార్జుని కాదు. మంత్రిభాస్కరుని యొక్కయుఁ దిక్కనసోమయాజి యొక్కయు కాలమును భాస్కరోదంతము పరిగా స్థిరమున లేదు. ఇట్టివాని కన్నిటికిని నిశరముగాఁ బ్రత్యుత్తర మాయవలసివచ్చినచో నది యొకచెడ్డ గ్రంథమగునుగావున నాపనికిఁ బూనుకొనలేదు. శ్రీపంతులుగారును, శాస్త్రులుగారును చెప్పినయుక్తుఁడు జైనివ్రాసిన పంతులలోఁ గొంతవలకు సమాధానములున్నవి. మిగిలిన వాని! సమా

ధానములు మల్లికార్జునభట్టు, తుమారరుద్రదేవుడు, హుళక్కిభాస్కరుడు, అయ్యలొక్కడు ననువారి చరిత్రములయందు వ్రాయఁ బ్రయత్నించెనను ఇతఁడై భాస్కరోదంతము నంపలి పత్రియుక్తిని వాదమునకును సమాధాన మియవలసిన యావశ్యకత నాకుఁ గన్పట్టలేదు.

మంత్రిభాస్కరుని కాలము :

మంత్రిభాస్కరుడు పండ్రెంకవశతాబ్ది నాల్గవ పాదమునను, వడుమూడవ శతాబ్ది ప్రథమపాదమునందు నున్నాడని చెప్పవచ్చును. ఇతని నివాసము గుంటూరు అని తిక్కనయే చెప్పియున్నాడు. ఇతని వశకృషియును దిక్కనగారు మాది చారిత్రమున నిచ్చుచున్నాడను. ఇతఁడు పండ్రెండవ శతాబ్దాంతమున నున్నవాడని భాస్కరామా యుని పీఠికాకారులు వ్రాసిరి. కాని యది సరికాదు. ఇతఁడు గుంటూరునకుఁ గరిణముని కొండఱుచున్నారు. ఆకాలపు గ్రామ కరణములు భ్రమపునకు మఱియు గమ దండనాయకులుగను కూడ నుండెడివారని య సేక దృష్టాంతములున్నవి. భాస్కరుడు మంత్రియై గవియు దండనాయకుడైన యుండినట్లు నిశ్చయింపవలసియున్నది.

ఈవిషయముల నన్నిటిని బరికించి చూడఁగా మంత్రిభాస్కరుడు రచింపఁగా మిగిలినభాగము రచియించియు, రచియించిన భాగమును నిపులీకరించియు సంపూర్ణరామాయణమును లోకమున కీయవలయునని సంకల్పించుకొని హుళక్కిభాస్కరుడును మల్లికార్జునభట్టును గుమారరుద్రదేవుడును బనిచేసిరని యూహింప నగుచున్నది.

భాస్కరరామాయణ పరిశోధనము :

మొత్తముమీఁద భాస్కరరామాయణమునుగూర్చి పరిశోధన వింకను నెక్కివగా జరుగవలసియున్నది. భాస్కరరామాయణ తాళ

దని శ్రీ యాచార్యులవారు సాధింపజూచిరి కాని, యందు సత్యము లేదు. అసవేమాడెడ్డి కాలములో నెఱ్ఱవరామాయణము పుట్టిన దను వారివాదము నంగీకరించినచో, భాస్కరరామాయణమే తప్పక మొదటి దగును. భాస్కరరామాయణము పేరు కొంతకాలము గడచిన పిమ్మట వచ్చియుండును. కవిపేరుతోఁ జేర్చి చెప్పవలయునని నదివఱకా పేరుగల గ్రంథముండి తీరవలయునని నిశ్చయించుటయు, దానిని లట్టి వానిపూర్వావస్థలను విర్ణయించుటయు న్యాయముకాదు. మూఁదముగా తోధపడుటకై కవిపేరుతోఁ జేర్చి లోకము వాడుచుండును. కొండలు పండితులు భారతమును వ్యాసభారతముని వాడుటకలదు ఎఱ్ఱా ప్రగ్గవరామాయణ మిప్పుడు లభించినది లోకము దాని నెఱ్ఱా ప్రగ్గవరామాయణమునియే వాడుదురు.

సాహిజీమూరకు కొండవీడును, బరిపాలించెననుటకుఁ జారిత్ర కాధాములులేవు. ప్రతాపరుద్రుడు క్రీ. శ ౧౩౨౩ లో బిందీకృతుఁ డయ్యెను. అటుపిమ్మట సాహిజీమూరయ రాజయ్యెననియు, వానిని కాలములో రామాయణము పుట్టినదనియు వాచార్యులవారి యభిప్రాయము. అట్లయినచో, ౧౧౨౫—౧౩౩౦ ప్రాంతమున భాస్కర రామాయణము పుట్టియుండవలయును. అసవేమాడెడ్డి రాజ్యకాలము లో ఎఱ్ఱవరామాయణము పుట్టినదన్న వాదము ననుసరించినచో నది క్రీ. శ ౧౩౨౦ ప్రాంతముగను. అది సత్యమునకు విరుద్ధము. ఎఱ్ఱవరామాయణము క్రీ. శ ౧౩౨౫—౧౩౫ నడుమ జన్మించినది. ఎఱ్ఱవరామాయణము కంటె భాస్కరరామాయణమే వయసునఁ గొండెము పెద్దది. సాహిజీమూరకు క్రీ. శ. ౧౩౧౧ కు పూర్వమే చనిపోయినట్లు శాసనాధారము లున్నవి. ఈవిషయమునుగూర్చి హుళక్కి భాస్కరుని చారిత్రమున వ్రాసెనను. ఎఱ్ఱవరామాయణము మొదటి దని నిశ్చయించుటకై ప్రతాపరుద్రునికే దరువాత హుళక్కిభాస్కరు

రుడు ముసలివాడుగా నున్నప్పుడు యుద్ధకాండమును రచించెనని శ్రీ యాచార్యులవారు వ్రాసిరి గాని యిది యాధారంహితములైన యాహూలు.

శ్రీ యాచార్యులవారు, మౌంజీదొరవాగు వ్రాసినపుస్తకము లో మున్నదను కారణమున నం ద్రోత సత్కమున్నదియు విమర్శింప కుండ ఓరుగల్లుఁదొక దేవాలయములోఁ గూర్చుండి యాచార్యుఁని (తిక్కనసోమయాజి) యీగ్రంథమును (మహాభారతమును) వ్రాసినట్లు భారతములోని "అనిపూచి యీదృశంబులగు పుణ్యబంధములు దేవ సన్నిధిం బ్రశంసించుటయు నొక్క యాచార్యుని విశేషం బగుటం జేసి" అను వచనము వలన స్పష్టమగుచున్నది. కావున మొదటి ప్రతాపరుద్రుని కాలమున భారతము తెనిగింపఁబడిన దనియుఁ దిక్కన పండ్లెంకవ శత్రుత్వమువాడనియు దాంపవలసియున్నది. ఇక దిక్కన తండ్రి పండ్లెంకవశత్రుత్వమునకుఁ దెలియునతనితండ్రియగుయత్రి భాస్కరుడు పండ్లెంకవశత్రుత్వమునను పదునొకండవశతాబ్దాంత మునను జీవించెననియు మాహాంస వలసియున్నది." అని వ్రాసి యీ వాక్యములపై నాధారము చేసికొని రాయాయాకర్త మాక్కిభాస్కరుడని నిర్ణయించినారు. కాని యీ వాక్యములలోని యంశములు సత్కములవి చరిత్రకారు లంగీకరింపరు. చరిత్రకు విరుద్ధములుగానున్న యీ యంశములను గూర్చి విశేషచర్చచేయుట, ఆనగత్వము, ఇట్టి యంశములమీఁద నాధారపడిన శ్రీ యాచార్యులవారి యాహూలును యక్షులును వాస్తవముఁ దెలిసికొనుటకుఁ దోడ్పడవు.

భాస్కరోదంతము :

కవిజీవితకారులగు శ్రీ గురజాడ శ్రీరామమూర్తి వంతులు గారును, ఆంధ్రకవులచరిత్ర ప్రథమ ముద్రణమున శ్రీ పీఠేలింగము

పత్రప్రతులు గామములలో విశేషముగాఁ గలవు ఆధ్రవాహిత్య పరిషత్కార్యాలయమునందే దాదాపుగ నేలది ప్రతులున్నవి. సాధ్యమయినన్ని ప్రతులను సంపాదించి పరిశోధించినచోఁ బ్రస్తుతమున జరిత్రకారులనుఁ వండితులనుఁ గలవర పెట్టుచున్న యనే కాంక్షలులకు సమాధానములు లభింపఁ గలవని నా యాశ. నేనారంభించిన గ్రంథ సమాప్తికై పాలుపడుచుండుటచే నేనాకార్యమునకిష్టుడు పూనుకొన లేకపోయితిని. ఆ కార్యభారమును హింపవలసినవారు చారిత్రాపక్షు లగు ధనాధికులును బంశితులునై యున్నారు. భగవదుగ్రహ మండె నేని యాపరిశోధనభాగ్యము నాకుఁగూడ లభింపవచ్చును. కాలక్రమమున నాపరిశోధనను జరిగి పక్షులు బయలుపడుననియు నందు ముత్రిభాస్కరునకు న్యాయము లభించుననియుఁ దలంచుచు నీరవి చారిత్రమును ముగించుచున్నాఁడను.

పైవిశేష చర్చయట్టి ఆయోధ్యాగణ్య కాండములయందు మంత్రీభాస్కరుని కవిత్య మేదియో తెలిసినది కావున నాతనికైలి తెలియుటకై కాండమునకు నాల్గువంతున నెదిమిది వద్యముల నీక్రింద నిచ్చుచున్నాఁడను.

ఆయోధ్యాకాండము :

ఉ. బంధులు మంత్రులు భరతుఁ బట్టకు రాముఁడు పెద్దవాఁడు స
 ధ్బంధుఁ దోర్మలండు గుణధానియు నౌ సుతుఁడండె నాసుతుఁ
 సింధుపరీధాత్రి కభిషిక్తునిఁ జేయునె భూవిభుం డసం
 బంధము గానఁ దీనికి నుపాయ మెఱింగినఁ జెప్పమంధరా. ౬౨
 కా. స్వచ్ఛంశస్థితిఁ గీర్తి దిక్తటములక వర్తింప నేకాతప ౨౩౪
 త్రచ్చాయంబుగ భూమియేల ంఘురత్నం బున్నచో ధగ్ధముం

బ్రచ్చాదించి కథంకు గూర్చు నని నిర్వచించి యబ్బంగిఁ దు
చ్చచ్చంగైక వంబు వేఁడ విధిలో నెవ్వాఁడు నేర్పుం గటాఁ

చ. తగజీకుల ప్రథాఁబిరువధ్వజపంక్తులఁ జూచి సేనలో
భరతుఁడు దాడి వెట్టి తిముఁ బట్టఁగ వచ్చుటఁ గాఁ దలంచి ని
మ్యరగతి లెత్తుణుండు కునచుంబిమహీరుహశాఖనుండి య
గ్గిరి యగలంగ దిగ్గ నుఱి కెం గుఱిశాతతపాతమో యునక. 3౮౧

శా. అశ్మత్కర్మక ముక్తబాణవిసరం బాభీలదంభోభిసం
కుస్మైరాగ్రము గాఁగ యువ్వడకజేక ప్రాతకూల్యంబు దా
నస్మాన్యం బటుగాక తక్కిన నయోధ్యాసప్తగం బంతయుకా
భస్మీభూతిము సేసి పు స్పద షహీపాలాన్వయగ్రామణీ. ౧౮౧

ఆరణ్య కాండము :

మ. కరణీపుత్రిఁ బమోదపూరభరితాత్మం జేసి నానావిధా
ధ్వరసఁగుక శరభంగుఁ జూచుటకు జిత్తం బుగ్గనం జొంద భా
మృరవంశాగ్రణి యేఁగి కాంచె నచటక జంభారి రంభాది ని
ర్జరనారీకరచామరొడ్డువ మరుత్పంచార లోలాలకుక. ౧-౪౨

మ. ఖరదైత్యాదిపుఁ డేయు బాణచయముల్ కాకుట్చు గాజాఘముల్
సరినా కాశము నిండి తాఁకునలలం జండాగ్నికీలాసము
తగ్గర ముగ్రంబుగఁ జేయఁ దద్గతఘవేధ్వాన బు బహ్నోడక
ర్పరమం దాఁకి తెరిల్చి నాల్పు నురుతారామాక్రికశ్రేణులన్.

చ. అఱుగు నె యుక్కుగుండు గడు నంగద మింగిననూఁచిచూచినన్
విఱుగు నె మేరుభూధరము వెంగలివై రఘురామభామినిం
కెఱుగొని పోవఁ జూచెదవు చెచ్చెర విషాద యోరి నీచ నా
కిఱపనబుద్ధిఁ గైకొనము కాచెద జాపకడింపు మివ్వహికా. ౧౨౧

మ. కరగం గంతము లేక వలమునఁ బ్రసీతాంబకంబుక విజ్ఞా
దరదేశంబున వక్త్రముం గలుగు నద్వైత్యాధమున్ శత్రుభీ
కరచాలోగ్ర మనగ్రవిగ్రహారయన్ద్యస్త గ్రహగ్రస్తు మ
ద్దురమోహంధుని గ్రోర్యబంధుని గబంధుంగాందిరా రామపుల్.

19. కేతనప్రగ్గడ

పెదపాటి జగ్గన, తన ప్రబంధరత్నాకరమునందు భాస్కరు
ని కేతన కాదఁబరిలోని వని యీక్రంది రెండు పద్యముల నుదాహరించి
యున్నాఁడు.

సీ. దీక్షలోపలఁ గొన్నిదినము బుండిన నుష్ణ
కరుఁడైన నట శీతకరుఁడు గాఁడె
దీని పెంపెఱిగిన (నోతెఱిగిన) దా నంబురాశిలోఁ
గా దని జలశాయి కావు రాఁడె
దీని తియ్యనినీరు దివిజాలు త్రాగి చూ
చినఁ దమయమృగంబు చేడు నారె
దీక్షలోయము తలవై నల్కినంతనె (నోయమృలఁదీర్థమాడిననెంత)
పాపాత్ములు మోక్షయలుగారె (పదవిగనరె)
యనుచు గొలవినీటియతిశీలత్వంబు
బిఱపుఁ బెంపుఁ దీపుఁ బావపర్యయఁ
గడుమునంబుఁ బెంపఁగా నాటి బడివాగె
(పెనుకనాయకొడు గొన్నయాడి పడివాగె)

(తాట, దిగిడికొమఱు, డటిరు, జొచ్చె,

(తొట పాయము, దిగిడి లటిరు, జొచ్చె)

శా. గంధర్వాత్మజ రాజా జూచె బలియుం గాదంగరిం జూచె ద
 రాంధీభూతమనసుండై మరుడు విల్ల దెగ బ్రసూనోల్లస
 ద్గంధం బొప్పెన నెక్కు పెట్టి గుణనాదం బొస వుమ్మెత్తముల్
 సంధించె దెగబాపి యేయదొడగెన్ సవ్యావసవ్యంబుగన్

కస్తూరంగకవి తన కంకాబ్ధావయవంబు గేదన కాదంబరి
 లోని వని ప్రాదియటకి లక్ష్మముగా నొకగీతవద్యమును, నభేదయటకి
 లక్ష్మముగా నొకశార్దూలపుత్రపాదము విచ్చియున్నాడు. అని యివి:

గీ. జనవశేబ్బు గాంచి సాష్టాంగ మొఱగిన

నావిధుండు వాని లేవనెత్తి

కాగిలించి వాని గనుగొని కేయూర

కాభిదాన మొసంగె గొతుకమున.

శా. డాచే యంకతలంబు జేర్చి వలచేతన్ మూలికన్ దాల్చి,

“బాణోద్భిష్టంగత్రయ”మృని కీర్తిగాంచివ బాగధట్టమహా
 కవి సంస్కృతియన “కాదంగరి” యను వహాకావ్యమును రచియించి
 యుండెను. దాని నీతఁ డాంధ్రమునఁ బద్యకావ్యముగా రచియించె
 నని తలంపవలసియున్నది. కేతననామధారులు కవులు మూలమటక
 కేతన, సందూరికేతన మొదలుగాఁ గొండలున్నారు. కాని వారెవ్వ
 రును భాస్కరుని తనయులు కారు.

తిక్కనసోమయాజి వంశముగఁ దిక్కనకుఁబూర్వులు భాస్క
 రుని కేతన లిరువురున్నారు. వారిరువురను తాతయు మనుమఁ డును,
 దళకమార చరిత్రమున, విరువురిలో దాతయైన కేతనను గవియని

చెప్పియున్నాడు. కావున వాకేకము కావలసిగర్తయి విశ్వ
యింపవలసియున్నది. దశకుమార చరిత్రమున నీకేతనను వర్ణించిన
పద్యముల నీక్రింద విచుచున్నాడను,

జ. దీచి భాస్కరాద్యవకు ధీరగుజాన్విత కొమ్మ మాంబకున్
మానవకొటి పాపల సరు సగుణములవాడు పెద్ద నా
వానికి వాడు పెద్దయన వానికి వానికి వాడు పెద్ద నా
వానికి వారిల్లవలె నా డధికుండనఁ బుట్టి రాత్మజుల్.

సీ, వివిధవిద్యాకేళి భవనభావంబున

జలజజాముఖచతుష్టయముఁ బోలి

వివిధవిప్రతిపత్తివిశనక్రీడఁజేసి

జలశాయ భుజచతుష్టయముఁ బోలి

ధృత్యాగ్రీయాదర్శకత్వంబున

సన్నత గమచతుష్టయముఁ బోలి

వృధుతప్రతిభాగంభీరగుణంబున

శంఖరాకరిచతుష్టయముఁ బోలి

సుతచతుష్టయంబు నుల్కకైకగుణానిచి

కేళివయున బారిజాలినిభుండు

మల్లనయును మంత్రిమణి సిద్ధనయు కూన

కుసుమమృగముఁడు కొమ్మనయును.

ప. అందగ్రవంశమందు.

చ. కవికవి మఖ్యుఁ డీతఁ డనఁ గాదుతనసువు లిచ్చువాఁడు నా
నవరసబాపుకుం డితఁ డనన్ బురుషార్థవారాణండు నా
నవు నన రాజనీతికృతజ్ఞుఁ డితఁ డనఁ గీచంద్రికా
ధవలిరదిక్కుఁడై నెగడె ధన్యుఁడు కేలనమంత్రి యిమ్మహిళా.

ఇందు మొదటిపద్యములో జెప్పబడిన భాస్కరుడే భాస్కర రామాయణకర్త యని యూహింపబడిన యాతడు. ఆతఁచాత్రిము నింకొకమఁడు వ్రాసియుంటిని. ఆతనికుమారులు నలువరిలో పెద్దవాఁడైన కేతనయే. కాదంబరీకర్తయని చెప్పబడిన యీవాని మూఁడవ కుమారుడైన సిద్ధన, చోడతీర్థరాజునకు మంత్రి. ఈతనిఁగూర్చి తిక్కనో సోనుయాది చరిత్రకున నాఁచుచున్నాఁడను. నాల్గవకుమారుడైన కొమ్మన తిక్కనో సోనుయాది తఁడి.

కాదంబరీకర్తయైన కేతనకుమారుడు భాస్కరుడు ఈ భాస్కరునకు కిరువురు కుమారులు. అందు పెద్దవాఁడు కేతన ఇతనినే మఱుమఁడు కేతన యని పైఁచాసెయుంటిని. ఇతఁడు కవియైఁకొని దళకుమారచరిత్రకర్తయైన మూలకుటిక కేతనఁని చెప్పియుండలేదు. ఈఁడయఁకను దేలుపు పద్యములను గూడ నీకింద వ్రాసెను.

ఉ. మానిని బ్రహ్మమాంబకు నమాన్యశిఖామణి కేళికౌశిక
భూమతీకీర్తి భాస్కరుడు పుగ్ధాచరిత్రుడు మంత్రిగుండఁడు
ధీనిధి నల్లసిద్ధియు నతిస్థిరదిత్తులు ధర్మశాస్త్రురల్
మానవవాధ వ్రాజ్యము క్రమంబునఁ బుట్టిరి కీర్తనీయులై
వ. అండగ్రజుండు

క. నీతిసురాచార్యుఁడన
దాసాత్మక గానిమఁడనఁ బ్రకాశంబునఁ బ్ర
దోక్షనమఁడన సరివాఁడని
కేతనభాస్కరుడు జగతిఁ గీర్తన కెక్కె

చ. గొనముఁ బ్రాశ భాస్కరునకున్ బతిదేవత మారమాంబకున్
దిశకరలేఖలై తిప్పి నేధితసప్తధ కాంతిమంతులై
వనధిసభీరులై సుకనకంఠులై జనియఁగి రొప్పుగా
మనుచుండు కేతనయు మారనమానుడు మాంకౌరియున్

క శౌచంబున గంగాతటాః

డాచారంబున మరీచి యద్దుల కీర్తి

భోజనంబున ధనంబుగా

బాచయకేతుఁడు కీర్తిపాత్రంబయ్యెకా.

తాతయైన కేశవను గవియని చెప్పియుండటచేతను, మనుమని కవిగా నణ్ణింకరావులచేతను, తాతకేశవయే కాదంటిరికర్త యని విప్రులుండు దిగియున్నది చోడతిక్కదాజు కాలము కాక ౧౧౧౦-౧౧౨౫ అయియున్నది. అతనియొద్ద మంత్రిగనున్నస్థన. యీ కేశవ బ్రెగ్గడకుఁ దమ్ముడు. కావున వీకేశవ బ్రెగ్గడయు నాకాలమునం దున్నవాడని విశ్వయింపవచ్చును. అనఁగా క్రీస్తుశకము పదుమూడవ శతాబ్ది ప్రథమార్థమున నున్నవాడని యర్థము.

ప్రబంధరత్నాకరమునందు కేశవ ఉపలయాళ్వ చరిత్రములోని దని యీక్రిందిపద్య ముదాహృత ముని నది.

ఉ కోట తనర్పుచూడకుల కగోచర మయ్యెనుఁ దేరుమాద వి

ల్కాటన నెగుచోట దగులరి బడిమిక రవిమండలము నీ

పాటిదరుక తలఁపునకుఁ బట్టిగుచున్నది గాక దీవికిం

కాటి యెంక గుఱునఁగఁ బె యయ్యడియా సైకైముల్.

ఈకేశవ, యెవ్వరో తెలిసికొనటకుఁ దగిన యాధారములు దొరకలేదు. మూలభూతిక కేశవ కాఁడు. నందూరికేశవ యైన నై యుండవచ్చును. లేదా వజ్రయెవ్వరైనఁ గావచ్చును.

ఆంధ్రపద్య కాదంబరి యప్పడెచ్చటను గాఁపుచుటలేదు ఉవా హృత పద్యములమిట్టి మూప్రబంధమందెక్కితెలి ప్రాధముగను, రస పంలిముగను మనోహరముగను నుండునట్లు తొఁచుచున్నది. ఇట్టి యుక్తిమ ప్రబంధము నామమాత్రావశేష మగుట యాంధ్రుల దుర దృష్టము. అటుపాదల సంవత్సరమునకుఁ బూర్వము రచింపఁబడిన యాగ్రంథ మెరియో యద్భుషమండినఁగాని బయటపడినను నాక లేదు.

20. తిక్కన సోమయాజి

ఈవిబ్రహ్మ, ఈ యథయకవియిత్రుడు, ఈపండితశిరోమణి ఈవిపండిత పోషకుడు, ఈయధరీశ్వరకల్పమౌళిహుడు, ఈ నిరతాగ్నివహోత్రి, ఈ గాఢనిత్యదానకుడు, ఈ మహాబ్రాహ్మణ, ఈ వహాసాందర్భరాశి అఱువేల యోగిబ్రాహ్మణ కటుబిమున గౌతమ గోశ్రమున, గొప్పనరంకనాథునకును, నన్నిమాటకును నొక శుభమహార్తమున జనమందెను. ఈశికి మేత్రిభాష్యుడు పితామహుడు, కొప్పమాంబ పితామహుడు. ఈతని వశిష్టతము సింధు నీచుచున్నాడను.

ఇతని పూర్వుల ప్రశంస:

మూలఘటిక కేతనకవి కృతిమగు దశకుమార చరిత్రమునంలి పద్యము లీవంశవృక్షమున కాధాములు. ఈవ శమిప్పటికిని దామరతంబయై యభివృద్ధి నొందుచున్నదని తెలియుచున్నది.

ఒకానొక శాసనమున (A. R. నెం. 290 చు. 1982 శీ) మావెనయను నాశంకు వస్తువులపై బిమ్మను రాబిట్టెడి యధికారిగా నుండి యాంమ్మను గుంటూరుమండలమండలి నత్తెనపల్లి తాలూకా మావెండల (మాడాల)లో నున్న పకలేర్వదేవునకు దీపముజెల్లకై శాశ గంగం వ సంవత్సరమున భారవోసెన్లు వ్రాసియున్నది. ఆ మావెన పై వశిష్టతమండలి మూపురమండెమో పశోధింపవలసి యున్నది. కాం మగదులకడ్డమురాదు. తిక్కనవ శక రమైన మావె నను మూలఘటిక కేతనకవి తన దశకుమార చరిత్రమున నెల్లు వర్ణించి యున్నాడు.

క. ఆగౌతమ గోశ్రమునక

ద్యావప్రతిశీలుఁ దమలినాచారఁడు నా

నాగుణమండితయశుఁ

దాగమకోవిదుఁడు మావెనార్యుఁడు పుట్టెన్

పైవిజెప్పిన శాసనమిది. "శకవర్ష జులు గంగం గుశ్రాహి సూర్యులెగ్గవ మావెన శీ) పకలేర్వదేవ" ఁండవర్తి దీపమునకు మామ్రుందల

తిక్కనసోమయాజి వంశవృక్షము

మూలము

గుండలకౌరి

శేతన = భార్య నాచమ్మ

గుండన

భాస్కరనాంత్రి =
భార్య కొమ్మలూరి

మహావీరుడు

శేతనప్రగ్గళ =
భార్య బ్రహ్మహర్ష

మల్లన సిద్ధన = భార్య
ప్రభావంబు.
ఇదేడు తిక్కరాజునకు

కొమ్మన = భార్య
అన్నయంబు

భాస్కరడు = భార్య
మూలంబు. కూడేవి.

గుండన = భార్య
నల్లసిద్ధి = భార్య
అన్నయంబు.

మంత్రి

తిక్కనసోమ
యాజి (తారత
గ్రంథకర్త)

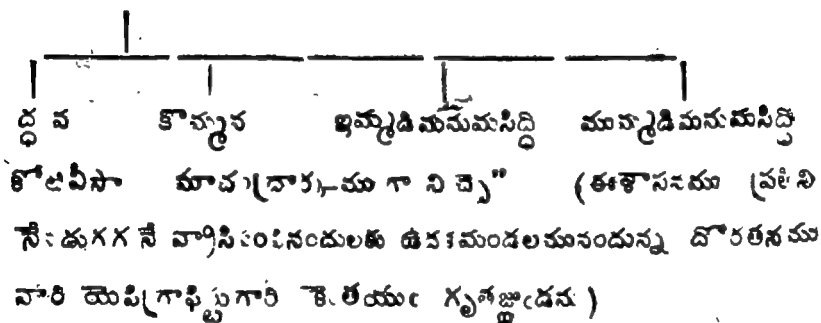
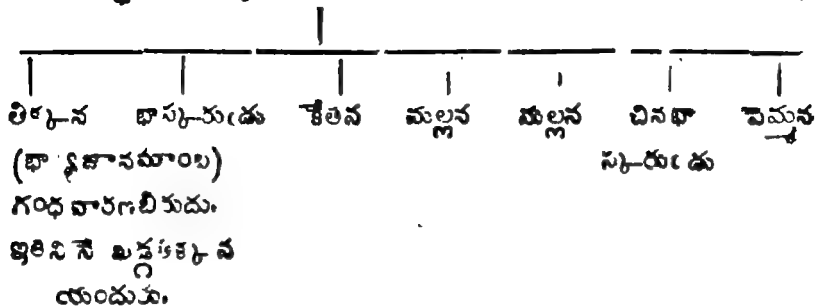
శేతన మూలన

శేతన మల్లన
= భార్య
కూడమ్మ

మల్లన కొమ్మన సిద్ధన శేతన

మనుమసిద్ధి

స్థాన = భార్య (పోలాంబు) (ఇతఁడు తిక్కరాజునకు మంత్రి)

ఈ మాచానారాముగారి కేతన కమ్మనాఁటిని బాలించిన తిక్కనన మల్లదేవచోడుని మంత్రిగానియు నాకేతన మనుమలైన కేతన వల్లన తిక్కనాఁటి చోడులకు మంత్రిలుగా నుండిరినియుఁ దెలియుచున్నదని బ్ర. శ్రీ. చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు (ఆంధ్రుల చరిత్ర ౪2-౬౨వూలు) వ్రాసియున్నారు. కాని యందు సత్యము లేదు. ఈ తిక్కనమల్లదేవచోడుఁడు క్రీ.శ. ౧౧౫౦ ప్రాంతమునాఁడు. ఈతఁడేమన శాసనము లనేకములున్నవి. ఆసరికడ మంత్రిలుగానున్న వారు కాశ్యపగోత్రులు. అందు కేతన శివదేవునిచోడుకు, కేతన, మల్లనలు ఆమొత్తవిద్ధిచోనిమూలబరి తనములు (ద. హిం. శా. సం. ౬ సంఖ్య ౧౩౨:౬౪౩) తిక్కనసోమయాజి వంశీయులకును వారికిని నేమియు సంబంధము లేదు.

పై వంశవృక్షమునఁ దిక్కనసోమయాజిఁ బితృమహాక్షరముగాఁ గన్పట్టుచున్న భాస్కరమంత్రియే భాస్కరరామాయణరత్న యని యూహింపఁబడుచున్న యాతఁడు. ఆతఁడొకత్రయ నీగ్రంథమున వేఱుగ వ్రాసియున్నాఁడను. ఆ భాస్కరమంత్రి పెద్దకుమారుఁడును దిక్కనసోమయాజిఁ జెనఁతఁడైయుండును శేషప్రగ్గమే అధ్యపద్య కాదంబరీ కావ్యకర్త యని తలంచుచున్నారు. ఆ కవిచారిత్రమును గూడ నిందు వేఱుగ వ్రాసియుంటిని.

తిక్కనకు వేఱొక పెనఁతఁడైయుండు సిద్ధనయు నాతనికుమారుఁడైన తిక్కన (ఖడ్గతిక్కన) యుఁ జోడతిక్కనాశాసన మంత్రియై సేనాధిపతులై పరాక్రమవంతులై యనేకరాజములలోఁ బాల్గొని శాస్త్రకీర్తిని గడించెడియున్నారు. చోడతిక్కరాజవ్యవహారమునఁ గాని వారిని గూర్చి చెప్పిన ప్రయోజనములేదు. కావున వారి వృత్తాంతమును దక్షిణవార వ్రాసెదను.

ఈ ఖడ్గతిక్కనకు సోదరులైన శేషన, మల్లన, భాస్కరులు పరాక్రమవంతులును శూరులు నైరిట్టి క్రిందిపద్యములలోఁ గేతనకవి దశకుమారచరిత్రమునఁ జెప్పియున్నాఁడు.

ఉ ఆశాసనీలసంపద విహంగమపుంగవశేషుఁ జెప్పవోఁ
గేతనఁ జెప్పి యుద్ధవిజిగీషను వానరశేషుఁ జెప్పవోఁ
గేతనఁ జెప్పి దిగ్విదితకీర్తితన వృషశేషుఁ జెప్పవోఁ
గేతనఁ జెప్పి కాక ధరిఁ గేవలమర్త్యులఁ జెప్పఁజాలునే.

శా. పారావారిపరీతధాత్రి వినుతింపం బోలు మల్లఁకునిక
సారోదర యశోభిరాము విహుశాస్త్రప్రభు శస్త్రాస్త్రవి
ద్యారాజత్పటుభావవిక్రము నుదాత్తసాంతు ధన్వక్రియా
చారాపాస్త సమస్తదోషవివహర తోహతనారాయణుక.

చ ఉరవడి నుగ్రసేవణపయోధి బాడబవక్కి చాట్టునన్
 దిరికొని కుంభజన్మక్రియఁ ద్రాగి రిక్కుకీతివాధువాడ్కి న
 చ్చొగవుగ నింకఁ జేసె విని చెప్పఁ జనప్రకరంబు విక్రమా
 చరిణుని సిద్ధవాన్మసుతు గావని నన్ననగంధరారణుగా.

ఈ పద్యమునఁ జెప్పిన సేవణరాజులనుఁగా దేవగిరి రాజధారి
 గా రాజ్యమేలిన యానవరాజులని చోత్రకాలులు విద్వయంది యున్నా
 రు. ఈ సేవణరాజులనుఁ జోత్రతిక్కరాజు జయించిన దశకుమార చరి
 త్రమునందుఁ దిక్కరాజును వద్దించుపందపుమునఁ గేతనకవి రచించిన
 “సేవణ కటక సామంతుఁ గర్వ మహతః” ఏను పద్యసానమువలన
 దెలియుచున్నది. వై చంపకమాలాని భాస్కరుఁడు మౌత్రిభాస్కరు
 నకుఁ బాత్రుఁడు. తిక్కనసోను మాజికఁ దెనకొండఁ జూచుఁడు,
 ఇఁకఁడు కూడ కొండఁలెరు, సోనకవసు ఉత్తతిక్కనవలెనుఁ జోత్ర
 తిక్కరాజుకడఁ సేవాధిపతిగా నుండి సేవణరాజులలో నాతనికిజరిగిన
 యుద్ధములలో బాగ్గొని జయముఁ గల్గించి యుండును.

తిక్కనసోను మాజితొండ్రయైన కొమ్మనామాత్మవిఁ దల్లియైన
 యన్నమాంబును, దశకుమారచరిత్రమునఁ గేతనకవి యాకించి పద్య
 మలలో వర్ణించియున్నాఁడు.

సీ స్వా రాజ్యపూజ్యుఁడో కారవాధీశుఁడో

నాగిభోగమున మానమున నెగడె

రతివాధు డో నిరరాజుననూజు డో

నాగరూపమున దారమున నెగడె

ధాజీధ కేంద్రుఁడో ధన్యసంపాతుఁడో

యనఁగ ధైర్యమున సత్యమున నెగడె

గంగాతల్మజన్మ డో గాంధీరధముఁడో

యనఁగ శౌచమున శౌర్యమున నెగడె

సూర్యవంశకూపాల సుందరాజ్య
 వనవనంతంబు బుధగోకవస్సుండు
 గోమహాన్మయాంభోవిధి శ్రీకృష్ణుడు
 కలనిధానంబు కొట్టరు కొమ్మకొ.

సీ. వతిధక్తి నల యడుంధరి చోలెనేనియు

సౌభాగ్యమహిమ విసరి నెనయె

సౌభాగ్యమన రతి పరియయ్యె నెవి

భాగ్యంబున నీయాంబుజాక్షి కెనయె

భాగ్యంబునందు శ్రీ ప్రతియయ్యె నెవియుఁ

దాని విలతాత్య కెనయె

తాని మిథునవి తగపానియగు నెవి,

నెర్పున నీవగ్ననైత కెనయె

యని యనెకంధంబుల నభిలషనులు

పొగడ నెగడ గృహపాపపూరితాంత

రంగ కొమ్మనామాత్యు నర్థాంగుత్తి

యభిలగుణజాలంకృత యన్నమాంబి.

తిక్కనసోమయాజి తనతండ్రియగు కొమ్మనామాత్యుడు,
 దండరాధుఁడనియు, గుంటూరు విభుడనయు భారతమునఁ జెప్పి
 యున్నాడు గుంటూరి విభుఁడనఁగా గుంటూరునకుఁ గరిణమునియు
 దిక్కనసోమయాజి కమిరుఁడు కూడ గ్రామకరిణముగా నుండెను
 కావున వీరు మొదటినుండియు గ్రామకరిణములుగా నుండిరినియు,
 గొంతి యభిప్రాయము. సుప్రసిద్ధ చరిత్రకారులగు శ్రీ. బి. వీర
 భద్రరావు పంతులుగారి చింతిప్రాయము పరికాదనిరి, కొమ్మన కరిణ
 మైన నగుగక. అయిన నాకాలమునాటి కరిణము లిప్పటివారివలె

లెక్కలు పొయ్యివారుగా మాతోమేయుండి పేరువ్రేలిష్టలు లేనివారుగా నుండెడివారని తలంపరాదు. ఆకాశపురణములు, శాస్త్రజ్ఞాన సంస్కృతై పరాకాశమవంతులై యాశ్చర్యకారవము కలవారై తమ గామ సంగ్రహమునకుఁ గావలసిన సైన్యము నుంచుకొని రాజునకు స్వవిధముల సాహాయ్య మొనర్చుచు రాజుచే గౌరవము నందుచుండెడివారు. అందుచేతనే "విభు" "పాపాలక" శబ్దములు, వారియందు వర్తించుచుండెను. తిక్కనసోమయాజితండ్రి గామకంఠముని యంగీకరించి నను, నంతమాత్రమున నాతినిని సామాన్యసింగాఁ దలంపరాదు. ఇతఁడు సాంగ వేదివేది గండాధిపతి సూర్యవంశ భూపాల సుచిరరాజ్య వనవంశుడై గాంధీకన్యనివలె శౌర్యమున నెగడియున్నాడని కేతనకవి చెప్పియుండటచే నీనిని గేవల మొకవాయుసంగాడని తలంపరాదు. ఇతఁడమోష చోడరాజులకడ సేనాధిపతిగా నుండి నెల్లూరునందు జరిగిన యొక ఘోషణములో వీరముగము నందెననియు, నావార్త గుంటూరునం దున్న యాశావిభార్య నిని యించుకేరియు జెచాంము నంక తాను వీరవత్సినైనందులకు సంకపించి భర్తతో సహాగమునను గావించెనయ్యఁ జెప్పుదురు. భర్తమరణవార్త చెప్పవచ్చినవారి తోడను నాసమయమునఁ దనను జూడవచ్చినవారితోడను దేగా మశాశ్వతమనియు, జీవిశమునుఁ బరోపకారకముగాఁ గడపుటయు, వీరమరణము నొందుటయు నుత్తమపురుషలక్షణము లనియు వట్టి భర్తతో సహాగమున మోసించట నుత్తరాధ్వీధర్మమనియు హిలోపదేశము గావించెనట తుదఁపతల సుగుణములను దెలుపుఁదలను బ్రజలు విశేషముగా నిప్పుడునుఁ జెప్పుకొనుచుండురట.

జగద్విఖ్యాత చారిత్రుడైన తిక్కనసోమయాజి కీర్తనాదంపతులు లెఱిదండ్రులు. మొత్తమమీఁద నీకుటుంబమున మొగటినుండియు బుడితలునుఁ గవులను, శూరులును, దాతలు నుద్భవించి తమ యశ

శ్పందీకల దిగంతముల వ్యాపింపజేసియుండిరని నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును. ఈకుటుంబమువారు, నెల్లూరు రాజధానిగా నాచుట్టు ప్రాంతముల నున్న దేశమును బరిపాలించిన చోడ గాజులొడ మంత్రులుగను సేనాధిపతులుగ నుండి పేరుపడసిని చెప్పుట కీవంశమునందలి పేరులు సాత్త్వికముచున్నవి. ఆకాలమున మంత్రులు, సేనాధిపతులు మొదలగు రాజకీయోద్యోగులు తమ సంతానమునకుఁ దమ ప్రభువుల నామములనుంచి తమఃస్పృహనను వెల్లడించు నాచార ముండెడిది. తిక్కన రచించిన నిర్వచనోత్తరరామాయణమునఁ గృతివందిన ప్రభువు మనుమసిద్ధి. ఆతనితండ్రి తిక్కరాజు. ఆతనితండ్రి మనుమసిద్ధి. ఆతని పూర్వుఁడు నల్లసిద్ధి. ఈపేరు లీవంశవృక్షమునఁ గాన్పించుచున్నవి. మన చారిత్రికపురుషుండైన తిక్కనపేరు, మనుమసిద్ధి తండ్రియైన తిక్కరాజునుబట్టియే వచ్చినదని తలంపవచ్చును. కాళహస్తి యందున్న తిరుకాళత్రిదేవుఁడే యాంధ్రమునఁ దిక్కన యైనాఁడు. చోడతిక్కరాజునఁ దిరుకాళత్రి దేవచోడుఁడని కూడ పిలిచెను.

ఇట్టి సుప్రసిద్ధవంశమునఁ దిక్కనసోమయాజి జననమని మహాకవి యగుటయే గాక గొప్ప రాజకీయ వేత్తయై మహాదాతయై వేద వేదాంగసంప్రస్తుతై కృష్ణస్థితై కవివంశిత పోషకుండై కృతవతియై శాశ్వతకీర్తిని గడించెడియున్నాఁడు.

కొద్దికపా కొమ్మనప్రగ్గడ కొడకు మల్లనప్రగ్గడ యనునాతఁడు విశ్వేశ్వరశివదేశికుని (కాశీయగణపతిదేవుఁడు రాజగునపు) యొద్ద ధాన్యాధిపతిగానుండి శా. శ. ౧౨౦౪ చిక్రిదాసు సం.౪ ఆశ్వయుజ బహుళ తృతీయనాడు విశ్వనాథదేవుఁడు దీపమునకై యేఁబడి గొడ్డాల నిచ్చినట్లు గుంటూరు మండలములోని నందర గ్రామమున నొకశాసన మున్నది (A. R. నెం. ౪8 రు. 1917) పై వంశవృక్షములోఁ

గొమ్మన కొడుకు మల్లన కనుపడుటలేదు. కాని దాని తుదికొమ్మల
యందు దిరువురు కొమ్మన లున్నాను. వారిలో నెవరికైన మల్లన యున్న
బిందినాడేమో! లేక యాతడు వంటియొక జంకము గావినాడో!
శాసనముగా నాతడు భారద్వాజగోత్రుడని యున్నది. తిక్కనసోమ
యాజి గోత్రముగోత్రుడు. శాసనములోని వాత పొరపాటు కావ
లయును. లేదా కొట్టిగుళువారిలో పెండ్లిగోత్రములవాడండి యుండ
వలయును.

తిక్కనసోమయాజి తన్నునగూర్చి చెప్పినవిషయములు:

ఈమహాశివుని బిందిన గ్రంథములయందు, దననుగూర్చి యేమి
వ్యాసికొని యుండెనో చూతము.

ఇతడు నిర్విచనోత్తర రామాయణమును శ్రీ వహాభారతమున
విటపర్వమాదిగాఁ దుదిపాఠకు బదులైదు పాఠములను, వాంధ్రమున
బిద్య కావ్యములుగాఁ రచించి యుండెను. నిర్విచనోత్తర రామాయణ
మున శితిఁడు తననుగూర్చి యీయొక పద్యమును మూలమే చెప్పి
కొని యున్నాఁడు.

మ. అమృతాదాతమనీష నే నుభయ కావ్యప్రాధీః బాటిరను శి
బ్దమునం బొంగుకం గళావిడుడ వానస్తంబసూత్రుండ గో
రిమగోత్రుండ వహాభారతాంఘ్రికమలధ్యానైక శీలుండ న
న్నపకుం గొమ్మనమంత్రీక సుతుఁడది కాక కుండసన్నానందకా.

ఈ పద్యమునందు, దాని శివధక్తుండ నైవల్లు చెప్పి యున్నను
జైష్ణవద్దేవమున్నవాడు కాఁచని నిర్విచనోత్తర రామాయణ రచనము
వలనను నందరి ప్రథమపద్యముననే "హరిహరపద్మగర్భామ" అని
చెప్పియుండుటచేతను స్పష్టమగుచున్నది. వంటియు సంస్కృతాంధ్ర
కావ్యకల్పమునందు, బారిగుడ ననియు, గళావిడుడనియు, జైష్ణు

కొని యుండుటచే నదివఱకేవియో కొన్ని సంస్కృతాంధ్రగ్రంథములను రచించి యున్నట్లు పొగకట్టుచున్నది. కాని యీ రామాయణ భారతములు దక్కనికే నేగ్రంథములును నీశచరచనములు మఱకు లభ్యముఁగుట లేదు. తిక్కనసోమయాజికి దశకుమార చరిత్రమునుఁ గృతియిచ్చి కేశవకవి:

క. అభిమతుఁడు మనుచుభూరిభు

సభఁ దెనుఁగున సంస్కృతమునఁ జతురుండై తా

మధయ కవిమిత్రనామము

త్రిభువనముల నెగడ మంత్రితిక్కఁడు దాల్చె

అని చెప్పియుండుటచే నీతఁ డనేక సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథములను రచించినట్లు తెలియుచున్నది. కేశవకవిచెప్పియుండకపోవుటచే నీవిహాళవి రచనలు పోల నైనను తెలిసికొను నదృష్టము లేకపోయినది. ఆకాలమునాఁకి, తామదివఱకు రచించిన గ్రంథములపేరులను గాని తనుపూర్వులు రచించిన కావ్యములపేరులు గాని చెప్పుకొను నాచారము లేదు. తిక్కనసోమయాజికూడ తనతాతనుఁగూర్చి చెప్పునప్పుడు "సారకవితాభిరాము" అని చెప్పినే గాని యాతఁడురచించిన గ్రంథములనుఁ జేర్కొనలేదు.

సంగమవంశజుడైన కంఠరాజభార్య గంగాదేవి తనభర్తవిజయములను వర్ణించుచు వ్రాసిన శుభరావిజయమును సంస్కృత గ్రంథమున దిక్కనసోమయాజిని సంస్కృతః పులలోఁ జేర్చి వర్ణించినది. కాని అందునను నాతఁడు రచించిన గ్రంథనామముల నీయలేదు.

ఈ మహాకవి. భారతములోఁ గూడఁ దననుఁగూర్చియుఁ దన పూర్వులనుఁగూర్చియు నొకపద్యమే వ్రాసికొనినాఁడు.

సీ. వజ్రనకుండు సన్మాన్యగౌరవగోత్ర
 మహితుండు భాస్కరమంత్రితనయుఁ
 డన్నమాంబాపతి యనఘులు గేతన
 మల్లిన సిద్ధనామాగ్నవరల
 కూరిమితమ్మండు గుంటూరిభుండు కొ
 వ్వనసింహనాథుండు వధుకీర్తి
 విస్త్ర సాధుఁడౌ వస్త్రబహుత్రవ
 విరిశీటఁడు సాంగ వేదవేది

తే యర్థిగల వచ్చి వాత్సల్య మశయల్లి
 సస్పదీయ ప్రణామఁబు లాదరించి
 తప్తి దీక్షించి కరుణార్ద్రదృష్టిఁజూచి
 యెలమి నిల్చిని యానతి యిచ్చెనాశ.

తీర్థన, తనవ గూర్చిగాని, తనపూర్వులమఁగూర్చిగాని యీ
 గ్రంథములయందు విశేషముగాఁ జెప్పకొనకుండుట కాత్మశ్లాఘనమునం
 దిష్టము లేకపోవులయో, పూర్వగ్రంథములయందు వర్ణించియుండి మరల
 మూలఁ జెప్పకొనుట రుచింపకయో యైయుండును. ఇప్పుటివారిసలె
 గాక యానాటి మహాకవులకు, స్వవిషయ కథనమునం దిష్టముండెడిది
 కాదు. సన్నియభట్టు తండ్రిపేరైనను గృహనామము నైనను జెప్పకొన
 లేదు.

ఇతర గృహనామము: నివాసము:

తీర్థన తన గృహనామము నెవ్వరును జెప్పకొని యుండ
 లేదు. కేతనకవి రచించిన దశకుమార చరిత్రమువలన వీరియింటిపేరు
 కొట్టరుపువారని యెఱుంగగనగుచున్నది. మొట్టమొదట వీరి గృహ
 నామము గుంటూరువారినియుఁ బిచ్చుట కొట్టరుపుగా మారెననియు
 నుండరు. తీర్థన పూర్వుల నివాసము గుంటూరుమండలమునలి

పడుగుపాడనియుఁ గొన్నితరములయిన పిమ్మట గుంటూరునకువచ్చి
యచ్చట నివాసమేర్పరచుకొనిరినియుఁ దిక్కన పితౌఁజూచి జీవిత
కాలమునందో, కాక యీతని తండ్రిలకాలముననో నెల్లూరునకు
వచ్చి యట నివాసమేర్పరచుకొని రెండు ఖెప్పుడున్నారు. తిక్కన
నెల్లూరునివాసి యనుట నిశ్చయవద విషయము. తండ్రిని గుంటూరు
విభుండనుటచేత తండ్రినివాసము గుంటూరునియే చెప్పకొప్పును.

కొన్ని శాసనములలో కోష్ఠాధిపతి యను సామస్కృత శబ్దమునకు
దొంగున కొట్టరువు అని వ్రాసియున్నారు. ఇట్లే భండారాది
పతులకు భండారువు అని యుపయోగించియున్నారు. తిక్కనవంశీయు
లలోఁ బూర్వు లేమహారాజానాథులనో కోష్ఠాధిపతులై యుండిరినియు
నాకాలపు తెలుగుభాషనుబట్టి వారిని కొట్టరువు అని వాడియుండి
రినియు దాని ననుసరించి యీవంశీయులకు “కొట్టరువు” అను నింటి
పేరు వచ్చియుండుననియు మాహావదగి యున్నది. ఈపే రెప్పుడు
వచ్చెనో చెప్పట కాధారములు లేవు.

కొట్టరువు అననొక గ్రామ మండలనియు దానినిబట్టి పీఠి
గృహనామ మేర్పడెననియుఁ గొందఁ జూచుచున్నారు. కాని యది
సశ్యముకాదు. కొట్టరువుగ్రామ మెచ్చటనుండెనో వారు చెప్పలేదు.
గుంటూరు నెల్లూరు మండలములలో కొట్టరువులేదు.

దశకుమారచరిత్రమండలి తిక్కన ప్రశంస:

తిక్కనపోమయాజి, మూఁకుటిక కేతినకవి రచించిన దశకుమార
చరిత్రమునుఁ గృతినందెను. అందుఁ దిక్కనగూర్చి యాకేతినకవి
రచించిన పద్యముల నీక్రింద మదాకూరించుచున్నాఁడను.

సీ. సుకపిండబృందరక్షకుఁ డెవ్వఁడనె

పీ. డిననాటకకు దొడ్దవైనవాఁడు

చిత్తవిత్తస్థిశివుఁ డెవ్వఁడనిన

వీఁ డనిశబ్దమున కష్టమైనవాఁడు
దళిదిశావిశ్రాంతియఁకుఁ డెవ్వఁడనిన

వీఁ డనిచెప్పఁటకు బాఠమైనవాఁడు
సకలవిద్యాభాషణుఁ డెవ్వఁ డనిన

వీఁ డనిచూపుటకు గుఱియైనవాఁడు
మునుముడిదివిహిత సమస్తరాజ్య
బాగ్యధోరీయుఁ డభిగ్రూహివభవుఁడు
గొప్పరూపు కొవ్వనామాత్మకు కూర్మిసుతుఁడు
దీని జనతావిధానంబు లెక్కఁజేరి.

క. అగు ననఁ గొమ్ముయొక్కఁడు
జగతి నపూర్వార్థబ్రహ్మచారివలె మై
నెగడిన బాణోచ్చిష్టం
జగత్ప్రియం బనినపలుకు నఫలం బయ్యెకా.

క. కృతలు రచియింప సుకవుల
కృతలొప్పుఁ గావంగ నొరుసకిం దీర నె నా
కృతఃకుఁడు వితరణశ్రీ
యతఁ డెన్నఁడుసుతుఁడు లెక్కఁ డొకనికే దక్కఁగా.

సీ. సరిసకపిండ్రుల నెత్తరుది ధను లొప్పుఁ
గొను ననులధికకీర్తనకుఁ దెకవు
లలిత నానాకావ్యములు చెప్ప నుభయభా
వలయందు ననుట ప్రశంసప్రసాద
యర్థమై బెక్కుకృత సగ్రహారంబులఁ
గా నిచ్చు ననుట పొగడదపాలము

మహితఃక్ష్మికలైన బహువిరయాగంబు

లోనోంచు ననుట వృత్తము దారి

పరువి కొక్కరి కిన్నియుఁ బ్రతువృత్తి

నిజమునై పెంపు సొంపార నెగడునట్టి

కొన్ననామాత్మ తక్కున కొలఁది సచివు

లింక నొక్కరుఁ డెన్నంగ నెందుఁ గలఁడు ?

ఇతఁడు శేషల వంటియే గాక దండాధీశుఁడగుక నై నట్లు
శేషన రచించిన యీక్రింది పద్యముల వలన స్పష్టమగు చున్నది.

4. శ్రీకరవరచనదూ

రీకరణఁనోడశుధచరిత్రుని ననుకం

పాశరహృదయుఁ గులాబ్దిసు

ధాకర శుభముూర్తిఁ దిక్కదండాధీశున్.

5. శ్రీవిలసన రమణీయా

భావిశధవపాదపద్మ భావనిధానా

భూవిసర్త శుభచరిత్రా

ధీవిభవాత్తస్వరూపః తిక్కచమూపః.

శేషుని రచించిన యీపద్యములయందు దత్తికయొక్క గాని
యొక్కై గాని శేషుని విశ్వయముగాఁ జెప్పవచ్చును ఆధ్యాత్మికజ్ఞాన
సంపన్నుఁడగు నీమహామహానుజు తనవంశమున రాజోపురారల కైళ్ళ
రస్మయము సంపాదించి నిలుజయుంచవలయు నను కోరికలనాడు కాఁ
డనుట కిదివి కుమారుడొక చిన్నగామయమునకుఁ గరణ మైనాడను
టయే నిర్వచనము. ఇఁకను తన శక్తినింతయును ప్రభుకార్యనిర్వహ
ణము నందు వినియోగించి చోడరాజ్యస్థాపనాచార్యుఁడయ్యెను. తన
పాండిత్యమును లోకశ్రేయమునకును, ఆంధ్రసాహిత్యాభివృద్ధికి నుప

యోగవరచి, యుద్ధంభరచనమును గావించుటయే గాక యనేకపు
లక్షఁ బండితులకుఁ బోత్సాహ మొసంగియున్నవాఁడు మారనవంటి
మహాకవి యీతనికి శిష్యుఁడగుటయు శేరువంటి పండితకవి కృతిదాత
గావులయు, బిర్యవంటివాఁడీతనిచే బిరుదమును గ్రహించుటయు
నిఁద్యుక్తఁ దార్కాణములు.

హరిహరనాథుని ప్రశంస:

ఇశఁడు పరమ భక్తాగ్రేసరుడనుట కీతని రచనములే దృష్టాంశ
ములు. ఇతనికాలమున పీఠశైవవైష్ణవమతములు పరస్పర ద్వేషముతో
నుండి యన్మోన్మహింసకూడ గాంచుకొను స్వభావముతో మెలగు
చు వచ్చినవి. అట్టిసమయమున నీమహానుభావు శివశైవల కభేద
మును ప్రతిపాదించి, హరిహరనాథుఁడను దైవమునకు తనభాతమును
గృతీయింపెను. నెల్లూరునందు హరిహరనాథ దేవాలయ ముండెడి
దనియు, దిక్కనసోనుయాజి భారతిము నాయలయమునఁ బవిత్ర
హృదయముతోఁ గూర్చుండి రచియించెననియు జెప్పుదురు. భారత
విరాటపర్వ కృత్వాది యంబి “అపహ్నాసి యాగృత్యంబులగు పుణ్య
ప్రబంధంబులు దేవస్థలిం బ్రొంపించుటయు మౌక్త్యూయాగధన ఏకే
షం బగుట జేసి” అనువాక్యము లీ యంశమును ధునిపర్చుచున్నవి.
ఈకృతిరచన మొకవిధముగు వేదశాస్త్రముననున్న తిక్కన మనసార
విశ్లేషించెను, ఈతనితనవాతకపులు కొందఱిని నమకరించి తమ
గంధములను హరిహరనాథునకు గృతీహొసంగిరి. నెల్లూరునం దిప్పు
డీయాయలము లేదు. పాండవుల యాలయ మొకటి కలదు ఇప్పుడు
రంగనాథస్వామి యాలయమున్నచోటనే పూర్వము హరిహరనాథుని
యాలయ ముండెడిదనియు నదిశిథిలమైరాఁగా నావ్రదేశమున రంగనా
థాలయమును నిర్మించెననియు జెప్పుదురు. నెల్లూరుకడ చెన్న రెండు
పాయలై నదనియు, రెండవపాయ నెల్లూరునకు దక్షిణమున నుండెడి

దగియు. నదియిప్పుడు పూడిపోయినదనియు, వాపాయకు దక్షిణపు
టొడ్డున హరిహరనాథ దేవాలయ ముండెడిదనియు దాని శిథిల
చిహ్నము లిప్పుడును గన్పడుచున్నవనియు కొందఱుచెప్పెను బైద
రాజు పెరిటనాథకవి తన పంచతంత్రము నీ హరిహరనాథులకుఁ గృతి
యిచ్చియుండటచే నాతని కాలము వఱకును (పదనైరవశతాబ్ది) పంచాయ
య ముండెని విశ్వసింపవచ్చును. సప్తగోదావరీ సంగమమున నొక
హరిహర దేవాలయ ముండెడిదని ద్రాక్షామనుమదలి యొకశాసనము
(పదకొండవ శతాబ్దినాటిది. ద. హిం. శా. సం. ౪ సంఖ్య ౧౦౫౯)
వలనఁ దెలియుచున్నది. హరిహరనామక పట్టణమొండు కర్ణాట దేశ
మునఁ గలదు.

హరిహరనాథునిఁ బ్రశ్నించుచు తిక్కనరచించిన యీక్రింది
శ్లోక కూడేరునకుఁ బరచునీతిఁ గల్గించెనట!

“కిన్నామూలాం కినుకొస్తురంబా

హస్మిన్మయామాం బహుమన్యసే త్వమ్

కిం కాలకూటః కినువా యశోదా

స్తవ్యం శివ స్వాదు వద ప్రభో మే”

“ప్రభో! నీవు అలంకరించుకొనుటగో అస్థిమూల నిచ్చయిం
తువా లేక కొస్తుధము నభిషిక్తువా? నీకు కాలకూటము దుచ్చుము
గామంబునా? లేక యశోదాస్తవ్యము దుచ్చుముగామంబునా నాకుఁ
జెప్పుము” ఇది పైశ్చోక్తార్థము.

భగవంతుడు స్వప్నమునఁ బ్రత్యక్షమై శివకేశవుల కభేదమును
బ్రతిపాదించుచు గంధమును రచించిపంపాడు. దనముఁ గొనియాడు
చున్నట్లేకొని పోయియున్నాఁడు.

ఉ. వైదికమార్గనిష్ఠ మగు వర్తనముం దగ నిర్వహించుచు

శ్లోకము లేనిది మతి నిష్ఠులవృత్తిగఁ జేయుచుండ మ

తృప్తవిరంగప్రకటనాచారము కల్గి నాశ్శు ప

మౌనముఁబొందఁ గావ్యసముం గొనియాడుచుచుండు నెప్పుడుకా.

స్వప్న సాక్షాత్కార కథను జెప్పిన వాగ్గో మొనరివాడు
తిక్కనసోమయాజి. తరువాతకవులు పెక్కురీతిని నమకరించి తమ
గ్రంథములలోఁ దమపూర్వులలో, తమగారాధించెడి దేవతలలో స్వప్న
మనఁ బ్రత్యక్షమైయున్న వానినినుచు వచ్చిరి. కొందఱు ఆవియొక
యోచారముగాఁ బరిగణించి యట్లు చెప్పినవియుండునని తలంచిననుఁ
దిక్కనసోమయాజివంటి భక్తాగ్రగణ్యుల శీర్షసాక్షాత్కారమయ్యె
నని యూహించుటయే సహజము. పరమహంసామకృష్ణుడు గాని
తాదేవి ప్రశస్తితువుగుచూడెడివి చెప్పబయు నది సత్యమనివిశ్వసించు
టయు నీయరవదియవ శతాబ్దియందలి సంగతులు. మానవులకుఁ బర
మేశ్వరి సాక్షాత్కారి ముంధవమని యాశాలమునఁ గొంతటి విశ్వాస
ము. కాని యది యా ప్రవాచ్య విహీనము కాఁజాలదు.

హరిహరనాథుఁడు తిక్కన మౌనయమున నిద్రించుకొనిన
దేవుఁడే కాని యగ్వాప్సరూపుఁడు కాడని కొందరిమతము. అది
సత్యముకాదు. హరిహరనాథాలయములు పూర్వకాలమున నచ్చ
టచ్చట నుండెడివనటకు శాసనస్మృత్యములు కలవు ఆయాలయము
నందలి యేకగ్రహమున హరిహరరూపములు రెండునుఁ గనుపడు
నట్లు చెప్పబడియుండెడివని చెప్పుదురు. తొమ్మిదిదాకరిమాడలమున
రాజోలుశిలూకాలో కేశవస్వామి యాలయమున నెదుటిప్రక్క
కేశవరూపమును వెనుకప్రక్క శ్రీరూపమును మలచియున్నది. శ్రీ
మహావిష్ణువు మోహిరూపమున శివుని వందించినకథను సూచించు
టకై యీవిగ్రహమును నిర్మించి యచ్చటివారు చెప్పుచుండురు.
కావున హరిహరనాథుఁడు కేశవమనసికాంధనకొఱకుఁ గల్పించు

కొనినవాఁడేకాక యర్హస్వరూపుఁడుగఁగూడ నున్నాఁడని విశ్వ
సింపపడుచును

తిక్కనసోమయాజి నిర్వచనోత్తరరామాయణమును రచించుచు
నాఁటికి బూర్వమే తలివంఁజులిరవురును స్వర్గము నలంకరించియుండి
రని చెప్పుదురు ఓనివిబట్టి యారతని బార్యమునాదే మాతాపితృహీను
డయ్యెననియుఁ బెనరి ప్రపంచే బంపబడి విస్మయ నభ్యసించి స్వార్థిల
బుఁపూర్ణుడయ్యెననియు నెంచడగియున్నది.

తిక్కన యజ్ఞకథ :

తిక్కనామాత్యుఁడు రాజకాంక్షములలో నిమగ్నుడై యున్నను
బ్రాహ్మణోదితములగు చైత్యకర్మల నుపేక్షింపలేదు. నిర్వచనోత్తర
రామాయణగర్వయందు “బుధారాధనవిధేయ తిక్కననామధేయ”
యనియు, భారతగర్వయందు “బుధారాధనవిరాజితిక్కనసోమయాజి”
యనియుఁ బెలుపుకొనియుండుటచే నీతఁడు నిర్వచనోత్తరరామాయణ
రచనమునకుఁ కరువాతను, భారతరచనకుఁ బూర్వమునను జన్మము
చేసెననుట స్పష్టము శేషవకవి దశకమారచరిత్రమునఁ దిక్కననువర్ణిం
చుచు “మహితదక్షిణ లైన విహవిధయాగంబు లొనరించుననుట
వర్ణనము దారి” యని చెప్పటచే దశకుమారచరిత్రమునఁ గృతినొందు
ఁకుఁ బూర్వమే యారతఁడు యజ్ఞమును శేషియుండునని కొండఱును
చున్నారు. అదిపల్కమైనచోఁ గేతనకవి యెచ్చటనైనను తిక్కన
నామాంతమున నాతఁడు యజ్ఞకర్త యని సూచించుపదమును వేయ
కుండ నుండఁడు. అట్టి పది మేదియు దశకమారచరిత్రమున లేదు.
కావున నాయూహయందు స్యామలేనని తిల పవలసియున్నది. శేతన
చెప్పినదానికి వైశ్యదేవాదియాగము లని యర్థము చెప్పువఁసియుండను
మునునుసిద్ధి చేయఁబడినవివ భారతరచనారంభమునకుఁ బూర్వమీతఁడు
జన్మ మొనర్చియుండునని నాయభిప్రాయము.

నన్నయభట్టు రచింపగా విగ్రహనభాగమును పూర్తిచేయించుటకై తగినవికృతముగా జాజనరెండ్రుడు ప్రయత్నముచేయుచు, నన్నయ రచనమునందలి తుదిపద్యమగు:

ఉ. శౌరదగాత్రు ల్బజ్జలలన తరతారః పోరవంతులం
జాతతరంబు లయ్యె వికనన్నవక్తరవగంధబంధువో
దాసమారసౌరభముఁ దాల్చి సుధాశుభీర్వరూణ క
రూరపరాగపాండుఁ చిపూరములం బరిపూరితంబులై”

యవపద్యము నొకతాళపత్రమునై వ్రాయించి యిట్లు వ్రాయగలిగిన కవులెవరైననున్నచో వీభావమును దమకైలిలో రచించి పంపుడని రాతాస్థానములకుఁ బంపెననియు, నది మనమసిద్ధికడకు రాఁగా, దిక్కిన సోమయాజి యాపద్యమునే క్షేత్రోపత్రమునై వ్రాసియచ్చెననియు, నన్నయలో సమానముగా దాని వ్రాయఁగలనను తిక్కనభావమును గ్రహించి రాజరాజానిని తనకడకుఁ బంపుచుని మనమసిద్ధిని గోరెననియు, దిక్కిన యందులక గీతరింపకపోగా మనమసిద్ధికి గోపము వచ్చి “పలుపుగిలో నీబుజ్జనొడిచి బిధుల వెంటఁ దిప్పి మాంసమును దిసిపించెద” నని తూలనాడెననియు, నరువాత రాజు వశ్యతైత్తుడై తనమాట విలువుకొనుటకై తిక్కనామాత్యునిచే యజ్ఞము చేయించెననియు నొకకథ చెప్పెను. కాని యింకలక్షణమును సత్యము లేదు. (యజ్ఞముచేయువానికి క్షేరిమును, సూరెగుటయు, సోమపానమును గర్తవ్యములు)

మనమసిద్ధి మహారాజు రాజరాజునకుఁ దరువాత రెండవంధల సంవత్సరములలో నన్నవాఁడు భారతమును బూర్తిచేయించుటకై రాజరాజు ప్రయత్నించెననుట గూడ నాధారములు లేవు. భారతమును దనకుఁ గృతయిచ్చుని మనమసిద్ధి యడిగెననియు, దిక్కినయందుల కంగీకరింపకపోగాఁ బైసికైప్పికథ నడచెననియుఁ గొందఱుండురు.

కాని యందును సస్యము లేదు. తిక్కన భారతమును రచించువానికి, మనుమసిద్ధి జీవించియుండెనో లేదో యని సంశయముగా నున్నది. భారతమును భగవంతునకుఁ గృతి యీడ్చివచ్చు డిందుల కభ్యంతరమును గలుగఁజేయు స్వభావముకలవాఁడు కాఁడు మనుమసిద్ధి తిక్కన యెడల మనుమసిద్ధిగౌరవము మొఁడు. శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు తనయంత్రి నైన తిక్కనను "అప్పాజీ" యని పిలిచినట్లే మనుమసిద్ధి తిక్కనను 'మామా' యని పిలుచుచుండెడివాఁడు. మనుమసిద్ధి తిక్కనలకుఁగల యన్యోన్యగౌరవము నిగ్విచనోత్తర రామాయణము నందలి యీక్రింది పద్యములవలనఁ దెలియుచున్నది.

చ. హాహారపద్మగర్భలను నాదికబింధుల నూన్ముసత్కృతి

శ్చిరాలను భక్తిగొల్పు తగ వారికృపం శనితొలిలాస వి
స్తర మహాలీయుఁడైన నను సర్వగుణోత్తమూర్తి మన్మథూ
వరుఁడు దగంగరాజులిచి వారసమన్నన నాదిరించుచుకా.

క. ఏ నిన్ను మామయాసియెడు

దీనికిఁ దగ నిమ్మ తారతీకస్యక నా

కీర్ణుడ ఁగు దనినను

భూనాయకువల్కు చిత్తమున కిం పగుడుకా.

జీ. సకలలోక ప్రదీపకు డగు పద్మిలీ

మిత్రకంఠమున జన్మిం నెవనియుఁ

జూచిన మగలైనఁ జొక్కెడుఁట్టి సౌం

దర్య సంపద సొంపుఁ దల్పెననియు

జనరూపదయానందజనకమై నెగడిన

చతురత కల్పి నప్రతిమఁడనియు

మొఱసి యొండొంటికి మిగుల శౌశ్లాఘ్యక

విభావితకీర్తుల పెంపెననియు

వివిధవిద్యాపరిశ్రమవేది యనియు

సరసబహుమాన విరచనాశాలి యనియు

మత్స్యశిఖరుఁ డగుచున్న మనుమనృపతి

సుభగుఁ గావించుటకు సమత్సుకుఁడ నైతి.

మనుమసిద్ధి మహారాజు దిక్కునకు రాజదిహ్మముల నిచ్చి గౌర
వించిన ట్టిక్కిందిపద్యమునఁ గేతవకవి చెప్పియున్నాఁడు.

గీ. అందలంటు గొడుగు లడవఁబుమేల్కట్టు

చామరములు జమిలికఁ బులులును

గంబగట్లు భూమిగానికగాఁగఁజెం

పెంగు రాచపదవులెల్లబడసె.

ప్రపద్యమునందు మనుమసిద్ధి వివిధవిద్యాపరిశ్రమ వేదియనియు,
సరసబహుమాన విరచనాశాలి, మునియు చెప్పియున్నాఁడు. అట్టి
వాఁడు తిక్కననుఁ బఁపూస్త్రలాడెనివలించుటకును లేదు కావునఁ
బైకథ యెంచిమాత్రమును పిన్నసలీయముకాదు. కృతినిఁ గన్యకలోఁ
బొల్పిన వారిలోఁ దిక్కనయే మొదటివాఁడు. రాజరాజు పరీక్షార్థ
మంపిన పద్యము పైనికెప్పినది కాదనియు "నిండుచునంటు" అనుపద్య
మనియు గొందఱుఁ దును. మఱియొకటియని యింకఁ గొందఱుఁ దును.

తిక్కనతిరువారి నాతినివంశము :

తిక్కనసోమయాజీఁ దరువాతి నాతినికమారుఁడు నెల్లూరువకు
వడచుట రెండుమూఁడు కోస్తూరుదూరములో పినాకినీసదీశీరమందున్న
పొట్లూరుగ్రామ కుఁజీఁమును సంపాదించి యక్కడ నివాసఘోష్టిరము
కొని రనియు నప్పటినుండియు వారు పొట్లూరివారిని పిలువఁబడు
చుండిరనియుఁ జెప్పుచున్నారు ఈవశానాతిని వర్ణించు రెండు పీస
పద్యములను బ్ర. శ్రీ. వీరేశలింగమహంతులు గా రాంధ్రకవుల చరిత్ర
మున సుదాహరించియున్నారు. ఆ పద్యములివి :

పీ. భారతపర్వము ల్పదియేను వరుసగాఁ

దెలిగించె గుంటూరితిక్కయ్య
యామహాత్ముని వృత్తుఁడొకొమ్మనఘమందు
కల్పితచంద్రబాబురి కరిజింబు
నాకొమ్మనకుఁ గల్గె హరిహరామాత్ముండు
నెమ్మిటో నశనికీఁ గొమ్మఘనుఁడు
ఁహిమిలు నరసిఁగి రామన తిప్పన

యాగామనకు సోమయాప్యముండు
ఆమనునకు బీరరామాత్ముడతనికి
సోమలింగమంత్రి యామహాత్ము
నకును సోమగాజనాముఁడు జిహ్వా
ఘనుడనంగ సుతులు గలిగి రందు

పీ. సోమమంత్రిఁగల్గెనుకుండు పావనమంత్రి

యతినికి బీరన యామనునకుఁ
గూరిమి తనయులు గోపాలభద్రార్య
నరసింహమంత్రి లనంగ ముగ్గురు
వారిలో నరసింహవసునకు శరభార్యఁ
డును తానకరామాత్ముఁడు నరసింహ
ఘనుడనఁ బాత్రులు గలిగిరి ముప్పైరు
వారిలో శరభార్యచర్యనకును
వీఁడును గలిగె వేడ్క నామంత్రీ
శరభమంత్రివఁడు జనన మొంది
ప్రెలియన్నవాఁడు పాటూరిలోఁ దన
కులము పెర్చిలంగఁ గొమరు మిఱి.

ఇందులో మొదటిపాదము పూర్వరచిత మనియు, రెండవ పాదము శరభరాజు గారిచ్చిన పాశానుక్రమణికనుబట్టి బ్రహ్మశ్రీ శత మంటము వెంకటరంగనాథశాస్త్రిగారు రచించి రచియు, జెప్పచు నీపద్యములను శరభరాజుగారు వీరేశలింగముపంతులుగారి కిచ్చిరట, పాటూరి కరణికుమునబట్టి వీరు పాటూరి వారైవారట.

కొండ తీవంశావళిని గూర్చి సంకయమునఁ దెలుపుచున్నారు. తిక్కనరూపమూడి యుపయోగించిన గంటపుబర చాలకాలము వీరి యంట నుండెడినవియు నందుచే నొకప్రక్క సగవ్యతి విగ్రహమును నొకప్రక్క విఘ్నేశ్వర విగ్రహమును జెక్కబడియున్నవనియు బ్రతీతి కలదు. అది యిప్పుడున్నదో లేదో తెలియదు. బ్ర. శ్రీ వీరేశలింగ ముపంతులుగా రీసంశాలివిబట్టి తిక్కన కాలమును నిర్ణయింపయత్నించిరి. ఇప్పుడు శాసన రూపమున నీమూల కాలము స్పష్టముగాఁ దెలియుచున్నది. కావున నందుల కీవంశావళిలో బిర్రేను మడికిసింగ పకుఁ లితామహుడైన యల్లాడమంత్రి తిక్కనసోమయాజి పాత్రివి బుర్రునుమాడెనని సింగకవికృత వాసిష్ఠగమాయణములో జెప్పబడి యున్నది.

ఆంధ్రభాష కీదొనర్చిన సేవ :

ఆంధ్రభాషాభివృద్ధికై పాటుపడినవారిలోఁ దిక్కన యగ్రగేహుఁ డు. నన్నయూడు లాంధ్రభాషలోఁ గావ్యములను రచించినను, వారి కావ్యములలో సంస్కృతపదము లధికమును, ఆంధ్రపదములు స్వల్పము గను నున్నవి నన్నెచోఁడుడు. సోమనాథుఁడు మొదలగు శివకవులు తమ గ్రంథములలో దేశీయపదముల నధికముగనుపయోగించి యాంధ్ర సాహిత్యాభివృద్ధికై యెక్కువగా పాటుపడియుండిరి. తిక్కనసోమ యాజి రెండ్రుగ్రంథములను రచించుచుండే కాక, యాకావ్యములలో

దేశీయపదములను జక్కగా సంస్కరించి యుపయోగించి, తన రచన
ముల నాంధ్రసాహిత్య గ్రంథములనుగాఁ జేసెను. ఆంధ్రభాష్యుల
రచయితలలోఁ దిక్కన యగ్రగణ్యుడని చెప్పనొప్పును. ఆంధ్రసాహి
త్య పోషణయన కీర్తఁడు పడినశ్రమ యపారము. ఈతనిరచనములు
తెండును సంస్కృతమున కాంధ్రీకరణములైనను, ఇతఁడు గొప్పసంస్కృ
తపండితుడైనను, నీతని కవిత్వమునందుఁ “నన్ను పయోగింపుఁడు నన్ను
కొనుఁ”డని సంస్కృతపదములు ముందునకువచ్చి యుట్టూరిలూగించు
చున్నను, నాంధ్రవాపాభివృద్ధియే మనమున నిడుకొని నిశేషముగా
జాతీయపదములనే యుపయోగించి, రసమువృత్తియైనట్లు కావ్యరచన
సాగించినవాఁ డీమహాకవి. ఈతని కవిత్వమునందు సంస్కృతపదము
లున్నను నవి యతివృదులములై సామాన్యము వాడుకొనుచుండునట్టి
వియుఁ “పవి సంస్కృతపదములా? జాతీయములా?” యని సంశయము
గల్గించునట్టివియునైయున్నవి. ఈతఁడు తన రచనావిధానమునుసూచిం
చుచు నిచ్చినోత్తర రామాయణమునః

ఉ జాత్యముగాని నొప్పుయినసంస్కృత మెయ్యెడఁజొప్పుః వాగ్యసాం
గత్యము సేయుచోనయిన నిద్యములోఁదిగః జెప్పినట్టుఁ దా
గ్రత్యముదోఁవఁ (జానము ప్ర) కారము వేఱగునశ్చిరంబులన్
ప్రత్యయరూప మంచునిడఁ సూరల కిన్నిధ మింపుఁజెంపదే.

అనుపద్యమును జెప్పి యూరీతిగ నే తన కావ్యములను విరచించినాఁడు.
ఈసంస్కృతమునఁ దిక్కన కవిత్వపుసామ్రాట సూపుటకై కొన్నిపద్యముల
నిలు న దాహించుట యావశ్యకము కాకపోదు.

ఉ. నన్నుఁ బరాధరించి పదనంబునకుంజని కీచకుండు ము
న్నున్ను లెఱుగు దప్పక సుఖోచితకయ్యను విద్రవేయ నీ
కన్ను మెగుడ్చుమాటటకుఁ గారణమెయ్యది భీమసేనః మీ
యన్న పరాక్రమంబు వలదన్ననొకొ దయమాలి త్కటా! (వివ)

క. ఆపదఁ గడవఁజెట్టఁగ

నోపి శుభంబైనదాని నొడఁగూర్చునుమా

కీపుబువునకుఁ బాంతు

తొట్టెనాలుఁడు నిన్నఁజూపి చనియె మహాత్మా!

ఆ. కొడుకుఁగాంచు రాచకూతుఁడెద్దానికి

నట్టినినికి నుచిత మైవసమయ

మొనరెఁ దడయు నీశనొప్పదు జనములు

ఉ. ప.

నట్లుగాని వుండు లనగు మిమ్ము

లే. పట్టపఁలింటిపూర్వకపగిడిఁ గర్ణుఁ

దుగ్రమూర్తియై వెలుఁగుచున్నవాఁడు

మాధవా! మఁద్రభంబును మరలనిమ్ము

బ్రతికియిందిన శుభములు బడయవచ్చు.

క. ప.

చ. పెరవును లావుఁజేసయును వీరల కారయ నొక్కరూపదు

స్తభుజశక్తి ధర్మజాఁడు శబ్దవి రూపడగింది యివ్వసుం

ధరఁ గొనునొక్క నెడితనిఁ దా సమయించి సమస్తమేదివీ

శ్వరుఁడుగఁ జేయనొపునొకా శక్తిఁడు కౌరవరాజనందనుక (కప)

ఉ. కూరుఁడు లోభియున్ శత్రుఁడు గొడియుఁడున్ జడుఁడుం గృతేఘ్నుఁ

ద్రు

నేరనివాఁడు బాంకరియు నిందక నోర్పునతండు బంధయుక

ధీతలేమి దుష్టయ మతివ్యసనత్వముఁ గల్గువారలుం

జేరువ నున్ని భూపతికిఁ జెట్ట యొనర్చు నరేశ్వరోత్తమా! (కాంప)

సీ. దివియలోఁ బడుఁబుర్య దివియయై త్రిసనానిఁ

భావంబు వొందునె! యోపి దున్న

నాఁగేటిమొసఁ జచ్చు నానావిధప్రాణు

లన్నరువొందునే యిఘము? వాసు

దతువను లేయ విధాత్మవశమున నా
యపు దెగినట్టిజంతువులు సచ్చు
నేము సంపితమచి యించు శినియు నహం
కారంబు వారికిఁ గలుగ దట్లు

అ గాన చూచె వారిఁ గల్గెష మొందదు
పుష్కపాపదుఃఖ బుద్ధియాల
మనిశివుండు వాఱియు ఎనుకొనసవోరె నై
యధిధర్మ మైనివిధము వినుము.

అ. వ.

ఉ ఏను హింసించుసెప్ప విటె లేని దురాచరణంబు లిమ్మెయికా
మానవు రోగి చేదయునెమా దక్షులై దెత్తి లంబదా కిన్
గాని యెఱుంగఁ దప్పు వతికారము గల్గునై యుద్ధిపోరె నీ
దైవ నికృష్టవృత్తివల మంది తలం దెదుగాక పిమ్మటకా. ని.రా.

స్థాల్లిపులాకన్యాయముగ నీవర్తములుఁ జూపితివి గ్రంథమునకు ను నిట్లే
యొడను. ఈవినిజూచి కేకినహర నాదు లిట్లే తిమ్గ్రంథముల
యందు జాతీయ వదముల నుండి రచించుచువచ్చిరి. కాని శ్రీనాథాచ
మహాకవులు కొండటిహర్షమును వికనాది తమ కావ్యములను సంస్కృత
పదకాలములలో సంపితైవిరి సాంస్కృతిక దీర్ఘసహసములతో
గ్రంథములను రచించుటయే గొప్పతనమని తలంచినవలెనుకాకఁ గొం
దలు కలను. అంధభాషలోఁ గావ్యచరమును జేయఁదలచికొనినప్పు
డు కేళీయపరములలోఁ బాతకలోకమునకును విరువారికిని హృద
యాహ్లాసమును గలుగజేయునట్లు రచియించుటయే గొప్పతనమగును
గాని సిఘంటసాహాయ్య ముండినఁగాని యర్థముకాని గూఢసంస్కృత
పద సమాసములతో నాంధ్రకావ్యమును రచించుట గొప్పతనము కా
జాలదు. ఈసందర్భమున మొల్ల తన రామాయణమునఁ జెప్పిన

క. మును సంస్కృతంబు లేటగఁ

దెవిగింపెడిచోట నేమి తెలియఁజుండఁ

దనవిన్యమెఱుఁగఁగొమ్మఱ

ఘన మగు సంస్కృతిముఁ జెప్పఁగా రుచియగునె.

ఆ. తేనెసోక నోరు తియ్యన యగురీతిఁ

దోస యర్థమెల్ల దోపకున్న

గూఢశబ్దతతి కొల్లాటపని యెల్ల

మూఁగ చెవుడు నాడుచుప్పటగును

క. కండవమాటలు సామెత

లంధముగాఁగూర్చి చెప్పనది తెనుఁగుకటక

జొందె రుచియై టినుల

విందై మఱి కాఁపించు విబుధులకెల్లక.

అను పద్యములు స్ఫురఁగకు వచ్చుచున్నవి తిక్కనసోమయాజి తన గ్రంథములయందు యొగించిన దేశీయపదములు వేరొలఁదిగ నున్నవి. సంస్కృతపదముల విషయమున "బాణోన్మిష్టా జగత్రయ" మ్మనెడు మాట దేశీయపదవిషయమున నీమహాకవికి వర్తించు ననుటకు సంక యములేడు. ఈభావమును దశశుమార చరిత్రకృతికర్తయగు కేతన కవి "అగుననఁగొమ్మఱతిక్కఁడు" (ఈపద్యమును బైనదాహరించి తిని.) అనుపద్యములో వ్యక్తీకరించి యున్నాఁడు.

ఇ త వి క వి త్వ గుణ ము :

అద్వితీయ ప్రతిభావంతుఁడగు నీమహామహావి కవిత్వగుణమును జాపనెంచుట సూర్యుని కాగడాలో, జాపనెంచుట వంటిది. అంధ్ర కవులలో నీతఁడే సమాను లింకరులేను. ఈకవికవిత్వ మంతిగా సర్వనాకర్షణీయ మగుటకుఁ గారణములు కొన్నిగలవు. అందు

మొనటిది:- ఈనడు చేవట్టిర కావ్యములయందలి యతివృత్తములు, అగ్యులవగు నుండుగల యతిహాసములలో శ్రేయములనునవిరెండు. భారము, రామానుజము, ఈ కావ్యములు రెండింటి నీతఁడు చేపట్టివాఁడు. 'పాణినావలయమ్ వలయేన మణి' యనునట్లు కవిత వలన కథయును, గథచే గవినియు శోభకెక్కును, వ్యాస వాల్మీకిల ప్రతిభ జగద్విదితనుగుండు. గాఢ మికావ్యముల యందలియతివృత్తములే తన కంతాశక్తిని బ్రదర్శించుటకు, దగిన కథ రీతికి లభించుట గొప్ప ముద్దవము.

రెండవది:- పాసౌశ్మవము ఈని కవితయందు పెద్దకెద్ద పాసౌశ్మత సమాసము లుండవు. చిన్న చిన్న దేశియవరముల నీ విశేషముగా నీకఁ దుంపయొగించును. ఏతావున నెవడమువయొగించిన రస మున్నెట్లునో యీఁబవందునకు బాగుగాఁ దెలియును. ఎచ్చట నై సంస్కృతాసమాసము లున్నను, అవి మృదువద సంయుతములై మనోహరముగా నుండును. వాని యర్థమును గ్రహించుటకై సఘంటు కథారముల యక్కరయుండదు.

మూడవది:- అర్థగాంభీర్యము, ఎంతచిన్నపాముల నువయొగించినను వాఁడెంతయో గాఢీర్థ్యముగు సర్వ మిమిడియుండును. పాతకుని శక్తికొలఁది నంగలి భావగాంభీర్యము విడిచిపెగురుచుండును.

నాల్గవది:- వ్యర్థపదరాశిశ్రమము. ఇతని కవిత్యమునందు, పాదపూరణమునకును యతిపాసల కొఱకును దెచ్చిపెట్టుకొనెడి పదము లుండవు. ఎచ్చట నెవి వృల్పముగా నటి పరము, లున్నను నవి కేవలము పడికట్టరాళ్లుగా నుండిక యవియుఁ గూడ నెంతయోకొంత తూకమును దెచ్చునవిగానే యుండును.

ఐదవది:- పాత్రోద్గత్యము. కవిత మంతరిసవంతముగ నున్నను, పాత్ర పోషణము యుక్తముగ లేకున్నచో సహృదయుల కానందము కలు

గడు. భారతమున ప్రధానపాత్రములు రెండు ధర్మగాఢము, ద్రావిడయు. తిక్కన నీయిగురువను భారతమునఁ దుదికంటఁ జక్కగా రూపిందినాఁడు. ఈ విషయమున వ్యాసుఁడెకాటె నీతివిదే పై చెయ్యియైనది. ధర్మగాఢాజ్ఞా రాజవీరజ్ఞాన, సమయోచితజ్ఞానము కార్యదీక్ష. ఇంద్రియవిహము, సత్కామము, ఓర్పు మొదలగు గుణములను జూపుచు, దిక్కన వ్రాసిన భాగముల నొక్కచో, జేర్చి చూపినచో, లోకమున కేండ్లయో మేలుకలునని వాయభిపాయము భారతమందలి యితరపాత్రములనుగూడ వీరిఁడు చక్కగా పోల్పరించినాఁడు.

ఆటవది:— భావప్రకటనము. తాను చెప్పవలయుకొనిన భావముపాతకు లకు విష్టముగాఁ దెలియునట్లు చిన్న చిన్న మాటలతో వ్రాయు నేర్పి కః శేషరస కలవడన జ్ఞానకొరరి కలవడలేదు. ఇరువురువ్యక్తులు మాటలాడనప్పుడది పద్యరూపమున నున్నను దృశ్యప్రబంధములో వలె నెదుగుగా గూర్చుండి మాటలాడుకొనుచున్నట్లేయుండి పాతకుఁడేండ్లయో యానందము కలిగించుచుండను పొరాణికున కట్టిపందర్బములో వాదనమును దనమాటలతో శ్రోతలకు విప్పి చెప్పుట కవకావము గలుగుచుండను. ఎంతటికఠినవిషయము నై నను నీ ప్పమాటలతో సులభముగాబోధపడనట్లు చెప్పుటలో నీతిఁడు విగుల నిపుణుఁడు.

వీడవది:— రసబోషణము. సందర్భము ననుసరించి నవరసములును పాతకుఁడనుభవింతులకుఁ దగిన యతివృత్తమును గల్పించుట యందును, ఆరస ముప్పుతలుపదముల నుపయోగించుట యందును రసబోషణమునందును నీతిఁకిఁగల శక్తి యపారిము.

ఎనిమిదవది:— లోకజ్ఞాప్రసూనము. ఈ మహానుభావుఁడు శేవల పండితుఁడును, గవియు నై గాక లోకజ్ఞా మెఱింగిప మహామేధావి.

శాస్త్రముల యందును గ్రంథములయందును జెప్పబడినదియేగాక నిగ్గమును ప్రపంచమున జరుగుచున్న విషయములను గ్రహించి యంశలిమంచిపెద్ద, నెఱింగి లోకహితమును గాంక్షించి, తన యనుభజ్ఞానమును దన గ్రంథములయందు బ్రకటించిన మహాపురుషుఁడీతఁడు.

ఈ కారణములచే నీతనికవిత్వము పండితసామర జనానురంజకమై సర్వజనహృదయాకర్షణ మొనరించుచున్నది. నీచి కుదాహరణములను జూప నెందినచో నది యొక పెద్దగ్రంథమగును.

ఈతని యాంధ్రీకరణ విధానము :

ఈ మహాకవి భారతాంధ్రీకరణమును యధేచ్ఛగా సాగించి నాఁడు కాని మక్కికొక్కిగా చేయలేదు. ఇతఁడు విరాటోద్యోగ పర్వములలో మూలమౌనలికథను మాత్రము నైకొని తంయిష్టము వచ్చినట్లు పెంచియుఁ గువించియుఁ బాత్రోదిత్యముకొఱకును రసపోషణము కొఱకును చాలమార్పులనుఁ గావించి యాపర్వములను స్వతంత్ర గ్రంథ మనునట్లుగా రచించినాఁడు. భారతమునందు పాతకులకును శ్రోతలకును నెక్కువయాహ్లాదమును గలిగించినవి, విరాటోద్యోగ పర్వములు. తిక్కనసోమయాజి నీ పాఞ్జానమును, పాత్రోదిత్యమును గనుపరచి, యీరెండు పర్వములను రచించియుండెను. ఈవి యాంధ్రీకరణ విధానమునుఁ జూపుటకై యీపర్వములనుండియే దృష్టాంతమును నైకొనుట సమంజసమని యట్లుచేసితిని.

కౌంవసభకు శ్రీకృష్ణుఁడు రాయభారము పోవనన్నప్పుడు ద్రౌపది శ్రీకృష్ణునితో నుడివినవాక్యములను, సంస్కృతభాషయు నుడియు. తిక్కనభారతమునుండియు నెత్తి యీక్రింద వ్రాయుచున్నాఁడను.

“సుతా ద్రువదరాజస్య జాతాయతేమూర్తతా

సంపూజ్యసహదేవం చ సాత్యకించ మహారిథమ్”

“భీనుసేనంచ సంశాంతం దృష్ట్వా వరమదుర్మహః

అశ్రుపూర్ణక్షణా వాఙ్మయవాచదం మున్సిరి.”

“విదితం తే మహాబాహూ ధగ్గజ్జనధుసూదన

యథావికృతి మాస్థాయ ద్రుశితాః పాండవా స్సఖాల్.”

ధృతరాష్ట్రస్యపుత్రేణ సామాత్యేన జనార్దన

యథాచ సంజయో రాజా మంత్రం రహసి శ్రావితః”

“యధిష్ఠిరేణ దాశార్హ తచ్ఛాపి విదితం తవ

యథోక్తః సంజయ శ్రేష్ఠ తచ్చ సర్వం శ్రుణు త్వయా.”

“పంచవస్తా లదీయం తాం గామా యతి మహాద్యుతే

అవిస్థలం పృష్ఠలం మాకండిం వాణావతమ్.”

“అవసానం మహాబాహూ కశ్చిదేకంచ మంచయమ్

ఇతి దుర్యోధనోవాచ్య స్సుహృద శ్చాస్య కేశవ”

“నచాపి బ్యాకరో ద్వాక్యం శ్రుత్వా కృష్ణ సుయోధనః

యధిష్ఠిరస్య దాశార్హ శ్రీమత స్సంధి మిచ్ఛతి”

“అప్రదానేన రాజస్య యది కృష్ణ సుయోధనః,

సంధి మిచ్ఛన్తు కర్తవ్య స్తతః గత్వాః కుచన.”

“శక్తిం తి హి మహాబాహూ పాండవా స్పృంశయై పునా

ధా ర్రరాష్ట్రబలం ఘోరం క్రుద్ధం ప్రతిసమాసితమ్.”

“నహి సామ్నా నదానేన శక్యోన్మేషు కృన,

తస్మాత్తేషు నకర్తవ్య కృవా తే మధుసూదన.”

“సామ్నా దానేనవా కృష్ణ యేన శామ్యంతి కత్తకః

యోక్తస్య నేషు డండ స్సాన్వితః జీవితం వరిశ్చితా.”

“తిక్కా తేషు మహాదండః క్షేప్రక్యః క్షిప మచ్యుత,

త్వయాచైవ మహాబాహూ పాండవై స్సహస్పంశయైః”

“వరత్సమం ధర్మం వాగ్దానాం తవచైవ యశస్కరమ్
కీర్తయ్యాం భవేత్ కృష్ణ శ్రుత్యచ సుఖావహమ్”
శ్రుత్యేమేగహి హంత్యః క్షత్రియో లోభయస్థితః
అశ్రుత్యోవా దాశ్వా స్సధన్వ మనన్తిషతా”

“అశ్రుత బ్రాహ్మణా త్రాత స్వసావే వ్యవస్థితాత్,
గుగ్గ్వా సర్వవర్ణానాం బ్రాహ్మణః ప్రస్తుతాశ్రుతాత్”

“యథా కర్మే భవేద్దోషో వధ్యునా నే జగార్దవ
సకర్మ సాక్షిః కర్మప్రతిభి ధర్మకర్తా విదః”

“యథా త్వం నస్మైకే దేవ దోషః కృష్ణ తథా మరు,
పాండవై స్సహదాశ్వా వృంశయైస్సహ సైచిత్రైః”

“పురుక్షం వత్సేయ విప్రశ్మేగ జగార్దవ,
కామపీమంతరి మాదృక్ పురివ్యా మస్తీ కేశవ”

“సుతా ద్రువనరాజ్య వేదియధ్య త్పయస్థితా,
కృష్ణద్యుమ్నస్య భగిని తవ కృష్ణప్రియాః శి”

“అజరాధ కులంప్రాప్తా స్సుమా హృదో ర్మహాత్మకః
మహిషీ పాండుపుత్రాణాం పంచేంద్ర సమవర్ససామ్”

“సుతా మే పంచభి ర్మైత్రైః పంచజాతా మహాభాగః,
అభిమన్య ర్మథా కృష్ణ తథా తే తవ ధర్మతః”

“సాహం కేశగ్రహం ప్రాప్తా పరిక్లిష్టా సఖాం గతా,
వశ్యతాం పాండవుత్రాణాం త్వయి జీతి కేశవ”

“జీవత్సు పాండవుత్రేషు పాంచారే వ్యధ కృష్ణేషు,
దాసీభూతాస్మి పాపానాం సఖాంధ్యే వ్యవస్థితా”

“సరస్వతే వ్యచక్షేషు ప్రేక్షమాణేషుపాండవు
పాహి మా మిత గోవింద మనసా చింతితాఽనిమే”

“యత్ర మాం భగవాన్రాజా, శ్శశరో వాక్య మబ్రవీత్,
హం వృణీష్వ పాంచాలి వారాహ్వాసి మతాసిమే.”

“అదాసాః పాంచవా స్పంశు సరథా స్సాయుధా ఇతి
షయోక్తే యత్ర నిర్ముక్తా నవనాశాయ శేకవ.”

“ఏవనిధానాం దుఃఖానా మభిజ్ఞోఽసి జనార్దన
త్రాయస్య ఘండరీ కాత్ సత్యర్తజ్ఞాతి బాహుమ్”

“నన్యరూం కృష్ణ కీర్త్యస్య దృతగాష్ట్రీః చోదయోః
స్థుషా భవాయథ స్థా సాగం దాహృతా బలాత్”

“ధి క్వాద్విస్య ధనుశ్చక్రాం భీరుసేవన్య ధిన్మ
యత్ర దుర్యోధః కృష్ణ మహారత్నమపి జీవత”

“యది లేఽహ మనుగాహ్యో యది లేఽస్తి కృపామయి,
ధాతరాష్ట్రేషు వైకోపః సంయో కృష్ణ కథియతామ్.”

వైశంపాయనః,

“ఇత్యుక్త్వా మృదవగూఢం వృకినాగ్రిం సుదగ్ధనమ్
సవీర మసితాపాంగీ సర్వగంధాధివాఽరిమ్.”

“సర్వలక్ష్మిసంపన్నం మహాభుజవృమ్

శేకవక్షం వరారోహం గృహ్యవామేన పాజినా.”

“పద్మాక్షే ఘండరీ కాత్ మువేన్యో గజగామినీ,

అశ్రుపూర్ణాక్షణాదీనా కృష్ణం నచన మబ్రవీత్”

“అయం తే ఘండరీ కాత్ దక్షానకరోధ్యుః

శ్చురవ్య స్వర్వ కాశేషు పశేషాం సంధి మిచ్ఛతామ్”

“యది భీమార్జునాకృష్ణ కృపణౌ సందితామకౌ.

పితామే యోత్స్వి తేవృద్ధః సగావుతే గ్రహగర్హైః”

“పాచచైవ మహావీర్యాః పుత్రా మే నాధురూదన,

అభిమత్యం పురస్కృత్య యోత్స్వింతే కురిచి స్సహ”

“దుశ్శాసనభుజం శ్యామం సంభిన్నం పాంసుకుంతితమ్,
యన్మహాతు నవశ్యామి కా శాంతిః హృదయస్య మే.”

“త్రయోదశహి వద్వాణి ప్రతీతం త్వా గతానిశే,
నిధాతు హృదయే మనుం ప్రదీప్తమివ పాపహమ్”

“విదీక్షితే మే హృదయం భీనువా శ్చల్యపీడితమ్,
యోయ మధ్య ఏహాగాహు ర్ద్ధమే నామశ్యతి.”

“ఇశుక్వా కాష్ఠసంఘేన కంతే గాయతగాచనా.
రురోద కృష్ణా నిలింపం సస్వసం బాష్పగర్గనమ్.”

“స్తనౌ పీనాయతశ్రోణీసహితా వభివర్జితీ.
ద్రవీభూతి మివాత్కుష్ఠం ముంచతి వారి నీత్రజమ్.”

ఈ శ్లోకములయందు సులభగాగ్రహ్యమగుటను, గ్రంథవిస్తర
భీతిచేతను దీనికిఁ దెలుగు వ్రాయలేదు.

గీ. ధర్మనూదనుపలుకులు దనకు హృదయ
తాప మొనరింప మోమున ద్రైస్య మొంద
నున్న పాంచాలి ఇట్లని యొయ్యఁబలికె
గనలి శౌరితో గద్దకంతి యగుచు.

ఉ. అంతలుచేసి పోననది యక్కట! సంజయుకేరఁ జెప్పి పు
త్రెంతురే ఇట్టియూహల మదిం బ్రతునుండె ముక్తియుండు వా
సంతం యూకు లేవుఁక నైదు సుయోధను దిచ్చుకొక్కో? ఈ
కంతఃపాపహీనమతి నాతిఁడు నెచునె యన్నదమ్మలక!

చ. తనమునుపడ్డ బన్నమలఁ దమ్మనివైఁగఁకూర్చి పేర్చె నీ
జనవతి నైవకున్నె? యదిసక్కనఁ రాజ్యముపాలు లేక తీ
ఱున కొదవాటు గల్గిన, నెఱుంగమి జెల్లు రే? చాలరైరి దీ
రినొకొకొ నానలేమియని యాచరె లోకమువారు కేశవా?

శా పెంచేదం యమోద్భిత్తక్ష-వలు రూపింపంగ నేలూ విచా
రింక పాక మేలు నంధి తిమువారిం జాచినం దారు సా
ధింకారో? కాక పొరక దగమర్థింపం దలచేవి శం
కింకం బట్టాలో? వారు బ్రాహ్మణులై యేకిడైన నైరింపంగన్.

ఉ ఓట మొకింతయేదియు సయోధను చిత్తమనందు లేదు నీ
మాటలఁ బొవునే దుంభిమాఁడు యెఱుఁగుపూనుగాక, య
చ్చొడిన సంగరంబు లగుచొప్పులు పుట్టివనైనఁ బొండుపుల్
పొటువ కిచ్చగింతురొక్కో? పొడరొ? కానలనండ నచ్చుతా!

ఉ ఏ టుంటి నావలన దింకను నీవును రాజు దమ్ములం
గానుచిలెఁబు సూది మనకార్యము, మీసుజనత్వముం జెడం
గా నొంకధంగిసే చుక తగం గురువర్గముతోడి సంది మీ
తైన తెఱంగునన్ వలచినట్టుల చేయుఁడు నెర్పులెర్పక

ఉ ఆఱిడిబోక ముకా, ఫలమునందుటయుకా, గవి పాఠనేరమిక
మాఱునోరిదానయి మాటలు చిత్తమునందు నిల్పుకే
గాఱులు వ్రేలెనకా వినుఁడు, కడిము నెగ్గురు గాన నల్కమై
వీటికి మైనమానిసికి పెండి వివేకము గల్గ నెర్పునే.

చ వరమనఁ బట్టితికా, భరితవంకముఁ జొచ్చితి, నఁడుఁ బొండుభూ
వరనకుఁ గోడలైతి, జనవంద్యులఁ బొందితి, నీటివిక్రమ
స్థిగు లగుపుత్రులం బడిసిరిన్, సహజస్మల ప్రాపుఁగాంచితికా
సరిసిజనాభ! యిన్నిటఁ బ్రకన్తి నెక్కినదాన నెంతయుకా.

వ అట్లుంకాక,

ఉ నీవు సుభద్రకంటె గడునెయ్యము గారకమం దలిర్ప సం
భావనసేయు; దిట్టిననుఁ బంకజనాభ, యొకండు రాజసూ
యావబృథ బునఁడు శుచియై పెషపొందినవేణి పెట్టి యీ
యెవురుఁ జొడఁగా సభితు నీడె! గులాంగన పట్టినర్తురే!

ఉ. అసభ కేళస్త్రీ యగుఁటి నవం నావివచ్చి నొంచుదు
శ్వాసను జూచుచుం బతు లనింధ్రములై తగుష్ట లేనా
యాసలు మాని చిర్యముల యాకృతినున్నయెడగా, ముకుంద! వి
శ్వాసముతోడ నెన్ గొలుకవచ్చె మనం బదియుం దలంపిపో

చ. అరయమిఁజేసి కోడలన కవుడు దాసిగఁజేసె నన్యహా
పునుపుని పాలికిం బతులు నోవఁగ వీరలతోన యేను జె
చ్చెరఁజని కోటరంబు దగఁజేయుదునో? అటుగాక పాడినై
వరపుడమోపి చేయుదునో వారికి? మాధవ నిశ్చయింపుమా!

వ. అని యట్లుగ్గడించి,

ఉ. ద్రోవది బంధురం బయిన క్రొమ్మకిఁ గ్రమ్మనవిచ్చి వెండ్రుకలో
దావలచేతఁ బూని యసితచ్చవిఁ బొల్పు మహాభుజంగమో
నాఁలసిల్లి వ్రేలఁగ మనంబునఁ బొంగు కషారప్రయత్న
గావఁగలేక బొప్పములు గ్రమ్మఁగ దిగ్గలేది యార్చయై.

క. ఇవి దుస్ససేను ప్రేళ్ళం

దివిలి సగము ద్రెవ్వపోయి దక్కినయవి కొ

రవుకడ దీటుమాటల

యవంరమునఁ దిలఁపలయు నచ్యుత! వీరికా.

సీ. ఈ వెండ్రుకలు వలెఁబూర్చిన యాచేయి

దొలుతగా, బొరిగో దుస్ససేను

తను వింతలింగులు తునియలై తెదరి రూ

వటియొక్కఁ గని యుడు కాటుగాక

యలుపాలఁ బొనువడునట్టి చిచ్చే యది?

పెనుగదఁ వట్టిన భీమసేను

బాహుబలంబును బొలంచి గాంధీవ

మనునొక విల్లెప్పుడును విహించు

అ. శబ్దవికృమంబుఁగాల్పనే? యట్లు
 బిన్నుమలు వడిన ధృవంబనులకు
 నేను రాజరాజపీఠుండుఁ గన్నారఁ
 గానఁబడయ మైతిమేరఁ గృష్ణ?

ఉ. నెట్లన యిట్టియల్ల మదిసిల్పితి రక్కెనతాన్త్రేణి చౌడిం
 గట్టిపూట్లు పెద్దనయను గాలము దీనికి నాటు పెన్నడు
 బుట్టదు దుష్టవీరము పూరి జగంబులు గాఁచు నటితో
 బుట్టవు నీవు, లేజమునఁ బొల్పిన భర్తలు గల్గినచ్యుతా!

వ. అనుచు నెలుంగు రాలువడ నెడ్చిన యాజ్ఞసేనం గృహానుక్రమితుం
 డయి వారాఁడునుం డూరార్పి కూర్చుండ నియమించి కన్నీరు
 దడవను, బెన్నెఱివేణి మడువనుం దగువారి నియోగించి యమ్మా
 నెఱిలో నిట్లనెను.

పై క్లోకములనుఁ బద్యములను జదివి చూచినచో సంస్కృత
 భాగతమునదిఁ దిక్కనసోచుయాజి రచనము వన్నె పెట్టిపదని లోపక
 మనదు. ఈ సందర్భమున శ్రీ కొ. లక్ష్మణారావువంతులుగారు వ్రాసిన
 వాక్యముల నుదాహరించెదను. "తిక్కనకృతిభాగతము సంస్కృతమహా
 భారతమునకు వాహంతరీకాణ మని మనవాంఛ ఆనుకొనుచున్నారు;
 కాని యది గొప్పపొరపాటు ఇట్లనుకొనుట మనము తిక్కనయొడ
 నొకయవరాధము నేయుటయే. సంస్కృతభాగతము బంగారపుముద్ద.
 అంధకవితరంగామృదలోనుండి కావలసినంత బంగారమున దీసికొని స్వర్ణ
 కారుని బుద్ధివైధివముతో, జేయఁబడిన చక్కెరసువర్ణకములను వ్రేలిది
 డిభయభాగతములలోని యీ భేదముఁజూపి స్వర్ణకారుని బుద్ధివైధివము
 పెట్టిడిచేయుటయే మాయుద్దేశము" విరాటోద్యోగ పర్వములందక్క
 తిక్కనభాగమును దిక్కన క్లుప్తముచేసినాఁడు.

పూర్వకాలమున శివ రాజకార్యములలో నవసరము వచ్చి నప్పుడు మహారాజులు కూడ సభలోనుండి చర్చలలోఁ బాల్గొను చుండెడివారని యీకథవలన మనకుఁ దెలియుచున్నది. ఇట్టిసంప్రదాయము పురాణముగములోనేకాదు, చాత్రకయుగమునఁ గూడఁ గలదు. పదునొకండవ శతాబ్దిహిందమున మనచేశవనైకి వండెత్తి వచ్చిన మహమ్మదీయులకు సాహాయ్య మొనర్చుచున్న జయచంద్ర మహారాజుపై యుద్ధముచేయఁ జోహు నాతనియల్లఁడగు వృధ్వరాజు శత్రురాజుయైన పమరసింహుఁడు మొదలగు మహారాజులతో నాలోచించుటకై యొకసభను సమకూర్చెననియు, వృధ్వరాజు నాజ్ఞానుకూలముగ నాతని రాజీయు జయచంద్రుని తనయయు గు సంయుక్తాదేవి యాసభకువచ్చి సమరక్రమములలోఁ బాల్గొని దేశమత సరితగామునకై జయచంద్రునితోఁ జోహునట్లుట యుచితమే యనియు నందుఁ దండి ప్రాణములు నోయినను దాంతులకుఁ జంకింపననియుఁ దెల్పి భర్త ప్రాణమును విడుదొడువడియొసనియు, నన్నిదాసభయందున్న చాందూభట్టానుమహాకవి 'పృథ్వీరాయరాసా' యనుగ్రంథమున వ్రాసి యున్నాఁడు

తిక్కనమహాకవి రచించిన కావ్యములు :

తిక్కనసోమయాజి సంస్కృతాంధ్రములయందుఁ బెక్కు గ్రంథములను రచించినట్లు చెప్పుదురు. కాని రెండుగ్రంథములు మాత్రమే మనకేప్పుడు లభ్యము లగుచున్నవి. అందు మొదటిది నిర్వచనోత్తర రామాయణము. రెండవది శ్రీమహాభరితము.

నిర్వచనోత్తర రామాయణము

ఇది వాల్మీకిరామాయణములో నెప్తమకాండమున కాంధ్రీకరణము. రావణవధాంతరము శ్రీరామచంద్రుఁ డయోధ్యయందు పట్టాభిషిక్తుఁడగునటమను జరిగినకథకుఁ బూర్వరామాయణమని పేరు. ఇది

యాజ్ఞకాండలుకలది. ఈయాజ్ఞకాండములలోను జెప్పని రావణ
జనవాది పూర్వవృత్తాంతమును శ్రీరామపట్టాభిషేకానంతర సీతావనవాస
కథయు కుశలవ జననాది కథలును నెడవకాండమున నున్నవి దీని
కుత్తరరామాయణముని పేరు. దీని నీ యథయకవి మిత్రుడు తెలిగించె
ను గ్రామ్యుడెప్పులను వచనము లేకుండ రచించుచుటంజేసి దీనికి
సిర్వచనోత్తరరామాయణముని పేరుపెట్టినది. కవులు సాధారణము
గాఁ గథాసంసర్పమును గలుపు పట్టులయందును, కర్ణనలనుఁ జేయుపట్టు
లను వచనములను రచించుచుండును. అట్టివి లేకుంక నాభాగము
లను గూడఁ బద్యములచేఁ బూరించిన సాంబుగ నుండునని తన యభి
ప్రాయమును దిక్కున యీకింది పద్యములలో వ్యక్తికరించినాఁడు.
క. వచనము లేకయ వట్టన

రచియింపగఁ గొంతవచ్చుఁ జాగ్రదులకుఁ గథా

ప్రచయముఁ బద్యములన పొం

దుడితెంబుగఁ జెప్పి టార్యు లొప్పిద మనరే

క. లలితపదహృత్కృపాశ్రిం

బులన కథార్థంబు ఘటితపూర్వావరమై

యలఁతి యలఁతి తునియలఁగా

హల సందించిన విధంబు నమరగ్రవలయుకా.

ఇదిగఁ జూర్వరామాయణమును వివరి యుత్తరరామాయణ
మును దెలిగించుటకు గారణ మంతికుఁ బూర్వమే పూర్వరామాయణ
మును భాస్కరుఁడాంధ్రీకరించియుండుటయే యనియు భాస్కరరామ
ాయణమును రచించిన దీనిని సీతాదుహుఁడైన భాస్కరుఁడేయనియుఁ
గొండుటనున్నాడు. ఈసంసర్పమునఁ దిక్కున రచించిన రెండుపద్య
ముల నుదాహరించుచు వానిఁ గూర్చియు, భాస్కరరామాయణ కర్తృ
త్వమున గూర్చియు మంత్రభాస్కరుని చారిత్రమున విపులముగాఁ

జర్పించియున్నాడను. అవిషయములను మరల నిటవ్రాయుట వున
రుక్మిణి విడచితిని. తిక్కనసోమయాజి భారతాంధ్రీకరణమువలెనే
విర్వచనోత్తర రామాయణమును షక్కికిమక్కిగాఁ జేయక స్వేచ్ఛ
గైకొని రచించియున్నాడు. విర్వచనోత్తర రామాయణమును బది
యాశ్వాసములుగా రచించి తనప్రభువగు మమమసిద్ధి మహాగాజాన
కంకితము చేసెను. ఇందు నన్నయవలెనే యితఁడును తన శ్రీభము
మొదల నాంధ్రీవర్ణమును వ్రాయక యాకింది సంస్కృత శ్లోకమును
రచించెను.

శ్లో శ్రీరాస్తాం మనమక్షితికరభజానృపే జగన్మణ్డల
[పాపాదస్థి భారభాజి దధతీ సాసా భర్తా శ్రియం
శుద్ధానామగణ్డభిక్షు మదవ్యాజ్యవశ్యాగ్నినాం
యా ముత్రేణ యతేతరాం హధులిహ మానస్తసాన్దాస్థితిః]

శ్రీ మహాభారతము

వ్యాసవిరచితమైన సంస్కృతభారతమునందలివడు నెఱిమిదివర్ణముల
లోను నన్నయతఁడు ఆదివర్ణమును, సభావర్ణమును, పెరణ్యపర్ణమునఁ
గొంతభాగము నాంధ్రీకరించెను.

తిక్కనసోమయాజి యరణ్యవర్ణమునందలి తక్కిన భాగము
నాంధ్రీకరింప వలసియుండఁగా దానిని విడచి విరాటపర్వాదిగాఁ బడు
నైదువర్ణముల నాంధ్రీకరించెను. తిక్కనరచించిన :

జి. ఆదిరణీయ సారవివిదార్థగతిస్ఫురణ బు గల్గి య
ప్రాదేశపరనిర్వహణసంభృతిమై వెనుపొండియుండ నం
దాదిఁ దొకంగి మూఁడొకతం లాంధ్రకవిత్వ వికారిమంతు వి
ద్యానయతుఁడొసర్ప మహితాత్మఁడు నన్నయభట్టు దక్షతఁ
ను. హృదయాహ్లాదిచతుర్థ మూర్తితకభోపేతంబు నానారిసా
భ్యుదయోల్లాస విరాటపర్ణముల యద్యోగాదులుం గూడఁగా

బదునేనింటిఁ దెనుగుబాస జనిసాప్రాప్త్యంబులై వెంపునం

దుదిముట్టం రదియించు టొప్పు బుధపంతోషంబు నిండాఁగఁగా.

అను పద్యములనుబట్టి యరణ్యవర్ణమును నన్నయభట్ట పూర్తి గనే రదిచిన్నట్లు కన్నట్లుచున్నది కాని సాక్షిమందులకు వ్యతిరేకము గా నున్నది. ఈవిషయమునుగూర్చి యెఱ్ఱా పగ్గచరిత్రమునఁ జర్చింపఁ దలంచి యిట వదలివైచితిని.

అంధ్రలో కాభ్యుదయమును గాంక్షించి, ఈమహాభారతవిగ్నానా కాగ్యమునకుఁ దాను సంసిద్ధుడనైరినవి యీవిసాక్షాత్తులుఁ దీరిన పద్యములొక జెప్పియున్నాఁడు.

“ఉ కావన బారతామృతము కల్గివుంటంబుల నారఁ గోలి యాం

ధ్రావలిమోముం బొరయునట్లుగ సాక్షివలేరు సంస్మృతి

క్రిందవాపువంటి న చిత్రములోడ మహాకవిత్వ దీ

తొలిది నొంది పాఠముల గద్యములన్ రదియించదంగృతుల్

ప్రకాంతహృదయముతో బారిరచనదునకు దీక్షఁ గైకొనిన యీ పుణ్యపురుషుడు తెలుగుభాషగా భారతమును రదియించుట “పురుషార్థతరువక్యఫల”మని పరిహరనాథుఁడే రచియించిన ట్లికవి యీక్రిందిపద్యములలోఁ దెలిపినాఁడు.

క. సారాశక్తినిశ్చితి యయి

భారతమనువేరఁ బరగుపంచమవేదం

బారాధ్యము జనులకు ద

ద్దొంప మూఁకొంది నీ వఖండితభక్తిన్

త. తెనుగుబాస వినిగ్గింపఁ దివురు బరయ

భక్తిపురుషార్థతరువక్యఫలము గాదె

దీని తెలియకొని వేడఁ నూని కృతిన

తెన్న ముప్పించివచ్చుటఁ దిక్కుకత్తె.

అంధ్రభాషలో హృస్వము లగు కావ్యములను రచించినవారిలో దిక్కనసోమయాజిని మొదటివారినిగా నెన్నికచున్నాడు. ఇంతేకాదు, పరిమాణము నందుగూడ నీతనిలో పరమానముగ గ్రంథరచనముగావించిన యాంధ్రకవు లింకొకరు లేరు. నిర్వచనోత్తర రామాయణమున చాదావు ౧౩౦౦ పద్యములును, హాసభారతమునఁ బదునాఱువేలు గద్యపద్యములును గలవు ఈతని రచనములయందు దేభాగమును దీసి చదివినను విసుపు అనిపక యింకను జమవలయు ననియే యుత్సాహము కలుగుచుండును.

తిక్కన పద్య రచనము

కందపద్యరచనమునందు దీర్ఘము కడు నేర్పరి. మన దేశమున “పందిరి, బొడిచినవాడు బంటు, కందమును జేసినవాడు కవి” యను నొక నానుడికలదు కందపద్యములను రచించుట కష్టకరమని దీనియభిప్రాయము. కవిచౌడపు చెప్పిన:

“క. ముందుగఁ జను దినములలో

కందమునకు సోమయాజి ఘనుఁడందురు నేఁ

డండు నను మనుఁడందురు

కందమునకుఁ గుండవరపు కవిచౌడప్పా”

అను పద్యమునుబట్టి పూర్వకాలములోఁ దిక్కనసోమయాజి కందములు మతికెక్కినవని తెలియుచున్నది. ఇతడు కందపద్యములను నిరసముగా రచించుచు లేకాక సఖ్యయందుగూడ హాస సభిముగా వ్రాసె యున్నాడు. చాదావు ౧౩౦౦ పద్యములుగల నిర్వచనోత్తర రామాయణములో నైమవంశల యరువదికాఱు గంధములున్నవి. భారతమునందలి మొత్తము గద్యపద్యములు పదునాఱువేలలోను మూడవభాగమయిదువేల మూడువందలు కందపద్యములు. భిస్మర రామాయణము

న మల్లికార్జునభట్టు రచించిన భాగములో, గూడ మాటకీ నలువదికి మించి కందపద్యములుకలవు. మల్లికార్జునభట్టు పేరగల భాగములో, శాలభాగము మంత్రభాస్కరుడు రచించినది యొకవాదముకలదు. ఆ వాదము సత్యమయ్యెనేని, తాతయు పనుమఁడును, శూరులును మంత్రులు, నగుటయందే కాక, కందవశ్యుచనమున, గూడ నొకరి కొకరు దీసిపోక వంశమగ్నాదను గానాడిరని విదితమగును. విరాట పర్వాదియందుఁగల దక్కినప్రతియాశ్వాసాదియందును దక్కిన కంద పద్యములనే వ్రాసియుండెను.

తిక్కనసోమయాజి సామాన్యముగా, శార్దూల మల్లేభాదిపద్యములనే గాని, కవిరాజవిరాజితాది పృథ్వులను రచించుటలో నేర్పిరి కాఁడని యెవ్వరో యాత్రేపింపగా స్త్రీపర్వమున, గవ్వపడి యాతఁడు విశేషముగా పృథ్వులను రచించినది కొండఱుచున్నారు. స్త్రీపర్వమున వట్టిపృథ్వులు విశేషముగా నున్నమాట సత్యమేకాని, యెవరో యాత్రేపించిన మాఁడట వానిని రచించినట్ట సత్యమండదు. స్త్రీపర్వమందలి కథ దుఃఖశరమైనది అందు స్త్రీపాత్రము లెక్కువగా పాల్గొని శోకపూరితములగు వాక్యములను బల్కుచుండుటగానగును ఆకథ కవకులముగ నుండునని యాపృథ్వుల నాతఁడు రచించి యుండను. చింతకోపులములుగాని, మల్లేభశార్దూలములుగాని, స్త్రీపర్వమునలేవు. దాదాపు నలువదివిధములగు నితరపృథ్వులు లిఁదుఁగలవు.

ఈతఁడు రచించిన రెండుకావ్యములలోను, నిర్వచనోత్తర రామాయణవిత్నముకంటె మహాభారతవిత్నము రసవత్తమై యారి తేరి హృదయంగమముగా నున్నది. నిర్వచనోత్తరరామాయణమునఁ గొన్నితావులలో నీతినికవిత్నము నారికేళపాకములో నున్నదని గొందఱు అఁదురు. కాని యది సత్యముకాదు.

ఈతని కవిత్వశైలి చూపుటకదివఱకు దాహరింపబడిన పద్యములే చాలియున్నవి. ఈతని పద్య లన్నియు, రసవంతములై యుండును. అట్టివానిలో మంచివిని యనియేర్పుట యింకొకవిషయము. అయినను, రామాయణమునుండి యాశ్వాసమున కొకటివంతున వదిపద్యములను, భారతమునుండి పద్యమున కొకటిచొప్పున పదునెనిమిదిపద్యముల నీదిగువ మదాహరించు చున్నాఁడను. మిచ్చుచూపుటలో మంచి చెడ్డలు తెలిపితినిగూడఁ జూపుట ధర్మముకదా.

నిర్వచనోత్తర రామాయణము:

చ. జనకునియజ్ఞచేదికఁ బ్రకప్తముగా జనియించి యంగనా
జనతకు భూషణం బనఁగ జాలిన పీఠ రుద్రచాపభం
జన మనుమంకు విచ్చి వృష తమహుతిఁ బొగొహించి పే
ర్చిన యుధయానురాగమునఁ జిత్తభవుం జరితాప్తఁ జేయుచుకాఁతఁ

చ. వరములు గాంచి బాహుబలవ తుఁ డనం దగుహుల్కవంతుఁడ
చ్చైరవగు విశ్రాంతింబునఁ బ్రసిద్ధివహించి నితానుజన్మలం
గర మనురక్తి మన్ననఁ దగిం గొనియాడుచు సర్వలోకభీ
కరుఁడయి దేవతామనినికాయము దల్లకమందుచుండగఁ. ఆవి

చ. తనయుఁడు తండ్రియగ్గిజాడు తమ్ముఁడనం జనునయ్య రాజ్యముల్
గొనునెడ కొరకలంపలుకఁగా మఱి చుట్టఁజేరింబు గల్గునే
యను వగునంగికుఁ రిపుమదగ్రత సైఁచిన వింక నూంతుం
డ నగు నీ వేగపొంకిఁ గడంగుము నీభువదర్శ మేర్పడఁ. ఆవి

కా. కేలీకండుక వల్ల నెత్తుకొనఁమాడ్కిం బట్టి నాయున్న యీ
కైలాసాచల బిల్లు నీవు నెఱయంగా వెత్తినం జోడ్చమై
నీలా వేఁగొనియాడు తెల్లరమ వర్ణంపంగ నీకొక్క పే
రెలాకంబునఁ జెల్ల దైత్యులకుఁ బంపెక్కంగ నేనిచ్చెదఁ. ఆవి

చ. పరమపతివ్రతావిభవ భాసులీల వెలుంగుచున్న ని
 ష్కరణతి విష్ణుయం బటి చిగ్గాన న నీడనుకాధముండు ప
 త్సురూపవరిగ్రహం బయినభాగ్యసతిం గలుపింపజేసి తి
 ద్దరుని వరాకృమంబున నజశ్యముమృత్యువులండు గావుకన్. ఆ౫

ఉ. వంచినకెంపు బాసిదివి బాకి దికల్ వెలిగింది చంద్రకాం
 లంబుల నీను సేసి కుమనంబుల బింకువు సేయ బంది య
 జ్జంబుల నిద్రపుచ్చి మరుసాయకముల్ గరసావబట్టి కో
 కంబుల నేది లోకము పొగడ్తలు సేకొని చంద్రుడున్నెడ. ఆ౬

కా. వాలిం గీడిము వాయువుపు సరియే వాఁడొక్క శిజ్జుడై
 యీలాకంబులు గెల్తు నే ననిన మా తెందుంగలందే మహి
 పాలాగే సర వానివర్తనము జెప్పుం జట్ట లావికృమ
 శ్రీల లున్ భవదీయసన్నిధి బ్రశంసించుంగుం జెప్పెడ. ఆ౭

ఉ. రాజునింట నుండగ ధాసుతి నే మరలంగ దేచ్చి సం
 భావన సేత కష్టనుపవల్కిరి చూచితే లక్ష్మణా? మహా
 దేవుడు బ్రహ్మయుగా మనులు దేవగణంబులు మెచ్చ నయ్యెడం
 బావకుడిప్పి నాకు సతి బాపపుమాటలు పుట్టె నియ్యెడన్. ఆ౮

మ. ఒకనారితలకంబు గాననములో నుద్దామేశో కా ర్తయై
 వికలాలోకన మశ్రుధాంబును బృధ్విదేవిలిప్తాంగముం
 బ్రకటాక్రందనయు విక్లీకబరీభారంబు వత్త్రాజ్ఞో
 షకసిక్తాసగమోవృత్తముం గలకావస్థ బొందగా నయ్యెడ. ఆ౯

చ. ఇయ జయశబ్దముల్ సెలగ సర్వజనంబు నెలకృ నర్చిలిం
 బియ సుత యుగ్మముం దిగిది పెద్దయుగ్రాద్ధోగ గొగిలించి మో
 దయలెమనసుకడై నృపతి దిమల సమృం మొందజేసి య
 వ్యయవలవృద్ధి తిల్లుల మనం బలరం బ్రకటించి వేషున్. ఆ౧౦

మహావారతము :

ఉ. ఈశఁ డాతకత్రుడు నాహిం దగ దిగ్విజయంబు సేసె, ని
ద్యాశయార్థి వాసపు మహాపన మైసను నెక్క నన్నుడు
ద్వోతితమూర్తి కాంక్షకులొద్దఁగూ, దాగ్ధిని కాయసంతత
ఖ్యాతచరిత్రుఁ డీ చిత్రకర్తృయతుం దగఁడె నరెవ్వరా. వి. ప.

మ. తుది రాజ్యమస్థిరమగు గొ న్నడనియందుం బేరు పందించెయు
బదమ్మాడెడులు నీవును ద్విరిగి రా పాలిక పోవచ్చు నీ
యది గాడే దెగి బుట్టవై యలుము మాయ లన్నియు నేర్పింక దె
ల్లదునూ నీకని యూసుమోధను) యుల్ల బుద్ధివోనాడయి డు. ప.

ఉ. కోపము నంహరింపు యడుగుంజర! పాంశవకోటి కెల్లముం
దేవపుగా వి నీవిటుధీతఁ బూనికి దప్పినం బ్రతి
జ్ఞాపయఁ దైన ధర్మసుతుశ్లోమ ధర్మము బాహువీర్యము
రూపిణిచాక కాదె యనరూపమె నీ కిది లోకనాయకా. భీ. ప.

చ. వినుము కీరిటి! దివ్యశరవేదిని వాఁడను దేవు లేచిచో
ఁడు మును నెల్లెడికు నిఁటం జరిగెత్తునె యస్థానీబలం
బును హరి నెల్లెఁ జూచుటకుఁ బోగికివచ్చి ఁపు పాండుగా
జానకు జనింఁజేసి దెగినూపు సుశౌర్యమున ప్రవీర్యము. ద్రో. ప.

కా శ్రాంతిం బొందినవాడు పారు డపరిశ్రాంతుడు గర్జుండు దు
ర్దాంకాదగ్రత నేఁడు గీడకను నీఁడాలెన్ జహ్ని య
త్సంతంబు శక్తిర్య మొందినను గోత్రాభుల్ వడంకాదినం
గుంతిసూనునిచేతఁ గర్ణువడిం గోల్పాటు వాటిల్లునే క. ప.

చ. చదివిత నెల్లవేదములు జన్మము లొప్పుగఁ జేసితికారూ
స్పద మగుపృత్తిబొల్పి నరపాలకు లెలమ గొల్పఁగంటి దు
ర్మదరిపు సాధగర్వఁది సుర్ధవకేలి యొనర్చితం దగం
దుది నని మిమ్రాణాధవులొఁ ద్రిదివంబున కేగుటొప్పుదే. శ. ప.

చ. దురమునఁ బెంఱుఁ జేరయను దర్పమలీల పెలుంగుచుండ సు
స్థితి తమంకిపంచక విశిష్టతలంబునఁ బోరి స్వర్ణతా
బొరిసెదు నీకునై వగవు ఘట్టదు బంధులు రాజు దేవులున్
దిరియుదు రింక వారి దిగుదీనత కోర్వక యమ్ములిం చెదన్. సౌమ
మంగళమహాశ్రీ:

ఈతఁడు రణంబునకు నెత్తివనుచుండి యును

నెంతయును భక్తిగవి నాకుం

బ్రీతి యెసంగం బలికి ప్రేమ మొలయం బొగడి

కాద్యయు విసీతివిరతుండై

చేతులు మొగిల్చి జయసిద్ధియుఁగ దీవన వి

శిష్టనయ నిమ్మించిన ధర్మం

జేతల ననూనఁగు నిర్దజయ మగు మాతలకు

నెల్లయిన సిద్ధమగు నంటికి.

శ్రీహ

మ. విజదానైకపరిత్యమంగరూఢయౌక నిక్కంబురుం దాన్వైయుక
సుఃనాసంగము దేవప్రీతితి సంకద్ధార్పనల్ మాన్యగు
గృజనంబుక వికలాశ్రమస్థులకు శక్యప్రక్రియం బ్రోవుఁ బం
కజగర్భండు గృహస్థధర్మములుగాఁ గల్పించె నర్చివ్వరా. శాంప

చ. అశననిష్ఠఁ జేసి సురలాదిమునుల్ మహితౌమభావులై
రనకు సహస్రవర్షమనంతరకల్పిత మైనయేకభు
క్తవియమితంత్రముక నడపి గాధిసనూజుడు బ్రాహ్మగర్వముక
గనియె మహావాసములఁ గావి ఫలంబులు లేపు భూవరాచవ.

ఉ. ఉత్తర బిడ్డనెత్తుకొని యొయ్యన మో మలంగ వచ్చి య
త్యుత్తమతేజుడైన పురుషోత్తమ సంఘులపొంత భూధరిం
జిత్తమొల్పఁగా డనదు చెన్నగ ఫాలము సేచ్చినన్ముదా
యత్తమసమ్మండై యతిఁడు సాదిరిభాషల గావించుచున్. అప

క. మాయయ్య కాశనయనకుఁ

బోయెడు నేవితనితోడఁ బోయెద శుశూ

పాశస్త్రవనై యుండెద

నీయువీదఁ గొనుచు మగిడి యేగుము తల్లి.

ఆ.ప.

చ. వలసిన నెట్టికార్యమును వారిని నెట్టిగనైనఁ జేయఁగా

వలఁతి వృత్తుం బరీక్షితుని వత్సలతం బ్రదికించె శౌరి మొ

క్కలమున యాదపుల్ పెనఁగఁగాఁ గవి మాన్పుడువేత్త సేసె నీ

పాలియు టవశ్యభావ్యమని బుద్ధిఁదలఁచుట గాననియ్యెడుకామోప.

చ. తనవు దొఱంగ కిట్లు సుశ్రుతంబుల చెప్పున వచ్చితి వునం

బునకు మహాత్మా! యిచ్చుటను బోవదు నీమనిఁ బాసి మర్శనం

బనుపడియున్న నెయ్యము భాండులన్ శుభదృష్టి జాడుమా

చునులను సిద్ధులంబగు నెయనఁటిచందమునొందియుండ గన్గము. ప్ర

ఉ. భారతమర్తిలో విడిన భక్తిఁబడించిన శ్రీయు నాయుపున్

భూరియశంబునుం బ్రయసముక దృఢవిశ్వాసుఁ గల్గు వారి కే

కొరక లైనవేగ మొనఁగూడు సువుతునిఁ గాంచు డెడఁగక

గాంఢ మొప్పుగాఁ బడయుఁగొని ముకంబునంబుమారియున్స్వ.వ

తిక్కనరచించిన యాతర కావ్యములు :

(౧) విజయసేనము.

తిక్కనామాత్యుడు విజయసేన మను ప్రబంధమును రచించె

నని యొఁద్రతీతకలదు. ఈక్రిందిపద్యములు విజయసేనములోనివని

పదపాటి జగ్గనఁచి సమకూర్చిన ప్రబంధరత్నావళిలో నుదాహరించి

యున్నాడు ఈ రత్నావళిని శ్రీవేంగురి పరిభాషరత్నాస్త్రిలు గారు ప్రక

టించియున్నారు. విజయసేనమువ్వు డెచ్చటను గనుపట్టట లేదు.

ఇది యొక ప్రాథమిక కావ్యమని చెప్పుచు శ్రీచిలుకూరి వీరభద్రరావు గా

రాంధ్రులచరిత్రమున నీ క్రిందిపద్యముల నుదాహరించి యున్నారు. ఈ పద్యములు వారికెట్లు లభించినవో తెలియదు.

“నీ ఘనసారకస్తూరి కాగంధముల నన్య

గంధబంధంబులు గఱపి కఱపి,

కుసుమితవల్లి కాలఃకరీధులఁ జొచ్చి

గని సహృదౌహమల మునిఁగి మునిఁగి,

సమదీ కాహర్యాంగస గీతిమలతోన

క నైతిఁగల కాట కఱపి, కఱపి,

కుముదకుంఠితకోరిఁబులు దూఱి

యవిదంతులఁద్రఁ దెలిపి దెలిపి,

గీ. యనుదినమ్మ నప్పురాంతికమ్మర గట్టు

వాలు వోర వివ్రవకుఁడు వోర

నట్లువోరఁ దాను నచ్చిన శలి వోర

మలయుచుండ ముండమాకుతంబు.

ఉ. వల్లవపుష్పసంపకలఁ బించి వంతుఁడు కాపుగాకకై

యెల్లననంబు సంకటము లేకగఁ దా రొడికంబు మీఱ న

ల్లల్లన క్రోలి క్రోలి మలయాఁటఁ దండు బుర్రాగపత్రిముల్

కల్లగఁ జేసె నిత్రియఁ బలుత్వము కాముఁడు పిచ్చలింపగ్గఁ.”

విజయసేవము : (ప్రబంధరత్నావళిలోనిది)

ఉ. అల్లనఁ దొంగమెత్తి శివు నౌవలయేటిఁజలంబు పుచ్చి సం

పుల్లనఁ బాదపీఠము పొఁతనయున్న సహస్రనేత్రునై

జల్లి శివార్పనాకమలసంగతిఁ బ్రోఁటగసేయు నట్లు శో

భిల్లగజాననుండు మదభీష్మితిస్థికుండు గావుతిన.

శా. గీర్వాణాచలసారు వాత్సరీవన కీర్తాహతం జైన న
య్యర్థిర్యంభము నంస నంత ఘరశ్చోద్యత్తైత ల్యర్థి దృ
క్పర్వంబై పొదిగట్టి పేర్చిన మదిం గంబంబి యంచుకా కన
న్గర్వోన్మీలిత సేత్రుడై మెఱయు పేదండననుం గొల్పెదకా.

శీ. వడ్డంబులును వప్రవద్దాగప్రతి

లింబములును తిగ జెసి మెఱయె

గల్గొలములును రంగవల్లకరాయిత

తుంకములును ఏటు లోటువడంగ,

లిసములు విహారణరసపమాగతరసా

తలనాగ శిశువులు చెలియి సేయె

జక్రియగ్ధంబులు జలశేరిలోలని

తింబినీ సుకములు తడలడంగ

గీ. సాంపుమిఱి నట్టివెంపును గంభీర

తయును బరిపుటోపు పేడ్కె దగిలిజనులు

సంస్తుతింప నఖిలసన్ని పేసస్థితి

నప్పురలు పరిత యతిశయిల్లు.

శ. తరుణుల పీఠుఁజన్ముఁగవ తాఁతున మన్మథచక్రీవాకబం

ధురగతి లీల గామినుల లోరపుటూరుల పుట్టనంబులకా

కావరహస్తాండపటుపుట్టనలన్ బరిభాతీరంగమర్

దిరుగుడు వడ్డతీరములఁ దెట్టువుగట్టు సరోవరేణువుల్.

శ. కొనియెద మన్మదండగులు కోటులకమ్మదు; రమ్మబూని తె

చ్చిన సర కెంత పెద్దవెల చెప్పినఁ గొండు తగంగ నిద్రి; న

చ్చినవెలతీర్చి లక్ష్మీ తమ చెప్పినయట్లుల చేయు సాంపు పే

ర్కొన గణుతింప రాదు; పుంకోటులం బ్రణుతింప నొప్పుచో

క. కిసలయకగ్రీవినబిం

బసుధాంశుప్రాయవస్తు బహువిధరూపి

ల్లసము మద ముడువ నజాడొక

యనమూకృతి దార్పనంగ సంకన యొప్పెన్.

పి. మదనవళికార మంత్రదేవత దృష్టి

గోచరమూర్తి గైకొనియె నొక్కో

సిరికరలింబ నిస్సృతసుధాధారే ని

తలినీరూపంబు దార్ప నొక్కో

విధి కామినీశ్రేష్ఠ కజ్జానవఃసీమ

భాసురతమ లీల బడసెనొక్కో

శృంగారనవరస శ్రీవిలాసోన్నతి

సుందరాకారంబు నొందెనొక్కో

గీ. కాక యొకకథాటిడుపున బుట్టిన

భామకేల గుట్టిరామణీయ

కంబు కలుగుననుచు గన్నియపై వహి

పాలసుతుడు దృష్టి విజవనర్థి.

పి. ఆరిమానసమ్మలు దరికొనియెర్పు నె

వ్వని యజ్ఞలాకార వైభవంబు

బంధులజ్ఞానతిఁ పొందునట్లుగఁ జేయు

నెవ్వని పాండిత్య మొకఁ మొనంగి

నెట్టిమానగ్ధల నైన నెవ్వఁ వితరణం

బులు వదిజనుల చావల మొనర్పు

వనితాదనము మానసముఁ గోల్పుచ్చు వి

చ్చలపిడి నెవ్వని విలసనంబు

గీ. ఆటి విజయసేను నభిరామమూర్తి వి
ద్యావిరూఢమతి వదాన్యవరుడు
వధురవిధమైకః ధి యను జగముల్ల
నలేడు చిత్రగుణముగ్గురు డగుట.

కా ఉత్సాహపంథుమంత్రశక్తుల నజేయుండై పరీక్షించినన్
దిత్యావ్యగ్రుడు గాక విగ్రహముతో దేశంబు గాలంబు సం
పత్సమగ్ర్యముఁజూపి శక్త్యము దెసక గ్రారంభియై భూవ్రజా
వాత్సల్యార్థమనస్కుఁ దైన్యతి శక్త్యప్రీప్సితమేతుండగున్.

క. పరధన పరాంగనాజన
పరోరము ధన్యపథ నందురు న
త్పరములు మోహక వీరిం
బరికింపుము వింతు మెప్పుడు పై శున్యంబున్.

గీ. మహిమ చెడదు స్వామ్యహత్య సుహృత్కౌశ
రాక్ష్యదుర్గబల పరాయణులకు
నీవు నిదియు నెఱిగి కావంపు సప్తాంగ
సంగ్రహంబు నీతశాస్త్రనిపుణ.

ఈకించి పీసవన్యము తిక్కన విజయసేనము లోవిదని బ్రతీ
మానవిల్లి రామకృష్ణకవిగారు వ్రాసియున్నాడు.

సీ. అమృతదనని బద్ధాత్మకౌస్తుభ మైన
మోహక కొనియెడి మోపుగలిగి
విలువ యిచ్చుదమని మేడినఁ బులిజిమ్ముఁ
గమ్మునీండియు నమ్ముగలిగి
యేవస్తు పెంత ప్రాప్తెండఱు చనుదెంచి
మొంతటఁడిగిన నెదురఁ గలిగి

తమయింట లేవియ్యదు లర్థవతియింట

నైన పెదకిన లేవదు గలిగి

గీ. తమకులాచార వర్తన(1)ను కొఱకు

నంగడల యొప్పునకును బేహుమాల

గావి లాభమునకు గా దనంగ

వఱుదురు పురవరమున వైశ్యవగులు.

ఈ పద్యమును బ్ర. శ్రీ పృథ్వీరశాస్త్రియగారు తమ ప్రబంధ రత్నావళి పీఠికలో నుదాహరించుచు, వైపర్యములలో నొకటి వైశ్య వర్ణన మున్నది ఇవియు వైశ్యవర్ణననే. రెండు పద్యములును విజయ సేనమందిరే యగునా? యని శంకించివారు. వైపర్యములలో గజవతి స్తోత్రమును రెండుపద్యములలో నున్నది. పరీభావస్థనమును రెండు పద్యములలోఁ గన్పట్టుచున్నది. జగ్గనకవి సమూహములలో నేదైన పొరపాటు జరిగెనా? లే! తక్కువయే యట్లు రచించెనా? చెప్పఁ జాలము. చిమ్మపూడి అయిదేళ్ళిరుఁడను మహాకవి వికృమసేన మను నొక ప్రబంధమును రచించియుండెను. అందలి నాయకుఁడు విక్ర మసేనుఁడు. నాయక విషయము. తక్కువ విజయసేనములోని నాయకుఁడు విజయసేనుఁడు. నాయక పేరు లభింపలేదు. ఈ గ్రంథముల నామూలములలో రెండువ మూఁడవ యక్షరములుదక్కఁ దక్కినవి పూనము లగుటచే జగ్గన గ్రంథనామముల నిచ్చుటలో పొరపాటు పడియె నేమో.

అప్పకవియును, కస్తూరిరంగ కవియును, వీకిందొకపద్యము విజయ సేనములోనిఁ దన సంతయాస్థిత యతికి లక్ష్యముగా నిచ్చి యున్నారు.

ఈ పల్లభుఁ డేగు దుల్లభుఁడు పానిదేసం దగు లూని యిమ్మొయిక

దల్లద యంద దేల యుచితిస్థితికి న్నునుఁ బొంద జూపినక

దల్లియు బాధులొకమును గండ్రియు నే మనవా రెఱింగిరే
నల్లను యిల్లు నికుఁ దగునో తిగవో హకింఁ చూడమా!

కాని యాంధ్రము నే చిన్నపూడి యమరేశ్వరుని దిక్కిమసేన
మలోనినని కూచిమంచి తిమ్మలి స్వైతూళిపా మగ్గిహమున నుదా
హరించి యున్నాఁడు. దీనినిబట్టి విజయసేన దిక్కిమసేనములను జెప్పు
టలో తాకుమారు జరుగుచున్నదని నిశ్చయంపవచ్చును అట్లయినచోఁ
జైఃప్రసాదిన వానిలో నొకే విషయవర్ణనముగల రెండుపద్యములలో
నొకటి తిక్కనసోమయాజియు నొకటి యమరేశ్వరుఁడును రచియించి
యుండరు. గతాశుస్తోత్రవర్ణనములు రెండింటిలో నుత్పలమాలను
దిక్కనయు శాద్వియు నమరేశ్వరుఁడును రచియించి యుండరు.
పరిభావమున పీఠపద్యమును వైశ్యవర్ణనముగఁ జావకమాలయు తిక్కన
రచితములని నాయభిప్రాయము. తిక్కన విజయసేనమును రచియించి
యుండుట సత్యమేని, యది నిర్విచనోత్తర రామాయణమునకుఁ బూర్వ
మైయుండును.

(2) కవిసార్వభౌమ ఛండస్సు.

ఈయనొకవి యాంధ్రమున నొక ఛందోగ్రంథమును వ్రాసి
యుండెనని చెప్పుదురు వానిపేరు కవివాగ్బంధన మని కొండఱును
కవిసార్వభౌమ ఛండస్సు అని కొండఱును జెప్పుచున్నారు. మదరాసు
ప్రాచ్యలిఖిత ప్రస్తావనాంధాగారిమున 3౬ మత్తులు గల యొక చిన్న
పుస్తక మొకటి యున్నది. గ్రంథాంత పద్యవిధి:

క. తనరక గవివాగ్బంధం

బను ఛండం బవని విలయ హ్వయలోఁ ది

తిక్కనసోమయాజి చెప్పి

జనులెల్ల నుతంప బుధుల సమ్మతి గాఁగఁ.

అందలి మఱి రెండుపద్యముల నీక్రింద నుదాహరించు చున్నాఁ
డను.

క. కులములు గుణములు వేళలు

నలలింగము లంగములును నా గ్రహ వేధల్

తెలియఁగ వలయును గవి తలఁ

బలికెడువర్ణంబు లైదుపదుఁకు మొదలఁగా.

క. అకచటవర్ణలు విప్రులు

ప కటిత తివసుపలుస్థపులు రయబహుశషసర్

వికసిల్లు వైశ్యకలమున

సుకపిస్తుత లిళిలు రెండు శూద్రకులంబుల్.

తంజావూరు నందున్న పుస్తకభాండాగారము నందొక తాళ
పత్రప్రతి యున్నది. అందలి గ్రంథాంతపద్యమును పైపద్యమును
సోక రీతిగ నే యున్నవి. అప్రతియందలి మూడు పద్యములవి:

క. విద్యలలోపల నుత్తమ

విద్య కవిత్వంబు ఎఱివిత్వము ఛందో

పేజ్యము గాఢనఁ జెప్పెద

హృత్కింబుగఁ గలితిఛంద మేర్పడఁ గృష్ణా.

ఈపద్యము సూక్తిగాసారమున నున్నట్లు వాచిశృవారి ముద్రిత
ప్రతి వలనఁ దెలియుచున్నది. కాని సులక్షిణసార గ్రంథకర్త పెల్లంకి
తాతంబట్టని బ్రకటించిన వాచిశృవారి గ్రంథమునబట్టి యీపద్యకర్త
త్వమును నిర్ణయింపఁజాలము.

ఆ. చాలు కాలు కూలు సంహరించనంబు

లోలి కాన్యమందు నొసరె నెని

ఫాలలోచనుఁ డయిని భస్మమయి పోవును

బాలవార్ధికియన బాలకృష్ణ!

మ. స్వకర్మదుితముల్ తక్కువగుటను తప్పి భవవర్జను
 స్వరభిన్న పంథుక కుఃత్వములు దెట్లజ్ఞోభయాఖండముల్
 సరసాదేశవిధాగవృద్ధులును మానయుక్త వైకల్యముల్
 గరిమన బోలిఁ చక్కఁజెక్కటి యనంగా నిర్వ దేదా యతుల్

తిక్కన సోమయాజి యాలక్షణగ్రంథమును రచించెనని నమ్ముట
 కవకాశములేదు. ఈతనితో సమకాలికుడైన శ్రీనివాస యాధ్ర
 భాషాభూషణమున నదివఱ కెవ్వరును దెనుఁగుఁకు లక్షణము చెప్ప
 లేదని యాకిందివద్యములోఁ జెప్పియున్నాఁడు.

ఆ కవితఁ జెప్పి యుభయకవిమిత్ర మెప్పింప
 నదిది బిహ్వలైన నతఁడు మెచ్చ
 బరఁగ దళకుమార చరితంబుఁ జెప్పిన
 పొడ నన్న పేట పొగడవల

క. మున్ను తెనుఁగుఁకు లక్షణ
 మెన్నఁడు నెవ్వరనుఁ జెప్ప రేఁ జెప్పెదని
 ద్వన్నికరము మదిమెచ్చఁగ
 నన్న యభట్టాదిఁవి జనంబులకరుణన్.

తిక్కన లక్షణగ్రంథమును వ్రాసియున్నచో గేతవకవి యట్లు
 చెప్పియుండఁడు. తిక్కనయే యాగ్రంథమును వ్రాసియున్నచోఁ
 బైవద్యముగా “పాలవార్ధి” యని చెప్పియుండఁడు. ‘పాలకడలి’ యని
 యుపయోగించి యుండును.

అనంతాచార్యుఁ డిరువదిన్నాలు యతులను శ్రీనివాసయ నాతని
 తరువాతి వారిరువదియేడు యతుల నంగీరించుచున్న నప్పకవి యీ
 క్రిందివద్యములోఁ జెప్పియున్నాఁడు.

క. భీమన వదిచెప్పె ననం

తామాత్మ్యండు చేసె పెనుక యకు లిరువదినా

ల్లాహ్లానఁ గొండలు కవి

గ్రామములిరువదియు నేడు గావించి రొగిళ.

పైని చెప్పిన వాగ్మధన మనుగ్రంథమున ౨౭ యతులుకప్పి యున్నాడు కావున నాతఁ డనంతామాత్మ్యవకుఁ డగువాతఁకి వాఁడని యెంచెననియున్నది. అనంతామాత్మ్యండు క్రీ. శ. ౧౩౯౫-౧౪౩౦ పొగొంతమవాడు. కవి వాగ్మధనవాఁడు యతులనుబట్టి యాకాంము నకుఁ దరువాతివాఁడగుచున్నాడు. తిక్కనసోమయాజి౧౨౬౦-౧౩౦౦ పొగొంతమవాడు. కావున ననంతామాత్మ్యవకుఁ డగువాత నెకవియో యీకవి వాగ్మధనమును రచించి తిక్కనపేరు పెట్టియుండును.

(౩) కృష్ణశతకము

తిక్కన సోమయాజి కృష్ణశతకమును రచియించెననియు నీకింద పద్య మాశ్రయ లొడిగియుఁ గొండలు చెప్పిచున్నారు.

మ. ఆర యన్ శంతపుపుత్రువై విదురుపై నుక్తూరుపైఁ గుబ్జుపై
నరుపై ద్రౌపదిపైఁ గుచేబిసెపయి న్నంపవ్రజస్త్రీలపైఁ
బరఁగం గల్గు భవశృంగారసము నాపైఁ గొంతరానిమ్మ నీ
చరితాబంబులు నమ్మివాఁడ జగధీశ! కృష్ణ భక్తప్రియా!

“కృష్ణ! భక్తప్రియా!” యనుమొకుటములో నున్న శతకమున్నట్లు గానరాదు. పెన్నెలకంటి జన్నయశ్వత మగు “కృష్ణా! దేవకీ నందనా” యను మొకుటములో నున్న శతక మొకటి యున్నది. అదియు నిదియు నొకటికాదు. భావింపఁజోధనమున నెవైనపాత్ర్యము లభించిన నే తిప్ప నీశ్వర మొకటి యుండెనని కాని దానికర్త తిక్కన యనికాని భావించుటకు వీలులేదు.

తిక్కనను నతించినవలు :

ఆంధ్రభాషలోఁ బద్య కావ్యములను రచించినవలలో నీతనిని నుతించినారుండను. ఈతని కవిత్వగుణము నెఱింగిన సుప్రసిద్ధ కవులీతనిని నుతించినవద్యములఁ గొన్నిటి నీక్రింద నుదాహరించెదను.

'మ తన కావించిన సృష్టి తక్కులచేతఁగాదు నా నేముఖంబునఁ దాఁ బల్కినవల్కు లాగములై పొల్పొందునా నాజీవ తమ నీతం డొకరుండు నాఁ జునుపాత్సాహి గవిబ్రహ్మనా వినుతింతుం గవి తిక్కయజ్ఞు నభిలోర్వి దేవతాధ్యర్పితుఁ.

— ఎఱ్ఱాచోగ్గడ .

"వాక్కుత్తు తిక్కయజ్ఞుని కారము రసాభ్యుచిత ప్రబంధముగ నొక్కొక్కమాటు"

— శ్రీనాథుఁడు.

"చ ఉత్తయకవిత్వతత్త్వ విభవోజ్ఞులు సంవిహితాధ్వరక్రియా ప్రభుబుధబంధు భూరిగుణబంధుకు భారతసంహితాకథా విభుఁ బరతత్త్వబోధను నవీనపాశుసూను సంతత త్రిభువనకీర్తియయతుఁ దిక్కకవిండునిఁ గొల్తు న్ధితోక."

— మారన.

ఉ. వంచమవేదమై పఠఁగుభారతసంహిత నాంధ్రభాషఁగా వింటఁ బడేనుపర్వములు విశ్వేశగద్గితబుద్ధి నెవ్వఁడ కాంచనగర్భతుల్యుని ఎఱుడితధక్తి నమస్కరింతు ని ర్వందితక్తిర్తి వైధవ విరాజిఁ దిక్కనసోమయాజిఁ.

— శ్రీనాథుఁడు.

గీ. ఉదయకవిమిత్రు నన్యంతకుభవరిత్రు భానుసమలేఖఁ గొమ్మయపభుతిసూజ సుత్రవిభ్రాజిఁ దిక్కనసోమయాజిఁ బ్రణుతిపహ దేశకవిరాజుఁ బ్రస్తుతించి.

— పి. పినబిరన్న.

చ. ఊతిఁ గ్రోతకర్తనా మహిమచేకొని పంచమవేదమైన భా
రతముఁ దెనుఁగుటా పభిరామముగా రచియించినట్టి యు
న్నతివలెతుండు తిక్కకవి నాయకుఁ డాదట.....

—అనంతమాత్యుఁడు.

ఉ. అంధ్రీకవిశ్వతత్త్వముదంచితకీర్తి వి దిక్కయజ్ఞ వీ
రధర్తరప్రభావనిధిఁ బ్రస్తుతి నేయుదు...నల్లన
గ్గంధగభీరమంజుతరగర్జితవిభ్రామభక్తభంగి సై
రందిక యైచాటు మధుర స్ఫుల బంధురవాగ్విజృంభిగళా.

—గంగాధరకవి.

ఉ. అంజలిఁ జేసుఁ బద్మజనిశాంతుకరాంశ నిరంతరోల్లాస
స్మృతాలక్ష్మీ మధురచంద్రవివాద సముల్లసద్యవి
వ్యంశక వాఙ్మిగుంధన సమ చిత నూనసప్రప్త్తి చాతురీ
రంజిత సత్కవీంద్ర బువరాజిఁ దిక్కనసోమయాజిన్.

—వృసింహకవి.

చ. వసుపతి తారశాఖ్య గలపంచమవేదకు వాంఛితావ సు
స్థిరత రచించుచోఁ గృతిపతిత్వము గోరిప్రసన్నుడైన యా
హరిహరనాథుడేబడిసె నవ్యయ సౌఖ్యదంబు నెవ్వఁ డా
ప్రకవవరేణ్యుఁ దిక్కకవిఁ బూని నుతింతుఁ గృతార్థురొత్సవుకా.

—జక్కయ,

భగవద్గీతలను దిక్కనయేల తెలుఁగు సేయలేదు:

తారితమునందలి భీష్మపర్వములోఁ జెప్పబడిన భగవద్గీతలను
దిక్కనసోమయాజి యాంధ్రీకరింపలేదు. అందులకుఁ గారణ మాలెని
యసమ్మత్యయని తెలంచువారు కొందఱున్నారు. భగవద్గీతలు లేకుండ

వాయుబడిన శాశ్వతప్రతులు కొన్ని కవలనియు, నట్టివృత్తి యొకటి
 కుంభకోణమునం దెప్పుడును గలదనియు, నట్టివృత్తియే తిక్కనకు లభించి
 యుండుననియు నందుచేనది యాతని యాంధ్రీరణమునఁ జేసెననియు
 గొందఁ జిహ్వాపాయ పడుచున్నారు. వేదాంత ప్రతిపాదకములగు ననేక
 కథలను శాంతాశ్రమశాసనికాది పర్యయలతో సోమయాజి యాంధ్రీక
 రించి యుండెను. తర్కశాస్త్రవిజ్ఞాతమైన తిక్కన భగద్గీతల నాంధ్రీ
 కరింప శక్తిలేకపోయె ననుటకంటె వింతవిషయముక నొకటియూండదు.
 భగవద్గీతలను దత్తోదేవండితుఁడు మొదలగువారు పర్యయలుగా వ్రాసి
 యుండిరి ఆమాతృపు విజ్ఞానము తిక్కన గోమయాజికి లేనివలనను
 ట పొరపాటు. సవత్సరమారగీతలు, శివరహిందూశ పృథులయందే
 గాని, దక్షిణహిందూదేశ పృథులయందు లేవని పండితులు వ్రాసి
 యున్నారు. అందుచేతనే తిక్కన భారతమునందని లేవు అట్లే భగవ
 ద్గీతా రహితమైన భారతమే తిక్కనకు లభించినది లంఘనముట కవశాశ
 మున్నది. యుద్ధాంభధిపమున నుభయసేనామధ్యమున రథముచై
 నిలువఁబడి చూచినప్పు డిట్లునకుఁ దాను చేయబోవు గురువృద్ధ బంధు
 జన పథకాఢ్యము హృదయమునకుఁ దటి బహద్రముఁలగి యుద్ధవిముఖుఁ
 డగుటయుఁ గృష్ణుఁడాతని కాసమయమున జ్ఞానము నుపదేశించి
 రణోన్ముఖునిఁ జేయుటయు గిగియొక్క ప్రభావోద్దేశము. భారతమునం
 దిప్పుడున్న పదునెనిమిది యధ్యాయముల గ్రంథము నెప్పుడు జరిగినదని
 తలంపరాదు. ఆ గ్రంథమును జదువుట కథనుము రెండుదినములు పట్టును
 అంత కాలము యుద్ధము మాని వారు భగవద్గీతావిషయములను జర్పించుచు
 గూర్చుండియుండ లేదు. శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు, అర్జునుని మూఢత్వమును
 బోగొట్టటకై తగిన మాటలను జెప్పి విశ్వరూపమును జూపి రెండు
 మూఁడు మూహూర్తముల కాలములో వాతనిని రణోన్ముఖునిఁ జేసి
 యుండెనని తలంపవలసియుండును. భగవద్గీత ప్రక్షిప్తమని నెననుట

లేదు. తక్కినకథలన్నియు నెట్లునిస్తగింపఁబడియెనో, ఈభగవద్గీతయు భారతమున నట్లే చెప్పఁబడియుండను. కథపోతుండ నానందభయనఁ గొన్నిశ్లోకములను కూత్రముంచి తక్కినవానిని విశేషములుండి తొలఁ గించి భగవద్గీతాగ్రంథమును పేరుగా వ్రాసికొనిరేమో!

భగవద్గీతాసహితమైన భారతము లభించియున్నను, పీఠరస ప్రభావమైన యాపట్టమున వీసదునెడిమిది యధ్యాయములగ్రంథమును రచించి, సంభంగము చేయుఁజిష్టములేక తక్కిన దానిని విడిచిపెసెనని కూడ బావింపవచ్చును. భారతమునం దశేకకథల నానందము తెలిగింపక విడిచిపెట్టియుండెను. అట్లే దీనిని విడిచిపెట్టి యుండవచ్చును. భగవద్గీతను బూర్తిగ భ్రాంతరికరింపకపోయినను కథాసందర్భమును బొత్తిగా వదలిపేయక కొన్నిపద్యములను వ్రాసియున్నాఁడు. భగవద్గీత పదు నెనిమిది యధ్యాయములందును శ్రీకృష్ణుఁ డేసిద్ధాంతములను బ్రతిపాదించినో వానిని చిన్నమాటలతో నీగద్యపద్యములలో సోమయాజి సప్తపరచియున్నాఁడు. వారిలో గొన్నిటి నిట నుదాహరించెదను.

“చ. వగవగ నేమియుం దగవివారికి నై హృదయంబు గుండఁగా

వగచెడు బుద్ధిమాటలును వారిని నాడెడు నీవు పండితుల్

వగతురె యున, వాఁకి నవశ్శివిధేయకఁ జన్నవారికిం

దెగు వగలెల్ల జిత్రము వ్రేల్చు పక్షమయత్వ మొందినాఁ.

వ. ఇద్దేహంబునందు బాల్యము, యౌవనంబు, వార్ధక్యము ననంగలుగు నవస్థలం బొందినట్లును, జీర్ణములైన వస్త్రములువిడచి నూతనంబులైన వానింగైకొనినచాక్షుననుంగుని దేహాంతరాగమనం బాశ్చర్యహాసితేయదు. పుట్టపుఁ జావుననుసరి లేమి జేసి కర్మింబువోలె శస్త్రచేదనంబు మొదలైనవికృతికారణంబులకు నాత్ముండులోనుగా, డు. అప్పుడెప్పుడొనొప్పించువాఁడనునొప్పింపఁబడియెడు వాఁడనుంగాడు. అశ్రికునభావనంబును,

శరీరంబునకు భావంబును గలుగదు.

అ. ఇట్టు లగుటఁజేసి యెవ్వరిదెసకు శో

కంబుఁ బొందఁ గారణంబు లేదు

జీవుఁడెల్లభంగిఁ జెడియెడువాఁడు గాఁ

దలఁచితేని వగవలకదు మున్న.

క. పురుషుండు సెడు ననువాఁడును

బురుషుఁడు సెఱుచు ననివలుకు పురుషుండును న

య్యిరువురు నవివేకుల య

ప్పురుషుఁడు సెఱువండు సెఱుఁడు భుజపీర్వవిధి!

క. పురుషుఁ డన వేటొకండే

పురుషోత్తముఁ డైనయేన పురుషోత్తమతా

స్ఫురణకుఁ బురుషత్వం బును

మొరమొరగల దదియ కాదె మియిమోనుఁ గ్రియకున్.

క. సమరంబు రాజులకు ను

త్తమ కర్మంబది యపాశృతస్వర్గదాప్తి

రము సుమ్మ రెమ్మ దగఁ గ

య్యము సేయుము దీనికేల యనుమానింపన్

క. ఫలములయెడ బ్రహ్మార్పణ

కలనవయం డగుచుఁ గార్యకర్మము నడవక

వలయుం దత్వేజ్ఞానము

తలకొనినం గర్మకమము దానై కలుగుక

క. వైరమున నులిచి తెల్పక

కారాకులు డుల్లివల్లు కర్మము రెల్లం

దార పెడఁబొయవలయుట

సారకృపం దెలియఁ జెప్ప శౌరియతనికిఁ

విశ్వరూప ప్రదర్శనానంతరమునః

“ఏను లోకక్షయకర్త యగుకాటుండ నిచ్చోజనసమాజసమా
హరణంబునకుఁ బ్రవృత్తుండనైతి నీవు సంపదయునవి లే దీగురు
భీష్మాదు లెల్లను లేకుండువార నా చేతం జచ్చినవీరి నెల్లనుజయిం
చినవాడ వగుటకు నిమిత్తమాత్రము గమ్మ లెమ్మ రాజ్యమ్మ
గైకొనుమా”

ఈకథా సందర్భమున నడుచునడుచు రచింపఁబడిన “అనేకవా
క్యంబుల నాత్మతత్త్వంబు శాశ్వతం బగుటయెరింగించి” “వివిధవాక్యం
జుల నాత్మునకు బాధ్యబాధకత్వంబులు లేకునివివరించి” “స్వకర్మావ
లంబనంబు వదలం దగిలు దెలియుటకు వాక్యంబులు పెక్కుఁబఱవన్వసిం
చి” ఈదృశ్యంబు లగువాక్యంబు లనేకంబు లనుగ్రహించుచు వివిధప్ర
కారంబుల వికల్పించి విజయుం డడిగినవానికెల్ల సదుత్తరంబులిచ్చి
‘మత్స్యర్కపరుండును, మదభక్తుఁడును నైనవానికి నన్నుఁ బడయవచ్చు
నని యాశ్వాసించి”

లే. ఆతఁడు మఱియును బ్రహ్మవిద్యాన్వయమునఁ

దనకు సందిగ మైనట్టిదాని నెల్ల

నడుగఁగా నమ్మహాత్ముఁ డత్యంతకరుణఁ

దెలియఁ జెప్పుచు హృదయసంచలత మాన్వే

వ. ఇవిధంబున బౌద్ధున కుపనిషదర్థజాతం బవగతంబుసేసి”

ఆను వాక్యములను బట్టి భగవద్గీత యంతయుఁ దిక్కనయొద్దఁ
గలదనియు రసభంగ మగుననియో మఱియేకారణముననో దానిని
బూర్తిగ నాంధ్రీకరింప విష్ణుమలేక విడిచిపెట్టెననియుఁ గోచరించు

చున్నది. ఉత్తరగీతలనుగూడ నీతఁడు తెలుగు సేయక, వానిసారము నయిదారు పుటలలో నశ్వమేధ వర్వ ప్రథమాశ్వాసమునఁ జెప్పి యున్నాఁడు. మొత్తముమీఁద వేదాంతచర్చలతో గ్రంథమును నింపి సామాన్యసాతకులను విసువు జెందింపకుండ నందుముఖ్యము లగు విషయములను క్లుప్తముగను స్పష్టముగను వెల్లడించుటయే కవి యుద్దేశ మయినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ఆగీతలను తెలుగు సేయుట కాతనికి సమర్థత లేదని తలంచుట పొరపాటు.

భారతరచనాకాలము తిక్కనవయసు:

నిర్వచనోత్తర రామాయణమును మనుమసిద్ధిరాజున కంకిత మొసంగుటయు, శ్రీ మహాభారతమున నాతని పేరైన నుదాహరింపక పోవుటయుఁ జూడ మనుమసిద్ధి కాలధర్మము నొందిన పిదప వీతఁడు భారతరచనము నారంభించెనని తలంపవలసి యున్నది. మనుమసిద్ధి క్రీ. శ. ౧౨౬౦ సంవత్సరప్రాంతమున చనిపోయెనని తలంచుటకువీరిగు చున్నది. అటుపిమ్మటఁ దిక్కన రాజకార్యములయందు విరక్తుడై భారతరచనమున నిమగ్నుడై తన జీవితమును శాంతముగా గడపి యుండును. ఇతఁడు డెబ్బదియొనిమిదిసంవత్సరములుజీవించెననిప్రసిద్ధిగల దని శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగారు వ్రాసియున్నారు. నిర్వచనోత్తర రామాయణ కాలమునాటి కీతనికి దాదాపు నలుబది సంవత్సరముల వయసుండెనని తలంచితమేని నీతని జననము క్రీ. శ. ౧౨౨౦ ప్రాంత మై నిర్మాణము క్రీ. శ. ౧౩౦౦ ప్రాంతమగును. తిక్కనసోమయాజి మనుమసిద్ధితో సమవయస్కుడని నాయభిప్రాయము. కాదేని యేడెనిమిది సంవత్సరములు మనుమసిద్ధి పెద్దవాడైనఁ గావచ్చును మనుమసిద్ధి తిక్కనను 'మామా' యని పిలుచువాఁ డనుటచేఁ

దిక్కనయే కొంచెము పెద్దవాడేమో యని యనుకొనుటకుగూడ నవకాశము కలదు. కాని ఎల్లయినను పీరిసుపురినడుమ సంతరము విశేషముండదు. మహాభారతము నీతఁడు శ్రీ. శ. ౧౨౭౦-౧౨౮౦ నడుమ రచించి యుండునని నేననుకొను చున్నాఁడను. మనుమసిద్ధి చనిపోయినవాఁటి కీతనికి ౪౦-౪౫ సంవత్సరముల వయసుండును. మనుమసిద్ధిమహారాజు చనిపోయిన తక్షణమే మహాభారతరచనమున కారంభించి యుండఁడు. నాలుగైదేండ్లు గడచినతరువాతఁ బ్రారంభించి యుండుననియు, గొన్నిదినములు వ్రాయుకున్నను సగటున దినమున కైదు వశ్యములు వంతున వ్రాసియుండెనని తలంచినచో, బిదేండ్లలో భారతము పూర్తియగును. కావున నాతని యేబది అరువదియేండ్ల వయసు మధ్య ననఁగా శ్రీ. శ. ౧౨౭౦-౧౨౮౦ నడుమ మహాభారత రచనము జరిగియుండు ననియు నాయభిప్రాయము.

తిక్కనసోమయాజి విర్యాజము:

క. అంబర రవి కళికా కా

బ్జంబులు చనఁ గాళయుక్తి భాద్రపదపు మా

సంబున సంవరమజిలించి

బిం బనఁదగు తిక్కయజ్ఞ బ్రహ్మముఁ జేరె.

అను పద్యమొకటి చెన్నపురి ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకాలయముఁ మొకాంటి యను నైరోపీయుఁడు సంపాదించియుంచిన వ్రాతప్రతిలో గలదట. ఈపద్యముమట్టి శా. శ. ౧౧౨౦ (శ్రీ. శ.) ౧౧౮౮ సంవత్సరమునఁ దిక్కన పరలోకము నొందెనని తెలియుచున్నది. ఆసంవత్సరము కాళయుక్తి యైనమాట నిజము. కాని అప్పటికి తిక్కన జన్మింప లేదు. శా. శ. ౧౧౮౦ (శ్రీ. శ. ౧౨౫౮) కాళయుక్తి

ప్రాంతమున నాతఁడు నిర్వచనోత్తర రామాయణమును రచించి యున్నాఁడు. ఆపుటికాతఁడు జీవించియుండుటచే నా కాళయుక్తి యాతని నిర్యాణకాలము కాఁజాలదు. ఇతఁ శా. శ. ౧౨౪౦ (క్రీ.శ. ౧౩౧౮) కాళయుక్తివాటికి పైనివ్రాసిన లెక్కప్రకారము తిక్కన ౯౬ సంవత్సరములవయసు వాఁడగును పద్యములోని శకసంఖ్యమార్ప వలసియుండును. కావున నాతని మరణకాల మదియును గానరదు. అందుచేఁ దిక్కన చనిపోయినకాలమును దెలుపు నీపద్యము సత్యము జెప్పుచుండెనని తలంప వీలులేదు. పైపద్యమునందలి "రవిశశి" యను మాటలను "శశిరవి" యని మార్పవలయునని కొందఱ అనుచున్నారు. అట్లు మార్చినచో నది శా. శ. ౧౨౬౦ (క్రీ. శ. ౧౩౩౮) యగును. ఆపుటి కాతనికి దాదాపు డెబ్బది యేండ్లుండును. కాని యది కాళ యుక్తి కాక సర్వధారి సంవత్సర మగుచున్నది. కావున నీపద్యమును బట్టి తిక్కన సోమయాజి నిర్యాణకాలమును నిర్ణయింపఁ బూనుట వ్యర్థ ప్రయాసము.

ఇతఁ డరణ్యపర్వము నేలపూర్తిచేయలేదు:

భారతరచనము పూర్తియైన పిమ్మటఁగూడ నీమహాకవి కొంత కాలము జీవించి యున్నట్లు కన్పట్టుచున్నది. అయిన నీతఁడు భారతా రణ్య పర్వశేషమును పూర్తిచేయలేదు. దానిని రచించుట కాతని కిష్టములేకయే విడిచిపెట్టియుండును. ఆభాగమును రచించినచో నన్నయ భట్టవలెనే తానుగూడ మరణింతునని భయపడి యాభాగమును రచింపలేదని కొందఱుండును. తత్త్వజ్ఞానసంపన్నుఁడగు తిక్కన యరణ్య పర్వభాగరచనముచే మరణము సంభవించునని తలంచునంతటి యవివేకి యనఁజాలము. కాని యేదియో యొకవిధముగు సంశయ మాతని

హృదయమునం దుండుటచేతనే యాభాగము నాతఁడు పూరింపలేదని యూహింపఁ దగియున్నది. నిర్వచనోత్తర రామాయణమున శ్రీరామ నిర్యాణ కథాభాగము నాతఁడు తెలుఁగు సేయక శ్రీరామచంద్రుఁడు కుమారులతోఁ గలసి సుఖముగా రాజ్యము నేయుచుండెనని శుభాంతముగా గ్రంథమును ముగించినాఁడు. భారతాంతమున ధర్మరాజు స్వర్గము నకు న్వకరీరముతోఁ జోవుటయు నచ్చట భార్యను, సోఁరులను గలసి కొనుటయుఁ జెప్పి దానినిగూడ శుభాంతముగ నే ముగించినాఁడు. మొత్తముమీఁద గ్రంథము ముగియునపుటికి పాతకుల హృదయములు దుఃఖపూరితములు గాకుండనుండవలయు ననుకోఁకై యాకవి హృదయమునందుండి యుండును. భారతమును సంపూర్ణముగా రచించి సంతృప్త హృదయముతోనున్న యీ మహామహుఁడు మరిల నారణ్యవర్షభాగమును రచింపఁదలపెట్టుట కిష్టము లేకుండుటయే. యీ భాగమును రచింపక పోవుటకుఁ గారణమై యుండును. భారతమధ్యమునఁ గొంత భాగము మగిలియున్నదను విషయ మాతఁ డెఱుంగకపోలేదు. దానిని పూరింపకపోయిన నెట్లనుచిచార మాతనికి లేదు. తనవలెనే యాభాగమును పూరించుట కింకొక రుండుననియే యాతవి యుద్దేశము. ఆ యదృష్ట మెఱ్ఱాప్రగడకు లభించినది. ఉత్తరరామాయణమున రామ నిర్యాణకథాభాగము తెలుఁగు గాకుండ నిలిచియున్నదను విచారమును నాతనికి లేదు. ఆభాగమును రచించువా రింకొక రుండురనియే యాతనియూహ. అట్లే యాభాగమును జయంతి రామభట్టు పూరించి యుండెను.

తిక్కన యొన్నత్యము

తిక్కన సోమయాజి కవిత్వనైపుణిని గూర్చియు నాతనియుదా
రాశ యాదర్శములను గూర్చియు ఎంతవ్రాసినను దనివితీరదు. దిక్షాత్ర
ప్రదర్శనముగఁ గొన్ని విషయములను దెలిపియుంటిని. తిక్కనను
గూర్చియు నాతని వంశములోని పూర్వులనుగూర్చియు ననేక కథలు
నెల్లారు. గుంటూరు మండలములలోఁ బ్రచారములో నున్నవని తెలి
యు చున్నవి. ఏవిధమునఁ జూచినను భవిష్యరాతనాద్యత నాంధ్రకవు
లలో నీతనితో సమానుని జూడఁజాలము. ఇంతటి యదృష్టవంతుఁ
డింకొకఁడు లేడు. ఉంకఁడు. ఇహపరములను రెండింటిని సాధించిన
మహాపురుషుఁ డితఁడు శూరులై, పండితులై, కవులై, వైదికమార్గాను
వర్తులై, రాజ్యాంగవేత్తలై పేరుగవినవారి కుటుంబమున నీతఁడు
జననమందెను రూపమన శరీరధారియగు మన్మథుఁడు. ఇతని సౌంద
ర్యాతిశయమును గూర్చి కేతవికవి దశకుమార చరిత్రమున వ్రాసిన
వాక్యము లెన్నియో కలవు నానినిఁ జదివినవారి కీతఁడు గొప్ప
సౌందర్యరాశియని తోచును. ఇంతేకాదు. ఈపుణ్యరాశి మహా
మంత్రిశేఖరుడై, దండాధినాథుడై, తనవ్రథువు రాజ్యభ్రష్టుఁడు
కాఁగా నారాజ్యమును మఱల సంపాదించి, ప్రభురాజ్యస్థాపనాచార్య
బిరుదమును వహించి, రాజ్యతంత్రజ్ఞుఁడని పేరుగాంచెను పండితుడై
యసంఖ్యాక శిష్యబృందమునకు గురువై. పరమతఖండనమునఁ బ్రవీ
ణుడై మహామేధావియను యశఁడు నార్జించెను, కవియై, యుత్తమ
కావ్యకర్తయై, కృతిభర్తయై, కృతిప్రదాతయై తనకీర్తిని, నితరుల యశ
మును గూడ శాశ్వతమొనర్చిన ప్రతిభాశాలియని భాగదొందెను.
దైవ్యమనునది యెఱుంగక యాగర్భశ్రీమంతుడై, మహాదాతయై,
యగ్రహారాధికము లొసంగి యాజన్మాంతము సుఖభోగముల ననుభ

విందిన మహాభోగి యను కీర్తివడసెను. పుత్రపౌత్రాది సంపదగలిగి బహుకుటుంబికుడై యెనలేని వంపదల ననుభవించిన యదృష్టవంతుఁ డీతఁడను ఖ్యాతిని గడించెను వేదవేదాంగవేదియై, కల్పిష్ఠియై, యజ్ఞయాగాదు లొనర్చి కల్పిపీరుఁడనియు, రాజయోగియనియుఁ బ్రశస్తిని గాంచెను. అల్పాయువుగాక సహస్రమాసజీవియై, మాతృ యావన వనకుతారముగాఁగాక జీవితమును బురుషార్థసంపాదన సాధనముగా వినియోగించిన కృతార్థజీవి యని ఖ్యాతిని గాంచెను. లోక శ్రేయోభిలాషియై, వైదిక మతాభిమానియై సర్వమును దృఢించి నిస్సంగియై పద్మపత్రజలబిందువువలె జీవితమును గడిపిన మహాజ్ఞాని యని పేరొందెను. మానవజన్మమున నింతకంటెఁ బడయఁదగిన దేమి కలదు? ఇన్నివిధములఁ బ్రసిద్ధి నొందిన యదృష్టవంతుఁడెవ్వఁడు? ఆంధ్ర కవులలో నీతనితో సమానుఁడెవ్వఁడు? ఈతనియశశృంధికలు భూమి వై నాచంద్రాంశు ముండఁగలవు

తిక్కన కాలము:

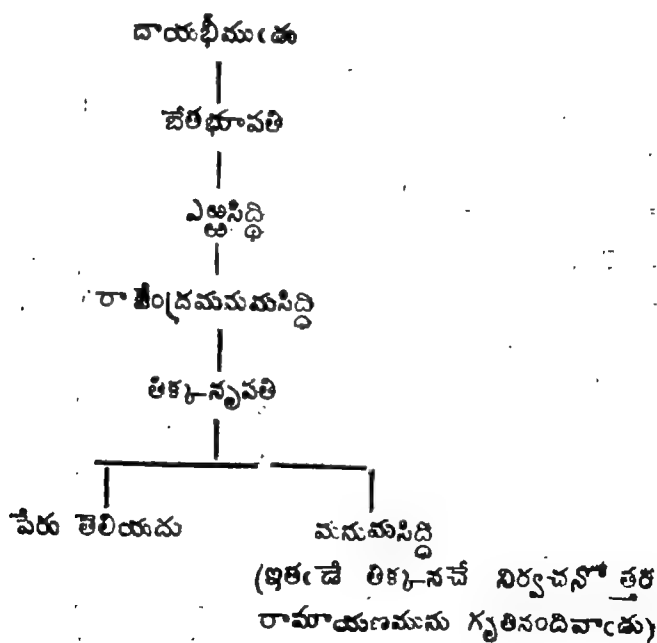
కవి జీవితములను గదించిన శ్రీగురజాడ శ్రీరామమూర్తివంతులు గారు, తిక్కనసోమయాజి, నన్నయభట్టుతో సమకాలికుఁడని వ్రాసిరి. కాని యది సత్యముకాదు. బి. శ్రీ. వీరేశలింగము వంతులుగారొంధ్ర కవుల చరిత్రమునఁ దిక్కనకాలమును సరిగానే నిర్ణయించిరికాని, వారు గైకొనిన యాధారములు సంశయాస్పదములుగా నున్నవి. వారాధాములుగాఁ గైకొనిన పెంట్రాళికాననములు మన మనుమ సిద్ధివి గావనియు, ముక్కంటికాడుపెట్టి వంశీయుఁడైన భుజబలవీర మనుమసిద్ధి వనియుఁ దోచుచున్నది. మనుమసిద్ధి నామధారులుపెక్కు రున్నారు. కామయదేవుని కొడుకొకఁడు. రాజేంద్రచోడుని కొడుకొకఁడు. ఇట్లే పలువు రున్నారు. తిక్కన యొనర్చిన కృతిదానముచే ధన్యతం గాంచినమనుమసిద్ధి యెవ్వరో తెలిపి యాతనిఁగూర్చియుటఁ గొంతవ్రాయుట యవస్థుతప్రశంస కానేరదు. అందువలనఁ దిక్కన

కాము సరిగా నిర్ణయమగుటయు, గృతిపతి విషయము దెలియుటయు, గూడనగును.

నిర్వచనోత్తరరామాయణ కృతిపతియైన మనుమసిద్ధి వంశ వలిన దిక్కనామాత్యుడు సంపూర్ణగా జెప్పియుండలేదు. సూర్య వంశము నందలి యిత్యోకును, రఘుమహాగాజును, శ్రీరామచంద్రుని వద్దించి పిమ్మట నావంశమున జన్మించిన కరికాలచోళుని గొనియాడి యాతని కులమున బుట్టినబిజ్జునను స్మరించి, పిమ్మట యావంశమున జననమందిన కృతిపతికి వికామహుడగు మనుమసిద్ధిని, తండ్రియగు తిక్కమహిపాలుని నుతించెను. ఈ కరికాలచోళునిమండి యనేక చోడవంశము బుత్పన్నున యొనెను. ఇతనినిగూర్చి నన్నిచోడకని చారి త్రమున (ఆంధ్రకవిత్వంగీతి మొదటిసంపుటము పుట ౧౭౮) వ్రాసి యున్నాడను. ఈకరికాలునకును బిజ్జులనకును నడుమఁ జాల పురుషాంతరములు గడచినవి. వానివివరములు తెలియవు. నన్నిచోడని చారిత్రమున చొత్తపిచోడశాఖలై దిరిగిని జాపియున్నాడను. అందు ౨-౩-౪ సంఖ్యలుగల శాఖలకును, మన యామనుమసిద్ధి శాఖకును సన్నిహిత సంబంధము లేదు. ఆశాఖలలో బిజ్జులేదు. ఆతఁడాశాఖలకుఁ జెందినవాడు కాదు. కాని అందలి మొదటిసంఖ్యగల వంశ వృక్షమును, మనుమసిద్ధి వంశవృక్షమును బిజ్జుననుండి యుత్పన్నమైనవి. ఆవంశవృక్షమునఁ గడపటి పురుషుడైన ఓపిలిసిద్ధియు, మనుమసిద్ధి తండ్రియగు తిక్కరాజును సమకాలికులు. బిజ్జునకుఁ దరువాత ౧-౨ పురుషాంతరములలోపల ఓపిలిసిద్ధి మనుమసిద్ధి వంశములు విడిపోయి యుండును. ఓపిలిసిద్ధి వంశీయులు కొంతదెసలోను, మనుమసిద్ధి వంశీయులు నెల్లూరు మండలమునను రాజ్యము చేసినట్లు కనుపట్టుచున్నది.

తిక్కనకావ్యమునకుఁ గృతిపతియైన మనుమసిద్ధి కొలూరను గ్రామమును బ్రాహ్మణుల కొపంగి వ్రాయించిన శిలాశాసన మొకటి

నందలూరు గ్రామమున సౌమ్యనాథేశ్వరుని యాలయమునఁగలదు. (A.R. 580 of 07) అందు మనుమసిద్ధి వంశవృక్షమున్నది. ఆకాస నమునందుఁ గొంతభాగము గోడగోవల కట్టఁబడి యుండుటచేఁ బూర్తిగ లభింపలేదు. బ్రహ్మ, మరీచి, కాశ్యప, మను, ఇత్యౌతు, కకుత్స్థ, దశరథులకుఁ బిమ్మట గరికాలును నాపిమ్మట బిజ్జన సుదామా రిందినాఁడు. తిరువారఁ గట్టడములో నుండిపోవుటచే నాతని సంతతిని గ్రమముగాఁ దెలిసికొన వీలుకలిగినది కాదు. అటుతరువాతి వంశవృక్ష మీక్రిందివిధముగా నున్నది.

ఈవంశమునకు మూలపురుషుడైన బిజ్జనను నిర్వచనోత్తర రామాయణమున నిట్లు వర్ణించినాఁడు.

చ. పరుషవరాక్రమండగుచుఁ బల్లవుపీట నుకగులైన ప
న్నిరువుర నాతవింగలయ నెన్ని యన్యకమిత్సరంబుమై
మరరిపునన్నిభుండు పదుమువ్వురగండఁ దనంగఁ జెప్పెఁ దా
బిరుదు వెలుంగ బిజ్జలుఁడు భీకరభూరిభటాబలంబునకా.

ఈతఁ డేకాలమువాఁడో యెవ్వఁడుగాఁ దెలియుటలేదు. ఉక్తి
పురియందు కిఖరమున గడుడ విగ్రహము గలిగిన విజయస్థంభము
నొకదానిని బిజ్జన నిర్మించెనని యొకశాసనమున గలదట. కర్నూలు
మండలమునందలి నందికొత్తూరు తాలూకా కొత్తపల్లిలో బిజ్జఁచోళ
మహారాజు శాసన మొకటికలదు (౩ హి. శా. ౧౦. ౯ భా ౧ సంఖ్య
౨౨౨) ఇతఁడు కరికాలచోడుని వంశములోని వాడైనట్లా శాసన
మందలి “స్వస్తి చరణసరోరుహానిహిత విలోచనత్రితోచన ప్రముఖా
ఖిల వృద్ధీశ్వర కారితకావేరీతీర కరికాలకులరత్నప్రదీప”యనుప్రశస్తినిఁ
బట్టి తెలియుచున్నది. ఈతని కాలము శాసనమున వీయలేదు. కాని
యితఁడు త్రిభువన మల్లదేవుని సామంతుఁ డైనట్లు శాసనమునందుండు
టచేతను. పశ్చిమదాకక్కుండగు మొదటి త్రిభువనమల్లుఁడు శా. శ.
౯౪౦-౧౦౦౮ వఱకు రాజ్యము వేసినవాడగుట చేతను చోళబిజ్జన
యాకాలము వాడని విశ్వయింపవచ్చును. ఓపిలిసిద్ధి. మనుమసిద్ధుల
వంశవృక్షములనుబట్టి చూచినను బిజ్జనకాలము దీనిలో సరిపోవు
చున్నది. అందుచే నాబిజ్జనయు నీతఁడు నొక్కఁడే యని నిర్ధారణము
చేయవచ్చును. నిర్వచనోత్తరరామాయణమునఁ జెప్పిన పదుమువ్వురు
గండఁడను బిరుదము నీశాసనమున నుదాహరింపలేదు. ఈ శాసనా
నంతరమున నీతఁడు పదుమువ్వుర గండఁడయ్యెనేమో! ఈశాసనము
సమగ్రముగాఁ గూడలేదు. ఈతఁడే మనుమసిద్ధి వంశమునకు మూల
పురుషుఁడయ్యెనేని, నితనికిని బైవంశమందలిదాయ భీమునకు నడుమ

కట్టవములోనున్న పురుషాంతరము లెన్నియో యుండవు. ఆబిజ్జనకు దాయభీముడు పుత్రుడో పాత్రుడో మ్రొయుండును.

పై నుదాహరించిన శాసనములో మధురాంతక పాత్రపితృచోభ శబ్దము నీమనుమసిద్ధికిఁ జేర్చియుండుటచే నీశాఖ చోభులలోని మధురాంతక పాత్రపితృశాఖ యనుట స్పష్టము. అందులో వీరు నెల్లూరును రాజధానినిగా జేసికొనినవా రగుటచే వీరిని నెల్లూరు తెలుగు చోడులని యందురు. పైని జూపిన వంశములోని మొదటి మువ్వరనుగాని, యంతకు బూర్వులైన బిజ్జవూరువారే వారినిగాని తిక్కన తన నిర్వచనోత్తర రామాయణమునఁ జేర్చినలేదు వారి శాసనములును గన్నట్టి లేదు. వారు పాత్రపితృచోభ వ్రథుశాఖకుఁ జెందియున్నను బరిపాలనములో సంబంధము లేదో, ఉన్నను ఏదేని యొకస్వల్ప వ్రదేశముపై నధికారము వహించియుండిరో తెలియదు.

తాత మనుమసిద్ధి :

మన మనుమసిద్ధికిఁ బితృమహుఁడైన మన్మసిద్ధినిఁ దిక్కన యొక్కింది రెండుపద్యములలో వర్ణించినాడు.

క. తద్వంశంబునఁ బాపిత

విద్యజ్ఞమఁ దహితభుజగవిహగేంద్రుఁడు ధ

రాస్రైవైతమూర్తి వరయో

పిదగ్గస్మరుఁడు మన్మసిద్ధి జనించెకా.

సీ భూరివ్రతాపంబు వైరిమదాంధకా

రమున కఖండదీపముగఁ జేసి

కరుణ దీనానాథకవి బంధుజన చకో

రములకుఁ జంద్రాతపముగఁ జేసి

చరితంబు నిఖిలభూజన నిత్యశోభన

లతకును నాలవాలముగఁజేసి

కీర్తిచాలముఁ ద్రొక్కోకారంకకు నభి

రామరాజిత పరివరముగఁ జేసి

అ. సుందరీజనంబు డెందంబునఁగఁ దన

నిరువరూప మైవనేర్చు కలిమి

నతిప్రసిద్ధిచేసి యసదృశలీలమై

బరగె మనుమసిద్ధి ధరణీవిభుఁడు.

ఈపద్యములను బట్టి యీతఁడు విశేషప్రఖ్యాతిగనినవాఁడు కాక
పోయినను, కొంత పరిపాలనాధికారమును గలిగియున్నవాఁడుగా
గన్పడుచున్నాఁడు.

పై పంశపృథమలోని భేతభూపతిభార్య శ్రీయాదేవి యనియు,
నాతని కుమారుడైన యెఱ్ఱసిద్ధికి నల్లసిద్ధి, తమ్మసిద్ధి యరు కుమారు
లున్నారనియు. శా. శ. ౧౧౨౯ సంవత్సరపు శాసనమువలనఁదెలియు
చున్నది. (నె. శా. సం. కావలి ౩౯) వీరు, రాజేంద్రమనుమసిద్ధికిఁ
దమ్ములై యుందురు.

తిక్కనాజ్ఞా:

ఇతఁడు రాజేంద్రమనుసిద్ధి కుమారుఁడు. ఇతఁడు మిగులఁ బరా
క్రమశాలి. కడప, చిత్తూరు, చెంగల్పట్టు, మండలములను జయించి
శాంచీపురము వఱకును దన రాజ్యమును విస్తరింపఁజేసిన ప్రతిభావంతు
డు. ఈతని విజయగాథలను దిక్కన నిర్వచనోత్తరరామాయణమున
మూఁడు పద్యములలో వర్ణించియున్నాఁడు. దానివిబట్టి యీతఁడు
(౧) వృద్ధీశ్వరుని జంపెననియు, (౨) కర్ణాటసోమేశుని జయించి,

చోళస్థాపనాచార్య బిరుదమును వహించెననియు (3) కాడవవలెని జయించి, కప్పమును గొనెననియు, (4) లకుమయను, శంభురాజును దాయాదులను జయించెననియు, తెలియుచున్నది. ఈతిక్కరాజు జయించిన రాజులెవ్వరో క్రమముగా నీదిగువ వివరించెదను దీనినిబట్టి తిక్కరాజు కాలము తెలియును.

తిక్కరాజుచంపిర పృథ్వీ రుద్రుడెవ్వరు?

ఉ కేశవసన్నిభుండు వరిగీతయశోనిధి చోళతిక్కభా

త్రీకుడు కేవలుండె నృపు లెవ్వరి కాచరితంబు గల్గునే

తైళువలీలనాడు పటుశౌర్యదురంధరబాహుఁడైన పృ

థ్వీశనరేంద్రుమస్తకము నేడైన గండుక కేళి నల్పదే

—విరచనోత్తర రామాయణము.

ఈ పృథ్వీశ్వరుడు వెలనాటిచోడుడు, మూడవ గొంగరాజు నకును జయించికకును గుమారుడు. ఈ వెలనాటిచోడులనుగూర్చిన కథలలో సంబంధము మంచెనకవి చారిత్రమున నెక్కువగాగలదు. కావున వీరివిషయమునందు వ్రాసెదను. పృథ్వీశ్వరుని శాసనములు శా. శ. ౧౧౦౮ మొదలు ౧౧౨౮వఱకును గన్పట్టుచున్నవి (దు.హిం. శా. సం. ౫ సంఖ్య ౧౩౩౮-౧౩౪౪) ౧౧౨౮ తరువాత నీతనిశాసన ములు గన్పట్టుటలేదు. తిక్కరాజు తన తైళవమునందే యీతనిని జయించెనని వైపర్యమునందుఁ జెప్పియుండుటచే ౧౧౨౮ వ సంవత్సరము నకుఁ బిమ్మట కొలఁదికాలములోనే తన ౧౮వ యేట నీతఁడు పృథ్వీ రుని సంగారించెననియు, దానినిబట్టి తిక్కరాజుయొక్క జననము ౧౧౧౦ ప్రాంతమై యుండుననియు, నిశ్చయింపవచ్చును. ఈతని పిన

తండ్రియైన నల్లసిద్ధి శాసనమును బట్టియును, నీతని కుమారుడైన
మనుమసిద్ధి శాసనమును బట్టియును, నీతిక్కరాజు కాలము సరియైన
దనియే చెప్పవచ్చును

తిక్కరాజు జయించిన సోమేశ్వరుడెవ్వఁడు?

కర్ణాటప్రభువైన సోమేశ్వరుడు చోళరాజ్యము నవహరింపఁగా
నీ తిక్కరాజుతనిని జయించి చోళసింహాసనమునఁ జోళునినిలిపిచోళ
స్థాపనాచార్యులిరుదమును వహించెనన తిక్కనసోమయాజి యీక్రింది
పద్యములో విరించియున్నాఁడు.

మ. కమలాప్రవృత్తిమానమూర్తి యగు నాకర్ణాటసోమేశుడు
ర్థమదోర్ధ్వము రూపుకూపి నిజదర్పంబుం బ్రకాశించి లీ
లమెయిఁగ జోళుని భూమిపై విలిపి చోళస్థాపనాచార్య నా
మము దక్కంగొని తిక్కభూవిభుఁడు సామర్థ్యంబు చెల్లింపఁడే

ఈతిక్కరాజునుగూర్చి మూలభుటిక కీతనకవి తన దశకుమార
చరిత్రమున రచించిన పద్యముల నిటనుదాహరించి యీకర్ణాట సోమే
శ్వరుడెవ్వఁడో వ్రాసెదను.

ఉ. శ్రీవిభుడైన యామనుమసిద్ధికిఁ బుజ్యచరిత్ర మైన త
ద్దేవికిఁబుట్టెఁ దిక్కజగతీతలనాథుఁ డశేషలోకసం
భావితుడై దరాభరము వాసఁగ నావసుదేవదేవత
దేవుల కుద్భవించి వినుతిం జెలువొందిన కృష్ణుడో యనన్.

వ. ఇట్లుదయించి రాజ్యాభిషిక్తుం డైనయనంతరంబు.

సీ. బలిమిచే బృద్ధీశవసుధేశు తలద్రుంచె

గటకసామంతుల గర్వమడఁచె

గాకవిభు నహంకారంబు మాన్పించె

బాండ్లనిచేతఁ గప్పంబు గొనియె

ద్రవిడమండలికు లండలు దక్కఁగలిచి చో

డని నిజరాజ్యపీఠమున నిలిపె

నెఱుకుమన్నీల నివ్వెర పుట్టఁగా నేలె

వైరిపీరుల నామలూరు నోర్చె

యోధవారిరాయ పెండరుఁ డుభయకటక

పీరుఁ డభినవభోజఁ డాకారమదనుఁ

డవనిభారథారేయ మహాత్మనిజితి

దిక్కరింద్రుఁడు ఘనచోళతిక్కనృపతి.

ఈపద్యము శ్రీవీరేశలింగము పంతులుగారు ముద్రింపించిన దశ
కుమార చరిత్రమునుండి గైకొంటిని తాళపత్రప్రతిలో నున్న పాత
మును సరిగా నర్థము చేసికొనక పెక్కుతావుల శ్రీ పంతులుగారు తమ
యిష్టమువచ్చినట్లు దిద్దివేసిరిని వ్రాయుచు శ్రీమా. రామకృష్ణకవిగారు
తాళపత్రప్రతిలోనిదని యీక్రిందిపద్యమును భారతిలో నిచ్చియున్నారు.
సీ. బలిమిచే బృధ్వీశులఁ ద్రుంచి సేవణ

కటకసామంతుల గర్వమడచి

ద్రవిడమండలికులందఱుఁదక్క నేలఁ జో

డని నిజరాజ్యపీఠమున నిలిపె

గర్హటవిభు నహంకారంబు మాన్పించె

బాండ్లనిచేతఁ గప్పంబు గొనియె

నెఱుకుమన్నీల నెఱుపుట్టఁగా నేలె

వైరిపీరుల నామలూర నోర్చె

త్రిభువనరాయ పెండరుఁ డుభయకటక

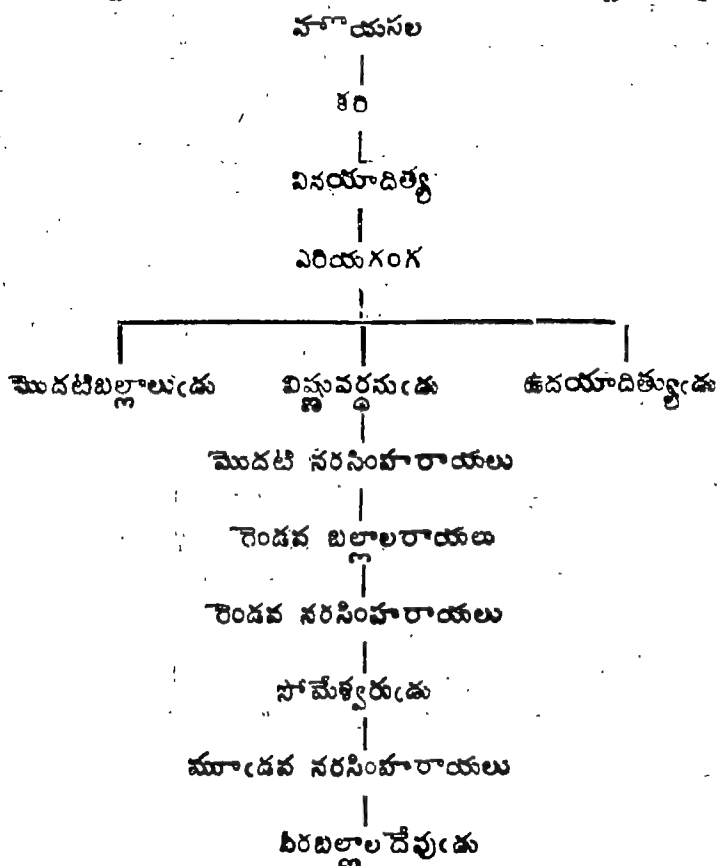
పీరుఁ డభినవభోజఁ డాకారమదనుఁ

డవనిభాంధౌరేయ మహాశ్శ్రవిత

దిక్కరీప్రతుండు చోళలతిక్కనృపతి.

సేవకలక ముంఁగా యాదపులరాజధాని యగు దేవగిరి
యనియు యాదవసామంతుల నీతఁడు జయించెననియు ద్రవిడమండ
లికు లండఱు(దక్క) నేరె యనుటలో పరాశ్రయము లేకుండఁ దా
నొక్కఁడే ద్రవిడమండలాధీశ్వరుల నంఁజ నేరెననియు నర్థమని
శ్రీరామకృష్ణ కవిగారు వ్రాయున్నారు. అది నిశ్చయము. కట్టాల
విఘ్నఁడనఁగా హొయవలవంశజుఁడగు నాల్గవ సోమేశ్వరుఁడని తలంపక
పంతులుగారు కాదవపతి యని సవరించెయ్యుండురు. "ఈజయంపఁబడిన
సోమేశుఁడు పశ్చిమచాళుక్యుఁడనిన నాల్గవసోమేశుఁడనియుండును"
అని బ్ర వీరేశలింగమపంతులుగా రాఁద్రకపుల చరిత్రలో వ్రాసి
యున్నారు కాని యది సరియైనట్లు కన్పట్టదు. ఈ పశ్చిమచాళు
క్యుఁడగు నాలవ సోమేశుఁడు శా. శ. ౧౧౦౪-౧౧౧౧ వఱకు
రాజ్యము చేసినవాఁడు. ఈ కాలములో తిక్కరాజు లేఁడు, ఉన్నను
పదేండ్లలోపు వరుసుకలవాఁడై యుండును. ఏమనిన చెలనాటి పృథ్వీ
శ్వరుని, ఈతిక్కరాజు తన కైశవముననే చంపియిండెననియు, నది
శా. శ. ౧౧౨౮ కు తరువాతనై యుండుననియుఁ బైవివ్రాసియుంటిని.
అప్పటికి తిక్కరాజునకు బడు నెరిమిది సంవత్సరముల వయసుండెనని
తలంచితిమేని, అతనిజననము శా. శ. ౧౧౧౦ ప్రాంతమయియుండును.
అట్లునచో చాళుక్య నాలవసోమేశుని రాజ్యాంతరకాలమునకుఁ దిక్క
రాజు పదిసంవత్సరముల వయసుకలవాఁడై యుండును. కావున నీతఁ
డాసోమేశుని దోర్గర్వమును రూపుమాపుటకుఁ దగిలవాఁడై యుండఁడు.
ఇంతేకాదు చాళుక్య నాలవసోమేశునికాలములో, చోళరాజ్యమును
బరిపాలించుచున్నవాఁడు మూఁడవకులొత్తుంగ చోడుఁడు. ఇతఁడు
మిగుల పరాక్రమశాలి. చోళదేశమే కాకుండ, ఆంధ్రదేశము కూడ
నీతని యేలుబడికింద నుండెను. అట్టివాని నీనాఁవసోమేశుఁడు చోళ
సింహాసనమునుండి తఱిమివేయుట తటస్థింపదు. కావున పైపద్యమునఁ
జెప్పఁబడిన సోమేశ్వరుఁడే నాలవసోమేశుఁడు కాఁడనుట నిశ్చయము.

హోయసలులను నొకతెగవారు, ప్రస్తుతము సేలము, కోయంబుత్తూరు మండలములని పిలువబడుచున్న ప్రదేశమును మైసూరు రాష్ట్రములోని గొంతప్రదేశమును కొంతకాలము పరిపాలించుచు వచ్చిరి వీరిపరిపాలనకు లోబడిన ప్రదేశములో విశేషభాగమున కర్ణాటభాషయే యుండుటచే వీరు కర్ణాటాభీష్టరు లనియే పిలువబడుచుండిరి. ఈహోయసలులు యాదవరాజుల సంతతి వారవియు వీరి వంశకర్త హోయసల నామధేయుడగుటచే, నాతని వంశీయులు హోయసలు లై రనియు చరిత్రకారులచుచున్నారు వీరి వంశవృక్షము నీక్రింద నిచ్చుచున్నాడను. వీరిరాజధానీనగరము ద్వారసముద్రము.

వీరి పరిపాలనాకాలమును విజ్ఞయించు శాసనములు కలవు కాని గ్రంథవిస్తరభీతిచే నిందుదాహరింపలేదు. ఇందు చూపబడిన సోమేశ్వరుడు కర్ణాటదేశమును శా. శ. ౧౧౫౬ మొదలు ౧౧౭౮ వఱకును పాలించినట్లు శాసనాధారములవలనఁ గన్పించుచున్నది. బెంగళూరు నిర్గంధశాసనములు (A. R. 366 of 1919) (చోళరాజులవట్టిక నన్నె చోడుని చారిత్రికమున నిచ్చియున్నాఁడను) ఈ కాలములో చోళ రాజ్యమును బరిపాలించుచున్నవాఁడు మూడవరాజేంద్ర చోళుఁడు, ఇతఁడు బలహీనుడై రాజ్యసంరక్షణమునం దసమర్థుడై యుండె ననియు, నీసమయమున నీవీరసోమేశ్వరుఁడు బలవంతుడై యాతనిని జయించి చోళసింహాసనము వాక్రమింపగా, మనత్తిక్కరాజు వీరసోమేశ్వరు నెదుర్కొని పోరాడి చోళసింహాసనమున మూడవ రాజేంద్రుని నిలిపెననియుఁ జరిత్రకారులు తలంచుచున్నారు. ఇది సత్యమనుటకు సంశయింపవక్కరలేదు. ఈమూడవ రాజేంద్రచోళుఁడు శా.శ. ౧౧౬౭ మొదలు ౧౧౮౯ వఱకును చోళసింహాసనము నందున్నవాఁడు. కావున తిక్కరాజు శా. శ. ౧౧౬౭ సంవత్సరమునకుఁ బిమ్మట వనఁగా శా. శ. ౧౧౭౦ ప్రాంతమున సోమేశ్వరుని జయించి యుండవచ్చునని తలంపవలసి యున్నది. ఈ సోమేశ్వరునిచే జయింపబడినవాఁడు మూడవ రాజేంద్రచోళుఁడు గాక మూడవరాజరాజుని తలంచితిమేని యాతని పరిపాలనాకాలము శా. శ. ౧౧౭౮ మొదలు ౧౧౭౦ వఱకును నై యున్నది. కావున తిక్కరాజు సోమేశ్వరుని జయించినది శా. శ. ౧౧౬౦ ప్రాంతమై యుండును. ఇదియే సత్యమని నా యభిప్రాయము.

ఈ తిక్కరాజును వర్ణించుచుఁ దిక్కనవ్రాసిన మూడవ పద్యముది.

సీ, లకుమయ గురుములూరికి నెత్తివచ్చినఁ

గొనఁడె యాహవమున ఘోటకముల

దర్పదుర్జయలగు దాయాదన్యపతుల

ననిలోనఁ బఱపఁడె యాగ్రహమున

కంఠరాజాది ప్రళస్తారిమండలి

కముఁ జేర్చి యెలఁడె కంచిపురము

చేదిమండలముఁ గాసిగఁజేసి కాడవ

పలి నియ్యకొలుపఁడె పలచమునకు

రాయగండగోపాలు ననాతిధయద

రాయచెండాంబు బిరుదాభిరాము మధయ

రాయగండాంకు

ఈపద్యముందలి దాయాది నృపతులీతని పినతండ్రులైన నల్లపిద్ది
తమ్మపిద్దిలో లేక వారికుమారులో యైయుండురు.

తిక్కరాజు జయించిన కాడపతి యెవరు?

పైసీపద్యములోని నల్లప పాదమునఁ జెప్పిన కాడవపతి.
యెవ్వరో తెలిసికొనవలసియున్నది. కత్తెరారాజు, దక్షిణారాజు
మండలములలోని కొంతప్రదేశమునకా కాలమునఁ జేడి దేశమునిపేరు.
ఇది యాకాలమునఁ బల్లవరాజుల పాలనములో నుండెడిది. పల్లవుల
లోని యొకశాఖకు “కాడవ” అని పేరు. పల్లవరాజుగు హిరణ్యవశ్ర
కాడవ కులమునకుఁ జేరినవాడని యొక శాసనమునఁ గలదు
(ద. హిం. శా. సం. ౪ సంఖ్య ౧౩౫)

అప్పుచినుండియు, నీ చేదిదేశమును బాలించుచున్న రాజులకు
కాడవశబ్ద ముపయోగింపఁబడుచున్నది. మనతిక్కరాజు కాలములో నీ
చేదిదేశమును బలిపాలించిన కాడవరాజు బిరుదును, వీరిరువురుమతండ్రి
కుమారులు, ఇరువురును “కొప్పెరుకజింగు” అనునామముతోపిలువఁ

దిక్కి. కొప్పెరున్జింగు అనగా వహాగాజిసింహ యని యర్థము మొదటికొప్పెరుకజింగ నేవుడు శా. శ. ౧౧౮౨ మొదలు ౧౧౬౫ వరకును, రెండవకొప్పెరున్జింగు శా. శ. ౧౧౬౫ మొదలు ౧౨౦౧ వరకును రాజ్యము చేసివచ్చు కనువచ్చుచున్నది. చెంగల్పట్టు మండలము లోని చెంగల్పట్టుతాలూకా యందలి అత్తూరు గ్రామమున ముక్తేశ్వరాలయముయొక్క గోడపై గల యొకశాసనము (౧ హిం. శా. సం. ౧౨ సంఖ్య (౧౨౦) నందీ మొదటి కొప్పెరున్జింగని బిరుదము లిచ్చును. “పల్లవకలపారిజాత - కాడవకులచూడామణి - పవనీ పాలపాత - గండపెండారలుంటాక - క్షీరాపగాదక్షిణనాయక - కాశేరీకామక - పెచ్చునదీనాథబద్ధమల్ల - భారతీమల్ల - మల్లాపురీ వల్లభ - కాంచీపురకాంత - ఇత్యాది - ఈబిరుదావలిలోని ‘గండ పెండారలుంటాక’ అను బిరుదమువలన చీతడు గండపెండార బిరుద మును గలవానిని జయించి గండపెండారమును దోచుకొనినవాడని తెలియుచున్నది!

చోడతిక్కరాజును “గాయగండగోపాలు నరాతిభయదరాయ పెండారబిరుదాధిరాము మధయరాయగండాంకు” అని పైనిజాపిన సీసపద్యములో దిక్కునసోమయాజి వర్ణించియున్నాడు. ఈశాసనము నందు తిక్కరాజును కొప్పెరుకజింగడు జయించినట్లున్నను, నింతకు పూర్వముననో పరమిందో తిక్కరాజాతనినిజయించి తన కాలేడు కప్ప మొసంగుట కంగీకరింపజేసియుండును. ఈశాసనము శక సం. ౧౧౬౦ సంవత్సరమునాటిది. తిక్కనసోమయాజి వ్రాసినకాడవపతి యాతఁడే యైయుండును. కాదేని నీతనికుమారుడైయుండును. కుమారుడే యైనచో కాడవపతినిజయించినకాలము కాలి. శకము ౧౧౬౫వకు బిమ్మటను ౧౧౭౪ కు పూర్వమువయి యుండును.

ఈకొప్పెరుకాటింగను పేరునగల శాసనములు చాలగలవు వాని నన్నిటిని సమన్వయింప వలసియున్నది.

తిక్కరాజు జయించిన యితరరాజులు:

గుఱమలూరి యొద్ద లకుమయను తిక్కరాజు జయించినట్లు పై వద్దములో నున్నది ఈలకుమయ యొక్కడో తెలియదు. లక్ష్మణ దండనాయకుడను నొక్కఁడున్నాఁడు. కాని యాతఁడీతని కాలము వాఁడుకాఁడు. శంభువఱయనంకియు లాకాలయనఁ గంచిలో రాజ్యము చేయుచుండిరి. వీరు తెలుఁగు పల్లవరాజులకు సామంతులయినట్లు కన్పట్టుచున్నది. తిక్కరాజు కాలమున రామరాయ శరభరాయలు రాజ్యము సేయుచుండెనని చరిత్రకారులు వ్రాసియున్నారు. బహుశః తిక్కరాజు జయించిన దీతని నే యొఱుముండును. ఈవిషయమునందింకను బరిశోధన మావశ్యకము.

తిక్కరాజు శాసనములు:

చోడతిక్కరాజు శాసనము లనేకములు చెంగల్పట్టు మండల ములోను, నెల్లూరు మండలములోను గానంబడుచున్న వనియు రావులు కందుకూరు తాలూకాలలో, బెక్కలు గలవనియు నితఁడు శాసనములలో చోడతిక్కనృపతియనియు, తిరుక్కాళత్రి, దేవచోడ మహారాజనియు, భుజబలవీరతిరుక్కాళత్రిదేవచోడ మహారాజనియు, వ్యవహరింపబడుచు వచ్చెననియు, జరిత్రకారులు వ్రాసియుండిరి. మనుమసిద్ధి మహారాజు వ్రాయించిన కొలూరు శాసనములో తనతండ్రి తిరుక్కాళత్రిదేవ మహారాజని యుదాహరించి యుండుటచే, నీచోడ తిక్కరాజునకు తిరుక్కాళత్రిదేవుడని పేరున్నమాట నిశ్చయము.

నెల్లూరు శాసనములలో దిరుకాళత్తి దేవుడనియు, నల్లతిరు
కాళత్తి దేవుడనియు నిగువురు కనబడుచున్నారు.

అల్లతిరుకాళత్తి దేవుడు వల్లపుడనియు. నాతనికిని, చోడతిరు
కాళత్తి దేవునకు నెమియు సంబంధము లేదనియు, శ్రీ చిలుకూరి
విభక్తగావుగా రాంధ్రుల చరిత్రమున వ్రాసియున్నారు అల్లతిరు
కాళత్తిదేవుని యొక శాసనములో (నె. శా. సం.) నీతడు తనమామ
యైన తిరుకాళత్తిదేవునకు బుణ్యమునకుగాను ధర్మమిచ్చినట్లు చెప్పి
బడియున్నది. ఈమామ తిరుకాళత్తిదేవుడు చోడతిక్కరాజగునో
లేక యాతడు పితయొక తిరుకాళత్తి దేవుడో తెలిసికొనవలసి
యున్నది.

నెల్లూరు శాసనములను బరికించి చూచినచో తిరుకాళత్తిదేవ
మహారాజులు వలువురున్నారని స్పష్టమగును. ఒకనిపేరు భుజబలచోడ
తిరుకాళత్తిదేవచోడమహారాజు. ఇతనిప్రశస్తి “స్వస్తిచరణసరోరుహ
విహితవిలోచన త్రిలోచన ప్రముఖాఖిల పృథ్వీశ్వర కారితకావేరితీర
కరికాకులరత్న ప్రదీపక అవలమితప్రతాప సతతమభ్యర్చిత లక్ష్మీశ్వర
ఒరయూరిపురవరాధీశ్వర కాంచీపురవరాధీశ శ్రీమన్మహామండలేశ్వర
భుజబలచోడతిరుకాల్తి దేవమహారాజు” అనియున్నది. ఇతనిశాసనము
లలో కులోత్తుంగ చోడాది చోడచక్రవర్తుల నామము బుదాహరింపఁ
బడలేదు. ఇతనిశాసనములు నెల్లూరు మండలములోని ఉదయగిరి
తొలూకాలో నున్నవి. (నె. శా. సంపుటలు ౧౨౪౬-౧౨౯౦) ఇవి
వరుసగా శా. శ. ౧౧౩౮-౧౧౬౭ సంవత్సరములలోనివి ఇతడుగాక
రావూరుతొలూకాలో (పుట ౧౨౬౪) భుజబలవీరతిక్కకాలతి దేవ
చోడమహారాజు-శాసనమొకటి శా. శ. ౧౧౩౩లో నున్నది. ఇతని
ప్రశస్తి పైనివ్రాసిన ప్రశస్తియేగాకండ దానికితోడుగా “కామనీజన
జయంత శురగ రేవంత, వితరణనినోదవిక్రమాదిత్య తేజనాదిత్య రిపు

విపులనూర్తాండ జగన్మొబ్బగండ గగ్గితారాతికుమారకులకుధాకువిశధర శుభాగతి వజ్రవంజర కీర్తినాగాయణోత్సాది" బిరుదములుకూడనున్నవి. కావున నీతిఁడు పైనిజెప్పిన భుజబలచోడ తిరుకాల్వైదేవుని కంటఁ జూర్చుఁడును నామములో మీరశబ్దముండటచే భిన్నవ్యక్తియునై యున్నట్లు కన్నట్టుచున్నది. ఇట్లే ఆల్లూరికాళత్రి దేవులలోకూడ నిరువురు కనఁబడుచున్నారు ఒకఁడు ఆల్లూరిక్క మహారాజు ఇతని శాసనములు శా.శ. ౧౧౦౮లో నెల్లూరు, సూళ్లూరుపేట, గూడూరు తాలూకాలలో నున్నవి (పుట ౭౭౫-౮౩౨, ౭౭౬-౧౩౦౭) రెండవవాఁడు ఆల్లూరికాళత్రిదేవ చోడమహారాజు. ఇతనిశాసనములు ఆత్తిమూరు, రావూరు, కావలి తాలూకాలలో శా.శ. ౧౧౬౬-౧౧౬౯ సంవత్సరములలో (పుటలు ౨౦౭-౧౨౩౨, ౭౧౯) నున్నవి. ఇందు ౨౦౭ వ పుటలోని శాసనములో తనమాను తిరుకాళత్రి దేవునకు పుణ్యమునని యున్నది. ఇతఁడు పైని చెందటచెప్పిన భుజబలచోడ తిరుకాళత్రిచోడ మహారాజున క్లుండై యుండునని తోచుచున్నది. పైనిజెప్పినతిరుకాళత్రి దేవులలో నెవ్వఁడును మన చోడతిక్కరాజు కాఁడు.

మీరుగాక చోడతిక్కరాజు అచి చెప్పఁదగినవాఁ డింకొకఁడు కలఁడు. ఇతనిపేరు శాసనములలో మధురాంతకపాత్రపిచోఠుండనియు, గండగోపాలుండనియు బిరుదులు గలిగి తిరుకాళత్రిదేవచోడ మహారాజనియు, మహామండలేశ్వర తిరుకాలక్రిద్దెవచోడమహారాజుఅనియు జెప్పుబడినది. ఇతని శాసనములు నెల్లూరు మండలములో రావూరు, కందుకూరు, కావలి, నెల్లూరు, గూడూరు తాలూకాలలోనున్నవి. నె శా.సం. పుటలు ౧౨౯౦, ౧౨౧౬ ౫౪౧, ౭౪౮, ౮౩౧, ౮౫౪ ౧౨౯౨) ఇవి శా.శ. ౧౧౫౩, ౧౧౩౬, ౧౧౩౨, ౧౧౫౨ సంవత్సరములలో నున్నవి. కొన్నిటిలో శకకాల మియలేదు. కొన్నిటిలో

కులోత్తుంగచోళుని యొక్కయు గొన్నిటిలో రాజరాజదేవుని యొక్కయు రాజ్యవంశత్సరము లీయఁబడినవి. మూడవ కులోత్తుంగుఁడు శా. శ. ౧౧౦౦ మొదలు ౧౧౩౨ వఱకును నాశవితరువాత మూడవ రాజరాజదేవుఁడు శా. శ. ౧౧౩౨ మొదలు ౧౧౭౦ వఱకును చోళ రాజ్యమును బరిపాలించియుండిరి. మనచోడ తిక్కరాజు వారికి సామంతుడై యున్నవాఁడు. కనుక నె. హయసల వంశీయుడగు సోమేశ్వరుఁడు చోళరాజును సింహాసన భ్రష్టున చేసినప్పుడీ తిక్కరాజుతనని జయించి మరల చోళరాజును సింహాసనముపై నిలిపి చోళ సింహాసనాచార్య బిరుదమును గైకొని యుండెను. ఈ చోడతిక్కరాజు శా. శ. ౧౧౧౦ ప్రాంతమున జన్మించి ౧౧౨౮ ప్రాంతమున బెలనాటి పృథ్వీశ్వరుని జంపి, శా. శ. ౧౧౭౪-౧౧౭౯న డును చనిపోయి యుండును. దైనిచూపిన శాసనము లన్నియు నీనుద్యకాలములో నున్నవి. కావున నీశాసనములలోఁ బెప్పినవాఁడే మన చోడతిక్కరాజునటకు సందియములేదు. ఈ శాసనములలో గొన్నిటిని బట్టి, యీతఁడు వైష్ణవభక్తుడని తెలియుచున్నది ఆయినను నితఁడు వరమతదేవుడము కలవాఁడు కాఁడు.

తిక్కరాజు మంత్రులు:

ఈతిక్కరాజుకొద్ద తిక్కనసోమయాజిఁ బెరతండ్రియైన సిద్ధన మంత్రియొక్కయు కేరలికని దళమహాచరిత్రమున నీక్రింది పద్యములో జెప్పియున్నాఁడు.

ఉ. స్థాపితసూర్యవంశ వసుదావతి నా బరతత్త్వహూత వా
జీవతి నా సుదాత్రవృషవీతి బృహస్పతి నాగృహస్థ గౌ
రీవతి నాఁ గృపారసనరిత్యతి నాఁ బొగడొందె సిద్ధిసే
నావతిప్రొడ తిక్కజననాథశిఖామణి కాప్రమంత్రియై.

ఇతః డాప్రమంత్రియే కాకుండు, నేనావతిగాకూడ మన్నాఁడిని
వై పశ్యములోనున్నది. తిక్కరాజునొద్ద సిద్ధయ్యయే కాక యాతని
కుమారుడైన తిక్కనకూడ మంత్రిగా మన్నట్టి క్రిందిశాసనమువలనఁ
దెలియుచున్నది. (నెల్లూరు శాసనములు ౧౩౯౮పుట) ఈశాసనము
లో నన్వయము పరిగా కుదురుటలేదు, కావి ముఖ్యవిషయములు
స్పష్టముగా నే యున్నవి.

“స్వస్తి సమస్తప్రవశస్తిసహిత శ్రీమన్మహామండలేశ్వర (ప్రసా
హితః) తిక్కయదేవవహారాజులు సమస్తప్రవశస్తిసహిత శ్రీమన్మహా
ప్రధానులైన సిద్ధవపెగడ తిక్కయవాధరిపెగడయుండమతాండినంతోడు
నింకవట్టునం గూడియు వయోస్మతప్రముఖులై యశవర్ధంబులోఁదొల
గట్టునం దిష్టకభినోదంములంనున్న యవసరంబున ధర్మాధర్మం విచా
రించి తమతండ్రి తిరుకాళేశ్వర శ్రీమహాదేవరకు నంగభోగరంగభోగ
ములకు స్వస్తిశ్రీ సకవరుషంబులు ౧౧౭౮ నేండు శ్రీవీరాజేంద్రచోడ
చక్రవర్తి శా. హి. పరీధావివంపచ్చుర ఫాల్గుణభిమాన ౧౫ వడ
వారము నాంటి సూర్యగ్రహణమునాండు తిరుకాళేశ్వరదేవర దివ్య
శ్రీపాదపద్మరాధకులైన త్రిపురాంతక దేవునికిన్ని ఆతని తమ్మండు
గేదారదేవలికిం దిలుకపాటికంపనలములో తోగడపాడ నున్నది.
ఆచంద్రార్కముగా ధారాపూర్వము నేసి ఇచ్చినవాండు, దీనిం గెవ్వండు
లేదన్నవానినోర లోంక ప్రువులు దొలుదీనికి విక్రితంచేస్తే వారు
గంగగట్టుతం గపిలం పాడిఁదారు తమపెదకొడ్కు కపాలానం స్వనర
మాంసబక్షణంబు నేఁనవారు, స్వదత్తంపరదత్తంవ్యాటహారేతి వసుంధరా
వష్టివర్మసహస్రాక్షి విష్ణుయాం జాయతే క్రిమి.”

ఈశాసనమునుబట్టి తిక్కరాయలు క్రీ. శ. ౧౨౫౨వ సంవత్సరము
వఱకు జీవించియున్నాఁడనుట స్పష్టము. ఇతఁడు శా. శ. ౧౧౧౦
(అనగా క్రీ. శ. ౧౧౮౮) ప్రాంతమున జన్మించియుండునని వ్రాసి

యుంటిమి. అది సత్యమయినచో వీశాసనకాలమునాడు కాతనికిఁగ
సంవత్సరములుండును. ఈతని కుమారుఁడైన మనుమసిద్ధి శాసనము
శా. శ. ౧౧౭౯ లో కనఁబడుచున్నది శా. శ. ౧౧౭౯-౧౧౭౯
నడుమ డిక్కరాజు గాలభృము నొందియుండును.

కృతిపతి మనుమసిద్ధి :

మనతిక్కనసోమయాజికిఁ బ్రభువును నిర్వచనోత్తరరామాయణ
కృతిపతీయు వగు మనుమసిద్ధి యీతిక్కరాజుకుమారుఁడే. ఇతనిగుఱ
గణములను డిక్కనసోమయాజి పెక్కువృత్తిములలో వర్ణించియున్నాఁడు
అందలి రెండుపద్యముల నీక్రింద నిచ్చుచున్నాఁడు.

సీ. కొండలునటకు నాఖంబులైవడి

యెనయు నెనుంగులఁ దునుమునపుడు

బెబ్బులి వడి వేళ్ళపిండు హత్తివయొప్పు

గలుగు రాహుతులకుఁ గడఁగునప్పు

డడవులఁ గార్పిచ్చు లడరుచందము గాన

నగుఁ గాలుబిలమున కలుగునపుడు

ఖలుగాలి మొగులులపై వీచు క్రియఁదోచుఁ

డఱు చైనగొడగులు నెఱకునపుడు

తే. కసిమసంగిన మృత్యువుకరణి యంత

కాలఁద్రున్వైవడి కాలదండ

ధరునిబిలువిడి యలవడు దురములోన

వసవకొర్యుడు మనుమధరాధిపునకు.

సీ. అనుపమబహురత్న హయవారణముల వి

ద్విములు గప్పములు పుత్రెంచుచోట

నల్లి కయ్యంబుని యెద్దియోయు నొక్క

తలన శాస్త్రవమాత పలుకుచోటఁ

దలతలమని రెండుదడములవా రెటు

న కమానముగఁ జేర నవచుచోటఁ

బిరసేన వచ్చియుం బాటయం బయలైన ।

యనిలోన జయము సేకొనెడుచోట

ఆ. నొక్కరూప కావి యెక్కుడు దిగ్గును

గానరాదు ముఖవికాసమునకు

నన్యరాజు లీడె యిరయవేళ్ళాభు

జంగుడైన మనమజనవిభునకు.

ఈ పద్యములవలన నీమనుమసిద్ధి తండ్రివలె నే గొప్పపరాక్రమ వంతుడనియు శ్లోచైత్యములు గలవాడనియు దెలియుచున్నది. తండ్రివలె నీతఁడు విశేష దేశమును గలిగియుండకపోయినను, గణపతి దేవుని సాహాయ్యముతో నెల్లూరుమండలమున నొకప్రసిద్ధిగల మహారాజై యున్నాడనుటకు సత్యములేదు

మనుమసిద్ధిరాజ్యభ్రష్టుడగుటః తిక్కనరాజ్యమునుతరిగిపంపాదించుటః

ఈ మనుమసిద్ధిని నతని దాయాదులైన ఆక్కన- బియ్యనలను బారు పదభ్రష్టులిఁ జేసి రాజ్యము నవహరించినయు, వారినిజయించుటకు సాధ్యముగాకపోగా తిక్కనసోమయాజి కాకతీయ గణపతి దేవునొద్దకు, ఓరుగల్లునకుఁ బోయి యాతని సాహాయ్యమును గోరి తీసికొనివచ్చి మనుమసిద్ధికి రాజ్యమిప్పించెననియు నొకకథ కలదు. ఈకథను గ్రంథస్థము చేసినవారే కాసె సర్వపుయును, కూచిమంచి జగ్గకవియును. సర్వపు గరంం సంవత్సరప్రాంతము వాఁడు. జగ్గకవి గరింం సంవత్సరప్రాంతమువాఁడు. సర్వపు తన సిద్ధేశ్వర చరిత్రయగు ద్విపదకావ్యమున నిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

(౧) సిద్ధేశ్వర చరిత్రమునంబలి కథ :

సారెసారెకుఁ గేరి సన్నుతుల్ చేయ
సారెపాగావార సరిసగంభీర
సారుడై కీర్తివిస్తారుడై యలకు
నారీతి గణపతి నటు చూచువేళ్ళుఁ
దిక్కనసోమయాజి కృష్ణకొకట.

దిక్కుదిక్కులనుండి తెరలి విడార్చి
అక్కడక్కడను గావ్యముల శ్లోకార్థ
మొక్కొక్క విధమున నొగి వింపింపఁ
జక్కన విచిచును నొక్కయంశము
నెక్కి అక్కనసోమఁ డక్కడే తెంచె
నారీతిగా సోమయాజులనాక
వారక చని భశిహారులు చెల్పు

అట్టిమహాత్ముని నాసోమయాజి
గట్టన నెదురేగి నేర్పుతో రాజు
తెచ్చి యగ్నాసనస్థికునిగాఁజేరి
మెచ్చి తొంబూలాదు రెచ్చుగానిచ్చి

అగుభారతాఖ్యాస మావీరవరులు
తగఁ జేసినట్టి యుద్ధప్రకారములు
వినియు సంతోషించె గనినట్లు చెప్ప

అంతః దిక్కుః సోమయాజికి మెచ్చి
 వింతవ స్త్రీంబులు వివిధభూషణము
 లశ్శీలతెభక్తితో నవ్వు డిచ్చుటను
 సత్యసంధుఁడను నభ్యవర్తనుఁడు
 నగు సోమయాజి తానాగాజు కవియై
 దగుటాట విను మొక్కదర్శకార్యంబు
 పూర్వవంశంబున సొబ గొందునట్టి
 యార్కపూతవర్షుఁ డామవృషిద్వి
 రాజు దా నెల్లూరు రమణతో నేల

అక్కనవియ్యవ లధికబిల్ము
 లక్కట పిద్దిరాయనిఁ భాఁజిదోలి
 దక్కినరాజ్యంబు తామి యేలుచును
 నొక్క కానైఁను జక్కగ నీరు
 వారలదండించి వారి నెల్లూరు
 వారి కిప్పివు మవారణఁ బ్రీతి
 ననిన గణపతిరా జట్లకాకనుచు
 పెదలి గణపతియు విజయంబునకును
 గుడియెడమలసేన కొలిచి యేతేర
 పెలనాఁడుచేరియు పీఠెల్లఁగాల్చి
 పెలనాటిరాజును పెసగెల్చి వాని
 యవ్వనంబులు గొని యటఁజని రాజు
 గుప్పన నెల్లూరు కూడ నేతెంచి
 యక్కనవియ్యవ నచటసాధించి

నెల్లూరివ్రజలకు నేర్పువారేల్లఁ
జెల్లించె మన్ననసిద్ధిగాజనకు
నెల్లూరు పట్టణు నేర్పుతోఁ గట్టి
సల్లలితాద్భుత సమదుర్గములను
నలువదెఁదిదియు నగుపట్టణముల
నరుదొంగ సాధించి యామన్నసిద్ధి
రాజు కీర్చియుఁ దనలేజంబు దీక్షలఁ
బూజ లేర్పఁగ భువరాజితమౌతుడు
భువరతాకంబుఁ దాఁగట్టిచె నచటఁ
గొనకొని నెల్లూరఁ గొన్నెలలుండి
మనుమసిద్ధికి రాజ్యవిహీనులు దెల్పు.

(౨) సోమదేవరాజేయ కథ :

కూదిమంచి జగ్గకవి తన సోమదేవరాజేయమునందిట్లు చెప్పి
యన్నాడు.

గీ. చేయఁ దక్కువ యైన దేవాయతనము
లవును పూర్తిగఁ గట్టించి యలరుచున్న
చోట నొకనాఁడు తిక్కనసోమయాజి
వచ్చె నెల్లూరినుండి భూవరనికడకు.

సీ. వచ్చిన యయ్యార్థవర్య నెదుర్కొని
వినియసంభ్రమభక్తు లినుమడింప
నతిథిపూజ లొనర్చి యతనిచే భారతా
ర్థమును ద్వైతాద్వైత తత్వములును
విస్తృత చిదచిద్వివేక లక్షణములుఁ
బ్రకట ధర్మాధర్మ పద్ధతులును

రాజనీతి ప్రకారంబును భారత

వీరుల మహిమంబు ననుచునుండి

యనుమకొండ వివాసులైనట్టి బౌద్ధ

జనుల రావించి వారిఁ దిక్కననుసీమి

తోడ వాదించ జేసినఁ దొడరి వారిఁ

జాలకఁగా సోమయాజులు గెలుచుటయును.

వ. అప్పుడు బౌద్ధదేవాలయములు గూలం ద్రోయించి గణపతిదేవ
రాజు సోమయాజుల పటువాక్యశక్తికి మిద్ది యతనిని బహుప్రకా
రంబులఁ బూజించి యెనిమిదిగ్రామంబు లొసంగి యతఁడు నచ్చిన
కావ్యం బడిగిన నాథువరసకుఁ గలవసుం డిట్లనియె

గీ. ఇనకులోద్భవుఁ డైనట్టి మనుమసిద్ధి

రాజు నెల్లారు పాలించుచోఁ జెలంగి

యతని దాయాదు లశనినక్కఱఁగఁ బట్టి

యునిచి రాజ్యంబుఁ దమ రేయచున్నవారు.

క. కావున మిరిపు డచటికి

వేవేగం దంలి వచ్చి విడకుండఁగ నా

భూవసుఁ బునరిట్టిమీకునిఁ

గావించఁగవలయు వనిన గణపతి విభుఁడున్.

గీ. అట్లకాక యనుచు నావని కొడఁబడి

యత్యుదారగుణసమగ్రుఁ డగుచుఁ

దవిలి యప్పు డొక్కనవలక్షణమును

యజ్ఞకుండలములు నతనికి దెచ్చె

క. పనుచునెడఁ దిక్కవఖ యా

జనవరుసంహాసనమున నచివాగ్రజితై

తనలెడు శివదేవహ్యుల

గనుఁగొని యారాజుతోడఁ గడకం బలికెకా.

గీ. వసుమతీనాథ యీశ్వర డీప్తరుఁడు గాని

మరుజమాత్రుండుగాఁడు వల్కాణు నితని

యనుమతంబున నీవు గాజ్యంబు నెమ్మి

నెలు మనిచెప్పి యాచనుఁ డేఁగుటయును.

సీ. గణపతిదేవుఁ డాఘనననుమతిఁ గాంచి

యతి సత్వర మనఁ బ్రయాణభేరి

జేయించి చతురంగవృతనాసమేతుఁడై

తంలి ము న్నెలనాఁటి ధరణితుల

గెలిచి వారలచేత విలసపునముఁగొని

వారిసందఱఁ దనవశము చేసి

కొని చని నెల్లూరుఁ గొబ్బునఁ జొచ్చి య

క్కనయు బయ్యనయు నన్ఖలులఁ దఱిమి

మనుమసిద్ధిరాజుఁ బునరభిషిక్తుఁగా

వింది వింది రెండువేలునైదు

నూఱుగ్రామములు మనోహృత్తి కతవిఁ

నిచ్చి కడమఁ దాను బుచ్చుకొనియె.

తిక్కన గణపతిదేవునికడఁ జేఁగునప్పటికి భారతమునే కాదు. రామాయణమునైనను రచింపలేదు. భారతమును గణపతికి జదివి విని పించినాఁడని వ్రాసిన వ్రాతలనుబట్టి పై గ్రంథములను విశ్వసింపరాదని కొందఱనుచున్నారు. అప్పటికి భారతరచన మారంభింపలేదనుమాట నిశ్చయమే కాని యాతని కభిమానగ్రంథ మైన భారతమును సంస్కృత భాషలో నున్నదనివి జదివి వినిపించినని తలంపవలసియున్నది. ఈ యూహకు సిద్ధేశ్వరచరిత్ర సోమదేవరాజీయములలోని వాక్యములు

వ్యతిరేకముగా లేవు. సంస్కృతభారతమును జదివి వినిపించి దాయాదులవహించిన రాజ్యమును పొండవుల కిప్పించుటకై శ్రీకృష్ణుడుతోడు పడినట్లే మనుమసిద్ధికిఁ దోడుపడుమని శోమయాజి గణపతిదేవునిఁ గోరియుండును.

గణపతిదేవుడు మన్మసిద్ధికి సాహాయ్యము సేయుట :

తిక్కవశోమయాజి గణపతిదేవునియొద్దకు వెల్లియొండెనను సంగతి సంశయాస్పదమని శ్రీ వీరభద్రరావుగా రాంధ్రులచరిత్రమున వ్రాసియున్నారు. కాని యది సంశయించఁదగిన విషయముకాదని నాయభిప్రాయము. చోడతిక్కరాజునకు దాయాదులు శత్రువులుగా మన్నారని తిక్కన నిర్వచనోత్తరరామాయణమునఁ జెప్పిన “దర్ప దుర్జయులగు దాయాదన్యవతుల ననిలోనఁ బఱవఁడె యాగ్రహమున” ననుపద్యపాదమువలన స్పష్టమగుచున్నది. తిక్కరాజు తరువాత నా దాయాదులు మనుమసిద్ధిపై దాడిపెడలి వగఁదీర్చుకొనఁ బ్రయత్నించి రని నమ్మట కవకాశమున్నది. నిర్వచనోత్తరరామాయణమునం దీ ప్రసక్తి యేమియుఁ గాన్పించదు. అక్కనబియ్యనల నామములు పైగ్రంథములలో దక్క శాసనప్రపంచములోఁ గాని వాఙ్మయప్రపంచములోఁ గాని యెచ్చటను గన్పడవు. నెల్లూరు మండలములోని వంగవోలుతొలూకా త్రోవగుంట యందున్న శిలాశాసనమున బియ్యన దేవమహారాజులు, చినబియ్యనదేవబహారాజుల పేర్లు గనవచ్చు చున్నవి. (సె.శా.సం. పుట ౧౧౨౫) ఆశాసనమునిట వ్రాయుచున్నాఁడను.

“శ్రీమన్మహామండలేశ్వర బియ్యనదేవ మహారాజులు చిన బియ్యనదేవమహారాజులు తోగుంట మూలపాన శ్రీమన్మహాదేవరకుం పెటినత్తేత్రంకు ౧౦౦౦ కన్నేళ్వర శ్రీమవమహాదేవరకు న ౧౦ పది ఎట్టగుడిపాటి శ్రీమహాదేవరకు న ౧౦ పది పెట్టినలిగణె జాపేశ్వర శ్రీమహాదేవరకు న ౧౦ పది పడూరి విరేశ్వర శ్రీమహాదేవరకు న౫

కొండూరి దేవరకు న గం పది ఇచ్చెను." ఈ శాసనమునఁ కాల
మీఁతఁబడవందున, కిరెవ్వరో ఏకాలమువారో, మునుముసిద్ధికిని వీరికిని
సంబంధమున్నదో లేదో చెప్పఁజాలము. వీరికి మహామండలేవ్వర
లిరువచున్నది. వైవిజ్ఞేషిక రెండుగ్రంథములనుబట్టి గణపతిదేవుఁడు,
వెలనాఁడును, నెల్లూరును ఒక్కసారియే కాల్పిజయించినట్లు కన్పట్టు
చున్నది. గణపతిదేవుని కాలమున వెలనాఁడును బాలించుచున్న ప్రభు
వురెవ్వరో తెలిసికొనియెడల, ఏసమయమున గణపతిదేవుఁడు వెల
నాఁడును జయించినదియుఁ దెలియుట కవకాశము గలుగవచ్చును.
గణపతిదేవుని రాజ్యపరిపాలనాకాలము శా.శ. ౧౧౨౦ మొదలు ౧౧౮౨
వఱకు నై యున్నది (క్రి. శ ౧౧౮౦-౧౨౬౦) వెలనాటి పృథ్వీ
శ్వరుని శాసనములు శా. శ ౧౧౨౮ కిఁ దరువాత గన్పించుటలేదు.
ఈ వెలనాటి పృథ్వీశ్వరుని జంపినవాఁడు చోడలిక్కరాజు. పృథ్వీ
శ్వరుని యనంతరమున వెలనాఁడును బరిపాలించిన రాజెవ్వఁడో తెలిసి
కొనవలసియున్నది పృథ్వీశ్వరుని సంహరించిన చోడలిక్కరాజు
మూఁడవకులోత్తుంగచోడుని ద్రావిడచోడుఁడు సామంతుఁడని వైవి
జ్ఞాసియుంటిని. కావున ద్రావిడ మూఁడవ కులోత్తుంగుఁడు పృథ్వీశ్వ
రుని తరువాత వెలనాటిని స్వాధీనముచేసికొని పరిపాలనము చేసెనని
యూహించుట సమంజసము. ఈద్రావిడ మూఁడవ కులోత్తుంగ
చోడుఁడు శా.శ. ౧౧౦౦ సంవత్సరమున చోళసింహాసనము నధిష్ఠించి
౧౧౪౦ వఱకును రాజ్యముచేసినవాఁడు. ఈ కాలమున వెలనాఁడి
చోడుని పరిపాలనమునకు లోబడియుండును. కాకతి గణపతిదేవుని
శాసనములు శా. శ. ౧౧౪౦ మొదలు వెలనాటియందుఁ గన్పించు
చుండుటచే నీద్రావిడ మూఁడవ కులోత్తుంగచోడుని యనంతరమున
వెలనాఁడు కాకతిగణపతిదేవుని స్వాధీనములోనికి వచ్చియుండెననియు
జోడలిక్కరాజు శా.శ. ౧౧౭౪ వఱకు జీవించియున్నను నాతని యిది

కారము నెల్లూరి ప్రాంతముననే గాని వెలనాటిపైఁ జెల్లుటలేదనియు, దలంపవలసి యున్నది.

ఈసందర్భమున ౧౯౪౫ సం. ఫిబ్రవరి నెల భారతి పంచికలో శ్రీనేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారిచే, ప్రకటింపఁబడిన గణపతిదేవుని శాసనమునుగూడ నిటనుదాహరించి, యది మన్నసిద్ధి రాజ్యత్రప్టుత్వ కథ కేమయిన నుపయోగించునోమో చూడవలసి యున్నది. ఆశాసన మిది. దీనిని నాయకపల్లి శాసనమందురు.

“శస్తిసహితం..... హమండలేశ్వరులైన కాకతి గణపతిదేవ మహాగాజులు దిగ్విజయము సేసి పరమండలములు సాధించి దక్షిణ దిగుభాగమున నెల్లూరుగాల్పి తద్విరోధులైన పడిహోరి బయ్యవతిక్కనల పెరిసిన శాతవశింబులం గందుకక్రీడవినోదము నలిపి దవికమండల మున కులోత్తుంగరాజేంద్రచోడ నిచ్చి నెల్లూరిరాజాచేత ఎమంగులం గన్కిగ గొనివచ్చి.....

గణపతిజయించిన మూడవకులోత్తుంగుడెవరు?

ఈశాసనములోని కథయును, కాసెనర్వపు రచించిన సిద్ధేశ్వర చరిత్రలోని కథయును, ఒకటిగా నే కన్పట్టుచున్నది. కాని యీశాసన మున సిద్ధేశ్వరచరిత్రమునజెప్పిన “వెలనాడుచేరియు పిఁడెల్లఁ గాల్పి వెలనాటిరాజును పెనఁగెల్పి వానియప్పనంబులుగొని” అను వెల నాటి కథలేదు. ఆయనను “పరమండలములు సాధించి యనువాక్య ములో నీకథ యిమిడియున్నదని భావంపవచ్చును ఈశాసనమునఁ జెప్పిన కులోత్తుంగ రాజేంద్రచోళునికథ సిద్ధేశ్వర చరిత్రమున లేదు. నెల్లూరును గాల్పివకథ రెండింటియందును కలదు గణపతిదేవుడు నెల్లూరును రెండుసార్లు కాల్పి యుండఁడు. కావున నీశాసనము నందును సిద్ధేశ్వరచరిత్రమునందును జెప్పినకథ యొకటియే యనియు, నొక కాలమున జరిగిన దేయనియు, నిశ్చయింపవలసియున్నది. శాస

మనః జెప్పబడిన కులొత్తుంగ రాజేంద్రచోడుఁ డెవ్వఁడో తెలిసికొనఁ గలిగితి మేని మనముసిద్ధి కాఁబ్బియ్యమునకు కొంత సాహాయ్య మగును. ఈ శాసనమునఁ గాలవీరయఃఖిలలేదో, కాలమున్నభాగ పోయినదో తెలియను. కాలము దెలిసియున్నచో నిండుఁ జెప్పబడిన కులొత్తుంగ రాజేంద్రచో డు డెవ్వఁడో తెలిసికొనవీలు కలిగియుండును. ఇతఁడు మూడవ రాజేంద్ర (ద్రావిడ) చోడుఁడని శ్రీ డాక్టరు మారేమండ రామానాథుగారు వ్రాసియున్నారు. అది సరికాదనియు నీశాసనమునం దువాహరింపబడిన యాతఁడు వెలనాటి చోడవ శ ముఁకుఁ జెందిన కులొత్తుంగ రాజేంద్రచోడుఁడనియు శ్రీ నెలటూరి వెంకటరమణయ్య గారనుచున్నారు. కైశాసనములో "కులొత్తుంగ రాజేంద్రచోడ" యని యుండుటచే నీతఁడు వెలనాటి వంశీయుఁడని వెంకటరమణయ్యగారి యభిప్రాయము.

ఇతఁడు వెంకటరమణయ్యగారినినట్లితఁడు వెలనాటి వంశీయుఁ డగునా యని చూడవలసియున్నది. వెలనాటి పృథ్వీశ్వరునకుఁ బురుష సంతతి యుండెనో లేదో తెలియఁదగిన యాధారములు లభింపలేదు. కాని వెంకటరమణయ్యగారు తారతిపత్రికలో మూడు శాసనముల నుదాహరించియున్నారు. మొదటిది గణపతి దేవుని నాయకులలో నొకఁడైన మల్కాల హేమాద్రింద్రిది. (ద. హిం. శా. సం. ౪ సంఖ్య ౧౩౩౩) ఇందు దాను కులొత్తుంగ రాయరాజేంద్రచోడ గొంకది శావట్టడనని చెప్పకొనియున్నాడు. ఇది శా. శ. ౧౧౫౯ నాటిది. ద్రాక్షారామ భీమేశ్వరస్వామి. యాలయమునం దున్నది. రెండవది శా. శ. ౧౧౭౧ నాటిది త్రిపురాంతకమునం దున్నది. చోడేశ్వరయఁ డను నొకఁడు వెలనాటి రాజేంద్రచోడుని భృత్యుఁడని చెప్పబడి యున్నది. (A. R. No. 249 of 1905) ఇది యీతని భార్య జయ సాని వ్రాయించినది. ఇందు

“రాజేంద్రచోడ స్మవకార్య విధానతంద్రః

శ్రీబోయ్యచోడిరతివైభవ నిర్మితేంద్రః”

అని యున్నది. మూడవది శా. శ. ౧౧౭౬ వాటిది. గుంటూరు మండలములోని యనుమెల్లలోనిది. (ద. హి. శా. సం. ౬ సంఖ్య ౬౦౨) కాకతి గణపతిదేవుని యనుచరుడగు కాలవనాయక కుడు తాను “వెలంది కులోత్తుంగ రాజేంద్రచోడ నిస్తారకుడనని చెప్పుకొని యున్నాడు. ఇందున్న ‘వెలంది’ శబ్దము వెలనాటి అను దానికి బదులుగా శాసన లేఖకుడు తప్పుచెక్కి యున్నాడని వెంకట రమణయ్యగారి యభిప్రాయము. ఈ కాలవనాయకునిదే (ద. హి. శా. సం. ౬ సంఖ్య ౬౦౩) సంఖ్యగలది యిశనోకటికలదు. అందీ శబ్దము ‘వెలాది’ అనియున్నది. అందు ‘రుద్రయదేవ అమ్మంగరికిపుణ్యముగాను’ అనియున్నది. కాని అందు శాసనకాలము “౧౦...” అని సగము మాత్రమే కన్పట్టుచున్నది. ఇందులోని ‘సున్న’ ౧ కి బదులుగా పొరపాటు పడియుండవచ్చును. మొత్తముమీద వీశాసనములన్నియు కాకతి గణపతిదేవుని కాలమునను, అతనికుమార్తె కాలమునందును పుట్టినవి. వారిపేరుల నుదాహరించి యుండుటచే, నిందున్న వెలనాటి రాజులు కాకతీయులకు సామంతులుగా నుండిరినియు, వారిక్రిందనుండు నాయకులు, తమ సన్నిహిత ప్రభువులైన వెలనాటి వారియొక్కయు వారియేలికలగు కాకతీయుల యొక్కయు నామములను తమశాసనము లలో నుదాహరించి యున్నారనియుఁ దలంపవలసియున్నది. ఈ శాసనములలోఁ జెప్పఁబడిన వెలనాటి రాజేంద్రచోడునకును వెలనాటి పృథ్వీశ్వరునకును ఏమయిన సంబంధమున్నదా? యని యోచింతము. వెలనాటి పృథ్వీశ్వరునకు పురుషసంతాన మున్నట్లాధారములుదొరకలేదు. అతని యనంతరమున వెలనాడు, వేగినాడు దేశములలోసామంతులు

పెక్కురు బిరుదుదేరి మహావగాక్రమవంతుడైన చోళ ముచ్చడి కులో
 త్తుంగరాజు యొక్క యధికారమునకు లోబడి యాదేశములలోనిభాగ
 ములనుబరిపాలించినట్లును, కులోత్తుగుని యవంతరమున వీసామంతులు
 ప్రభువులై స్వతంత్రముగా రాజ్యపరిపాలనము చేసియున్నట్లుచుగన్పట్టు
 చున్నది. అట్టివారిలో చైళాసనములలో నుదాహృతులైన వెలనాటి
 రాజులుకూడఁ జేరియుండురు. చైళాసనములలోని రాజులకును బృధ్వీ
 శ్వరునకును, ఎట్టిసంబంధమైన నున్నదియో లేదో స్పష్టముగాఁ జెప్పఁ
 జాలము. కాని వెలనాటి పూర్వపురాజుల నామములును
 నీ చైళాసనములలో రాజుల నామములు నొక్కరితి
 గా నుండుటచే నీ రాష్ట్రధ్వీశ్వరుని సంతతివారని యూహింపవలసి
 యున్నది. చైనీజెప్పినవిశాక శా. శ. ౧౧౫౧ లో విశా నొకశాసన
 నము కన్పించు చున్నది, (A. R. 3౨౨ of 1936-37) (ఈశాసనపు
 ప్రతికొఱకు విశేషప్రయత్న మొనర్పినను నాక లభించినదికాదు.) ఇది
 వెలనాటి చోడునిది ఇందు గొంతభాగము శిథిలమైపోయినదనియు,
 గాలము “సోమేషునద గజితే” అనియుండుటచే శా.శ. ౧౧౫౧ అనియు
 పృథ్వీశ్వరునకును నీచైళాసనకాలమునకును నడుమ దాదాపు ౩0 సంవత్స
 రములుండుటచే నీకాలమున శాసనకర్తయునాతని తండ్రియు రాజ్య
 పాలనము చేసి యుండురనియు, తండ్రిపేరున్న భాగము శిథిలమైన
 దనియు, దొరతనమువారి శాసనపరిశోధకశాఖవారు చైళాసనముపై
 వ్యాఖ్యానము వ్రాసియున్నారు, (A. R. 1936-37 Part II Para
 15Page 65) ఈశాసనము గుంటూరు మండలములోని రేపల్లె
 తాలూకా యందలి పెద్దపులిపట్టు గ్రామమున నరేంద్రస్వామివారి
 యాలయమున నందిస్తంభముమీఁద నున్నది. అందు వెలనాటి
 చోడుడు యుద్ధములో శత్రువులనుండి నైకొనిన సంపదను ద్రాక్ష
 రామ భీమేశ్వరున కిచ్చినట్లు దనతండ్రి యేబదిలక్షలుగల యాంధ్ర)

దేశమును బరిపాలించినట్లును వ్రాయఁబడి యున్నదనియు శాసనము తుదిభాగమున “గణపతిక్షీతీశం సంసేవ్య” యని యుండెననియు శాసనపరిశోధకశాఖవారు వ్రాసియున్నారు.

శ్రీ భావరాజు వెంకటకృష్ణారావు పంతులుగారు ‘పులివగూడ కైఫీయత్తు’ను భారతిలోఁ (వ్యయ-శ్రావణము, పుట ౧౮౭) లో బ్రకటించియున్నారు. దానిచివర నొకశాసనముకూడ, (కైఫీయత్తు నందలి భాగమే) నున్నది. అదియును పైని చెప్పిన (A. R. 322 of 1936-37) శాసనము నొకటియే యైనట్లు కన్పట్టుచున్నది అందుబైని చెప్పిన యంశములన్నియు పంపూర్ణభాషలో నున్నవి. అందున్న వెల నాటి చోడుని తండ్రి గొంగరాజుని స్పష్టముగా నున్నది.

“తస్యంకజాతో గోంకీశ కృరణ్య శేవ్యభూభృతాం.....
వందాశల్ లక్షసంయుక్త మంద్రదేశ మపాయక..... తత్పుత్రో
వెలనాటి (చోడయైయుండను) నృపతిః..... జిత్వ వైరి
నృపాశ్చ తదవ్యగఃగోగాణిఃశ్రుత్వాదికం దాతౌరామ పురీశ్వరాయ
తుధరో శ్రీ భీమనాథాయతై..... (కా)కత్వాదిశాస్వయవార్చితండ్ర
ముపేతమూర్తిం గణపక్షి తీశం సేవ్యతే కర్తృర్గుణే ర్విదిత్యరాజంతి...
(గొంకవి ప్రభీతిచే పువ్రులుపెట్టిన భాగములను నేను విడిచిపెట్టితిని)
శాసనకాలమును “మేఘదుద్రగణితే” అనుకూటలలోఁ దెలిపియున్నాఁడు
కాలమునుగూర్చి వ్రాయుచు శ్రీవెంకటకృష్ణారావుగారు ‘అన్నిటితో
పాటు మిక్కిలి చిత్రమైన విషయము శకవర్షములు ౧౧౧౩ అనగా
౧౧౧౨ క్రిస్తుశకకాలమున (1) లిఖింపబడిన శిలాశాసనమువండు
వెలనాటి రాజేంద్రచోడుడు (మొదటివాడు) ౫౦ లక్షలపరిమాణముగల
ఆంధ్రదేశమును బరిపాలించెనని తెలుపబడియున్నది. ఈశాసన ప్రతి
బింబమును - లభించినచో - పరిశీలింపవలసి యున్నది. ఇట్టి చరి

తాంశము లనేములు - నిమర్శింపవగినవి. ఈ కైఫీయత్తునందుగలవు" అని వాసియున్నాడు. శా. శ. ౧౧౧౮ వ సంవత్సరమున చోడ నామధారి యెవ్వఁడును వెలనాడునందు లేడు. అది పృథ్వీశ్వరుని రాజ్య మధ్యకాలము. ఇందలి "మేఘ" కద్దిము పొరబాటు కాలము నకు 'మేఘ' శబ్దమునిచ్చు సంవదాయము బహుళముగా లేదు. "సామేషురుద్రగణితే" యను పాతమే సరియైనది. ఇందలి ప్రథమాక్షర మగు 'సా' పొరపాటున విడిచిపెట్టబడినది. 'షు'ను 'మ'గాఁ జదివినారు. ఈశాసనము మొదటి రాజేంద్రచోడునిది కాదు పృథ్వీశ్వరునకుఁ దరువాతిది. గణపతిదేవుని శాసనములు శా. శ. ౧౧౧౮ మొదలు వెలనాటియందుఁ గన్పించుచుండుటచే, నీశాసన మాలమునకుఁ గూడఁ దరువాతిది కావున నిందుదాహరింపబడిన వెలనాటిచోడుడు పృథ్వీశ్వరునకుఁ బూర్వుఁడు గాఁడనియు, గణపతిదేవుని కాలములోని వాఁడనియు, గొంకరాజునకుఁ గుమారుడనియు నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును. ఈశాసనము పూర్తిగాఁ బ్రకటితమై యేవేని మార్పులు కలిగిన నేతప్ప పృథి వీళ్లరునితో నాతనివంశ మంతమై పోలేదనియు, నాతనికిఁ బిమ్ముట నీక్రిందివిధముగా నభివృద్ధిఁ జెందినదనియు నిశ్చయింపవచ్చును.

పృథివీశ్వరుఁడు శా. శ. ౧౧౨౮ రాజ్యాంతవత్సరము.

↓
గొంకరాజు

↓
రాయరాజేంద్రచోడుఁడు శా. శ. ౧౧౫౧ సంవత్సరము

↓
గొంకరాజు సామాధికర్త ౧౧౫౯ శాసనము

↓
నల్లూరుగరాజేంద్ర (త్రిపురాంతక, ద్రాక్షరామశాసనములు.
చోడుఁడు శా. శ. ౧౧౭౧-౧౧౭౬)

పృథ్వీశ్వరుని మొదటిశాసనము శా. శ. ౧౧౮౮ లో కలదు.

అప్పటికాతనికి నలువది సంవత్సరముల వయసుండెనని తెలిచితిమేని
 (ఈతని పూర్వుల కాలమును బరిశీలింపఁగా నిది సరియైనదిగాఁ గన్ప
 ట్టినది.) యీతని తునిశాసనము ౧౧౨౮ లో నున్నది. కావున నప్పటి
 కాతని కణువదియేండ్లవయసును, ముప్పదియేండ్ల కుమారుఁడును,
 వదేండ్లు వయసుగల మనుమఁడును గలరని యూహింపవచ్చును. ఈ
 కుమారుఁడే గొంకరాజు. ఈమనుమఁడే రాయగజేంద్రచోడుఁడు.
 ఇతఁడు తన ముప్పదిమూఁడవయేట శా. శ. ౧౧౫౧లో ముప్పదిరెండు
 పుట్లభూమిని నరేంద్రస్వామికి శాసనమువ్రాయించి దానినిచ్చెననుటలో
 విరుద్ధముండదు. అతని కిరువదియవయేట గొంకరాజు జన్మించెననినచో
 ౧౧౫౯ నాటి కాతనికి ౨౦ సంవత్సరముల వయసుండెననియు
 గణపతిదేవుని సేనాధిపతి యగు హేమాద్రిరెడ్డి యీతనిని దిశలకుఁ
 బరు పెత్తించి దిశాపట్టణదయ్యెననియుఁ దలంపవచ్చును. కాని కొంచె
 మిం దస్వాభావికము లేకపోలేదు. కొన్నితావుల నటులుండవచ్చునని
 యనుకొనినను నీ గొంకరాజునకుఁ గూడ నిరువదియవ సంవత్సరము
 ననే కులాత్తుంగ రాజేంద్రచోడుఁడు కలిగెనని తలంచినను, త్రిపు
 రాంతక శాసనమునాటి కాతఁడు పండ్రెండేడ్లవాఁడును, ద్రాక్షరామ
 శాసనమునాటికి పదునెనిమిది యేండ్లవాఁడు నైనట్లుగన్పట్టచున్నాఁడు.
 కావున నిది కేవల మస్వాభావిక మనియు, నందుచే నీవంశవృక్షమునం
 దేదియో యొక పొరపాటుండి యుండవలయువనియు స్పష్టమగు
 చున్నది. కాని పులివరపు కైఫీయత్తునందు "కుళోత్తుంగచోళమహా
 రాజు శాలివాహనం ౧౦౩౦ శకమందు (ఈసంఖ్య తప్పసంఖ్యలలో
 నిట్టితప్పులు కైఫీయత్తులయందుఁ దలచుగాఁ గనవచ్చుచుండును.)
 పదకొండోయేట పట్టాభిషిక్తుడై విశ్వశివలింగప్రతిష్ఠలుచేసి రాజ్యం
 చేస్తావుండగా తూర్పుదేశమునుంచి గజపతిసింహాసనస్థుడై గణపతి
 మహారాజు సేవాసమేతముగా వచ్చి చోడరాజుతొలూకు ఆకాలానను

సలాయనంచేయించి దేశము స్వాధీనముచేసకొనిరి." అని వ్రాసియుండుటచే బైవివాసిన సంగతులు వాస్తవములేమనియు వంశవృక్షము సరియైనదేయనియు సందర్భావిక మున్నట్లు గన్పట్టినను నది పత్యమేయనియు ధృవపడుచున్నది.

పుర్వీశ్వరుని యనంతర మాతని కుమారుడు, గొంగరాజు తన తండ్రి సింహాసనము నధిష్ఠించి చోడకులొత్తుంగుని సామంతుడై కొంతదేశమునైనను బరిపాలించియుండును. ఈతని శాసనములు గన్పట్టలేదు ఈతని యనంతరము రాయరాజేంద్రచోడుడు, కాకతీయ గణపతిదేవునికి సామంతుడై వెలవాటిని బాలించినట్లు కనబడుచున్నది. ఆతనికుమారుడైన గొంగరాజేందువలననో గణపతికెదురు దిరిగినట్లును, నందుచే నాతని సేనాధిపతియైన పేమాదిరెడ్డి గొంగరాజు నడచిపెసినట్లును ద్రాక్షారామ శాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది. ఆతనికిఁ బిదపఁ గుళోత్తుంగ రాజేంద్రచోడుడు చిన్నతనముననే తన ౧౧ వ యేటనే సింహాసనము నెక్కిను. ఈతఁడు పసివాడైనను, కాలపనాయకుడు మొదలగు సేనాధిపతులు బలవంతులై యాతని రాజ్యమునుగాపాడుచు "కులొత్తుంగరాజేంద్ర చోడరాజ్య నిస్తారకులై" రని త్రిపురాంతక ద్రాక్షారామ శాసనములవలన నెఱుంగనగుచున్నది. కులొత్తుంగుడు బదునెనిమిదవయేట పిసేనాధిపతులతోఁగూడ మనుమ సిద్ధి దాయాదులగు నక్కన బయ్యవలకు సాహాయ్యమొనర్పి యుండును గణపతిదేవుణ్ణి కులొత్తుంగునే పట్టుకొనెవనుట విశ్వయము. నాయక పల్లి శాసనమునందలి "దవిళమండలము" కేవలము ద్రావిడమండలమని తలంపవక్కరలేదు. ఈకులొత్తుంగుని శాసనము త్రిపురాంతకమునఁ గన్పట్టుచున్నది. అంతవఱకు వాతని రాజ్యము వ్యాపించెనేమో! దానిని శాసనకావ్యకర్త దవిళమండలముగా భావించెనేమో! నెల్లూరును "దక్షిణదిగుభాగ" మని యాశాసనమునఁ బేర్కొన్నాఁడు.

శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు పైవిజెప్పిన మూడు శాసనము లొక్కనివిగ నే భావించి, యాతడు కులోత్తుంగ రాజేంద్రచోడుడని నిశ్చయించి యాతనికి వెలనాటి మూడవ కులోత్తుంగ రాజేంద్ర చోడుడని పేరుపెట్టి యాతని పుట్టుపూర్వోత్తరము లెవ్వయో తెలియ పనిచెప్పి, యాతనినే గణపతిదేవుడు ద్రవిడమండలమును బట్టుకొని పని చేల్పియున్నారు. వెలనాటివాడు ద్రవిడమండలమున కెల్లు పోయెను? పృథ్వీశ్వరుని యనంతరమున విచ్చిన్న మైపోయిన వెలనాటి రాజ్యమునుండి ద్రవిడ మండలమునకుఁ బోయి యచ్చట రాజ్యమును బరిపాలించుట కీతనికెల్లు సమర్థతవచ్చిందీ? యను ప్రశ్నలకుఁగూడ వారే సమాధాన మిచ్చియున్నారు. వానినన్నిటిని నిలుఁ దెల్పుటకుఁ ద్రావుచాలదు. ఆవియన్నియు సత్యములనియే భావించి, ప్రస్తుతాంశ మును గూర్చి యాలోచితము. కాకతిగణపతిదేవుఁ డెప్పుడీ వెల నాడు, నెల్లూరు ద్రవిడమండలములపై దండయాత్ర సాగించెనను విషయము ముఖ్యమైనది. పైచర్చవలన నీవిషయము తేలలేదు. పైని వ్రాసిన విషయముల నన్నిటిని సమన్వయముచేసి యాకాలమును నిర్ధారణ చేయవలసియున్నది. చోడతిక్కరాజు శాసనములు శా. శ. ౧౧౭౪ వఱకును గనుపించినవి. ఆకాలములో నీదండయాత్ర జరిగెనని తలంప రాదు. ఆతనికాలములో నక్కన బయ్యవల కథ లేదు. ఆకథ మనుచు సిద్ధికాలములో జరిగినదని చెప్పుచున్నారు. శా. శ. ౧౧౭౫ లో తిక్కరాజు మరణించె ననుకొందము అసమయమును గనిపెట్టి మనుచు సిద్ధి దాయాదులాతనిపై దండెత్తి పడభ్రష్టునిగావించి యుండవలయును, ఈయక్కన బయ్యవలకు, వెలనాటి వంశములోనివాడైన (పై వంశ వృక్షములోని కుదివురుషుడు) కులోత్తుంగ రాజేంద్రచోడుడు సాహాయ్య మొనర్పియుండును, నెల్లూరు చోడులకును, వెలనాటి రాజులకును పూర్వవైరువున్నది. చోడతిక్కరాజు పృథ్వీశ్వరుని జంప

యుండెనుకదా! ఆపగ తీర్పుకొనుటకై, శృద్ధిశ్యరుని సంతతిలోని
వాడైన యావెలనాటి కులోత్తుంగరాజేంద్ర చోడుడు. ఆక్కన
బయ్యనలకు సాహాయ్యమొసర్చి యుండునని యూహించుటలో
తప్పండదు. ఈ విషయములన్నిటిని, తిక్కనసోమయాజి గణపతిదేవు
నకు నివేదించియుండును. గణపతిదేవుడు తిక్కనసోమయాజిహుటపై
గౌరవముంచి వెలనాటి మూడవకులోత్తుంగుడు తనకు సామంతుడై
యున్నను, నాతనిని జయించినఁగాని మనుమసిద్ధికి నెల్లూరురాజ్య
ము దక్కనని నిశ్చయించుకొని ముందుగా వెలనాడును స్వాధీనము
చేసికొని, పిమ్మట నెల్లూరును దహించి మనుమసిద్ధికి శత్రువులయిన
తిక్కన బయ్యనల (శాననములో తిక్కనబయ్యనలని యున్నది సిద్ధి
శ్వర చారిత్రమున ఆక్కనబయ్యన లనియున్నది ఇందేదియో యొకటి
పొరపాటు అయియుండును. తిక్కన యనుపాతమే సరియైనదిగాఁ
దోచుచున్నది.) శిరస్సులను ఖండించి మూడవకులోత్తుంగ రాజేంద్ర
చోధుని జయించి పట్టుకొని యాతనిచే గృహముగ్రహించి విడిచిపెట్టి
మనమసిద్ధి జోలికిఁ బోవద్దని యాజ్ఞాపించి, మనుమసిద్ధియొద్ద యేను
గులను గానుకగాఁ ద్రైకొని, నెల్లూరురాజ్యమునఁ గొంత యాతని
కిచ్చి తనసామ్రాజ్యమునఁ గొంత కలుపుకొని (౬౮. గ్రామములైన నేమి
౨౫౦౦ గ్రామములైన నేమి) స్వదేశమున కేగియుండును. ఈ దండ
యాత్ర శా. శ. ౧౧౭౫ (కీ), శ. ౧౨౫౩) లో జరిగియుండును.
చెడవులివర్రు కైఫియత్తులో “తిరిగి కులోత్తుంగచోళరాజు యాదేశానకు
వచ్చి రాజ్యం ఆక్రమించి శా. ౧౧౯౩ (౧౧౯౩ అయియుండును)
శకంవరకు ప్రభుత్వంచేసిరి. తదనంతరం కొంత భీమరాజు యితనికొడుకు
కేతమహారాజు ధైరవభూపాలుడు పర్యంతరం శా ౧౨౨౦ శకం
వరకు ప్రభుత్వములు జరిగినవి” అనివ్రాసి యుండుటనుబట్టి వెలనాటి
మూడవకులోత్తుంగ చోడుడు మఱికొంత కాలము రాజ్యముచేసినట్లు

కన్నులు చున్నది. ఈ విమర్శనముతో మనకు బనిలేదు. గణపతిదేవుని సాహాయ్యమున మనుమసిద్ధికి శత్రుబాధపోయి బలవంతుడగు విశ్రువి ప్రాప్తము లగుచుటచే నాతని హృదయమునకు విశ్రాంతి కలిగినది. తిక్కనసోమయాజిపై గౌరవము పెచ్చినది. మనుమసిద్ధి సోమయాజిని “మామయ్యా!” యని పిలిచెడివాడట! మహారాజులును మంత్రులును వానివరులలోఁ బ్రవర్తించుచుండెడివారనుట కనేక నిదర్శనములున్నవి. శ్రీకృష్ణదేవరాయలు తిమ్మరసును ‘అప్పాజీ’ యని పిలుచుచుండెనట!

మనుమసిద్ధికి రాజ్యమిప్పించుటకొకయు తిక్కనసోమయాజి గణపతిదేవుని యొద్దకు వెళ్ళెనని యనుశ్రుతముగావచ్చెడి కథ సత్యమనియే నన్యువచ్చును. ఈదండయాత్ర పూర్తియైన పిదపనే తిక్కన నిర్వచనోత్తరరామాయణమును రచించియుండును.

తిక్కనసోమయాజి గణపతిదేవుని యాస్థానమున కేగినప్పుడు జైనపండితులతో వాదించి జైనమతమును ఖండించి కేద మతమును నిలువఁజెల్పెననియు నందలకు గణపతిదేవుడు మెచ్చి కొన్ని గ్రామములను దిక్కనకిచ్చెననియు సోమదేవరాజీయమునందున్నది. ఆకాలమున జైనమతము నిజామురాష్ట్రమున వ్యాపించియున్నదనుమాట వాస్తవము. కాని గణపతిదేవుడు జైనుఁడుకాదు. అదివఱకే విశ్వేశ్వరదేవుడు శిష్యుడై జైవమతమును స్వీకరించి పరమమహేశ్వర బిరుదమును గ్రహించియుండెను. అందుచే దిక్కనామాత్యునిచే జైనమత ఖండనమును జేయించియుండెను.

రక్కెసగంగన గంగయసాహిణులు భిన్నులా?

నిర్వచనోత్తరరామాయణమున మనుమసిద్ధి జయించిన శత్రురాజులను జెప్పసందర్భమున దిక్కనామాత్యుడు మూడుపద్యములను రచించియున్నాడు. అందొక పద్యమిది.

చ. రంగదుదాకీర్తి యగు రక్కెసగంగనఁ బంజరంబు మై
భంగ మొనర్చి మఘోనపాఁడఁ బల్వడి నాచికొన్న రా
జ్యాంగములెల్ల నిచ్చి తనయాశ్రితవత్సలవృత్తి యేర్పడక
గంగయసాహిణి బసముఁ గైకొనఁబంఁచె బరాక్రమొన్నతికా.

శ్రీ చిలుమూరి వీరభద్రాపు వంతులుగారు తమయాంధ్రుల
చరిత్రము (మధ్యముగము ౨౫౭-౨౫౮) నందును, కాకతీయాంధ్ర
రాజయుగ చరిత్రము (పుట ౪౦౦-౪౦౧) నందును, ప్రైవడ్యములోఁ
జెప్పఁబడిన రక్కెసగంగనము, గంగయసాహిణియు నొక్కవ్యక్తియే
యనియు నితఁడు కాయస్తుండనియు, కాకతిగణపతిదేవుని సేనాధ్యక్షుఁ
డనియు వ్రాసియున్నారు. రక్కెసగంగని గర్భమునడంచి, ఆతని
యొద్దనుండి నాచికొన్నరాజ్యమును, నతఁడు తమ నాశ్రయింపఁగా
మనుమసిద్ధిమహారాజు తిరిగి, యతనికి యిచ్చివేసెనని యీపద్యార్థ
మని వారు భావించియున్నారు. మొట్టమొదట నీపద్యమును జదివి
నప్పుడు రక్కెస గంగన వేఱనియు, గంగయసాహిణి వేఱనియు,
రక్కెసగంగనను జయించి గైకొనిన రాజ్యాంగములను తనకాశ్రితుఁ
డైన గంగయసాహిణికి, మనుమసిద్ధి యిచ్చెనని యీపద్యార్థమనియు
నేనభిప్రాయ పడితిని. నాయభిప్రాయమునకు బల మొసంగెడి శాసన
మొకటి లభించినది. (A. R. 231 of 1905. ఈ శాసనము నకలును
నేనడుగగనే పంపిన ఇండియాగవర్నమెంటువారి ఎపిగ్రాఫిస్తుగారికిఁ
గృతజ్ఞుఁడను,) ఈ శాసనము గంగయసాహిణిమంత్రి యైననామదేవ
పండితులు కర్నూలుమండలములోని మార్కాపురముతాలూకా త్రిపు
రాంతకమునందలి త్రిపురాంతకదేవునకు భూదాన మొసంగి వ్రాయించి
నది. దీనివలన రక్కెసగంగన, గంగయసాహిణిలు భిన్నవక్తలనియు
వారువురు, శత్రువులనియుఁ దెలియును. వివాదవిషయము కావున
నాశాసనము నిట విచ్చుచున్నాఁడను.

'స్వస్తి సమ స్తవక స్తి సహితం శ్రీమన్నామోమండలేశ్వర కాళియ్య
 గణపతి దేవమహారాజులు బరుగల్లు నిజరాజధానిగాను సుఖసంఖ్యా
 వినోదంబుల రాజ్యంబు నేయుచుండగాను తత్పాదపద్మరాధకుం
 డభిన స్వస్తి యనేకనామావళి విరాజిమానమానోన్మిత అతివిశ
 మహాయారాధ ప్రాధరేఖా రేవంత విజయలక్ష్మికాంత దశదిగుభరిత
 క్షిప్రామనీవల్లభ భయభద్రదుర్లభ ఎక్పియరాయదామోదర సైన్య
 దిశాపట్ట వైరికురిట్ట రక్కసగంగరస దిశాపట్ట మూర్ఖాయ జగద్దళ
 గణపతిదేవదివ్య శ్రీపాదపద్మరాధక పరబలిసాధక నామాది సమస్త
 ప్రసస్తి సహితం శ్రీమన్నామోమండలికో అంబ్రబ్రహ్మ రాక్షసనాగుక,
 నారాయణగండపెండారు గంగయసాహిణి సమస్తరాజ్య సముద్ధకుం
 డైన స్వస్తి సమ స్తరాజ్యభారనిరూపిత మహామాత్య పరవీ విరాజిమాన
 మానోన్మిత ప్రభుమంత్ర తామహాశక్తిత్రయగుణసంపన్న ఆనయాస
 నద్రైధీభావకాక్షుగ్యగుణోపేత వరేంగితజ్ఞాన అష్టావధారణాధార్య
 ఛరిత ఉత్పన్నమతినంపన్న సురగురుసమాన పకలశాస్త్రపారావారక
 మంత్రమాణిక్యవీతిచాణక్య పతి కార్యధురంధర పరివారకల్పతాపూజ్య
 దీనార్తిజనసువర్ణధారానటన గభీర... దీనాంధగాయకవై తాళక వైభా
 సికదండియండి శిఖండి నానాపేత్రికోడళ ఆచకదరిద్రఖండన నిత్య
 నేమామహాన వాళిష్టపురోగమను లైననామదేవపండితులు స్వస్తి
 శ్రీసకశర్వంబులు ౧౧౭౬ ఎండి ఆనందసంపత్సరమున చైత్రశు ౧౫ శు
 నాడు దేవవన్యనిమిత్తమున శ్రీత్రిపుగాంతక శ్రీమనుమహాదేవరకు...
 దువ్వ...ంపనలోని కెంకులకుంట చతుశ్చిమమును ఆచంద్రార్కము
 నిచ్చె..." రక్కసగంగన, గంగయసాహిణిలు భిన్నవ్యక్తులును
 వైదులు నై యున్నారని తాళబొద్దుటూరు శాసనమువలనగూడ
 ధృవపడుచున్నది. దానిని శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు భారతి (సంగ్ర
 హ ౧ వుట ౧౭౭) లో విమర్శనాపూర్వకముగఁ బ్రకటించియున్నారు.

ఈశానము, జగదాపుగంగయదేవచోళ మహారాజు తనతండ్రియైన
 అల్లుగంగరాజునకును తల్లియైన గంగాదేవికిని పూర్వోక్తావాప్తికొఱకు
 గంగసముద్రీ మను తటాకమును ద్రవ్యించి శా. శ. ౧౨౪౪ దుండుభి
 పతి మఖశుః ౧ శనివారమునాడు వ్రాయించెను. ఈ శాసనముగో
 నీగంగయదేవచోళ మహారాజుల ప్రశస్తిగో, ఒఱయూరి పురవరాధీ
 శ్వర ఆజమయూరి సిందురస్వజ కాశ్యపగోత్ర దినకరకులకుశేళినికా
 సన ప్రభాకర, గండవెడార గంగయసాహిజీ సర్వస్వలిండికాఱు,
 ఇత్యాది బిరుదములున్నది. ఈబిరుదమును బట్టి గంగయసాహిజీ
 యొక్క సర్వస్వమును, ఈజగతాపుగంగయదేవచోళ మహారాజు
 లవహరించినట్లు, గప్పుచున్నది. ఇంద్రవలన గంగయసాహిజీ
 రాజ్యమును గైకొనిన వాడినికొడున్నాడని స్పష్టమగుచున్నది.
 కాని యాతఁడీ గంగయదేవచోళ మహారాజుమాత్రము కాఁజాలఁడు.
 ఏమనిన నీగంగయదేవచోళుఁడు శా. శ. ౧౨౪౪ (క్రీ. శ. ౧౩౨౨)
 కాలమునం దున్నవాఁడు గంగయసాహిజీయు మనుచున్నదియు క్రీ. శ.
 ౧౨౬౦ పాఠమునందున్నవారు కావున గంగయసాహిజీని జరుం
 చిన వాఁడీ జగతాపు గంగయదేవచోళుఁడుకాక యాతని పూర్వుఁడై
 యుండుననియు, “గంగయసాహిజీ సర్వస్వలిండికాఱు” యనునది
 వంశానుగతమైన బిరుదమనియు, శ్రీ) పెంకటరమణయ్యగా రూపించి
 నట్లు తలంచుటయే సమంజసము. కాని యాపూర్వుఁడెవ్వఁడో తెలి
 యదు విర్వణనోత్తరరామాయణ వద్యమునట్టి “గంగయసాహిజీ
 సర్వస్వలిండికాఱు” బిరుదము వహించఁగలిగినవాఁడు ‘రక్కెసగంగన’యై
 యుండవలయును. అపఖ్యమలో, చిలుకూరి వీరభద్రరావుగా రనినట్లు
 రక్కెస గంగనయు, గంగయసాహిజీయు నొక్కరనుట పొసఁగదు.
 ఇద్దరు నొక్కరే యగుదురని యాబిరుదము మనుచున్నదికై జెందవల
 యును. పైని చెప్పిన శాసనకర్తయగు జగతాపు గంగయదేవ

చోడుడు మనుమసిద్ధివంశీయుడనుట కాధారములు లేవు. మనుమసిద్ధి వ్రాసినా నట్టి బిరుదములులేవు. కావున నేవిధమున జూచినను, రక్కెసగంగవ శే యాబిరుదము వర్తించుననుటయే సమంజసము.

రక్కెస గంగనకు, ప్రస్తుతశాసనకర్తయగు జగతాపుగంగయ దేవచోళునకును గల సంబంధము తెలియుట లేదు. జగతాపుండిచోళ మహాదేవరాజును నాతని శాసనమొకటి కీ శ ౧౨౧౫ నాటిది గవ్వట్టుచున్నదనియు "జగతాపు" శబ్దముచుట్టి యాచుడు గంగయ దేవచోళుని పూర్వుడై యుండుననియు శ్రీ పెంకటరమణయ్యగారు వ్రాసియున్నారు. అది సత్యమనియే తలంపవలసి యున్నది.

'రక్కెసగంగ' నామములు పాశ్చాత్యగంగరాజులలోఁ దలమ గాఁ గానవచ్చుచున్నవనియు, నందుచే గంగయసాహిణిని జయించిన రక్కెసగంగ డు పాశ్చాత్య గాంగవంశములోని వాడై యుండుననియు పాశ్చాత్య గాంగవంశీయులు సింధురధ్వజము కలవారనియు, దాళ్ళపొద్దు టూరు శాసనకర్తయగు గంగయదేవచోళమహారాజు అజమయూర సింధురధ్వజుడను బిరుదువహించిన వాడనియు, రక్కెసగంగన సింధురధ్వజ మితివికి సంక్రమించినదనియు, రక్కెసగంగన యీ గంగయదేవచోళునకు మాతామహుడై యుండుననియు, మాతా మహుని సింధురధ్వజమును గంగయసాహిణి పర్వస్వబంధికాఱు బిరు దమును గంగయదేవచోళునకు వచ్చియుండుననియు శ్రీ పెంకటరమ ణయ్యగారు రథిప్రాయ పడియున్నారు.

ఈ రక్కెసగంగవ పాశ్చాత్యగాంగవంశములోనివాడనుట కాధారములు నాకుఁభింపలేదు. ఇతఁడు మిగులఁ బరాక్రమవంతుఁ డనియుఁ గీర్తివంతుడనియు "రింగదుదారికీర్తియగు రక్కెసగంగ" యను వాక్యమువలనఁ దెలియుచున్నది. పాశ్చాత్యగాంగవంశములోని

యెవని నైనను జయించి యాతని సింధుధ్వజమును లాగి కొని దాని నీరక్కెసంగన వహించెనేమో! శత్రుధ్వజమును ధరించుట సంప్రదాయవిరుద్ధ మగుచు కలి, యారక్కెసంగన పాశ్చాత్యగాంగుల దోహిత్రుడై యుండవచ్చును. పశ్చిమగాంగులలో రాక్షసగాంగుల శాసనముకంటె కనబడుచున్నది. కాని యది యారక్కెసంగులది కాదు. (A. R. 235 of 1931) ఇట్టి వింగునలపు. క్రీ. శ. పవీయవ శతాబ్దిలో నాగవర్మ యను కర్ణాటకకవిని బోషించిన రక్కెసంగుల యొకడున్నాడు. నామసామ్యమునుబట్టి వీరిగఱు పశ్చిమగాంగులవలేము. మన రక్కెసంగుల క్రీ. శ. ౧౨౧౫ న వర్షిరయనాటి శాసనకర్తయగు జగతాపునండిదేవచోళరాజునకుఁ బుత్రుడై యుండునని నాయూహ. రక్కెసంగునికి అల్లుగంగరాజుపుత్రుఁడని గంగయదేవచోళరాజు పౌత్రుడనై యుండురని తలంచుచున్నాడను. తానిపేరునందలి గంగకల్పమును, మత్తాతపేరునంది "జగతాపు" "దేవచోళ" కల్పములను గైకొని యీతఁడు జగతాపుగంగయదేవచోళ రాజయ్యెనని తోచుచున్నది. నాయూహ సత్యమయ్యెనేని వీరి పంశవృత్తి మీకోదివిధమున నుండను. ఇంగల సత్యాసత్యములను గూర్చి ఇంకను విరిశోధనము కావలసియున్నది. భావి విరిశోధనము వలన మార్పు వచ్చునంతివఱకును దీని సంగీకరింతము.

వధుగాంతిక దేవచోళుడు,

జగతాపునండిదేవచోళరాజు (క్రీ. శ. ౧౨౧౫)

రక్కెసంగుల (క్రీ. శ. ౧౨౫౦)

అల్లుగంగరాజు = గంగాచిక్. (క్రీ. శ. ౧౨౮౫)

జగతాపు గంగయదేవచోళరాజు (క్రీ. శ. ౧౩౨౨)

ఈవంశీయులు మధురాంతకపౌత్రపితృభులగావి యొకశాఖకు జెందివారవి చెప్పవచ్చును. రక్కెసగంగన కలుకక పురాధీశ్వరుఁ డగు రామదేవమహారాజునకు సామంతుఁడుగనుండి సిద్ధవట్టపాఠ మను బరిపాలించుచుండెననియు, సిద్ధవట్ట నిమివయనమన్న జోతి గ్రామమునఁ గవుటివ శాసన A. R. ౫౬౩ ౦ ౧౯౧౫) విరాజిదే యనియు గంగయసాహిజి కడప సమీపముననున్న పల్లూరు రాజధాని గా రాజ్యమేలినవాఁ డనియు సరిహద్దురాష్ట్రాధిపతుఁగుటచే వీరుపు రును శత్రువులై యుండుననియు శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు వ్రాసె యున్నారు ఈజోతిశాసనము గంగయసాహిజిని, వీరభద్రరావు గారు కాకతీయాంధ్రరాజయగమున వ్రాసిరి. కాని నిజముకాదు. అది రక్కెసగంగనదే

దైనివాసిన నామదేవపండితుని త్రిపురాంతకశాసనము (శా.శ. ౧౧౭౬) లో రక్కెసగంగనను, గంగయసాహిజి జయించినట్లున్నది. తాళ్ళపూడ్డుటూరు శాసనములో గంగయసాహిజి స్వస్వయము, రక్కెసగంగన హరించినట్లున్నది. ఈస్వస్వబుది కాకతీయ శా. శ. ౧౧౭౫ లో జరిగియుండును.

గంగయసాహిజి కాయస్తుఁడు. గణపతిదేవుని సేనాధ్యక్షుఁడు ఈ పదవి యీతనికి, మనుమనిద్ది సాహాయ్యమొనర్చిన యవంతియు వచ్చియుండును. కాకచ్చుచో రక్కెసగంగనిని జయించుటకై గణపతి దేవుని వైష్ణవములే యీతనికిఁ దోడ్పడి యుండును. లేదా, మనుమ సిద్దికి గణపతిదేవునితో మైత్రీ సమకూరినవిష్ముట, గణపతికొలుపు నందున్న గంగయసాహిజికి రక్కెసగంగనవలన నరక యు సంప్రాప్తము కాఁగాఁ దన్నాశ్రయించిన గంగయసాహిజికి మనుమసిద్ది సాహాయ్యము చేసియుండును. ఈ సందర్భమున చిలుకూరి వీరభద్ర రావుగారు గంగన, గంగయ లేక వ్యక్తి యని భావించుటచే వారి

వారీతలు మనకేయముఁ దోడుపడుటలేదు. గంగయసాహితి, మనుమ
సిద్ధిమహా గాజు తుండియైతె తిక్కరాజువొద్ద నేనాదిపతిగాయఁడనవియు
వాకవితరువాతఁ గూడ ప్రదేశమునకుఁ బ్రభువై మనుమసిద్ధిహా
స్నేహము గలిగియుండెననియు నందుచేతనే మనుమసిద్ధి సాహాయ్య
మొనర్చెననియుఁ గొందఱుచున్నార. అదివల్లమై యుండును.
తీపుగాంగిముఠ గంగయ సాహితీశాసనములు శా. శ. ౧౧౭౭ —
౧౧౭౯ — ౧౧౮౦ సంవత్సరములలోఁ గాల్పించుచున్నవి. ఇందుఁ
గడపటిశాసనములో రీతకు రక్కెనగంగవను జయించిన ప్లదాహరించఁ
బడినది. (A. R. 176, 231, 283 of 1905)

పైచంకవృక్షమునందలి అల్లుగంగరాజును, యుద్ధములో వంబయ
దేవముహారాజును వశఁదోడించెనని చరిత్రకారులు వ్రాసియున్నారు.
ఈయంబయదేవుఁడు గంగయసాహితికిఁ గుమారుడో సోదరుడో
అయియుండునని చిలువూరి వీరభద్రరావుగా రాంధ్రుల చరిత్రమున
ప్రాసీదుండిరి. కాని యవిరిజముకాదు. గంగయసాహితికి 'చంద
లాంబ' యను సోదరికలదు. అంబయదేవముహారాజున కామభార్య
(A. R. 211 of 1936) యని శాసనమునందున్నది ఇది శా. శ.
౧౨౮౨ నాటిది రక్కెనగంగన స్థావీయులును గంగయసాహితి స్థావీ
యులునుగూడ వరపురము వైరముతో నుండుచువచ్చిరి. వైవిజెప్పిన
రక్కెనగంగెన, గంగయ సాహితుల విజయపరాజయగాథ లొక్కమారు
మూర్తిమేగాక, రెండుమూడువారులు జరిగినను జరిగియుండవచ్చును.
అవిషయములను బూర్తిగఁ జెప్పింది. వ్రాయుట యప్రస్తుత ప్రశంస
యగును. తిక్కనసోమయాజి వద్వార్థ విచారిణమునకై యితదూరము
వ్రాయవలసివచ్చినది.

మనుమసిద్ధి జయించిన సారంగ రాజు:

మనుమసిద్ధి మహారాజు విజయమును వర్ణించుచు, దిక్కకవి చంపుడు వ్రాసిన రెండవ పద్యము.

శా. శృంగారంబు నలంగ దేమియును బ్రసవేదాంకురశ్రేణి లే
దంగంబుల్ మెఱుగేద విండుకయు మాహా రాష్ట్రాచార్యుల సా
రంగుం దోలి. తురంగముం గొనిన సంగ్రామంబునం దృష్ట
ప్రాంగస్సంగయశుడు మన్మథిభువంపై చన్న సైన్యంబునశా.

ఇందలి "మాహారాష్ట్ర సామంతు" అను వాక్యమునకు, మహా
రాష్ట్రరాజుల సామంతుడని చెప్పవలసివచ్చును. అకాలమున నెల్లూరు
వారిండుమదై నధికారమును గలిగియున్న మహారాష్ట్రరాజు లెవ్వరును
లేరు. కాకతీయగణపతి దేవుని యధికారముక్రింద సాంగధరుడను
పేరుగల సామంతుడు దొక డాకాలమున నెల్లూరి మండలమునందలి
'అద్దంకి' సీమను బ్రాపించుచున్నట్లు తెలుచు వ్రాయించిన యొక
తామ్రశాసనము (నె. శా. సం. పుట ౧౩౭) వలనఁ దెలియుచున్నది.
ఈసారంగధరుని లెండి మాధవుడు, తాత శౌరి. సాలంకాయన
గోతుఁడు. ఇతఁడు మహారాష్ట్ర గ్రాహణుడని నాయభిప్రాయము.
తామ్రశాసనమునందలి యాక్రిందిశ్లోకములలోని ద్విజరాజశబ్దము శాంత
పక్షకు నాయూహను బలపఱచుచున్నది.

'నరపతిగణపాలన తానూన మసౌ గణపతిః స్వయందేవః

తచ్చరణకవలగేవాపరాగ వాతుష్టమానసధీమరః

శౌరిమూరపతనూజః కరుణాధి నోస్తి మాధవోన్మవతిః ॥౮॥

అద్దంకిపు రేళాల్ సత్రనయాహ్యజనివ్రజే శాః

సాలంకాయనగోత్రా శ్చార్జ్యధరః శత్రుశాసనః సుయశాః ॥౯॥

అపిసర్వలోక పాలనప్రభావసంభావః పశ్చిమస్సర్పాః

అనందయ న్నజస్యం ద్విజరాజః కీర్త్యతే సదా తత్కః ॥౧౦॥

ఈతఁడు తనపేర పారంగపురమును నగ్రహారమును బ్రాహ్మణుల కిచ్చెను. ఈ పారంగధరఁడు చక్రవర్తయగుచును బిరుదుమున్నది. ఇతనిని పారంగపాణిదేవ మహారాజులని శాసనములలో వ్రాసిరి. ఈ గ్రామ మిప్పుడు నెల్లూరుమండలమున వంగవోలుతాలూకాలో పారంగపుర మనిపిలువఁబడుచున్నదట.

ఈశాసనము శా. శ. ౧౧౭౬ ఆవంధసంవత్సర ఫాల్గుణశుక్ల దశమి సోమవారము నాఁటిది. గణపతిదేవునకుఁ బూజ్యో కావాప్తి కొర కీశుగ్రహారము నిచ్చిస్సొందఁ జెప్పఁబడినది చిలుకూరి వీర భద్రరావుగా రాంధ్రులచరిత్రయిగా నీపారంగధరుఁడే మస్మేస్థిరేఁ జయంపఁబడినవాఁడనియు, గణపతిదేవునకు సామంతుఁడుగా నున్న వాఁడనియు, గణపతిదేవునకు సామంతుఁడుగా నున్నవాడనియు నీతనితండ్రి మూఢవనాయకుఁడనియు, సింగభవాయకుఁడనియు యన్నయనియు, పిరు మహారాష్ట్ర దేశమునుండివచ్చిన సేవక రాజులనియు, సేవకలు యాదవైగుటచే వీరినిగూడ యాదవులను గాన భావించవలసియుండుననియు వ్రాసియున్నారు. రామాయణము లోని సైవద్యమును జదువగా మనమస్థి సాంగునియొడికి యుద్ధము నకుఁ బోలేననియు, నాతఁడే మస్మేస్థిపైకిరాఁగా మస్మేస్థిసైన్య మూతనిని పాఱఁద్రోలి యాతనియశ్వములను స్వాధీనపర్చుకొనె ననియు స్ఫురించుచున్నది.

ఈపారంగపాణిదేవమహారాజులండ్రి మూఢవనాయకుఁడనియు దల్లి చూడుబాయియనియు నొకశాసనము (నె శా. సం. ౧౦౯౨వ్రతు. శా. శ. ౧౧౭౫) లో నున్నది. ఇతనితండ్రియైన మూఢవమహారాజు నకు శాసనములలో శ్రీమన్మహామండిలేశ్వర అతివిష్ణుమహాదేవాయా రూఢ పౌంధ రేఖారేవంత, పరబలకృతాంత, శరణాగణపజ్జివంజర ముండలీకంబాదోళిజీవగ్ధ చక్రవర్తయనాది విరుదము లున్నవి.

(సె. శా. సం. ౧౦౩౪-౧౦౫౮ పుటలు శా. శ. ౧౧౩౦-౧౧౬౧) సారంగపాణియన్నయైన సింహదేవమహారాజు శాసనములు నెల్లారు మండలము నందున్నవి. అవి శా. శ. ౧౧౭౦-౧౧౭౫ వజ్రకుగలవు. (సె. శా. సం. ౧౧౮౮, ౧౦౮౮, ౯౬౧, ౯౩౮, ౯౦౦, ౯౪౦ పుటలు) దొంతనమువారి శాసనపరిశోధకశాఖవారు శార్ఙ్గదేవమహారాజు సారంగపాణిదేవుడు నొక్కరేయని వ్రాసియున్నారు (A.R.) కాని యది నిజముకాదు. వీరిరువురు భిన్నులని తండ్రిలపేరులనుబట్టి తెలియుచున్నది.

మనుమసిద్ధి జయించిన విజయత్యైధీశుడు:

తిక్కనసోమయాజి, మనుమసిద్ధిమహారాజు విజయమను గాని యాడుచు వ్రాసిన మూడవపద్యము పీఠీందనిచ్చుచున్నాడను.

జు. ద్రవిడోర్వీపతిగర్వముం దనిచి శౌగంధి బొప్పిగట్టాట ద
ర్యఃపూతంబునొనర్చి వైరిమరుజేంబ్ర శ్రేణికి గొంగూ
నవని జేర్కొనియున్నయట్టి విజయత్యైధీశ్వరుం గానిగా
నెవి యె జోలనమన్నదియని ప్రాయేటం బ్రగథోద్ధతికా.

ఈ విజయత్యైధీశుడు దెవ్వడో తెలిసికొనవలసియున్నది. ఈ పద్యమందలి "ద్రవిడోర్వీపతిగర్వముందుంబు" కట్టాటదర్ప పూతంబు నొనర్చి" యను విశేషణములు మృసిద్ధికిగాక విజయభూపతికియే యర్హము చెప్పవలయును. ఈ విజయభూపతిని మనుమసిద్ధి బాఁకిము ననె జయించినట్లు చెప్పియున్నాడు. ఈకాల మెప్పుడై యుండును? ఇతనితండ్రియైన తిక్కనాజు జననము శా. శ. ౧౧౧౦ ప్రాంతమై యుండునని వైవి వ్రాసియుంటిమి. అతని ముప్పదియేండ్ల వయసున మనుమసిద్ధి జననమని తలచితిమేని, ఇతని జననము శా. శ. ౧౧౪౦ ప్రాంతమగును. ఇతని యిరువదియేండ్ల వయసునందు విజయభూపతిని జయించినన్నచో నాకాలము శా. శ. ౧౧౬౦ ప్రాంతమైయుండును.

అప్పటికి తిక్కరాజు జీవించియుండెను. అయిననాతఁడు వయసుమీఱి యుండుటచేత నీమమసిద్ధి యువరాజుగానుండి యుద్ధమును జేసి విజయరాజును గెలిచియుండుచున్నాడు. ఆకాలమున, పైనిజెప్పిన లక్షణములు గల విజయాధీశుఁ డెవ్వఁడని యాలోచింపవలసియున్నది.

విజయాధీశుఁ డనఁగా విజయగండగోపాలుఁడనియుఁ బైని జెప్పిన లక్షణములన్నియు నాతని యందున్నవనియు నితఁడు శ్రీ. శ. ౧౨౫౦ మొదలు ౧౨౬౬ వఱకును బరిపాలనము చేసినటుగఁ గానంబు చున్నదనియు, నితని శాసనములు శాంచీపురమునందు మాత్రమేగాక నెల్లూరు మండలములోని గూడూరు, నెల్లూరు, సూరూరుపేట తాలూకాలలోఁ గానిపించుచున్నవనియు, శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావుగా రాంధ్రుల చరిత్రము మధ్యయుగమున వ్రాసియున్నాడు. నెల్లూరు శాసన సంపుటములను బరికించి చూడఁగా విజయగండగోపాలుని శాసనములు పదుమూఁడు గానించుచున్నవి. (పుటలు 281, 480, 431/2, 482/2, 445, 462, 841, 861, 1808, 2814, 1825) వీనిలో ంటిలో మాత్రమే శకకాల ముదాహరింపఁబడినది. తక్కిన వానిలో విజయగండగోపాలునిరాజ్య సంవత్సరములే చెప్పబడి యున్నవి. ౮౮౧ వ పేజీలోని శాసనమున నాతనిరాజ్య సంవత్సరములు ఆఱునియు శకసంవత్సరములు ౧౨౧౮యనియు వ్రాసియుండుటచే నీ విజయగండ గోపాలుని రాజ్యప్రారంభ సంవత్సరము శా. శ. ౧౨౧౨ (అనగా శ్రీ. శ. ౧౨౯౦) అయివది. అప్పటికి మమమసిద్ధిరాజు లేఁడు. కావున మమమసిద్ధిజయించిన దీ విజయగండగోపాలుఁడుకాఁడని తేలుచున్నది.

మనుమసిద్ధిమహారాజ శాసనము :

ఇతఁడు కోలూరిను గ్రామము నుగ్రహారముగా నిర్వహించి పైని వ్రాసియుంటిని. (A. R. 580-1907) ఈ శాసనమున శకసంవత్సరముల నీయలేదు. కాని వీరరాజేంద్రచోడుని పదుమూడవరాజ్యవత్సర మనియు, వింగళసంవత్సరమనియుఁ జెప్పఁబడినది. చోళసంహారము నందు మూడవరాజేంద్రచోడుడు శా. శ. ౧౧౬౭ మొదలు ౧౧౮౯ వఱకునున్నాఁడు. అతని పదుమూడవ రాజ్యవత్సరము శా. శ. ౧౧౭౯ అయినది. అదిపింగళయే కావున నందుదాహరించిన వీరరాజేంద్ర చోడుడు మూడవ రాజేంద్రచోడుడే యనుటకు సందియములేదు. ఈ శాసనమున “కోలూరు” గ్రామమును దనశాసితమైన తిరుకాలదేవ మహారాజునకుఁ బుణ్యముకొఱ కిచ్చినట్లుండుటచేఁ దిక్కరాజునకుఁ దిరుకాలదేవుఁ డను నామాంతరమున్నట్లు స్పష్టమయినది.

ఈ శాసనమునందుఁ గాకతీయగణపతియొక్క స్నేహమును సంతోషించుటకై యీమమమసిద్ధిమహారాజు గోదావరీతీరప్రదేశమున విజయఁడను రాజునోడించెనని వ్రాసియున్నదందురు. ఆ శాసనము నాకు లభింపకపోవుటచే నావివరముల నీయఁజాలనైతిని. వైపస్వము లోని విజయశ్లోధీశుఁడు నీతఁడు నొక్కఁడగునో కాదో చెప్పఁ జాలము. ఈ విజయభూపతి నెల్లారువాడో కాక దక్షిణమండలముల వాడో యైయుండును. ఇతనిని మమమసిద్ధి గోదావరీతీరమున జయించుటకు సంభవమయ్యెనో యూహింప ననువుగాకున్నది.

మమమసిద్ధికాలమున విజయాదిత్యదేవచోడ మహారాజుశాసన ములు కొన్ని కనపడుచున్నవి. (నె. శా. సం. పుట 599-1231) మమమసిద్ధి జయించిన దీతవిశేషమే! తెలుగువల్లపులలో క్రీ.శ. ౧౨౫౦ పాఠమున రాజ్యమునకు వచ్చిన విజయగండగోపాలుఁ డొకఁ

జున్నాడు. (తి. దే. శా. సం. ౧ పుట ౮౨-౮౩ A. R. 272 of 1905) మనుమసిద్ధి జయించిన దీతనినైన (గావచ్చును విజామురాష్ట్రం తర్గత గోదావరీతీరప్రదేశమున నీయుద్ధము జరిగియుండ వచ్చును. ఎట్లయిన వీరిషయమున నింకను బరిశోధన మావశ్యకమై యున్నది. మరియు వీరాలమునఁ జాభ్యుక్తవంశీయుఁడగు విజయత్యైధీశుఁ డొకఁ డున్నాడు. ఆతఁడు కళింగదేశమునందలి యొక ప్రదేశమునకుఁ బ్రభుఁడు. ఆతనిశాసనము ద్రాక్షారామము నందున్నది. మనుమసిద్ధి యారనిని జయించియుండిన నుండవచ్చును.

మనుమసిద్ధి వ్రాయించిన యీశాసన విషయమునుగూర్చి కూడ కొంతయుట చెప్పవలసియున్నది. త్రిపురాంతక శివుని మూడవ శత్రువు నుండి జన్మించిన త్రిలోచనుని వంశములోని వాడైన ముక్కంటికాడు పెట్టియను పల్లవభూపతి శ్రీ పర్వతమునకు తూర్పుభాగమున 700 అగ్ర హారముల నిచ్చెనట. ఈవిషయము మరికొన్ని శాసనములలోఁగూడ నున్నది. (నె. శా. సం. పుటలు 3౮౮-౬౭౦) అందులో పెరుంగ. దూరమునది యొక యగ్రహారము. అది రాజేంద్రచోళమండలము నందలి పశ్చిమపాకనాట్రలోనిది. అది యేబదియిద్దఱు బ్రాహ్మణుల కీయఁబడినది. వాఁ యగ్రహారమును జిరకాల మనుభవించిరి. ఇంతలో సాకలికోడూరుగ్రామ వాస్తవ్యులు కొందఁరేదియో కలిహము కారణముగా నాగ్రామమును విడచి యీ పెరుంగం దూరునకు వచ్చి, యాయూరి చెఱువున కుత్తరభాగమున నిండ్లుకట్టుకొనిరి. మఱికొంత కాలమున కాగ్రామ సమీపమందున్న "ఇనుంబోలు" నందలి వెలమలు కొందఱు వారిగ్రామమున మూర్ఖ్యురము (Plague) రాగా నందుండ లేక పెరుంగం దూరునకువచ్చి పాకలను వేసికొని కాపురముండిరి. (ప్లేగువ్యాధి వచ్చినపుడు గ్రామమును విడిచివేసి, దూరముగాఁబోయి కాపురముండు నాచార మిశాలమువలెనే కాదు, పదివందల సంవత్స

రములకిందటఁగూడమండియున్నట్టి శాసనమువలనఁ (దెలియుచున్నది.) కాని వారు తామాత్రమించుకొనిన భూమికి, బ్రాహ్మణులకు, ప్రతిభ మిచ్చెదమని వారితో నేర్పాటుగావించుకొని యుచ్చుచు వచ్చిరి. కొంతకాలమునకు, శనిగ్రహము మీనరాశికి వచ్చుటచే నాగ్రామమున గటపు సంభవించెను. అందుచే జీవనాధారము లభింపక యాబ్రాహ్మణు లాగ్రామమును విడచి మఱియొకచోటకు. ఖోయిరి, దేశము సుఖి డముగా నుండఁగ నే యాబ్రాహ్మణులు మరలనా గ్రామమునకువచ్చిరి. ఈలోపుగా నాచెలములు తమరాకరించుకొనిన ప్రదేశమునకుఁ గోడూరిని పేరిడి వ్యవహరించుకొనుచు బ్రాహ్మణులకిచ్చిడి ప్రతిఫల ము నీయ నిరాకరించిరి. ముక్కంటి కాడువెట్టి యిచ్చిన యగ్రహార మునందు బ్రాహ్మణులకు స్వత్వము లేదనియు, నాయగ్రహార మిప్పటి రాజువకుఁ జెందిపోయినదనియు, వాదించ మొదలిడిరి. బ్రాహ్మణులు చేయునదిలేక మధురాంతకపాత్రపిచోళుడగు మనమసిద్ధిమహారాజు కడకేగి తమకుజరిగిన యవకృతినిగూర్చి విన్నవించుకొనిరి. మనుమ సిద్ధి మహారాజు, ఇనుంటోయిన వ్యవసాయము చేయువారలను, పాక నాటియందలి మఱికొంతఁజిని బిలిపించి విచారణచేసి నిజముఁ గనుఁ గొని యాప్రదేశము బ్రాహ్మణులదే యని నిశ్చయించి, యాకోడూరు వా బ్రాహ్మణుల కగ్రహారముగా నిచ్చి యీశాసనము వ్రాయించె ను. ఈకోడూరు కడపమండలమున వుల్లంపేటకాలూకాలో నున్నది. చోళులకు రాజధానియైన కృష్ణాత్రపికూడ నీవుల్లంపేట తాలూకాలోనిదే. కాలవిర్ణయముకొఱకు, రాజేంద్రచోళుని పదుమూడవ సంవత్సరమని చెప్పినను శాసనాంతమున రాజేంద్రుని పేరుదాహరింపకపోవుటచే నీ పాత్ర పిచోళరాజులు స్వతంత్రులని యూహింపఁదగి యున్నది.

ఖడ్గ తిక్కన వృత్తాంతము:

మమమసిద్ధి తండ్రి యైన తిక్కరాజుమగూర్చి వ్రాయుసందర్భమున శా. శ. ౧౧౭౪ వ సంవత్సరపు శాసన మొకటి పైవి నిచ్చి యుంటిని. దానివిబటి సిద్ధయ్యయు, నాతనికుమారుడైన తిక్కనయుఁ దిక్కరాజుకడ మంత్రులుగా నున్నారని తెలియుచున్నది ఈతిక్కన మనకవితిక్కన కాఁడు. మనతిక్కన కీతఁడు పెనతండ్రికమారుఁడు సిద్ధనకుమారుడైన యీతిక్కన మిక్కిలి పరాక్రమవంతుఁడును, రణశూరుఁడునై ఖడ్గతిక్కన యనియు, రణతిక్కనయనియు, గంధవారణుడనియు పేరుగాంచినవాఁడు ఈతఁడు తిక్కరాజుదగ్గరనే కాకుండ మన్మసిద్ధిమహా రాజుకడ కూడ దండనాథుడై యుండి పెక్కుయుద్ధములలో బాల్గొని తుదకు రణరంగమున వీరమరణముపొంది శాశ్వతకీర్తిని లభిసియుండెను. తిక్కనసోమయాజి కుటుంబములోనివాడై యింద యశస్సు వార్జించిన యీతనిని గురించి కొంచెమేరియు వ్రాయకున్నచోఁ దిక్కనసోమయాజి చరిత్రము లోపయు క్తమగునను భయమున గ్రంథవిస్తరమైనను నిరయేయని యీతనినిగూర్చి యొక్కించుక వ్రాయుచున్నాఁడను.

ఈఖడ్గతిక్కనను గేతనకవి దశకుమారచరిత్రమునం దిల్లువర్ణించి యున్నాఁడు.

సీ. వేడిన వడ్డార్థి వృధపుచ్చనేరని

దానంబు తనకు బాంధవుఁడుగాఁగ

నెదిరిన జమునైన బ్రదికి పోవఁగనీని

కౌర్యంబు తనకీష్టసఖుఁడుగాఁగ

కరణుచొచ్చిన శత్రువురునైన రక్షించు

కరుణయె తనకు నలగదముగాఁగఁ

బలికివఁ బాండవప్రభునైన మొచ్చుని

నల్లంబు తనకు గతుకుడుగాఁగ

జగతి నుతికెక్కె రాయవేశ్యాభుజంగ

రాజ్యరత్నాకరమ్మూర్తి రాజమూర్తి

గంధవారఁబిరుద విఖ్యాతకీ

దినవలేజుండు సిద్ధయతిక్కశౌరి.

ఈతిక్కన, మనుసిద్ధికడ సేనానిగా నున్నకాలములో “పశుల మేపుబీర్లనిమిత్తమై కాటమరాజునకును మనుమసిద్ధిరాజునకును వివాదము పొసఁగి మహాయుద్ధము జరిగినటులఁ గాటమరాజు కథవలనఁ దెలియుచున్నది. ఈయుద్ధకథనము ద్విపదలో రామరావణయుద్ధముగ వర్ణింపఁబడినది. కాటమరాజుతండ్రి పెద్దిరాజు. పెద్దిరాజుతండ్రి వల్లరాజు. ఇతఁ డాత్రేయ గోత్రోద్భవు లయిన యాదవుల సంతతి లోనివాఁడుగఁ జెప్పఁబడియెను. ఇతఁడు కనిగిరిసీమలోని ఆలవల పాడున కధిపతిగ నుండెను. కాటమరాజు కనిగిరిసీమలోని యెఱ్ఱగడ్డ పాడున కధిపతిగ నుండెను. దేశమున ననావృష్టి సంభవించ యాదవులనంబడు గొల్లవాండ్రెల్లను దమతమ పశులనుండలను దోలుకొని దక్షిణమునకు వచ్చి మనుమసిద్ధిరాజుయొక్క పశులబీళ్ళను గొన్నిటిని పుల్లరికిఁగైకొని పశులను మేపుకొని పుల్లరిచెల్లించకయే పెడలిపోయిరి అందుపై సిద్ధిరాజునకుఁ గోపమువచ్చి అన్నంధట్టును బ్రాహ్మణుని రాయబారిగా గాటమరాజుకడకు పంపించెను. కాటమరాజు పుల్లరి చెల్లించక తగవుపెట్టెను. అంతట మనుమసిద్ధిరాజు కాటమరాజును శిక్షించుటకై బహుసైన్యములం గూర్చుకొని దండెత్తినచెప్పును కాటమరాజుకూడ బంధుజనులను మిత్రులనుగూర్చుకొని యుద్ధసన్నద్ధుఁడయ్యెను.

అప్పుడు తిరునామాల తిప్పరాజు, శ్రీకంఠరాజు, పెనవేగి
చొక్కరాజు, పెనవరదరాజు, అర్లుకొండ అచ్చిరాజు, ఆదివన్నె
మారిరాజు, గయికొండ గంగరాజు, ఉర్లుకొండ సోమన్న, ఉదయాద్రి
అమ్మయ్య, చెన్నపట్టణము చంద్రశేఖరుడు, దేవయని పెంగళయ్య,
వట్టుకోట బసవరాజు, కాళహస్తిపావతిమ్మరాజు, వెలకంచి పెంగళ
పతిరాజు, ప్రథగిరిపట్టణము పద్మశేఖరుడు మొదలగు యోధులు
మనుమసిద్ధికి దోడ్పడవచ్చిరి. ఈయోధులకండఱకు నాయకుడై ఖడ్గ
తిక్కన సిద్ధిరాజు సేనల నడిపించుకొని వచ్చెను.

పల్నాటి ప్రభువయిన పద్మనాయకును, పల్లికొండ ప్రభువయిన
చల్లపిన్నమనాయకుడు, దొనకొండ అయితమరాజు, ఎఱ్ఱయ్య, భట్టా
పులరాజు, కరియాపులరాజు, వల్లభన్న, నాళకూళ్లనాయకుడు, నేతి
ముద్దయ్యనాయకుడు, పాచయ్యనాయకుడు, ముమ్మయ్యనాయకుడు,
పుత్తమరాజు మొదలగు యాదవవీరులును, కాటమరాజునకు
దోడ్పడవచ్చిరి. ఈ సైన్యముల కంతకు చిన్నమనాయని మంత్రియు,
నారాధ్య బ్రాహ్మణుడు నగు బ్రహ్మరుద్రయ్య నాయకుడై నడిపించె
నట! ఉభయసైన్యములును పాలేటియొడుననున్న పంచలింగాలకడ
సేదకొన్నవి.

అప్పుడు భయసైన్యములకును ఘోరమైన యుద్ధముజరిగెను.
తుడకు తిక్కనసైన్యమంతయు హతమయ్యెను. తిక్కన యుద్ధహీని
నొక్కఁడు మిగిలియుండుటను ప్రశ్నింపబడిన పిన్నమనాయకు
చూచి:

“పోరునిలుపుమోయి భూసురోత్తముఁడ
సరిగాదుమాతొడ సమకంబుఁజేయ
అగ్రజల్మిమారు యాదవులముమేము
ఉగ్రము మామోద నుంపంగరాదు”

అని పలికెనట. అందుపైవి తిక్కన సైన్యమంతయు హతమగుటకు చింతించి మఱల సైన్యమును గొనివచ్చి తలపడియెడంగాకయని గుఱ్ఱమును ద్రిప్పకొని తిరిగినట్టెనట!

అందుపై వృద్ధుడైన యాతవిరంధ్రుని 'యద్ధమున నైశం జావక యిటులేల పాటికచ్చితివి! ఇదువు చెఱుపఁబుట్టితివని నింపించెనట! ఈరణతిక్కన స్నానమునకు వచ్చినడు భార్య స్త్రీలకుంచినట్లుగా రహస్యస్థలంబున నీళ్ళబిందెనుంది దానిమీఁద బసపుముద్ద యుంచి దానికి నులకమంచియు చాటు వెట్టెనట! అదిచూచి యాతఁడు సిగ్గుపడి భేదపడచుండఁగా భార్య

క పగఱకు వెన్నిచ్చినచో

నగరే నిను మగతనంపు నాయకు లందుకా

మగురాడువారమైతిమి

వగచేటికి జలకమాడవచ్చిన చోటకా.

అని యొకసక్కము లాడెనట. అన్నములో పాలు విడిగి పోఁగా తల్లిసైతము పరిహాసముగా

క. ఆసద్భక్తముగ నరివీరులఁ

బసమీఱఁగ గెలువలేక పండ్రియ నీ

వసి పైచి విడిగివచ్చినఁ

బనులు నివ్వఁగినవి తిక్క! పాలు నివ్వఁగెన్.

అని పలికెనట! ఇఁకఁ జెప్పకప్పుడలసినదేమున్నది! ఇట్టివలుకు లెల్లను శూలములై నాట మానాభిమానియైన యమ్మహాయోధుఁడు చేసినవనికిఁ బశ్చాత్తాపపుడై "ఈసారి మఱలఁబోయి శాత్రువులను

మార్కొని జయంబుగొందు. అయ్యది సంపాప్తంబుగాదేని ప్రాణం
బుండుదనుకఁ జూరాడి వీరవర్ణంబు నైన జూఱఁగొందు. మానాభి
మావములుగల శూరుఁ డిట్టిరోతబ్రదుకు బ్రతుకఁడు" అని తలపాసి
యెవ్వరై పురిధము నొందినను వివర, సిద్ధిగాజు నొడంబుఱివి,
మఱల సైన్యముం గొనిరాని శత్రువులను మార్కొని భీమసంగ్రా
మంబు గాదించెను. చరిత్రకారుఁడు యుద్ధభూమిని నాతఁడు చేయు
చున్న యుద్ధకృమము నిట్లభివర్ణించు చున్నాఁడు.

చ. పదట్లున వాడి రావలతులవై దుమికించుచుఁ దిక్కఁడార్చినన్
బెదిరి పరిధిమింది కడుఁ బిచ్చుబ విరులు భీరదిత్తులై
యదె యదె డాలు వాల్చెఱుంగు లల్లినె యాతఁ డం చనకా
గొడుకక యాజిఁ జేసి రిపుకోటుల కంఠఱ కన్నిరూపులై

ఇట్లు పరిచందవికృతమార్కుండై ఘోరసంగ్రామంబున శత్రు
సేనను మార్కొని పీనుంగుపెంటలు గావించుచు రణకేళి సల్పుచుండ
యాదవవీరులును వెనుదీయక మహాదగ్గులై తిక్కన సైన్యముపై బిడి
కత్తులఁ గతారుల నీఁటెలంబొడిచి చిక్కాడుచుఁ బెద్దకాలంబుపోరాడ
మధయ సైన్యంబులఁ బెక్కండ్రు వీరభటులు నేలంగూలిరి. అంతటఁ
చిన్నమనాయఁడు ఖడ్గతిక్కనను సమీపించి విప్రోతమా! యుద్ధము
చేయుట బ్రాహ్మణునకుఁ బాడిగాదు. మిమ్ముం జంపిన మాకు బ్రహ్మ
హత్యాదోషంబు వాటిల్లునని మనంబు తల్లడిల్లుచున్నది. తొలంగుట
నీకును మాకునుగూడ శ్రేయస్కరింబని యూహింతునని గొంతెత్తి
గంభీరవాక్యంబులు వలుకఁ దిక్కనయు "ఓనాయఁడా! రణశూరుఁడ
వై యుద్ధము సేయఁజాలక పందకీయ ధర్మవన్నంబులేల చదివెదవు?
నానింగొన్ని నే నెఱుంగుదును గాని వీరుండవాడువేరి కదలక నిలు
చుండి యుద్ధంబుచేసి చేతనయ్యెనేని నాప్రాణంబులుగొని విజయ
వతాకమెత్తుము కాదేని శరణుచొచ్చి మావుల్లరిమాఁకఁబెట్టుము." అని

హెచ్చరింపఁ బిన్నమనాయఁడు బ్రహ్మహత్యాదోషమునకు వెఱచి
యేమి చేయఁటకును కేతులును గాఢస్థనాడక నిశ్చేష్టితుండై చూచు
చుండ, వానిచుంతి బ్రహ్మరుద్రయ యచటికి నేతెంచి "తిక్కన నే
డలంపడి పోకారెప్ప నీవటుండు" మని తన ప్రతిపరునిపై హయంబును
బటపి యుద్ధముచేయఁగా నిరువుర గుఱ్ఱంబులు నీటెపోటుల నెలం
గూల నిరువురును గత్తులుదూసి "హర హరా" యని యభిమన్యు
లత్ముణకుమారులవలె ద్వంద్వ యుద్ధంబునకుఁ గలియఁబడి యుభయ
నైన్యంబులవారును నివ్వెఱవడి చూచుచుండఁ జెద్దయుంబొద్దుపోరాడి
యిరువురును నేలకొఱంగిరి. ఆపాటుంగని తిక్కన నైనికులలో హత
శేషులయినవార లీక్షించివిధముగాఁ జెప్పకొని యాక్రందించిరని యొక
కవి చెప్పియున్నాఁడు.

సీ. దైర్యంబు నీమేనఁ దగిలియుండుటఁ జేసి

చలియించి మందగాచలము తిరిగె,

గాంభీర్యమెల్ల నీకడన యుండుటఁ జేసి

త్రాకుత్సుచే వార్ది కట్టువడియె,

జయలక్ష్మి నీయుద్ధిస్థలి నె యుండుటఁ జేసి

హరి పోయి బలిదాన మడుగుకొనియె,

నాకారమెల్ల నీయందె యుండుటఁ జేసి

మరఁడు చిచ్చునఁబడి మదిసిచనియె

గీ. దిక్కడండనాథ దేవేంద్రపురికి నీ

వరుగు తెఱిగి సగము తెరుగు టుడుగు

నల్లి కట్టు విడుచు నచ్యుతుకొద మాను

మరుఁడు మంలఁ గలుగు మగలరాజు,

అని తననైనికులెల్ల హోహాకారంబులు సేయుచుండఁ బ్రాణం
బులు దేహంబును విడిచినవిధం బాకవివర్యుఁడే మరలవిట్లు చెప్పి
యున్నాఁడు.

సీ. నందినిబుత్తెంచె నిందుశేఖరుఁడు నీ
 వన్న యేతెమ్ము తారాద్రికడకు,
 గరుడుని బుత్తెంచె నరహారి రావయ్య
 వడిసిద్ధతిక్క వైవల్యమునకు,
 హంసను బుత్తెంచె నజుఁడు నీకడకు ను
 భయకులమిత్ర రా బ్రహ్మసభకు
 నైరావతముఁ బంచె నమరేంద్రుఁ డివ్వుడు
 దివమున కేతెమ్ము తిక్కయోధ

గీ. యనుచు కేటువేట నర్థిల్కొ విలువంగ
 వారు పిరు గూడ వచ్చివచ్చి
 దివ్యయోగి యైన తిక్కనామాత్యుఁడు
 సూర్యమండలంబుఁ జొచ్చిపోయె

—ఆంధ్రుల చరిత్రము మధ్యయుగము.

రణతిక్కనభాగ్య భర్తృమరణమును విని సహగమనము సేయు
 టకై పొలికలని కేతెంచెనట! కాని యాశవసమూహములో భర్త
 శిరము కవఃబడ లేనట, నేను ప్రతివ్రత నైతి నేని నాభర్తశిరము
 పైకెగిరి నాకగువడుఁగాక యని యాపిరపత్ని పలుక నాతనిశిర ముట్టే
 యెగిరెనట, సమస్తబంధుజన సమక్షమున నాశిరములోఁ గూడ
 నామె సహగమన మొనర్చెనట, ఈ యంక మీక్రిందిచాటుధారలో
 సూచింపఁ బడినది.

ఉ. శ్రీలలరార శత్రువులఁ జెందితి వాడ్యలు మంత్రివర్య లా
 ర్చ్యులునుల్ నుడించి రలవేల్చుదొరల్ ముదమంది మెచ్చి రో
 లాలితకౌర్య ధైర్యజయలక్ష్మీప్రియంబున ని న్వరించె నీ
 లీలలు హెచ్చుఁ దిక్కనికభేదరమా! యిఁక విల్పియాడుమా!

ఈరణతిక్కనవైని చాటుధార లనేకములున్నవి రెండు వద్యములను మాత్రం మిక్కిలిందఁ జూందునఱచుచున్నాఁడను.

ఉ. ఏమి తసంబు చేసి వరమేల్వరు నేలుటఁ బూజ చేసిరో

రామునితల్లియుం బరశురామునితల్లియు భీమునితల్లియుకా
గాముని కన్నతల్లియును గంజనభాత్య ననుంగుఁడల్లియుకా
శ్రీమహిమప్రతాపుఁ డగు సిద్ధవతిక్కన కన్నతల్లియున్.

వీ. వీరవివాదంబు బేదనినాదంబు

పాయక యేహృద్దు మోయుచుండు

భూసురప్రకరంబు నేసఁచల్లంగఁ

జాయ కెన్నియొ టటుంబిములు బ్రరుకు

బ్రాహ్మణావళికి ధారలుపోసిన జలంబు.

సతతంబు ముంగిట జాలువాలు

రిపుల కొసఁగిన పత్రకలపుత్రికలను

బాయక కరణముల్ వ్రాయుచుండ్రు

గీ. మానమముఁ దైన తిక్కనమంత్రి యింట

మదనసముఁ దైనతిక్కనమంత్రి యింట

మహిత యశుఁ దైన తిక్కనమంత్రి యింట

మంత్రిమణి యైతత్తిక్కనమంత్రి యింట.

కాటంరాజు పశువులను మేపుకొని పుల్లయేల యివ్వననియెనో
ఆంధ్రుల చరిత్రమునఁ జెప్పలేదు. ఆకారణమును గొందఁ జిట్లు చెప్పు
చున్నారు మనుమసిద్ధిమహారాజయొక్క యుంపుడుకత్తె పెంచు
చున్న చిలుక వంజరమునుండి తప్పించుకొని పోయి యాదపురి పశు
పులు మేయుచున్న యదవికేగి మనుష్యభాషణములఁ బల్కుచుండ
నా పశువులు చెదరిపోయి మేతను మానివేసినవఁట, అందువై నా
ప్రసుల కావరలూ చిలుకను జంపివేసెరఁట, అందువల్ల సద్దిరాజు మను.

మృత్యులా కాపకులను వారి పశువులను గొంతయల్లరిచేసిరట! అదికారణముగాఁ గాటంరాజు పుల్లరి నీరుక రణమునకు దిగెనని చెప్పుదురు.

మనుమసిద్ధి నిగ్రాణము:

ఈయుద్ధము శా. శ. ౧౧౭౦ కాళయుక్తి సంవత్సర శార్తిక శుద్ధ పంచమి గురువారమునాఁడు జరిగినదని యొక శిలాశాసనమువందున్నది. (నె. శా. సం. ౫౨౭ పుట) కాని యది నమ్మనర్హమైనది కాదు. దీని నెక్కో కొండయ్యకొడుకు గామయ్య వ్రాయించినది. ఎప్పుడు వ్రాయించెనో తెలియదు. ఇంద్రునిపేరున విషయములు పెక్కులున్నవి చోడతిక్కరాజు శాసనమునుబట్టి శా. శ. ౧౧౭౪ వఱకు సిద్ధయ తిక్కన జీవించుచున్నట్లు కనఁబడుచున్నది. కావున నీశాసనము సరియైనదని తలఁపరాదు. కాళయుక్తి శా. శ. ౧౧౭౦ కాదు ౧౧౮౦ అయినది. ఈయుద్ధము జరిగిన కొలఁది దినములకే మనుమసిద్ధి చనిపోయెనందున, శకసంవత్సరములు సరిగా లేకున్నను, ఈశాసనమును బట్టియు, తిక్కననిగ్రాణమును దెలుపు “అంబరశశిరవి” అను పద్యము ననుసరించియుఁ గాళయుక్తికిని ఖడ్గతిక్కన మనుమ సిద్ధుల నిగ్రాణమునకును సంబంధ మున్నదని తోచుచున్నది. అపద్య మందలి తిక్కయజ్ఞ “తిక్కయోధ” యేమో! కొల్లూరు శాసనమునకు (శా. శ. ౧౧౭౮) దరువాత మనుమసిద్ధి శాసనములు గనుపట్టుటలేదు. ఇతఁడు కాళయుక్తి సంవత్సరముననే చనిపోయెనేమో! అట్లయినచో దండ్రునిపోయిన యయిదారు సంవత్సరములలోనే యితఁడు కాలధరమయిందెనని తలఁపవలసి యున్నది. అపత్యములోఁ దిక్కనామాత్యుఁడు నిర్వచనోత్తర రామాయణమును, శా. శ. ౧౧౭౫-౧౧౮౦ నకును రచియించి యుండునని నిశ్చయింపవలసి యున్నది.

మనుమసిద్ధికి దరువాత నాతనివంశమును దెలుపుకొసన మొకటి కలదు (ఆం. సా. వ. సం. ౧౭ వుట ౨౨౩). ఆకాసన మిది.

శుభమస్తు శ్రీవద్వాసుభలాఽఞ్చనో విజయతే దేవః పూజో
హరి స్తన్నాభే స్ఫురిసీరహోఽరణవి ర్విశ్వం విధాతా సృజతే । తస్మై
స్సూర్యసుదాంశువంశజననా భూపా కృతాసు ర్భువం । లేమ భూతి
కథావశేషమయితాం యాలేమ మన్వాడిమ ॥౧॥ జాతో విక్రమసింహ
వట్టణపతి స్త్రికృషీతీత స్తతో భావ్యద్వంతవమోదిసీతీరణోవిశ్వంభరా
మర్వదూతే । తత్పుత్ర స్తదనంతరం మనఃభో మన్మథిమావల్లభః
పాంథాదార్యవివాడితామర మహీజాతోసివ ద్భూతలం ॥౨॥ తస్యా
స్తనయా ప్రాయః పృథమజ స్త్రికృతీమానాయకః వశ్చా దామరభూ
త్పురాద్ధ్యతన (శ్రీనల్లపిద్ధో నృపః । గోపీనాథ... పతి స్తనమసంజాత
స్తితిర్భూభు... నిశ్చాలకృపాగఖండికరపుష్పై పాలదోగ్ధస్తకః ॥౩॥
నల్లసిద్ధికిమానాథో లేమా మ్మధ్యమజననృపః । వంశమండనమాణిక్యః
ప్రామాతం సుతపంచకం ॥౪॥ యేన దానగుణాధ్యేచి శౌర్యోత్తేక
శాలినా । న్యకృత్యం సురభూచానాం పాండవానాం చ పంచకం ॥౫॥
తత్రాగ్రజస్సునో మన్మగండగోపాళ మాపతిః పతావరుద్ర భూపస్య
ప్రసాదార్జితవైభవః ॥౬॥ పృస్థిచరణసరోరుహవిహితవిలోచన త్రిలోచన
పౌముఖాఖిలవృధివీశ్వర కారితకావేరితీర కరికాలకులరత్నప్రదీప అపరి
మితపతావ సతతసమభ్యర్చిత లక్ష్మీశ్వర ఒజయూరిపురవరాధీశ్వర
కాంచీపుర త్రిపురతిలేత్ర కాశ్యపగోత్ర ఆలివషయహయారూఢ
ప్రాధ రేఖారేపంత విజయలక్ష్మీకాంత అతివతురకామసిజనజయంత విత
రణ వినోద వికృమాదిత్య తేంకణాదిత్య అరిబలతిమిరమూర్తాండ జగ
దొబ్బగండ గర్భతారాక్షికుధరికులిశధర శరణాగతవజ్రపంజర దాయాది
మంఃలికధీశుపట్టపరిఘరట్ట కీర్తినారాయణ పృథివీశ్వరశివః కందుకక్రీడా
వినోద నిత్యసత్యప్రదాత సేవణకటక వేణుకబళనదాసపావకోపమాన

రాంబొనిధాన ద్రవిళబలవార్ధివరిశోషణ బడబానల రాయగండ
ల విసాతా హితమానభంగ రాజవేశ్యాభుజంగ నామాదినమస్త
సహితం శ్రీమన్నహామండలేశ్వర బుజబళబలమనుమగండగోపాల
కోడమహాగాజాలు స్పృష్టిశ్రీ శకవరుషంబులు ౧౨౧౯ అగు నేంటి
లంబిసంవత్సర చైత్రే శు ౧౫ సో । నాంటిసోమగ్రహణకాలము
శుతల్లిడండుల కనంతభోగ్యర్థముగానుకొట్టదొన శ్రీచెన్నకేశవ
తిరునాళ్ళకై పదుమూవరగండసిద్ధపురములోన పెట్టిన ఇరవయి
పెలిసేను లెఖాను.....

ఈశాసనమునందలి బిరుదులు, తిక్కనసోమయాజికిఁ బ్రభువైన
సద్విక్రీఁ దండియగు చోడతిక్కరాజు వసుటకు సంశయింపనక్క
రా. పృథ్వీశ్వరశిరః కందుకాక్రీడబిరుదము తిక్కరాజునకుఁ దక్క
మెవరికి నన్వయింపను.

“పృథ్వీశన రేంద్రమస్తకము నేదైఱఁ గందుకకేళి సల్పఁడే.”
యగండగోపాలు”

దుర్జయులగు దాయాదవృషతుల ననిలోనబడివఁడే యాగ్రహ

—నిర్వచనోత్తరరామాయణము.

“లిమిచేఁ బృథ్వీశుతలందుంచి నేవణ । కటకసామంతులగర్వ
మడచి, ద్రవిడమండలికులందఱఁ దక్కనేలె”

—దశకుమారచరిత్రము

చోడతిక్కరాజును వర్ణించుసందర్భమున రచించిన యీపద్య
ని భావములనే యీశాసనమునందు “దాయాదమండలిక...
పృథ్వీశ్వరశిరః కందుకకీడావినోద, నేవణకటకవేణుక
వసావకోపమాన ద్రవిళబలవార్ధి వరిశోషణబడబానల రాయ

గండగోపాల" అనువాక్యములలో నుదాహరించినట్లున్నాడు. ఈ శాసనములోని తిక్కరాజు, పైవి చెప్పబడిన చోడతిక్కరాజునాతని తనయుడైన మనుమసిద్ధి నిర్వచనోత్తర రామాయణ క్షయనియు నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును. మనుమసిద్ధికిఁ దిక్కనల్లసిద్ధి, యఁగనొకఁడు (పేరున్నభాగము శిథిలమైనది.) అనుచు కుమారులు. ఈ తిక్కరాజును ఇమడి తిక్కరాజనియు, ఇవ్వఁజాలత్తి దేవుడనియు బిలదెవరు. ఈతని శాసనముకంటే శృంగిరి (నె. శా. సం. పుట ౪౦౭) లోఁ గన్పడుచున్నది నసిద్ధి రెండవ కుమారుడైన నల్లసిద్ధి కైదుగురు కుమారులు ఇందువాడైన మనుమగండగోపాలుఁడీ శాసనదాత. మనుమగోపాలనామధారులు పెక్కురున్నారు (నెల్లూరుశాసన సంపుటః జూడుడు.) కాని వారికిని నీతనికిని సంబంధములేదు. ఈమనుమగోపాలుఁడు కాకతీయ ద్వితీయ ప్రశాసనద్రువకు సానుఁగొట్టబడిన (కొణిదెన) ప్రాంతమునకుఁ బరిపాలకుఁడైనట్టి శావలనఁ దెలియుచున్నది. ఈ శాసనము నందలి బిరుదములు మాత్రముగా వచ్చినవి.

భుజబల మనుమసిద్ధరను పేరునఁ గొన్ని శాసనములు ౧౦౬౦-౧౦౭౦ సంవత్సరములలో నున్నవి కాని యాతఁడు, రాజుకొడుకగు మనుమసిద్ధి కాఁడు. మొత్తముమీఁద నీనెల్లూరు చరిత్రమును, శాసనవాఙ్మయములను సమన్వయముచేయుచు వలసిన యావశ్యకత మెంతయేని కలదు. అందులకిది స్థానః ఇదివఱకే ప్రస్తావన ప్రస్తావనముగఁ గొంత గ్రంథమును వ్రాసి చారిత్రమును జెంచవలసినదనినది. ఇంతకంటె నధికముగ వ్రాయప్రస్తుతమగునని యెంచి తిక్కనసోమయాజి చరిత్రమును చూపాడను.

గంభీర

గోప

ప్రశస్తి

దేవ

భావ

సంక్ష

దేవర

పు

మను

రలేద

వజ్జ

మ

మ

మ

మ

మ

మ

మ

మ

మ

మ

మ

మ

మ

మ

మ

మ

మ

గంభీర

గోప

ప్రశస్తి

దేవ

భావ

సంక్ష

దేవర

పు

మను

రలేద

వజ్జ

మ

మ

మ

మ

మ

మ

మ

మ

మ

మ

మ

మ

మ

మ

మ

మ

మ

